

Міністерство внутрішніх справ України  
Львівський державний університет внутрішніх справ

Р.С. Сорока, І.Г. Благун

# БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

*Навчальний посібник*

Львів  
2011

УДК 336.14 (075)  
ББК 65.9(2)  
Б11

Рекомендовано до друку вченою радою  
Львівського державного університету внутрішніх справ  
(протокол № 2 від 26 жовтня 2011 р.)

Рецензенти:

*Алексєєв І.В.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету «Львівська політехніка»;

*Аніловська Г.Я.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Львівського державного університету внутрішніх справ;

*Башнянин Г.І.* доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;

*Музика П.М.* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства, інновацій та дорадництва в АПК імені проф. І.В. Поповича Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

**Бюджетна система:** навчальний посібник / укладачі: Р.С. Сорока, І.Г. Благун. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 236 с.

ISBN 978-611-511-084-1

Посібник підготовлений відповідно до програми з навчальної дисципліни «Бюджетна система», яка включена в навчальні плани підготовки бакалаврів спеціальності 6.030508 «Фінанси та кредит». У ньому подано конспект лекцій, питання для самоконтролю рівня знань, тестові завдання для закріплення матеріалу, термінологічний словник, список рекомендованої літератури.

Посібник розрахований на студентів спеціальності «Фінанси та кредит», аспірантів економічного профілю, усіх, хто цікавиться проблематикою функціонування державних фінансів.

УДК 336.14 (075)  
ББК 65.9(2)

ISBN 978-611-511-084-1

© Сорока Р.С., І.Г. Благун, 2011  
© Львівський державний університет  
внутрішніх справ, 2011

# ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	6
<b>Тема 1. СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ</b> .....	8
1. Бюджет як економічна категорія.....	8
2. Функції бюджету держави.....	9
3. Бюджетна політика.....	10
4. Бюджетний механізм.....	12
5. Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку.....	13
<i>План практичного заняття</i> .....	16
<i>Питання для самоконтролю</i> .....	16
<i>Тестові завдання</i> .....	16
<b>Тема 2. БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ДЕРЖАВИ</b> .....	23
1. Суть та специфіка бюджету як фінансового плану в Україні.....	23
2. Бюджетна класифікація.....	25
3. Бюджетне планування.....	28
4. Використання програмно-цільового методу у бюджетному плануванні.....	30
5. Бюджетне прогнозування.....	34
<i>План практичного заняття</i> .....	37
<i>Питання для самоконтролю</i> .....	37
<i>Тестові завдання</i> .....	38
<b>Тема 3. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДЖЕРЕЛА ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ</b> .....	45
1. Бюджетний дефіцит як показник стану бюджету.....	45
2. Причини виникнення та соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту.....	47
3. Джерела фінансування бюджетного дефіциту та шляхи його скорочення.....	48
<i>План практичного заняття</i> .....	51
<i>Питання для самоконтролю</i> .....	51
<i>Тестові завдання</i> .....	51
<b>Тема 4. БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ</b> .....	55
1. Структура бюджетної системи та принципи бюджетного устрою.....	55

2. Розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.....	58
3. Бюджетний процес.....	60
4. Управління бюджетною системою.....	62
<i>План практичного заняття.....</i>	64
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	64
<i>Тестові завдання.....</i>	64
<i>Навчальні задачі.....</i>	73
<b>Тема 5. МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ І СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ.....</b>	<b>76</b>
1. Бюджетне регулювання.....	76
2. Суть і зміст міжбюджетних відносин.....	79
3. Форми міжбюджетних відносин в Україні.....	82
<i>План практичного заняття.....</i>	85
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	85
<i>Тестові завдання.....</i>	86
<b>Тема 6. СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ.....</b>	<b>91</b>
1. Суть та класифікація доходів бюджету.....	91
2. Загальна характеристика доходів бюджету.....	93
<i>План практичного заняття.....</i>	98
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	98
<i>Тестові завдання.....</i>	98
<i>Навчальні задачі.....</i>	104
<b>Тема 7. СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ.....</b>	<b>106</b>
1. Суть, склад, класифікація видатків бюджету.....	106
2. Бюджетне фінансування.....	108
3. Розпорядники бюджетних коштів.....	110
4. Кошторис бюджетної установи.....	113
5. Бюджетне нормування.....	114
<i>План практичного заняття.....</i>	115
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	116
<i>Тестові завдання.....</i>	116
<i>Навчальні задачі.....</i>	124
<b>Тема 8. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА НАУКУ.....</b>	<b>127</b>
1. Необхідність і склад видатків на економіку.....	127
2. Видатки бюджетів на фінансування окремих галузей економіки.....	129
2.1. видатки на промисловість та енергетику.....	129
2.2. видатки на АПК.....	130

2.3. операційні видатки на розвиток економіки.....	131
2.4. інші видатки на економічну діяльність.....	132
3. Видатки бюджетів на науку та фундаментальні дослідження.....	132
<i>План практичного заняття.....</i>	136
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	136
<i>Тестові завдання.....</i>	136
<b>Тема 9. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ.....</b>	<b>140</b>
1. Видатки бюджетів на загальну середню освіту.....	140
2. Видатки бюджетів на підготовку кадрів.....	147
3. Видатки бюджетів на фінансування охорони здоров'я.....	150
4. Видатки бюджетів на фінансування закладів культури і мистецтва.....	157
5. Бюджетне фінансування розвитку фізичної культури і спорту.....	162
6. Видатки з бюджетів та фондів соціального страхування на соціальний захист населення.....	166
<i>План практичного заняття.....</i>	173
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	173
<i>Тестові завдання.....</i>	174
<i>Навчальні задачі.....</i>	184
<b>Тема 10. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБОРОНУ ТА УПРАВЛІННЯ...</b>	<b>194</b>
1. Видатки на національну оборону.....	194
2. Видатки на управління.....	201
<i>План практичного заняття.....</i>	203
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	203
<i>Тестові завдання.....</i>	203
<b>Тема 11. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ.....</b>	<b>206</b>
1. Суть, поняття та форми державного кредиту.....	206
2. Суть і класифікація державних позик.....	207
3. Державний борг і способи коригування позикової політики.....	208
<i>План практичного заняття.....</i>	209
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	209
<i>Тестові завдання.....</i>	210
<b>ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....</b>	<b>214</b>
<b>ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....</b>	<b>216</b>
<b>ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....</b>	<b>230</b>

## ВСТУП

Навчальна дисципліна «Бюджетна система» є нормативною для підготовки бакалаврів з економіки за фахом «Фінанси та кредит». Її вивчення ґрунтується на засвоєнні блоку економічних дисциплін та оволодінні загальною теорією фінансів. Дисципліна має теоретико-прикладний характер: у теоретичному плані вона повинна поглибити фундаментальні знання студентів щодо макро-економічної сфери фінансової системи – державних фінансів; у прикладному аспекті – закласти базові знання з методики бюджетної роботи та сформувати навички проведення розрахунків показників бюджету.

**Метою** викладання дисципліни є вивчення основ побудови державного бюджету України, організації роботи фінансових органів, підприємств, організацій, установ, державних і місцевих органів влади та управління з фінансування виробничої і невиробничої сфер, соціального захисту населення, дотримання штатно-кошторисної дисципліни, організації контрольно-економічної роботи на різних етапах бюджетного процесу.

### **Основні завдання дисципліни:**

- вивчити теоретичні питання, що стосуються сутності бюджету держави, основ побудови бюджетної системи, організації бюджетного устрою;
- засвоїти бюджетні процедури на всіх стадіях бюджетного процесу;
- вивчити механізм формування оперативно-сітьових показників діяльності бюджетних установ;
- засвоїти порядок планування та фінансування видатків на розвиток економіки, науки, соціально-культурні заходи, соціальний захист населення, державне управління, національну оборону;
- оволодіти формами і методами контрольно-економічної роботи фінансових органів.

Засвоївши дисципліну «Бюджетна система», студенти повинні:

### **Знати:**

- суть, характерні ознаки, основи функціонування бюджету держави;
- теоретичні засади організації бюджетного устрою, структуру бюджетної системи, принципи регулювання міжбюджетних відносин;
- нормативно-інструктивний матеріал з питань доходів, видатків бюджету, бюджетного процесу;
- порядок планування доходів і видатків бюджетних установ у процесі складання і затвердження кошторисів;
- форми, методи, механізм бюджетного фінансування підприємств, організацій, установ виробничої та невиробничої сфер;
- організацію соціального страхування, соціального забезпечення, соціального захисту населення;
- порядок фінансування з бюджету національної оборони, органів державного управління;
- призначення, форми державного кредиту, методи управління державним боргом.

### **Уміти:**

- чітко обґрунтовувати та володіти понятійно-термінологічним апаратом дисципліни «Бюджетна система»;

- обчислювати розміри неподаткових надходжень до бюджету, доходів від операцій з капіталом, бюджетних трансфертів;
- складати кошториси бюджетних установ, загальні та зведені кошториси;
- перевіряти правильність розрахунків доходів і видатків у кошторисах;
- визначати розміри соціальних допомог;
- виконувати роботу зі складання бюджетів;
- складати помісячний розпис доходів і видатків бюджетів;
- формувати пояснювальну записку до проектів бюджетів;
- здійснювати фінансування передбачених і непередбачених у бюджеті видатків;
- аналізувати звіти про виконання кошторисів доходів і видатків та звіти про виконання бюджетів.

**Набути навиків:**

- організації роботи бюджетних установ зі складання та виконання кошторисів доходів і видатків;
- організації роботи державних служб щодо призначення та виплати соціальних допомог;
- організації роботи фінансових, податкових органів, державного казначейства із бюджетного планування, фінансування підприємств, установ, організацій, органів державної влади та управління, а також контрольно-економічної роботи.

Вивчення дисципліни «Бюджетна система» ґрунтується на знаннях, отриманих при вивченні фундаментальних економічних дисциплін: «Політична економія», «Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Фінанси», «Податкова система», «Фінанси підприємств».

Водночас вказана дисципліна є базою щодо таких навчальних курсів, як «Бюджетний менеджмент», «Податковий менеджмент», «Місцеві фінанси», «Облік і контроль у бюджетних установах».

*Тема 1*  
**СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ  
ТА РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ**

- Бюджет як економічна категорія
- Функції бюджету держави
- Бюджетна політика
- Бюджетний механізм
- Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку

### **1. Бюджет як економічна категорія**

Фінанси як самостійна категорія людської діяльності та економічна категорія сформувались на кілька століть раніше від бюджету, але поступово бюджетні відносини стали головними у фінансових.

Слово «бюджет» походить від англійського budget та означає шкіряний мішок, гаманець.

Виникнення бюджету держави обумовлюється наступними причинами:

- 1) існуванням товарно-грошових відносин;
- 2) функціонуванням держави;
- 3) потребами розширеного відтворення та забезпеченням соціальних гарантій.

Законодавче оформлення терміна «бюджет» відбулося протягом XIX ст. Сьогодні під бюджетом розуміють фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня і використовується для виконання покладених на них функцій.

Суть даної категорії розкривається у її призначенні – фінансуванні суспільних функцій і завдань:

- 1) макроекономічної;
- 2) соціальної;
- 3) управлінської;
- 4) оборонної;
- 5) міжнародного співробітництва.

Бюджет можна розглядати з трьох позицій:

1. **За економічним змістом** – система фінансових відносин між державою, з одного боку, та суб'єктами підприємницької діяльності й домогосподарствами, з іншого, з приводу формування та використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій і завдань.

2. **За формою прояву** – основний фінансовий план держави.

3. **За матеріальним змістом** – централізований грошовий фонд держави, який перебуває у постійному русі: щоденно до нього зараховують надходження і здійснюють операції з витрат. У зв'язку з цим необхідна чітка, налагоджена



система управління бюджетним процесом, щоб забезпечити своєчасне й повне надходження коштів за доходами і раціональне та ефективне їх використання. Обсяг бюджету характеризується річною сумою коштів, що проходять через цей фонд.

Правова характеристика бюджету (як фінансового плану) та склад його доходів і видатків (як централізованого фонду грошових коштів) будуть детально розглянуті у наступних темах.

Бюджет як самостійна економічна категорія є формою існування об'єктивно обумовлених розподільчих відносин, які виконують специфічне призначення – задоволення потреб як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних структур у фінансових ресурсах.

Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм – доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення. За рахунок доходів формується фінансова база діяльності держави, а за рахунок видатків забезпечуються економічні та соціальні потреби всіх членів суспільства.

Бюджет як економічна категорія має наступні ознаки:

- 1) **історичність** – бюджет як категорія склався історично, мав свої специфічні риси зародження в різних країнах;
- 2) **плановість** – основою функціонування бюджету є його плановий характер;
- 3) **юридичний характер** – бюджет має силу нормативного акта;
- 4) **терміновість** – бюджет складається і функціонує протягом певного терміну.

Суть бюджету, тобто його економічну природу відображають певні економічні відносини, які полягають у розподілі й перерозподілі ВВП між галузями економіки, верствами населення і територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян. За його допомогою держава надає суспільству блага і послуги, які істотно впливають на рівень добробуту та якість життя.

Характерними ознаками бюджетних відносин, які відображають його економічну природу є:

- 1) **перерозподільчий характер** – перерозподіл ВВП між галузями економіки, регіонами країни, соціальними групами населення;
- 2) **всеохоплюючий характер** – бюджетні відносини прямо або опосередковано торкаються всіх суб'єктів підприємницької діяльності та домогосподарств;
- 3) **законодавче регулювання** – бюджетні відносини регламентуються Бюджетним кодексом, щорічним законом про Державний бюджет, законами, що регулюють надходження доходів і фінансування витрат.

## 2. Функції бюджету держави

Як економічна категорія бюджетні відносини є складовою частиною фінансових відносин, а тому їм притаманна грошова форма, двоїстий характер і основні функції фінансів: розподільча і контрольна.

Розподільча функція бюджету проявляється в процесі розподілу і перерозподілу ВВП шляхом утворення централізованого фонду грошових коштів, який використовується державними органами з метою задоволення загальносуспільних потреб.

Особливості прояву розподільчої функції бюджету:

1) основним об'єктом розподілу виступає новостворена вартість, тобто національний дохід;

2) одна і та ж частина національного доходу (заробітна плата, прибуток) багаторазово проходить через бюджетний розподільчий механізм;

3) багатоканальність бюджетних потоків.

Розподільча функція бюджету виконує такі завдання:

1) перерозподіл ВВП;

2) державне регулювання і стимулювання економіки;

3) фінансове забезпечення бюджетної сфери і здійснення соціальної політики держави.

Вирішення цих завдань вимагає втручання держави в процеси розподілу і перерозподілу ВВП. Участь держави у розподілі ВВП залежить від моделі фінансових відносин у суспільстві, яка визначається роллю і місцем у ній бюджету.

Як система розподільчих відносин бюджет держави виражає певні фінансові протиріччя у суспільстві (об'єкт один, а суб'єктів – три). Вирішення цих протиріч можливе або шляхом досягнення оптимальних пропорцій розподілу ВВП через бюджет, що і передбачає вибір фінансової моделі, або шляхом збільшення ВВП.

Контрольна функція, породжена розподільчою функцією бюджету:

1) відображає властиві бюджету ознаки, які полягають у їх здатності сигналізувати про проходження розподільчого процесу, тобто виступати інструментом перевірки правильності утворення, розподілу і використання фондів грошових коштів у процесі господарювання;

2) охоплює всі сторони діяльності суспільства і суб'єктів економіки;

3) проявляється у фінансовому контролі, який є одним із найдієвіших видів контролю.

### **3. Бюджетна політика**

Бюджетна політика є важливим інструментом впливу суб'єкта розподільчих відносин (держави) на об'єкт (ВВП і національний дохід) для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку національної економіки.

Існують два підходи до розуміння сутності бюджетної політики. У вузькому розумінні вона зводиться до формування, виконання та регулювання бюджету країни. У широкому розумінні бюджетна політика включає заходи уряду з мобілізації та використання бюджетних ресурсів, спрямовані на забезпечення повної зайнятості та виробництво неінфляційного ВВП шляхом зміни державних видатків, системи оподаткування та підходів до формування бюджету в цілому, а також маніпулювання державними видатками та доходами з метою впливу на економічний розвиток суспільства.

Суть бюджетної політики на практиці відображається в двох аспектах:

1) у статтях доходів і видатків бюджету, джерелах їх формування, напрямках використання;

2) у формах і методах мобілізації бюджетних потоків та їх використанні на державні потреби.

Зміст і роль бюджетної політики в Україні визначаються її цілями, а саме:

- 1) стабілізацією економіки та забезпеченням сталого зростання виробництва;
- 2) стримуванням інфляції;
- 3) стимулюванням розвитку пріоритетних сфер діяльності та структурних перетворень;
- 4) реформуванням системи оподаткування в контексті стимулювання підприємницької діяльності та зменшення податкового тиску на суб'єктів підприємницької діяльності;
- 5) реформуванням міжбюджетних відносин у напрямі забезпечення самостійності місцевих бюджетів;
- 6) оптимізацією рівня бюджетного дефіциту, державного боргу, пошуку джерел їх фінансування;
- 7) пошуком додаткових джерел доходів бюджету для фінансування невідкладних соціальних програм.

Як бачимо, цілі бюджетного регулювання є досить суперечливими. Заходи бюджетної рестрикції завжди пригніблюють економічну активність і провокують спад виробництва, а заходи бюджетної експансії щодо запобігання падіння обсягів виробництва і стимулювання його зростання, посуті, означають розширення попиту, передусім інвестиційного, а вслід за ним – і споживчого, що обов'язково веде до підвищення цін.

Головною проблемою реалізації бюджетної політики є забезпечення оптимального поєднання суперечливих, але взаємопов'язаних функцій бюджетно-податкового регулювання з урахуванням специфічних інтересів різних соціальних груп населення. Таким чином, роль бюджетної політики є багатоаспектною і залежить від конкретних економічних реалій, етапу та моделі розвитку економічної системи країни.

Бюджетна політика виконує три основних функції: фіскальну, економічного регулювання та вирівнювання доходів.

Фіскальна функція полягає у забезпеченні необхідних ресурсів для урядової діяльності (військово-оборонні витрати, реалізація економічних та соціальних програм, підтримка уряду тощо).

Функція економічного регулювання полягає у використанні податків та видатків бюджету як інструментів управління економікою для досягнення певних цілей економічної політики (економічного зростання, структурної перебудови тощо).

Функція вирівнювання доходів полягає у використанні бюджетного регулювання як інструмента перерозподілу ВВП за допомогою прогресивної шкали оподаткування, а також системи трансфертних виплат бідним, безробітним, інвалідам, сиротам та ін.

Бюджетна політика реалізується через спеціалізовані державні органи оперативного управління, насамперед через фінансовий апарат, склад і структура якого знаходяться у відповідності з державним устроєм країни.

Розрізняють два основні елементи бюджетної політики як способу її формування та реалізації, різниця між якими полягає у терміні дії та характері заходів:

1) *бюджетну стратегію* – довгостроковий курс бюджетної політики, що передбачає вирішення глобальних завдань, визначених загальнонаціональною стратегією соціально-економічного розвитку країни, для реалізації яких потрібен час і значні бюджетні ресурси. Основою розробки бюджетної стратегії є бюджетне прогнозування;

2) *бюджетну тактику* – гнучкі методи реалізації бюджетної політики в короткостроковому періоді. Вона є продовженням, конкретизацією бюджетної стратегії і передбачає оперативне маніпулювання бюджетними ресурсами і зміну способів організації бюджетних відносин. Основою розробки бюджетної тактики є бюджетне планування.

Бюджетна політика реалізується через бюджетний механізм.

#### 4. Бюджетний механізм

Бюджетний механізм – сукупність методів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов соціально-економічного розвитку.

Призначення бюджетного механізму – фінансове забезпечення і фінансове регулювання економічних і соціальних процесів у державі.

Через бюджетний механізм реалізуються кількісні та якісні методи регулювання розвитку соціально-економічної сфери.

Бюджетний механізм розкриває та обумовлює рух бюджетних потоків у рамках бюджетної системи держави, опосередковує взаємовідносини між її різними рівнями. Розрізняють зовнішні (вхідні та вихідні) і внутрішні бюджетні потоки, що відображають розподіл та перерозподіл доходів і видатків між бюджетами.

Бюджетний механізм має низку важелів, що можуть бути систематизовані як його підсистеми, за допомогою яких держава здійснює функції розподілу та перерозподілу, реалізує бюджетну політику. Кожній підсистемі притаманні свої функціональні особливості, але незважаючи на відносну самостійність, вони функціонують як одне ціле, характеризуються взаємопов'язаним комплексним використанням.

До головних підсистем бюджетного механізму належать:

- механізм формування бюджетних ресурсів;
- механізм розподілу бюджетних ресурсів;
- механізм використання бюджетних ресурсів;
- механізм управління бюджетним процесом та бюджетними відносинами;
- механізм контролю за використанням бюджетних ресурсів.

Для ефективного функціонування цих підсистем необхідна розробка чітких дієвих важелів, які застосовуються на всіх етапах бюджетного процесу і є складовими елементами бюджетного механізму:

1. **Бюджетне планування і регулювання.** В процесі бюджетного планування визначаються фінансові можливості держави щодо фінансового забезпечення розвитку її економіки та соціальної сфери. Бюджетне регулювання здійсню-

ється з допомогою бюджетних санкцій та стимулів, пільгової політики, госпрозрахункової діяльності бюджетних установ.

## 2. Фінансові показники:

– *узагальнюючі* – доходи і видатки бюджету, державний борг, рівень інфляції тощо;

– *індивідуальні* – рівень витрат на душу населення, сума податків, сплачених одним працюючим, інші.

3. **Нормативи** – характеризують рівень забезпечення видатків бюджету, витрат фінансових ресурсів (ставки заробітної плати, розмір пенсій, ставки податків).

4. **Ліміти** – обмеження бюджетних витрат в інтересах держави, підприємств, домогосподарств (розмір норми витрат у бюджетних установах, норми бюджетного забезпечення).

5. **Резерви** – призначені для нейтралізації впливу непередбачуваних факторів. Види бюджетних резервів:

– *резервний фонд* – призначений для фінансування непередбачуваних обставин, які неможливо врахувати при затвердженні бюджету: стихійні, екологічні лиха тощо. Розмір резервного фонду не може перевищувати 1 % обсягу видатків загального фонду бюджету;

– *оборотний залишок бюджетних коштів* – призначений для фінансування тимчасових касових розривів між дохідною та видатковою частинами бюджету. Встановлюється в розмірі не більше 2% видатків загального фонду бюджету. До кінця бюджетного року оборотний залишок бюджетних коштів має бути відновлений до початково затверджених розмірів.

6. **Управління бюджетними коштами.** Держава в особі своїх органів влади та управління встановлює методологію розподілу ВВП і національного доходу, форми грошових заощаджень, регулює види платежів, визначає обсяги і напрями використання бюджетних коштів.

## 5. Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку

Вплив бюджету на соціально-економічний розвиток здійснюється за схемою:

– *бюджет – бюджетна політика – бюджетний механізм – соціально-економічні процеси.*

Бюджет посідає одне з провідних місць у системі державного регулювання розвитку економіки кожної країни. Ринкова економіка ґрунтується на поєднанні як власної саморегулювальної дії, що закладена в саму її основу, так і системи державного регулювання ринкових відносин.

Державне регулювання економіки може здійснюватися двома способами: або створенням системи планового управління, в основі якої лежать адміністративно-командні методи, або застосуванням економічних методів управління. Основу другого способу складають фінансові інструменти і важелі впливу, що формують фінансовий механізм держави, чим і пояснюється роль фінансів у суспільстві.

Узагальненими методами фінансового впливу бюджету на соціально-економічний розвиток держави є фінансове забезпечення і фінансове регулю-

вання. Вплив бюджету на різні аспекти виробничої і соціальної сфер має кількісну і якісну визначеність. Кількісна виявляється в обсязі коштів, які виділяються з різних джерел на певні цілі і реалізується через підсистему фінансового забезпечення. Якісна визначеність фінансового впливу виявляється саме в характері розподілу і руху фінансових ресурсів та відображає підсистему фінансового регулювання. Ця підсистема має забезпечити відповідні пропорції розподілу ВВП і фінансових ресурсів. Установлюючи інструменти розподілу, держава вводить у дію фінансові інструменти впливу.

**Фінансове забезпечення** – це система джерел і форм фінансування розвитку економічної і соціальної сфер суспільства. Воно здійснюється в трьох формах: самофінансування, кредитування та бюджетних асигнувань.

Роль і місце бюджетних асигнувань у системі фінансового забезпечення визначаються моделлю фінансових відносин у суспільстві.

Так, за послідовністю розподілу ВВП розрізняють моделі ринкової та адміністративної економіки.

Фінансова модель адміністративної економіки встановлювала провідну роль бюджету в системі фінансового забезпечення; сформувала утриманську психологію; відводила бюджетним асигнуванням балансуєчу роль у системі джерел фінансування.

В умовах фінансової моделі ринкової економіки одним із регуляторів розвитку економічної сфери держави є державні субсидії. Їх мета полягає не стільки у фінансовому забезпеченні певних економічних потреб, скільки у впливі на окремі сторони розвитку. Тобто зараз державні субсидії більшою мірою належать до підсистеми фінансового регулювання.

У соціальній сфері роль бюджетних асигнувань в окремих країнах може суттєво відрізнятись залежно від рівня централізації національного продукту в бюджеті. За цією ознакою виділяють: американську (25-30%), західноєвропейську (35-45%) та скандинавську (60%) моделі.

**Фінансове регулювання** – це система регламентування розподільчих відносин у суспільстві в цілому і у суб'єктів господарювання. З переходом до ринкових відносин регламентуванню підлягають переважно взаємовідносини підприємств з бюджетом. Їхня внутрішня фінансова діяльність здійснюється відповідно до інтересів самих суб'єктів господарювання.

Функціонування системи фінансового регулювання забезпечується за допомогою фінансових інструментів: податків, субсидій та дотацій. Таким чином, у підсистемі фінансового регулювання бюджет посідає провідне місце, що визначається роллю податків. Саме через них встановлюється система регулювання доходів юридичних та фізичних осіб, а відтак і система економічних інтересів. Встановлюючи податки і механізм їх стягнення, держава визначає свого роду правила гри. Причому податки – це одні з найдієвіших економічних інструментів. За наявності чіткої і продуманої податкової політики можлива реалізація будь-яких завдань.

Загалом вплив бюджету на соціально-економічні процеси може здійснюватися прямими та непрямими методами.

До прямих методів можна віднести законодавчі та інші нормативні акти, які безпосередньо регулюють «правила гри» всіх учасників економічних відносин – держави, суб'єктів господарювання, населення. Саме цими методами визначають-

ся ставки податків, інших зборів, механізм їх стягнення, відповідальність за порушення «правил гри». Такі акти є основою здійснення господарської діяльності.

До непрямих методів належать дії державних органів щодо перерозподілу бюджетних ресурсів, визначення складових бюджетних ресурсів, основні напрями їх використання.

Зв'язок бюджету із зовнішнім середовищем взаємний – він не лише має вплив на соціально-економічні процеси, а й сам зазнає впливу конкретних факторів. Ці фактори розглядають з позиції об'єктивності й суб'єктивності та за напрямками – економічні, соціальні, політичні.

### ***Об'єктивні фактори впливу на бюджет:***

- характер виробничих відносин та рівень розвитку продуктивних сил, які безпосередньо впливають на зміст бюджету;
- природні особливості країни;
- економічні особливості країни;
- соціальні особливості країни;
- традиції, специфіка розвитку на певному історичному етапі.

### ***Суб'єктивні фактори впливу на бюджет:***

- тип держави;
- політика уряду у відповідний період;
- пріоритети розвитку;
- зовнішня і внутрішня економічна ситуація.

За напрямками впливу серед факторів формування та використання бюджету можна виділити:

### **Економічні:**

- ВВП;
- національний дохід;
- економічне зростання або спад виробництва;
- продуктивність суспільної праці;
- співвідношення обсягів споживання і нагромадження;
- розвиток пріоритетних галузей економіки;
- фінансова політика.

### **Соціальні:**

- рівень заробітної плати працівників невиробничої сфери;
- розмір споживчого кошика;
- товарооборот;
- мережа бюджетних установ.

### **Політичні:**

- обороноздатність країни;
- внутрішній правопорядок;
- державне управління.

## ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

### Заняття 1 (с). Необхідність, суть та роль бюджету держави

1. Суть бюджету як економічної категорії.
2. Призначення бюджету держави та його функції.
3. Суть та функції бюджетної політики.
4. Бюджетна тактика і бюджетна стратегія як форми реалізації бюджетної політики.
5. Поняття бюджетного механізму та його складові елементи.
6. Роль бюджету у фінансовому забезпеченні та фінансовому регулюванні.

### ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Передумови виникнення і функціонування бюджету держави.
2. Характеристика бюджету як економічної категорії.
3. Характеристика функцій бюджету.
4. Проблеми формування ефективної бюджетної політики.
5. Пріоритети бюджетної політики України.
6. Призначення та структура бюджетного механізму.
7. Вплив бюджету на фінансову модель суспільства.
8. Характеристика ролі бюджету в суспільстві.
9. Фактори впливу на бюджет.

### ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

**1. Слово «бюджет» походить від англійського *budget* та означає:**

- 1) доходи, гроші;
- 2) шкіряний мішок, гаманець;
- 3) банківський рахунок;
- 4) обов'язковий грошовий платіж на користь держави.

**2. Категорія, яка відображає грошові відносини між державою, з одного боку, і підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності і фізичними особами – з іншого з приводу створення фонду грошових коштів та його використання на розширене відтворення – це:**

- 1) кошторис;
- 2) бюджет;
- 3) баланс;
- 4) податки.

**3. Необхідність функціонування бюджету визначається:**

- 1) дією економічних законів, удосконаленням галузевої структури виробництва, функціонуванням держави;
- 2) існуванням товарно-грошових відносин, функціонуванням держави, потребами розширеного відтворення;
- 3) дією виробничих відносин, функціонуванням МВФ, потребами розширеного відтворення;



4) дією економічних законів, функціонуванням держави, потребою формування коштів для розвитку пріоритетних галузей економіки.

**4. Бюджет держави є складовою ланкою:**

- 1) державних цільових фондів;
- 2) муніципальних фінансів;
- 3) державних фінансів;
- 4) фінансів державного сектора.

**5. Призначення бюджету держави полягає в:**

- 1) податковому стимулюванні товаровиробників;
- 2) фінансуванні загальнодержавних функцій і завдань;
- 3) фінансовому забезпеченні громадських організацій;
- 4) фінансуванні ринкових важелів стимулювання економіки.

**6. Бюджет можна розглядати як:**

- 1) економічну категорію, баланс фінансових ресурсів держави, вартісний фонд;
- 2) грошовий фонд муніципальних ресурсів, фінансовий план держави, економічні відносини між ланками фінансової системи;
- 3) розподільчі та фондоутворювальні відносини, основний грошовий баланс, грошовий фонд;
- 4) фінансовий план, централізований грошовий фонд на рівні держави і територіальних утворень, фінансові відносини.

**7. За економічним змістом бюджет характеризується як:**

- 1) система фінансових відносин щодо формування та використання загальнодержавних фондів цільового призначення;
- 2) система фінансових відносин щодо формування та використання централізованого фонду грошових коштів;
- 3) система фінансових відносин щодо формування та використання загальнодержавних видаткових повноважень;
- 4) система фінансових відносин щодо формування та використання децентралізованого фонду фінансових ресурсів суспільства.

**8. Соціальна суть бюджету полягає у:**

- 1) стимулюванні розвитку підприємництва;
- 2) фінансуванні закладів, що здійснюють неприбуткову діяльність;
- 3) фінансуванні установ невиробничої сфери, громадських організацій;
- 4) кошторисному фінансуванні соціальних гарантій та бюджетних організацій.

**9. Економічна суть бюджету полягає у:**

- 1) встановленні норм оподаткування;
- 2) забезпеченні матеріального достатку населення;
- 3) розподілі й перерозподілі ВВП між галузями економіки, територіями й верствами населення;
- 4) обґрунтуванні пропозицій для розумного ведення господарства.

**10. За формою вираження бюджет держави – це:**

- 1) основний фінансовий прогноз держави;
- 2) кошторис доходів і видатків держави;
- 3) зведений фінансовий план регіонів країни;
- 4) зведений баланс фінансових ресурсів суспільства.

**11. Матеріальний зміст бюджету держави визначається:**

- 1) обсягом коштів, що перерозподіляються через бюджетну систему;
- 2) обсягом фінансових ресурсів держави;
- 3) обсягом фінансових ресурсів держави та адміністративно-територіальних одиниць;
- 4) обсягом централізованих грошових потоків.

**12. Бюджетним відносинам притаманні такі особливості:**

- 1) перерозподільчий характер, універсальність, законотворчість;
- 2) перерозподіл грошових потоків, всеохоплюючий характер, нормативне регулювання;
- 3) багатоканальність грошових потоків, законодавче регулювання, обмінно-розподільчий характер;
- 4) нормативно-правове регламентування, перерозподіл національного доходу, всеохоплюючий характер.

**13. Бюджет як економічна категорія – це:**

- 1) план утворення і використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади України, органами влади Автономної Республіки Крим та місцевими органами самоврядування;
- 2) загальнодержавний фонд коштів, з якого органи державної влади отримують кошти для матеріального опосередкування свого функціонування;
- 3) відносини щодо формування на загальнодержавному і регіональному рівнях централізованих фондів, призначених для реалізації функцій держави;
- 4) загальне можливе обчислення майбутніх видатків та очікуваних для покриття їх доходів держави з підведеним балансом для повного майбутнього періоду часу.

**14. Державний бюджет виконує такі функції:**

- 1) фіскальну, контрольну;
- 2) регулюючу, контрольну;
- 3) формування доходів бюджету, використання доходів бюджету, контрольну;
- 4) розподільчу, відтворювальну.

**15. Своєчасне та повне надходження в бюджет коштів, а також їх оптимальний розподіл та ефективне використання забезпечує функція бюджету:**

- 1) контрольна;
- 2) регулююча;
- 3) стимулююча;
- 4) розподільча.

**16. Бюджет держави виконує функцію:**

- 1) перерозподілу національного доходу;
- 2) перерозподілу амортизаційних відрахувань;
- 3) перерозподілу трудових ресурсів;
- 4) розподілу цільових державних фондів.

**17. Цілеспрямована діяльність держави щодо використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики в країні – це:**

- 1) бюджетний механізм;
- 2) бюджетне планування;
- 3) бюджетна модель;
- 4) бюджетна політика.

**18. Фінансова модель країни характеризується:**

- 1) часткою бюджетних ресурсів у ВВП;
- 2) рівнем централізації національного багатства у ВВП;
- 3) рівнем централізації ВВП у державних фінансах;
- 4) часткою ВВП, що перерозподіляється через бюджетну систему.

**19. За послідовністю розподілу ВВП розрізняють:**

- 1) рабовласницьку, феодальну, соціалістичну та капіталістичну моделі економіки;
- 2) моделі ринкової та адміністративної економіки;
- 3) африканську, американську та західноєвропейську моделі економіки;
- 4) централізовані та децентралізовані моделі.

**20. За рівнем централізації ВВП умовно виділяють такі три моделі:**

- 1) американська, західноєвропейська, російська;
- 2) західноєвропейська, східноєвропейська, японська;
- 3) американська, західноєвропейська, скандинавська;
- 4) африканська, американська, західноєвропейська.

**21. Західноєвропейська модель бюджетних відносин характеризується:**

- 1) максимальним рівнем самозабезпечення і самофінансування;
- 2) розгалуженою державною соціальною сферою;
- 3) централізацією у бюджеті переважної частини національного доходу;
- 4) помірним рівнем централізації ВВП у бюджеті.

**22. Модель, при якій в бюджеті централізується 50-60 % ВВП:**

- 1) американська;
- 2) африканська;
- 3) західноєвропейська;
- 4) скандинавська.

**23. Бюджетний механізм – це:**

- 1) сукупність форм і методів організації бюджетних відносин;
- 2) сукупність методів організації бюджетного процесу;

- 3) сукупність методів організації бюджетного планування та регулювання;
- 4) сукупність методів організації виконання показників бюджету.

**24. До функцій бюджетного механізму належать:**

- 1) фінансове забезпечення;
- 2) фінансове регулювання;
- 3) фінансовий контроль;
- 4) правильна відповідь 1) і 2).

**25. До елементів бюджетного механізму можна віднести:**

- 1) бюджетне планування і регулювання, бюджетні показники, нормативи доходів, ліміти, резерви, управління фінансуванням бюджету;
- 2) бюджетне прогнозування і регулювання, фінансові показники, нормативи, резерви, ліміти, управління бюджетними коштами;
- 3) бюджетне планування, показники бюджету, ліміти, нормативи, резерви, управління бюджетними потоками;
- 4) бюджетне планування і регулювання, фінансові показники, нормативи відрахувань у фонди цільового фінансування, ліміти, резерви, управління бюджетною системою.

**26. Бюджетні норми і нормативи характеризують:**

- 1) рівень забезпечення бюджетних призначень;
- 2) рівень забезпечення соціально-економічного розвитку країни;
- 3) рівень забезпечення джерелами фінансування бюджету;
- 4) рівень забезпечення централізованими фінансовими ресурсами.

**27. Бюджетні резерви призначені для:**

- 1) фінансування тимчасових касових розривів;
- 2) фінансування наслідків стихійних та екологічних лих;
- 3) нейтралізації впливу непередбачуваних факторів на розвиток економіки та соціальну сферу;
- 4) всі відповіді правильні.

**28. До узагальнюючих бюджетних показників належать:**

- 1) податкові платежі в розрахунку на територіальну громаду;
- 2) бюджетні асигнування у розрізі бюджетних програм;
- 3) сума поточного державного боргу;
- 4) всі відповіді правильні.

**29. До індивідуальних бюджетних показників належать:**

- 1) капітальний державний борг;
- 2) податкове навантаження на платника податку;
- 3) податкоспроможність державного сектора;
- 4) рівень бюджетних видатків на одного платника податків.

**30. На формування та використання бюджету впливають такі соціальні фактори:**

- 1) мережа неприбуткових підприємств;

- 2) розмір неоподаткованого мінімуму;
- 3) обсяг заощаджень працівників невиробничої сфери;
- 4) величина прожиткового мінімуму.

**31. До політичних факторів формування бюджету належать:**

- 1) рівень розвитку військово-промислового комплексу;
- 2) управління державними інвестиціями;
- 3) фінансова політика країни;
- 4) політична активність населення.

**32. До неполітичних факторів використання бюджету належать:**

- 1) організація державного управління;
- 2) фінансова політика країни;
- 3) обороноздатність країни;
- 4) всі відповіді неправильні.

**33. Кількісний вплив бюджету на економіку здійснюється:**

- 1) через прискорену амортизацію;
- 2) через фінансування соціальних гарантій;
- 3) через податкову систему;
- 4) через фінансування бюджету.

**34. Комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених у державі форм і методів створення й використання фінансових ресурсів для регулювання економічних і соціальних процесів – це:**

- 1) бюджетна політика;
- 2) бюджетна система;
- 3) бюджетний механізм;
- 4) бюджетна модель.

**35. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку країни включає в себе наступні напрями:**

- 1) самофінансування, кредитування, бюджетні асигнування;
- 2) використання інвестиційного та акціонерного капіталу;
- 3) підвищення податкового тиску;
- 4) всі відповіді правильні.

**36. Бюджетна політика характеризується як:**

- 1) сукупність дій держави з метою організації та раціонального використання бюджетних коштів;
- 2) сукупність дій держави з метою організації та раціонального використання централізованих фінансових ресурсів;
- 3) сукупність дій держави з метою організації та раціонального використання джерел фінансування бюджету;
- 4) сукупність дій держави з метою організації та раціонального використання податкових надходжень.

**37. До функцій бюджетної політики належать:**

- 1) розподільча, регулююча і контрольна;
- 2) економічна, стимулююча і соціальна;
- 3) фіскальна, розподільча і стимулююча;
- 4) фіскальна, економічного регулювання і вирівнювання доходів.

**38. За термінами дії бюджетна політика класифікується як:**

- 1) фінансова тактика і стратегія;
- 2) бюджетна тактика і стратегія;
- 3) бюджетна тактика та бюджетне прогнозування;
- 4) бюджетна стратегія, оперативне управління бюджетом.

**39. Прикладом бюджетної тактики є:**

- 1) перспективне бюджетне планування;
- 2) емісія грошей;
- 3) фінансування поточного державного боргу;
- 4) грошова реформа.

**40. Прикладом бюджетної стратегії є:**

- 1) перспективне бюджетне планування;
- 2) емісія грошей;
- 3) фінансування поточного державного боргу;
- 4) грошова реформа.

**41. Фіскальна функція бюджетної політики полягає у:**

- 1) встановленні раціональних форм мобілізації бюджетних ресурсів, визначенні їх оптимальної структури;
- 2) використанні податків та видатків бюджету як інструментів управління економікою;
- 3) виборі раціональних шляхів бюджетного забезпечення передбачуваного рівня економічного й соціального розвитку;
- 4) забезпеченні необхідних ресурсів для урядової діяльності.

**42. Суть бюджетної політики проявляється в:**

- 1) структурі доходів і видатків бюджетів усіх рівнів;
- 2) структурі джерел фінансування дефіциту бюджету розвитку;
- 3) формах мобілізації державних доходів;
- 4) всі відповіді правильні.

## Тема 2

# БЮДЖЕТ ЯК ОСНОВНИЙ ФІНАНСОВИЙ ПЛАН ДЕРЖАВИ

- Суть та специфіка бюджету як фінансового плану в Україні
- Бюджетна класифікація
- Бюджетне планування
- Використання програмно-цільового методу у бюджетному плануванні
- Бюджетне прогнозування

### 1. Суть та специфіка бюджету як фінансового плану в Україні

Правова характеристика бюджету пов'язана з розглядом його як фінансового плану, що являє собою розпис доходів і видатків держави, який затверджується:

- на рівні держави парламентом у формі закону;
- на місцевому рівні – органами представницької влади у вигляді відповідного рішення.

Саме як фінансовий план трактується категорія бюджет у Бюджетному кодексі, який визначає його як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Тобто, основою бюджетно-правового статусу державних органів влади та його територіальних підрозділів є право на самостійний бюджет. З нього випливає широке коло бюджетних прав матеріального і процесуального змісту, завдяки використанню яких і здійснюється право на самостійний бюджет. Це право на отримання відповідних доходів, розподіл і використання їх на потреби визначених територій, а також право на регулювання бюджетних відносин у межах обумовленої компетенції.

Бюджетні права закріплені у Конституції України, в Бюджетному кодексі України та інших нормативно-законодавчих актах.

Як фінансовий план бюджет відображає економічну, соціальну, міжнародну, військову політику держави.

Видатки на економіку визначаються двома факторами:

- 1) масштабами державного сектора;
- 2) методами економічної політики – бюджетне фінансування економічної діяльності чи податкове регулювання.

Рівень та обсяг соціальних видатків визначаються фінансовою моделлю суспільства.

Через систему доходів бюджету реалізується податкова політика.

Стан бюджету як фінансового плану характеризується наступними показниками:

- 1) рівновага доходів і видатків;
- 2) перевищення доходів над видатками – профіцит бюджету;

3) перевищення видатків над доходами – бюджетний дефіцит.

Розглядаючи бюджет як фінансовий план, слід зазначити, що його вертикальна структура (за рівнями органів влади й управління) відповідає структурі бюджетного устрою. Оскільки зараз немає єдиного бюджету країни, то відсутній і відповідний єдиний фінансовий план. Зведений бюджет України як фінансовий план не затверджується, хоча в Бюджетному кодексі України і зазначено, що бюджетна система базується на принципі єдності. Зведений бюджет використовується як аналітично-статистичне узагальнення планових і фактичних показників. Він є довідковим документом, який показує суму ресурсів, що мобілізуються і перерозподіляються через бюджет, роль і місце бюджету в економічній системі.

З позиції фінансового плану бюджет держави розглядається як сукупність Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Державний бюджет України є фінансовим планом центральних органів влади й управління. Він відображає загальнодержавні потреби в грошових коштах, джерела їх формування, розподіл і перерозподіл. Саме Державний бюджет насамперед характеризує економічну і соціальну політику держави. Місцеві бюджети є фінансовими планами регіональних органів представницької та виконавчої влади і відображають їх фінансову діяльність.

В Україні бюджет як фінансовий план певною мірою відрізняється від бюджету як економічної категорії, оскільки до складу державного бюджету при затвердженні зараховувалися також фонди цільового призначення. Так, у різні роки до державного бюджету входили фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, Державний інноваційний фонд, Державний фонд охорони навколишнього природного середовища, Державний фонд сприяння зайнятості населення, Фонд розвитку паливно-енергетичного комплексу, Фонд соціального захисту інвалідів та Державний дорожній фонд. До 1997 р. до Державного бюджету входив Пенсійний фонд. Частка цільових фондів у 1997 р. становила 21 % загального обсягу доходів і 16 % видатків зведеного бюджету України та близько третини Державного бюджету.

Зазначений підхід не є правомірним, хоча і має свої причини: у такий спосіб устанавлюється законодавче регулювання формування і використання вказаних фондів. У зв'язку з цим посилюється контроль за цільовим і раціональним використанням коштів. Однак зарахування цільових фондів до бюджету змінює структуру його доходів і видатків і не дає можливості точно проаналізувати фінансову політику держави. Нині у зв'язку з ліквідацією окремих фондів та виключенням фондів соціального страхування з бюджету питома вага цільових фондів у бюджеті істотно скоротилася.

Як фінансовий план бюджет не є чимось відокремленим. Він входить як складова до єдиної системи фінансового планування в країні.



## 2. Бюджетна класифікація

Бюджет як фінансовий план характеризується складом доходів і видатків, які відбивають фінансову діяльність держави. Їх структуризація може мати офіційний і науковий характер. Офіційна *бюджетна класифікація*, що являє собою систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу затверджується відповідними уповноваженими органами. В її основу закладено ті ознаки, що мають визначальну роль у бюджетному процесі та відповідають міжнародним стандартам. Наукова класифікація дає можливість оцінити склад та структуру доходів і видатків передусім за економічним змістом. У класифікації видатків основним є їх суспільне призначення, а в класифікації доходів – методи мобілізації.

Бюджетна класифікація є єдиною, стандартизованою (відповідно до міжнародних норм), систематизованою системою для складання, виконання, звітування, контролю бюджетів усіх рівнів. Бюджетна класифікація значно спрощує процес адміністрування бюджетного процесу та надає можливість для всебічного аналізу (регіонального, національного й міжнаціонального) складових частин бюджетів усіх рівнів.

Затверджує бюджетну класифікацію Міністерство фінансів України з обов'язковим інформуванням Комітету Верховної Ради України з питань бюджету. Затверджений класифікатор обов'язково повинен відповідати міжнародним нормам і стандартам. Бюджетна класифікація є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Бюджетна класифікація чітко визначає чотири складові частини бюджету: доходи, видатки та кредитування, фінансування, борг. Кожна зі складових має власний цифровий класифікатор, який ідентифікує рух фінансових ресурсів у системі публічних фінансів.

Бюджетна класифікація містить наступні розділи:

- доходи бюджету;
- видатки та кредитування бюджету;
- фінансування бюджету;
- державний борг.

Доходи бюджету класифікуються за предметно-цільовою ознакою, а саме:

1. Податкові надходження.
2. Неподаткові надходження.
3. Доходи від операцій з капіталом.
4. Трансферти.

Код бюджетної класифікації доходів бюджету є восьмизначним – перша цифра відповідає зазначеним групам; друга – номеру підгрупи бюджетної класифікації; третя та четверта – розділу, п'ята та шоста – параграфу конкретного розділу, який визначає різновид надходжень; сьома і восьма – виду бюджету (державний, республіканський, обласний, міський тощо).

Бюджетна класифікація чітко розмежує різні за своєю економічною сутністю поняття – видатки бюджету і кредитування бюджету (видатки здійснюються на безповоротній основі, а кредитування на поворотній). Із урахуванням цього видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

– бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету);

– ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету);

– функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету).

Програмна класифікація видатків та кредитування бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі та передбачає розподіл бюджетних призначень за бюджетними програмами. Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення загальної мети та їх виконання. Вона деталізує функціональну класифікацію, яка відображає лише категорію видатків, а програмна класифікація – чітко окреслені цілі.

Відомча класифікація видатків та кредитування відображає розподіл бюджетних коштів між головними розпорядниками коштів.

На підставі відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету Державна казначейська служба України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів. Головні розпорядники бюджетних коштів визначають мережу розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів.

До відомчої класифікації видатків Державного бюджету України входять видатки на фінансування апарату Верховної Ради України, Державного управління справами, Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України, Державної судової адміністрації України, Верховного суду України, Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, Конституційного Суду України, Генеральної прокуратури України, міністерств, Вищої ради юстиції, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Державної податкової адміністрації України, Пенсійного фонду України, Ради національної безпеки і оборони України, Рахункової палати України, Служби безпеки України, Національної академії наук України, державних комітетів, служб, управлінь і комісій, Ради міністрів АРК, обласних державних адміністрацій тощо.

Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету являє собою групування видатків бюджетів усіх рівнів та відображає напрями використання бюджетних коштів на виконання основних функцій держави. Вона складається з розділів, підрозділів і груп. У розділах систематизуються видатки та кредитування бюджету, пов'язані з виконанням функцій держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування, а в підрозділах і групах конкретизуються ці видатки та кредитування бюджету.

Функціональна класифікація видатків за загальнодержавними функціями і завданнями включає:

0100 «Загальнодержавні функції»;

0200 «Оборона»;

0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада»;

0400 «Економічна діяльність»;

0500 «Охорона навколишнього природного середовища»;

0600 «Житлово-комунальне господарство»;

- 0700 «Охорона здоров'я»;
- 0800 «Духовний та фізичний розвиток»;
- 0900 «Освіта»;
- 1000 «Соціальний захист та соціальне забезпечення».

Економічна класифікація видатків бюджету застосовується для чіткого розмежування видатків бюджетних установ та одержувачів бюджетних коштів за економічними ознаками з детальним розподілом за їх предметними ознаками (заробітна плата; нарахування; всі види господарської діяльності; виплати населенню, що іменуються як трансферти населенню, та інші категорії). Економічна класифікація видатків бюджету забезпечує єдиний підхід до всіх учасників бюджетного процесу з виконання бюджету.

За економічною класифікацією видатків бюджету вони поділяються на поточні й капітальні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

### Економічна класифікація видатків бюджету

Вид бюджетних видатків	Код бюджетної класифікації
1. Поточні:	1000
1.1. Видатки на товари і послуги:	1100
Оплата праці працівників бюджетних установ	1110
Нарахування на заробітну плату	1120
Придбання товарів і послуг	1130
Видатки на відрядження	1140
Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення	1150
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	1160
Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	1170
1.2. Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	1200
1.3. Субсидії і поточні трансферти:	1300
Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	1310
Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	1320
Поточні трансферти населенню	1340
Поточні трансферти за кордон	1350
2. Капітальні (розвитку):	2000
2.1. Придбання основного капіталу:	2100
Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	2110
Капітальне будівництво (придбання)	2120
Капітальний ремонт	2130
Реконструкція та реставрація	2140
2.2. Створення державних запасів і резервів	2200
2.3. Придбання землі і нематеріальних активів	2300
2.4. Капітальні трансферти	2400
2.5. Нерозподілені видатки	3000

Класифікація кредитування бюджету систематизує кредитування бюджету за типом позичальника та поділяє операції з кредитування на надання кредитів із бюджету та повернення кредитів до бюджету. До категорії «кредитування» належать платежі бюджетів усіх рівнів, у результаті яких з'являються фінансові вимоги до позичальників, котрі передбачають обов'язкове повернення коштів, у тому числі резервного фонду державного й місцевих бюджетів, асигнування за якими відкриті на умовах повернення.

Класифікація фінансування бюджету визначає джерела одержання фінансових ресурсів, необхідних для покриття дефіциту, або ж відображає напрями використання коштів, що утворилися внаслідок перевищення доходів над витратами. Класифікація фінансування бюджету включає розділи:

1. Фінансування за типом кредитора.
2. Фінансування за типом боргового зобов'язання.

Класифікація операцій фінансування складена таким чином, щоб показати джерела отримання фінансових ресурсів, потрібних для покриття витрат сектора державного управління, а також використання тих коштів, які утворились у результаті перевищення доходів над видатками, тобто профіциту бюджету.

У зв'язку з тим, що державний борг здебільшого є наслідком накопичених і непогашених запозичень держави, здійснених для покриття бюджетного дефіциту, класифікація боргу аналогічна класифікації фінансування бюджету. Класифікація державного боргу містить інформацію про усі непогашені борги органів управління для вивчення їхнього впливу на стан економіки держави. Відповідно до світових стандартів статистики державних фінансів класифікація фінансування бюджету, як і класифікація боргу, здійснюється за двома ознаками:

- 1) за типом кредитора, що характеризує категорію кредитора або власника боргових зобов'язань;
- 2) за типом боргового зобов'язання, що характеризує вид фінансового інструмента запозичення коштів.

Основне призначення бюджетної класифікації – забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівняльності бюджетної інформації.

Роль бюджетної класифікації полягає у наступному:

- 1) приводить кожен бюджет до єдиного вигляду;
- 2) створює умови для об'єднання всіх видів бюджетів у зведений бюджет держави;
- 4) полегшує розгляд бюджетів та їх економічний аналіз;
- 5) спрощує контроль за виконанням бюджету;
- 6) забезпечує можливість обліку доходів і видатків у бюджетних установах.

### **3. Бюджетне планування**

Бюджетне планування є складовою загальнодержавного економічного планування. Рівень його організації, наукова обґрунтованість головних показників бюджету, їх збалансованість значною мірою визначають економічний та соціальний розвиток як окремих регіонів, так і держави в цілому.

**Бюджетне планування** – комплекс організаційно-технічних та методичних заходів із визначення доходів і видатків на стадіях складання, розгляду та затвердження проекту бюджету.

Об'єктом бюджетного планування є бюджетна діяльність держави і бюджетних установ, а предметом – рух бюджетних ресурсів при здійсненні відтворювальних процесів в економіці.

Економічна суть бюджетного планування полягає в централізованому розподілі та перерозподілі ВВП між ланками фінансової системи на основі загальнонаціональної соціально-економічної програми розвитку країни в процесі складання та виконання бюджетів різного рівня.

Основою бюджетного планування є нормативна база, а саме: Конституція України, Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, Укази Президента, Основні напрями бюджетної політики, Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, Державні програми економічного та соціального розвитку.

Головними завданнями бюджетного планування є:

- забезпечення необхідних макроекономічних пропорцій розвитку держави;
- виявлення реальних джерел надходжень за всіма напрямками та всіма платниками податків з усіх бюджетних рівнів;
- ефективний розподіл бюджетних видатків за напрямками та між регіонами;
- сприяння найефективнішому використанню бюджетних коштів галузями суспільного виробництва;
- забезпечення задоволення мінімального рівня соціальних потреб;
- створення необхідних соціальних резервів, які використовуватимуться на планові та позапланові заходи;
- забезпечення прозорого бюджетного контролю в системі здійснення бюджетних платежів.

Принципи бюджетного планування:

- наукова обґрунтованість;
- оптимальна збалансованість між рівнем оподаткування суб'єктів – платників податків і рівнем соціальних виплат;
- центральне місце бюджетного планування в системі фінансового планування;
- органічний взаємозв'язок між прогнозними та поточними бюджетними планами;
- директивний характер бюджетних виплат;
- демократичність;
- наявність відповідних бюджетних резервів.

Організація бюджетного планування здійснюється у два етапи:

**Перший етап** – зведене бюджетне планування. На ньому виконуються комплексні розрахунки за макроекономічними показниками (ВВП і національний дохід, рівень бюджетних надходжень, мінімальний рівень соціальних потреб тощо). На цьому етапі визначаються основні напрями організації роботи з наповнення бюджету і способи мобілізації бюджетних ресурсів на макроекономічному рівні.

**Другий етап** – адресне бюджетне планування. На ньому встановлюються конкретні зв'язки бюджету з усіма фінансовими планами народного господарства, потім ці бюджети набувають форми фінансових зобов'язань.

Результатом бюджетного планування є проект державного бюджету, а також бюджети різних рівнів державної влади.

Бюджетне планування здійснюється з використанням наступних методів:

**Нормативний** – розрахунок окремих показників доходів і видатків за встановленими нормами і нормативами.

**Прямого рахунку** – визначення загальної суми доходів у розрізі окремих платників податків та загальної суми видатків за розпорядниками бюджетних коштів.

**Аналітичний (коефіцієнтів)** – коригування показників бюджету з урахуванням змін макроекономічних показників, мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, валютного курсу, цін і тарифів тощо.

**Балансовий** – полягає у збалансуванні дохідної та видаткової частин бюджету. На основі цього методу вдається досягти узгодженості між джерелами надходжень та джерелами видатків за видами та регіонами, встановити взаємозв'язок із загальною величиною фінансових ресурсів у державі по міністерствах, відомствах, регіонах і відповідними потребами, які можуть бути забезпечені.

**Програмно-цільовий** – використовується при фінансуванні окремих державних програм економічного та соціального розвитку. Дає змогу виявити джерела покриття і визначити ефективність цих програм. Із 2002 р. використовується при формуванні бюджетів як основний.

#### **4. Використання програмно-цільового методу у бюджетному плануванні**

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів першочерговим завданням стає визначення пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, виявлення джерел фінансування витрат і контроль за цільовим та ефективним використанням коштів. Досягнення цих завдань можливе при застосуванні програмно-цільового методу формування бюджету.

Сама ідея програмно-цільового методу полягає у тому, щоб зосереджувати увагу не тільки на можливостях бюджету (наявних ресурсах), а й на тому, як найефективніше їх використати з метою отримання конкретних результатів.

Особливими складовими програмно-цільового методу в бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм за погодженням з Міністерством фінансів України.

Застосування програмно-цільового методу при складанні бюджету не лише кардинально змінило ідеологію бюджетного планування, а й дало змогу підвищити його ефективність, оскільки процес формування бюджету починається із зосередження уваги на результатах, яких має досягти державний сектор, а потім вже на ресурсах, необхідних для досягнення цих результатів.

Програмно-цільовий метод бюджетування є важливим інструментом управління бюджетними коштами у середньостроковій перспективі для поліпшення якості надання державних послуг, особливо в умовах обмеженості бюджетних ресурсів та необхідності ефективного й результативного використання коштів державного бюджету.

Управління бюджетними коштами значною мірою визначається порядком складання, затвердження, виконання бюджету, а також контролем за його виконанням. Застосування найкращих практик бюджетування з метою удосконалення бюджетного процесу призведе до підвищення ефективності управління державним та місцевими бюджетами. Саме такою практикою є впровадження програмно-цільового методу бюджетування, що поліпшує бюджетний процес загалом та докорінно змінює концепцію управління державним та місцевими бюджетами, зокрема:

- 1) створює прозору та ефективну систему прийняття управлінських рішень із бюджетних питань;
- 2) забезпечує цільове та обґрунтоване використання бюджетних коштів розпорядниками в умовах обмежених бюджетних ресурсів;
- 3) забезпечує проведення ґрунтовного аналізу витрати бюджетних коштів;
- 4) дає змогу спрямовувати фінансування на користь більш успішних бюджетних програм, скорочувати або виключати неефективні програми.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності їх використання на всіх стадіях бюджетного процесу.

За допомогою програмно-цільового методу можна провести зіставлення обсягу фінансування бюджетної програми (витрат) із кінцевими результатами, що очікуються від її виконання.

Відповідно до цього визначення можна окреслити основні ознаки бюджетного процесу, що здійснюється з використанням положень програмно-цільового методу:

**1. Середньострокове планування.** Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку процес бюджетного планування не обмежується однорічною перспективою – бюджетні показники розраховуються на декілька наступних за плановим прогнозних років.

**2. Увага на результатах.** Перенесення акценту з утримання наявної мережі бюджетних установ на результати їх діяльності. Забезпечення оптимального співвідношення бюджетних видатків із досягнутими результатами.

**3. Відповідальність.** За кожним учасником бюджетного процесу закріплено повноваження щодо ефективного витрачання бюджетних коштів. Кожен учасник несе відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії бюджетного процесу.

**4. Прозорість бюджетного процесу.** Залучення громадськості до участі в бюджетному процесі шляхом підготовки та проведення громадських слухань з питань діяльності місцевого самоврядування та бюджету.

Основним елементом програмно-цільового методу є бюджетна програма. **Бюджетна програма** – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Суть бюджетної програми розкривається через її характеристики, які відображені в бюджетній документації, зокрема:

- бюджетному запиті – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідними обґрунтуваннями щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди;

- паспорті бюджетної програми – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет).

Бюджетні програми формуються та виконуються з урахуванням певних організаційно-методологічних засад. Суть останніх полягає в наступному:

- кожна програма має базуватися на кошторисі витрат;
- кошториси витрат повинні будуватися на врахуванні статей витрат (заробітна плата, матеріали, устаткування і т. ін.);

- програми мають підкріплюватися даними про показники продуктивності, питомих витрат та інші показники ефективності;

- програми повинні оцінюватися з точки зору витрат і вигоди до початку їх здійснення;

- така оцінка мусить охоплювати аналіз політичних, соціальних, правових і адміністративних питань;

- мета програми має вказуватися з точки зору результатів і передбачуваних вигод;

- у комплексних програмах треба вказувати також обов'язки конкретних організацій;

- з метою аналізу можна здійснювати укрупнення програм, що виходять за межі окремих організацій, не порушуючи при цьому структури обов'язків конкретних організацій;

- для підготовки детальних кошторисів керівникам необхідно дати загальні орієнтири щодо цілей, які мають бути досягнуті у поточному році; вказати конкретно заплановані суми, що вважаються обґрунтованими для програм; дозволити установам скласти запасні варіанти програм, якщо кошториси перевищують цільові показники; передбачити в окремих випадках проведення досліджень до прийняття остаточних рішень;

- доходи і видатки слід координувати постійно, з тим щоб можна було виявити зміну доходів та їхній вплив на видатки;

- контроль за видатками може здійснюватися в розрізі як програм, так і цілей.

Важливими характеристиками бюджетної програми є: мета, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальний виконавець та результативні показники.

1. **Мета** – визначені законом цілі, які необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми.

2. **Завдання** – конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду та оцінити з допомогою результативних показників.



3. **Напрями діяльності** – дії, спрямовані на виконання програм бюджетної програми. Напрями діяльності мають відповідати функціям і завданням головних розпорядників коштів.

4. **Відповідальний виконавець бюджетної програми** – головний розпорядник бюджетних коштів, зокрема за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, котрий виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника.

5. **Результативні показники** – кількісні та якісні показники, що характеризують результати виконання бюджетної програми і підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю. Такі показники дають можливість оцінити використання коштів на виконання бюджетних програм.

Відповідно до методології програмно-цільового методу результативні показники поділяються на чотири групи – показники затрат, продукту, ефективності та якості. Основними вимогами до результативних показників є:

– визначення на підставі фактично досягнутих показників у попередніх бюджетних періодах – виходячи із тенденцій розвитку відповідної галузі економіки та з урахуванням прогнозу її розвитку на перспективу;

– узгодження з показниками, встановленими Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозними та програмними документами економічного та соціального розвитку, державними цільовими програмами;

– розкриття мети, завдань та напрямів використання бюджетних коштів, характеристика динаміки досягнення мети, виконання завдань бюджетної програми та напрямів використання бюджетних коштів;

– відображення характерних особливостей та специфіки діяльності головних розпорядників, визначення результатів їхньої діяльності;

– можливість перевірки достовірності їхніх розрахунків, зіставлення за окремі періоди та порівняння з іншими показниками;

– підтвердження статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, які є джерелами інформації для визначення результативних показників бюджетної програми.

#### **Види результативних показників:**

1. **Показники затрат** – характеризують обсяг фінансових ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми:

**Державне управління** – кількість підвідомчих установ, кількість штатних одиниць, кількість отриманих листів та звернень громадян;

**Освіта** – кількість навчальних закладів за категоріями, кількість годин навчального процесу, чисельність працівників навчального закладу, кількість учнів;

**Охорона здоров'я** – чисельність працівників галузі за категоріями, кількість медичних закладів, кількість хворих на стаціонарному лікуванні, кількість медичних засобів та обладнання;

**Житлово-комунальне господарство** – житлова площа, що потребує капітального ремонту.

2. **Показники продукту** – характеризують досягнення поставлених програмою цілей:

**Державне управління** – кількість підготовлених та прийнятих рішень, кількість перевірок, обсяг наданих послуг, кількість вирішених доручень;

**Освіта** – кількість випускників;

**Охорона здоров'я** – кількість відвідувачів поліклінік, кількість амбулаторних візитів, кількість пролікованих;

**Житлово-комунальне господарство** – площа, відремонтованого житлового фонду.

3. **Показники ефективності** – відношення кількості вироблених товарів (послуг) до їх вартості в грошовому або людському вимірі:

**Державне управління** – кількість наданих послуг на одного працівника, кількість прийнятих рішень на одного працівника, витрати на утримання однієї штатної одиниці, витрати на відрядження у розрахунку на одну особу;

**Освіта** – вартість навчання одного учня, витрати на один навчальний заклад, кількість навчальних годин на одного вчителя;

**Охорона здоров'я** – кількість пацієнтів на одного лікаря, вартість ліжко-дня, завантаженість ліжкового фонду, середня кількість днів перебування в лікарні;

**Житлово-комунальне господарство** – витрати на проведення капітального ремонту 1 м<sup>2</sup> житлової площі.

4. **Показники якості** – відображають якість вироблених товарів (робіт, послуг):

**Державне управління** – процент вчасно виконаних рішень до їх загальної кількості, зміна обсягу податкової заборгованості, зміна обсягу кредиторської заборгованості, кількість позовів та неправомірні дії органів влади;

**Освіта** – ступінь успішності, кількість випускників, що закінчили навчальний заклад з відзнакою;

**Охорона здоров'я** – рівень виживаності хворих, рівень захворюваності за віковою структурою, рівень смертності, прогнозована тривалість життя;

**Житлово-комунальне господарство** – процент площі житлового фонду, що потребує ремонту, до загальної площі житлового фонду.

Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі окреслених цілей і результативних показників.

## 5. Бюджетне прогнозування

Науково-аналітичною стадією розробки проекту бюджету є бюджетне прогнозування.

**Бюджетне прогнозування** – це процес розробки основних показників Державного бюджету на перспективу, прогнозування найважливіших надходжень видатків бюджету. У процесі цієї роботи визначається концепція, основна мета, головні напрями розвитку й основні цілі, які мають бути досягнуті.

Прогнозування має стати невід'ємною частиною процесу бюджетного планування, що дасть змогу проаналізувати тенденції формування ресурсів бюджету та їх використання.

Призначення бюджетного прогнозування полягає в оцінці різних і найвірогідніших варіантів формування ресурсів бюджету і напрямів використання цих ресурсів. Головна функція прогнозу – наукове передбачення.

Завдання бюджетного прогнозування:

- визначати обсяг бюджетних ресурсів та їх використання як у цілому, так і за окремими їх видами;
- вивчати взаємозв'язки показників бюджету з основними макропоказниками;
- визначати вплив на величину показників бюджету факторів, що характеризують динаміку розвитку економіки;
- перевіряти можливості бюджетного забезпечення показників соціально-економічного розвитку держави.

Бюджетне прогнозування, залежно від терміну, поділяється на:

- 1) короткострокове (до 1 року);
- 2) середньострокове (1-5 років);
- 3) довгострокове (5-10 років).

Етапи бюджетного прогнозування:

- 1) постановка завдань і цілей;
- 2) збір та аналіз інформації;
- 3) вибір моделі прогнозування;
- 4) прийняття рішень щодо оптимізації показників бюджету на основі результатів моделювання.

Методи бюджетного прогнозування:

- 1) екстраполяції;
- 2) економіко-математичного моделювання;
- 3) експертних оцінок.

В Україні, починаючи з 2011 р., бюджетне прогнозування носить нормативний характер на відміну від попередніх років.

У прийнятому новому Бюджетному кодексі України вперше закладені правові підвалини для розробки середньострокового бюджетного прогнозу (на наступні за плановим два бюджетні періоди) як загалом для бюджету, так і на рівні головних розпорядників бюджетних коштів.

В організаційному плані впровадження середньострокового бюджетного прогнозування передбачає:

- взаємоузгодження бюджетної політики із завданнями та пріоритетами соціально-економічного розвитку;
- запровадження складання прогнозу показників зведеного та державного бюджетів на наступні два бюджетні періоди, його подання до Верховної Ради України разом з проектом закону про Державний бюджет України та схвалення Кабінетом Міністрів України уточненого прогнозу на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України у місячний строк з дня його опублікування;
- визначення складу прогнозу бюджетних показників Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, що містить індикативні прогнозні показники;
- унормування складання проекту Державного бюджету України, зокрема і бюджетних запитів головних розпорядників, на показниках прогнозу державного бюджету;
- запровадження складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди;

– вжиття Кабінетом Міністрів України заходів щодо пріоритетності передбачення коштів у проекті Закону про Державний бюджет України на наступний період за бюджетними програмами інвестиційного характеру;

– створення підґрунтя для переходу в перспективі до формування середньострокового бюджету, що відповідатиме найкращій міжнародній практиці.

Запровадження середньострокового бюджетного прогнозування у рамках реформування системи середньострокового стратегічного планування загалом дасть змогу:

– синхронізувати та узгодити між собою не тільки державну політику в часовому просторі (на коротко- та середньострокову перспективу), а й за регіональною та галузевою ознаками (загальнодержавну та регіональні, боргову та монетарну, податкову та промислову політики);

– узгодити бюджетні програми з пріоритетами соціально-економічного розвитку;

– забезпечити послідовність соціально-економічної та податково-бюджетної політики;

– посилити взаємодію парламенту та уряду з бюджетних питань (розробка бюджетної політики, розподіл бюджетних ресурсів);

– посилити контроль за дотриманням принципу результативності видатків та доцільності їх продовження у середньостроковій перспективі;

– забезпечити реалізацію бюджетних програм, ефект від яких проявляється з певним часовим лагом, а також багаторічних програм;

– поліпшити управління державними інвестиціями, з погляду забезпечення стабільності їх проведення, що має сприяти сталості економічного зростання та загальній макроекономічній стабільності;

– не допускати прийняття популістських політичних рішень, не підкріплених фінансовими ресурсами, та без належної експертизи наслідків їх реалізації.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди складає Міністерство фінансів України за участю Міністерства економіки України, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди включає індикативні прогнозні показники, а саме:

1) основні макропоказники економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, прибутку підприємств, фонду оплати праці, рівня безробіття, експорту та імпорту товарів і послуг, а також інших показників, які застосовуються при складанні проекту бюджету);

2) зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

3) державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;

4) бюджетних програм, які забезпечують протягом декількох років виконання схвалених у встановленому законодавством порядку інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій. Індикативні прогностичні показники щодо таких бюджетних програм включаються до прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди протягом усього строку їх реалізації з урахуванням вимог цього Кодексу;

5) взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.

Прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди подається до Верховної Ради України разом із проектом закону про Державний бюджет України, уточнюється на підставі прийнятого закону про Державний бюджет України та схвалюється Кабінетом Міністрів України у місячний термін із дня опублікування закону про Державний бюджет України.

Головні розпорядники коштів державного бюджету складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди. Підставою для складання їхніх планів є індикативні прогностичні показники обсягів видатків і надання кредитів із бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, які доводить Міністерство фінансів України разом з інструкцією з підготовки бюджетних запитів, а також прогностичні та програмні документи економічного та соціального розвитку, державних цільових програм із визначенням очікуваних результатів діяльності.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 2 (с). Суть бюджету як основного фінансового плану держави**

1. Відмінності бюджету як фінансового плану від бюджету як економічної категорії.
2. Поняття та призначення бюджетної класифікації.
3. Суть і зміст бюджетного планування.
4. Планування показників бюджету на базі використання програмно-цільового методу.
5. Бюджетне прогнозування та його розвиток в Україні.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Відмінності між бюджетом як фінансовим планом та як економічною категорією.
2. Специфіка бюджету як фінансового плану в Україні.
3. Суть і призначення бюджетної класифікації.
4. Суть і зміст бюджетного планування.
5. Планування показників бюджету на базі використання програмно-цільового методу.
6. Бюджетне прогнозування як науково-аналітична стадія бюджетного планування.

## ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

### ***1. Які показники характеризують стан бюджету як фінансового плану?***

- 1) профіцит, баланс, надлишок, дефіцит;
- 2) бюджетний дефіцит, баланс бюджету, надлишок;
- 3) рівновага доходів і видатків бюджету, бюджетний дефіцит, перевищення доходів над видатками;
- 4) бюджетна рівновага, баланс бюджету, надлишок.

### ***2. Бюджет як фінансовий план – це:***

- 1) розпис доходів і видатків держави, який затверджується постановою Кабінету Міністрів;
- 2) загальнодержавний кошторис, що затверджується Указом Президента;
- 3) план доходів і видатків держави, що затверджується Парламентом;
- 4) план доходів і видатків держави, що затверджується бюджетним парламентським комітетом чи органом місцевого самоврядування у формі закону чи відповідного рішення.

### ***3. Державний бюджет на поточний рік підписується:***

- 1) Президентом України;
- 2) Верховною Радою України;
- 3) Кабінетом Міністрів України;
- 4) Прем'єр-міністром.

### ***4. На обсяг бюджетних видатків економічного характеру впливають фактори:***

- 1) частка державної власності та пов'язані з нею бюджетне фінансування чи податкове стимулювання;
- 2) масштаби державного сектора та принципи соціальної політики;
- 3) масштаби одержавлення ВВП та економічної політики в галузі міжбюджетних відносин;
- 4) частка ВВП у бюджеті та обсяги пільгового оподаткування товарів першої необхідності.

### ***5. Економічні відносини, що виникають у процесі акумуляції фондів грошових коштів у розпорядження органів державної влади та управління, – це:***

- 1) видатки бюджету;
- 2) доходи бюджету;
- 3) міжбюджетні трансферти;
- 4) цільові бюджетні фонди.

### ***6. Обсяг бюджетних видатків на соціальну сферу та соціальний захист визначається:***

- 1) рівнем соціального розвитку країни;
- 2) структурою податкової системи;
- 3) величиною одержавленого в бюджеті ВВП;
- 4) рівнем джерел фінансування дефіциту бюджету.

**7. Податкова політика держави реалізується через:**

- 1) неподаткові доходи бюджету;
- 2) бюджетні надходження у вигляді обов'язкових платежів платників податків;
- 3) профіцит бюджету;
- 4) систему бюджетних потоків.

**8. Бюджетний дефіцит характеризується:**

- 1) перевищенням джерел фінансування над доходами;
- 2) перевищенням доходів над видатками;
- 3) тимчасовим касовим розривом при виконанні бюджету;
- 4) від'ємною різницею між зведеними показниками доходів і видатків бюджету.

**9. Бюджетний профіцит характеризується:**

- 1) перевищенням джерел фінансування над доходами;
- 2) перевищенням доходів над видатками;
- 3) тимчасовим касовим розривом при виконанні бюджету;
- 4) від'ємною різницею між зведеними показниками доходів і видатків бюджету.

**10. бюджетне планування – це:**

- 1) комплекс організаційно-технічних і методичних заходів щодо визначення обсягу податків та платежів до бюджету держави;
- 2) комплекс організаційно-технічних і методичних заходів щодо визначення доходів і витрат бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу;
- 3) комплекс організаційно-технічних і методичних заходів щодо визначення витрат, пов'язаних з виконанням державою своїх функцій;
- 4) правильна відповідь відсутня.

**11. Загальний обсяг бюджетних асигнувань на утримання бюджетної установи планується методом:**

- 1) балансовим;
- 2) прямого рахунку;
- 3) нормативним;
- 4) аналітичним.

**12. Видатки на придбання продуктів харчування в бюджетних організаціях плануються методом:**

- 1) балансовим;
- 2) прямого рахунку;
- 3) нормативним;
- 4) аналітичним.

**13. Загальний обсяг податкових платежів у розрізі платників податків планується методом:**

- 1) балансовим;
- 2) прямого рахунку;
- 3) нормативним;
- 4) аналітичним.

**14. Розмір заробітної плати працівників бюджетної сфери коригується на основі мінімальної заробітної плати методом:**

- 1) балансовим;
- 2) прямого рахунку;
- 3) нормативним;
- 4) аналітичним.

**15. Ув'язка показників доходів і видатків бюджету здійснюється методом:**

- 1) балансовим;
- 2) прямого рахунку;
- 3) нормативним;
- 4) аналітичним.

**16. Визначення доходів і видатків бюджетів у процесі їх складання, розгляду і затвердження – це:**

- 1) бюджетне регулювання;
- 2) бюджетне планування;
- 3) бюджетне прогнозування;
- 4) бюджетне фінансування.

**17. Бюджетне прогнозування – це:**

- 1) обґрунтування показників бюджетів на перспективу;
- 2) науково-аналітична стадія розробки бюджетів;
- 3) розробка концепції бюджетної політики та шляхів її реалізації;
- 4) всі відповіді правильні.

**18. Основною відмінністю бюджетного планування від бюджетного прогнозування є:**

- 1) обов'язковість бюджетного планування;
- 2) обов'язковість бюджетного прогнозування;
- 3) рекомендаційний характер бюджетного планування;
- 4) застосування експертних оцінок при бюджетному плануванні.

**19. Основним завданням бюджетного прогнозування є:**

- 1) оцінка бюджету за критерієм збалансованості;
- 2) побудова шкали пріоритетів при визначенні бюджетної політики;
- 3) визначення обсягу доходів бюджету та їх структури;
- 4) розподіл бюджетних доходів з урахуванням пріоритетів і цілей розвитку країни.

**20. Бюджетне прогнозування здійснюється такими методами:**

- 1) аналітичним, економічно-організаційним, експертних оцінок;
- 2) коефіцієнтів, економічно-організаційним, експертних оцінок;
- 3) екстраполяції, математичного моделювання, експертних оцінок;
- 4) коефіцієнтів, нормування, математичного моделювання.

**21. Суть методу бюджетної екстраполяції полягає у:**

- 1) перенесенні на майбутні періоди середніх тенденцій показників бюджету;



- 2) перенесенні на майбутні періоди середніх тенденцій показників бюджетного процесу;
- 3) перенесенні на майбутні періоди середніх тенденцій показників економічного розвитку;
- 4) перенесенні на майбутні періоди середніх тенденцій показників доходів і видатків бюджетного сектора.

**22. За терміном дії бюджетне прогнозування класифікується як:**

- 1) короткострокове і довгострокове;
- 2) стратегічне, коротко- і середньострокове;
- 3) загальне та оперативне;
- 4) всі відповіді правильні.

**23. Бюджетний прогноз здійснюється у наступній послідовності:**

- 1) інформація, планування, оперативне управління, розробка пропозицій щодо оптимізації рішень;
- 2) визначення завдань, інформаційно-аналітичне забезпечення, застосування певних методів прогнозування, розробка висновків щодо оптимізації рішень;
- 3) постановка завдань і цілей, збір та аналіз інформації, вибір моделі бюджетного планування, прийняття рішень щодо удосконалення бюджетних відносин;
- 4) постановка завдань і цілей, аналіз показників бюджетів, вибір моделі прогнозування, розробка рекомендацій щодо звітності про виконання бюджету.

**24. Методом економічно-математичного моделювання може прогнозуватися:**

- 1) стан показників бюджету за звітний рік;
- 2) розмір затвердженого законом про бюджет бюджетного дефіциту;
- 3) розмір податкових надходжень до державного бюджету;
- 4) рівень показників прогнозу бюджетних потоків.

**25. Бюджетне прогнозування може використовуватися у бюджетному процесі:**

- 1) при виконанні бюджету;
- 2) при плануванні доходів, видатків, джерел фінансування бюджету;
- 3) при складанні звітності про виконання бюджету;
- 4) при обліку доходів і видатків бюджету.

**26. Бюджет як фінансовий план – це:**

- 1) встановлений нормами закону, прийнятого Верховною Радою, або рішеннями місцевих Рад, план формування і використання централізованого фонду коштів, необхідного для здійснення завдань і функцій держави в цілому та органів місцевого самоврядування;
- 2) розпис доходів і видатків держави, який затверджується органами законодавчої і представницької влади у вигляді закону;
- 3) план формування централізованого фонду коштів та його використання, що відображає економічну, соціальну, оборонну та міжнародну політику держави;

4) відносини щодо формування на загальнодержавному і регіональному рівнях централізованих фондів, призначених для реалізації функцій держави.

**27. Бюджетна класифікація призначена для:**

- 1) забезпечення оперативності бюджетних потоків;
- 2) спрощення бюджетних процедур на всіх стадіях бюджетного процесу;
- 3) забезпечення порівняльності показників фінансових планів;
- 4) забезпечення порівняльності показників бюджетів різних рівнів.

**28. Бюджетна класифікація – це:**

- 1) обов'язкове групування державних фінансових ресурсів за однорідними ознаками із присвоєнням окремим класифікаційним ознакам порядкових номерів і найменувань;
- 2) групування та належна нумерація показників бюджету за напрямками їх збалансування;
- 3) групування за однотипними критеріями показників бюджету та відповідна йому чітка система найменувань і порядкових номерів класифікаційних підрозділів;
- 4) обов'язкове групування показників бюджету, що знаходить своє відображення у плані рахунків бюджетного обліку.

**29. Базовим критерієм бюджетної класифікації видатків є:**

- 1) вид платежу;
- 2) форма боргового зобов'язання;
- 3) тип кредитора;
- 4) рівень розпорядника бюджетних коштів.

**30. Доходи бюджетів класифікуються за підрозділами:**

- 1) податкові надходження, неподаткові надходження, операційні доходи, капітальні трансферти;
- 2) податкові надходження, неподаткові видатки, доходи від операцій з капіталом, бюджетні трансферти;
- 3) податки, доходи від державної власності та інші неподаткові доходи, доходи від продажу капіталу, офіційні трансферти;
- 4) податкові платежі, неподаткові та адміністративні збори, доходи від операцій на ринку дорогоцінних металів, трансфертні платежі.

**31. Функціональна класифікація видатків бюджету характеризує:**

- 1) поділ видатків за програмно-цільовою ознакою;
- 2) поділ видатків за загальнодержавними завданнями;
- 3) поділ видатків за розпорядниками бюджетних коштів;
- 4) поділ видатків за предметно-цільовими ознаками.

**32. Відомча класифікація видатків бюджету характеризує:**

- 1) поділ видатків за програмно-цільовою ознакою;
- 2) поділ видатків за загальнодержавними завданнями;
- 3) поділ видатків за розпорядниками бюджетних коштів;
- 4) поділ видатків за предметно-цільовими ознаками.

**33. Програмна класифікація видатків бюджету характеризує:**

- 1) поділ видатків за програмно-цільовою ознакою;
- 2) поділ видатків за загальнодержавними завданнями;
- 3) поділ видатків за розпорядниками бюджетних коштів;
- 4) поділ видатків за предметно-цільовими ознаками.

**34. Економічна класифікація видатків бюджету характеризує:**

- 1) поділ видатків за програмно-цільовою ознакою;
- 2) поділ видатків за загальнодержавними завданнями;
- 3) поділ видатків за розпорядниками бюджетних коштів;
- 4) поділ видатків за предметно-цільовими ознаками.

**35. Економічна класифікація видатків бюджету передбачає їх поділ:**

- 1) поточні, інноваційні, кредитні;
- 2) поточні, капітальні, нерозподілені, кредитні;
- 3) поточні, розвитку, нерозподілені;
- 4) поточні, капітальні, державний борг.

**36. До поточних бюджетних видатків належать:**

- 1) фінансування непередбачуваних обставин і явищ із резервного фонду;
- 2) виплата солідарних пенсій за віком;
- 3) видатки на капітальний ремонт об'єктів соціально-культурної інфраструктури;
- 4) видатки на товари і послуги бюджетних установ.

**37. До капітальних бюджетних видатків належать:**

- 1) фінансування непередбачуваних обставин і явищ із резервного фонду;
- 2) виплата солідарних пенсій за віком;
- 3) видатки на капітальний ремонт об'єктів соціально-культурної інфраструктури;
- 4) видатки на товари і послуги бюджетних установ.

**38. До нерозподілених бюджетних видатків належать:**

- 1) фінансування непередбачуваних обставин і явищ із резервного фонду;
- 2) виплата солідарних пенсій за віком;
- 3) видатки на капітальний ремонт об'єктів соціально-культурної інфраструктури;
- 4) видатки на товари і послуги бюджетних установ.

**39. Класифікація державного боргу здійснюється за напрямками:**

- 1) тип боржника і тип дефіциту бюджету;
- 2) тип форми запозичення і тип кредитора;
- 3) тип боргового зобов'язання і тип кредитних ресурсів;
- 4) тип державної облігації і тип гаранта кредитних зобов'язань.

**40. Класифікація фінансування бюджету проводиться за такими ознаками:**

- 1) тип боржника і тип дефіциту бюджету;
- 2) тип форми запозичення і тип кредитора;

- 3) тип боргового зобов'язання і тип кредитних ресурсів;
- 4) тип державної облігації і тип гаранта кредитних зобов'язань.

**41. Яка класифікація видатків не передбачена в чинній бюджетній класифікації?**

- 1) відомча;
- 2) територіальна;
- 3) функціональна;
- 4) програмна.

**42. Елементами бюджетної програми є:**

- 1) мета, завдання, напрями реформування, результативні показники;
- 2) мета, завдання, напрями діяльності, підсумкові результати;
- 3) мета, завдання, кількісні та якісні результати виконання бюджетної програми;
- 4) мета, напрями діяльності, показники продукту та ефективності.

**43. До показників продукту бюджетної програми в установах освіти відносять:**

- 1) кількість учнів;
- 2) навчальне навантаження;
- 3) кількість випускників;
- 4) правильні відповіді 2 і 3.

**44. До показників ефективності бюджетної програми в медичних закладах включають:**

- 1) кількість хворих у стаціонарі;
- 2) кількість амбулаторних візитів;
- 3) рівень смертності;
- 4) вартість одного ліжка-дня.

*Тема 3*  
**БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДжЕРЕЛА  
ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ**

- Бюджетний дефіцит як показник стану бюджету
- Причини виникнення та соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту
- Джерела фінансування бюджетного дефіциту та шляхи його скорочення

### **1. Бюджетний дефіцит як показник стану бюджету**

Стан бюджету як фінансового плану характеризується показниками:

- 1) рівновага доходів і видатків;
- 2) перевищення доходів над видатками – профіцит бюджету;
- 3) перевищення видатків над доходами – бюджетний дефіцит.

Рівновага доходів і видатків бюджету є його найбільш доцільним і обґрунтованим станом. Вона означає, що всі видатки бюджету мають відповідні джерела фінансування. З позиції фінансового забезпечення реалізації функцій держави немає потреби, з одного боку, формувати зайві доходи, а з іншого – передбачати у своєму плані видатки без гарантованих надходжень для їх фінансування. Досягнення врівноваженості бюджету є головним завданням бюджетного планування.

Бюджетний профіцит є специфічним явищем. Це досить відносний показник, адже завжди можна знайти певні напрями використання коштів, оскільки «зайвих» грошей взагалі не буває. Так, згідно з Бюджетним кодексом України, профіцит може затверджуватися з метою:

- 1) зменшення (погашення) обсягу боргу – для загального та спеціального фондів Державного (місцевого) бюджету;
- 2) забезпечення встановленого обсягу оборотного залишку бюджетних коштів – для загального фонду Державного (місцевого) бюджету. Необхідність затвердження профіциту з цією метою виникає у двох випадках: а) обсяг оборотного залишку з попереднього бюджетного періоду недостатній для формування оборотного залишку в поточному бюджетному періоді на тому ж рівні щодо витрат бюджету у зв'язку зі збільшенням витрат у поточному бюджетному періоді; б) якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, встановлено факт недотримання запланованого рівня оборотного залишку, що враховувався при прийнятті бюджету на поточний бюджетний період;
- 3) придбання цінних паперів та розміщення депозитів – для спеціального фонду місцевого бюджету, а також для загального фонду Державного бюджету.

4) спрямування коштів до бюджету розвитку – для загального фонду місцевого бюджету.

Однак, у будь-якому випадку бюджетний профіцит не може розглядатись як позитивний результат фінансової діяльності держави, ідентичний продукту суб'єктів підприємництва.

Виділяють три форми бюджетного профіциту:

1) у вигляді бюджетних резервів;

2) у формі «бюджетного надлишку» за підсумками року. Перевищення залишку коштів загального фонду бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок бюджетних коштів, який використовується для здійснення витрат бюджету згідно із Законом України «Про Державний бюджет України» та/або змінами до нього (змінами до рішення про місцевий бюджет). Вільний залишок, на відміну від оборотного залишку, використовується на фінансування дефіциту бюджету наступних бюджетних періодів;

3) як наслідок антициклічної політики держави в результаті збалансування бюджету на циклічній основі.

Бюджетний дефіцит є найбільш складним і водночас досить поширеним явищем. Бюджетний дефіцит має певні обмеження. Маастрихтською угодою визначено, що припустимим є дефіцит бюджету на рівні 3 % від ВВП. Це та величина дефіциту, що не містить у собі ознак фінансової кризи і не призводить до тяжких наслідків. Безперечно, такий «норматив» є досить умовним. Він може використовуватися при здійсненні операцій з надання кредитів тим чи іншим країнам від міжнародних фінансових організацій з метою визначення і забезпечення платоспроможності позичальника.

Дефіцит бюджету, тобто перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів із бюджету та поверненням кредитів до бюджету), дозволяється приймати в Україні в разі наявності обґрунтованих джерел його фінансування.

Затвердження дефіциту місцевих бюджетів дозволяється за наявності визначених джерел фінансування. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 72 Бюджетного кодексу України, дефіцит загального фонду місцевого бюджету затверджується лише шляхом внесення змін у відповідний бюджет, якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, виявлено вільний залишок бюджетних коштів. Дефіцит спеціального фонду дозволяється затверджувати, якщо його фінансування буде здійснюватися за рахунок:

1) місцевих запозичень;

2) коштів загального фонду такого місцевого бюджету;

3) надходжень від продажу/пред'явлення цінних паперів;

4) використання залишків коштів спеціального фонду місцевого бюджету, крім власних надходжень бюджетних установ, якщо за результатами річного звіту про виконання бюджету за попередній бюджетний період, що був оприлюднений після прийняття бюджету поточного періоду, виявлено залишок бюджетних коштів за спеціальним фондом.

Бюджетний дефіцит можна класифікувати за певними ознаками:

1. За формою прояву:

– **відкритий** – офіційно визнаний у законі про бюджет;

– **прихований** – офіційно не визнається. Проявляється у вигляді завищення планових обсягів доходів, включення до складу доходів бюджету джерел фінансування його дефіциту;

– **фактичний** – це реальне перевищення видатків над доходами бюджету, офіційно зафіксоване наприкінці бюджетного періоду.

2. За причинами виникнення:

– **вимушений** – виникає внаслідок низького рівня виробництва ВВП.

– **свідомий** – визначається фінансовою політикою держави. Реалізується шляхом зниження податків, зростання державних видатків і позик.

3. За напрямками дефіцитного фінансування:

– **активний** – спрямування коштів на інвестиції в економіку. Це сприяє зростанню ВВП, однак в певний період призводить до загострення інфляційних процесів.

– **пасивний** – зумовлюється покриттям поточних бюджетних витрат.

4. За характером впливу на економіку:

– **стійкий дефіцит** – існує у довгостроковому періоді;

– **тимчасовий** – зумовлений касовими розривами у виконанні бюджету або подіями, які не можна передбачити і спрогнозувати.

## 2. Причини виникнення та соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту

Конкретними особливостями розвитку економіки України, що зумовлюють бюджетний дефіцит, є:

1) структурна розбалансованість економіки та несвочасне й неефективне проведення структурних перетворень;

2) збереження значної кількості планово-збиткових державних підприємств, що отримують бюджетні дотації;

3) невідповідна наявним фінансовим можливостям держави структура бюджетних витрат;

4) непродуктивний характер бюджетних асигнувань;

5) збільшення державних видатків на фінансування неекономічних сфер діяльності, особливо на державне управління і економічно необґрунтовані соціальні програми;

6) неефективний механізм оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, коли завищений податковий тиск зумовлює поступове зниження ділової активності та тонізацію підприємницької діяльності;

7) зростання державного боргу;

8) втрати, розбазарювання виробленої продукції, що не стало об'єктом ефективного державного фінансового контролю.

Наслідки бюджетного дефіциту можуть бути позитивні, негативні або жодних наслідків.

Позитивний вплив бюджетного дефіциту досліджували ще у час Великої французької революції, пізніше це відстоював Дж. Кейнс (дефіцит активізує суспільство, стимулюючи законотворчу діяльність, змушуючи економити кошти, попереджувати і викривати зловживання). Дефіцит стане позитивним, якщо він спонукатиме до пошуку ефективних шляхів використання бюджетних коштів, посилення бюджетної дисципліни, збільшення доходів бюджету в майбутньому. Теоретики дефіцитного фінансування вважали, що бюджетний дефіцит перетворюється на вагомий інструмент фінансової політики, використовується під час вирішення різнопланових завдань. Проте неконтрольованість бюджетного дефіциту призводить до економічних криз, що заперечує позитивність цього явища.

Негативні наслідки дефіциту проявляються у марнотратстві уряду, макрофінансовій нестабільності, підвищенні ризиків економічної діяльності держави, посиленні інфляційних процесів, кризі державних фінансів, грошової системи, поглибленні диференціації у доходах громадян.

Всі ці негативні явища ще більше посилюються, якщо бюджетний дефіцит набуває хронічного характеру. Як наслідок це зумовлює неконтрольованість дефіциту, погіршує фінансову дисципліну, поглиблює фінансову безвідповідальність уряду і несе потенційний ризик дефолту.

Дефіцит бюджету є виправданим у тому випадку, коли темпи приросту ВВП випереджають приріст обсягів бюджетів, бюджетного дефіциту і видатків на обслуговування боргу. Якщо за рахунок дефіцитного бюджету зміцнюється фундамент економіки, він характеризується позитивними явищами.

### 3. Джерела фінансування бюджетного дефіциту та шляхи його скорочення

Фінансова наука виділяє такі основні методи фінансування бюджетного дефіциту:

1) *продаж державних активів* на покриття державних видатків (застосовується рідко);

2) *боргове фінансування* – державні запозичення у формі внутрішніх та зовнішніх позик;

3) *кредитно-грошова емісія* (монетизація) спричинює загрозу інфляції та погіршує стан грошового обігу. Внаслідок монетизації дефіциту держава може отримати **сеньйораж** – дохід від друкування та карбування грошей, який виникає, коли темпи зростання грошової маси перевищують темпи зростання реального ВВП, наслідком чого є зростання середнього рівня цін. Така емісія повинна супроводжуватися жорстким контролем за використанням випущеної готівки. За світовими стандартами обсяг емісії допускається в межах 2-3 % бюджетного дефіциту до ВВП.

Структуризація джерел фінансування бюджетного дефіциту наведена у табл. 3.1.



## Джерела фінансування бюджетного дефіциту

Ознака класифікації	Джерела фінансування бюджетного дефіциту
За способом залучення	⇒ Емісійні Неемісійні
За характером впливу на інфляційні процеси	⇒ Інфляційні Неінфляційні
За рівнем управління	⇒ Центральні емісійні та неемісійні Місцеві – неемісійні джерела

Головним чинником дефіциту є напрям використання грошової емісії. За умови інвестування емітованих грошей в економіку інфляційний процес амортизується за рахунок реального приросту доходів. У випадку емісійного фінансування поточних, видатків інфляція набирає нових масштабів.

В Україні відповідно до ст. 15 Бюджетного кодексу України, джерелами фінансування бюджету є:

- 1) кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень;
- 2) кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) – щодо державного бюджету. Кошти від приватизації державного майна – кошти від відчуження майна, що перебуває в державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України. До надходжень, безпосередньо пов'язаних із процесом приватизації, належать надходження від покупців за подання заяви на приватизацію; кошти від збору за реєстрацію покупців для участі в аукціоні, конкурсі; суми штрафних санкцій за несвоєчасні розрахунки за придбані об'єкти приватизації; надходження від продажу патентів на право оренди приміщень; відсотки, нараховані на суму відстрочених платежів тощо;
- 3) повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;
- 4) залишок бюджетних коштів загального фонду використовується для фінансування дефіциту бюджету, якщо його обсяг на кінець попереднього бюджетного періоду перевищив обсяг оборотного залишку коштів відповідного бюджету.

Емісійні кошти Національного банку України забороняється прямо чи опосередковано залучати до фінансування дефіциту бюджету.

Фінансова теорія визначає три класичні концептуальні підходи до збалансування державного бюджету:

- 1) збалансування на щорічній основі передбачає, що витрати мають вирівнюватися з доходами у межах кожного року. Проте, у фазі падіння економіки покриття бюджетних видатків призведе до росту податків, що логічно знизить ділову активність і загострить кризу більше;

2) збалансування на циклічній основі передбачає збалансування бюджету в межах економічного циклу (від 4 до 8-10 років), тобто у фазі спаду держава знижує податки і збільшує державні закупівлі, створюючи дефіцит бюджету, а у фазі піднесення навпаки, створює бюджетні надлишки, які спрямовуються на покриття боргів, що з'явилися у період спаду;

3) збалансування на основі функціонування фінансів (концепція «функціональних фінансів») – поєднання попередніх двох, передбачає можливість існування дефіциту, якщо це необхідна умова стабілізації економіки. Держава повинна турбуватись не про збалансованість бюджету, а про макроекономічну стабільність економіки в країні. Прибічники цієї концепції стверджують, що у період економічного зростання податкова система автоматично стимулюватиме збільшення податкових надходжень, що призведе до самоліквідації бюджетного дефіциту. Крім того, можливості уряду з питань позик та емісії грошей – практично безмежні, тобто уряд може фінансувати будь-який дефіцит.

**Скорочення бюджетних дефіцитів у економіках добробуту досягається шляхом застосування спеціальних фіскальних правил (правил і процедур у сфері фіскальної політики щодо величини і розподілу державних видатків і джерел їх фінансування):**

**1.) Правила збалансованого бюджету:**

- «золоте правило державних фінансів» передбачає збалансованість бюджетних доходів і видатків (Німеччина, Японія, місцеві бюджети США);
- циклічний бюджетний баланс (Голландія, Швейцарія);
- встановлення граничних розмірів частки бюджетного дефіциту у ВВП (країни ЄС).

**2. Правила запозичень:**

- заборона внутрішніх державних запозичень (Індонезія);
- заборона державних запозичень у центрального банку (країни ЄС, США, Японія, Канада, Аргентина, Угорщина);
- обмеження запозичень у відсотках до минулорічних доходів чи видатків уряду (Бразилія, Єгипет, Марокко).

**3. Боргові та резервні правила:**

- встановлення лімітів щодо акумулювання валового чистого державного боргу у відсотках до ВВП (у країнах ЄС державний борг не має перевищувати 60 % ВВП);
- формування спеціальних резервних фондів для запобігання кризи у несприятливих періодах (Росія, Кувейт, Саудівська Аравія).

Подолання бюджетного дефіциту в Україні передбачає проведення низки заходів:

1.) Удосконалення податкової системи, забезпечення оптимального рівня податкових платежів для формування бюджетів усіх рівнів і створення сприятливих умов для підприємницької діяльності.

2.) Посилення відповідальності суб'єктів господарювання за дотримання вимог податкового законодавства, своєчасність і повноту розрахунків з бюджетом та цільовими державними фондами.

3.) Удосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих заощаджень населення.

4.) Забезпечення фінансової підтримки малого та середнього бізнесу шляхом розробки і виконання цільових програм розвитку малого та середнього підприємництва.

5.) Запровадження жорсткого режиму економії бюджетних коштів та їх раціонального використання.

6.) Перехід від бюджетного фінансування до системи надання субсидій, субвенцій, інвестиційних позик суб'єктам господарювання.

7.) Запровадження науково обґрунтованої системи прогнозування показників, що беруться за основу в процесі формування доходів і здійснення видатків бюджету, використання при бюджетному плануванні нормативів бюджетної забезпеченості.

## ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

### Заняття 3 (с). Бюджетний дефіцит і джерела його фінансування

1. Характеристика стану бюджету як фінансового плану.
2. Поняття та класифікація бюджетного дефіциту.
3. Об'єктивні передумови та соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту.
4. Джерела покриття бюджетного дефіциту.
5. Проблеми фінансування бюджетного дефіциту в Україні.

## ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Вплив інфляції на розмір бюджетного дефіциту.
2. Характеристика видів бюджетного дефіциту.
3. Причини виникнення бюджетного дефіциту в Україні.
4. Вплив бюджетного дефіциту на економіку.
5. Форми фінансування бюджетного дефіциту.
6. Заходи щодо зниження бюджетного дефіциту в Україні.

## ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

### **1. Чим визначається бюджетний дефіцит як економічна категорія:**

- 1) законами інфляції і зростання вартості (капіталу);
- 2) законом зростання потреб;
- 3) законами попиту і пропозиції на гроші;
- 4) всі відповіді правильні.

### **2. Величина бюджетного дефіциту повинна:**

- 1) не перевищувати 5% вартості ВВП;
- 2) дорівнювати вартості ВВП;
- 3) не перевищувати 10% вартості ВВП;
- 4) не перевищувати 3% вартості ВВП.

**3. В Україні з дефіцитом можуть затверджуватися такі види бюджетів:**

- 1) міські;
- 2) селищні;
- 3) обласні;
- 4) всі види бюджетів.

**4. Відкритий бюджетний дефіцит характеризується:**

- 1) офіційним перевищенням джерел фінансування над доходами бюджету;
- 2) офіційним перевищенням джерел фінансування над видатками бюджету;
- 3) офіційним перевищенням бюджетних асигнувань над джерелами фінансування дефіциту бюджету;
- 4) офіційним перевищенням бюджетних асигнувань над доходами бюджету.

**5. За причинами виникнення бюджетний дефіцит поділяється на:**

- 1) відкритий та пасивний;
- 2) вимушений та свідомий;
- 3) активний та пасивний;
- 4) відкритий та прихований.

**6. Активний і пасивний бюджетний дефіцит виділяється за:**

- 1) причинами виникнення;
- 2) формою прояву;
- 3) спрямуванням коштів;
- 4) тривалістю прояву.

**7. Свідомий бюджетний дефіцит є наслідком:**

- 1) низького рівня виробництва ВВП;
- 2) фінансової тактики державного уряду;
- 3) товарно-грошової незбалансованості;
- 4) невиконання закону про бюджет.

**8. Спрямування коштів на інвестиції в економіку характерно для такого виду дефіциту:**

- 1) структурного;
- 2) активного;
- 3) пасивного;
- 4) свідомого.

**9. За формою прояву бюджетний дефіцит класифікується:**

- 1) активний і пасивний;
- 2) стійкий і тимчасовий;
- 3) відкритий і прихований;
- 4) всі відповіді правильні.

**10. Перевищення валових доходів НБУ над валовими витратами частково є наслідком:**

- 1) пасивного бюджетного дефіциту;

- 2) відкритого бюджетного дефіциту;
- 3) прихованого бюджетного дефіциту;
- 4) стійкого бюджетного дефіциту.

**11. Офіційно визнаний законодавчо дефіцит бюджету:**

- 1) відкритий;
- 2) вимушений;
- 3) свідомий;
- 4) активний.

**12. Джерелами фінансування бюджетного дефіциту виступають:**

- 1) бюджетні позички;
- 2) емісія грошей;
- 3) зменшення національного багатства;
- 4) всі відповіді правильні.

**13. Вимушений бюджетний дефіцит є наслідком:**

- 1) фінансування поточних витрат;
- 2) низького рівня надання соціальних гарантій;
- 3) спаду виробництва;
- 4) включення до складу доходів джерел фінансування дефіциту бюджету.

**14. Активний бюджетний дефіцит обумовлений:**

- 1) збільшенням видатків на економічну діяльність;
- 2) пільговим оподаткуванням неприбуткових організацій;
- 3) фінансуванням державного боргу;
- 4) фінансовою підтримкою стратегічних досліджень.

**15. Політика дефіцитного фінансування інвестицій ґрунтується на теоретичних засадах:**

- 1) марксизму;
- 2) протекціонізму;
- 3) кейнсіанства;
- 4) класичної політичної економії.

**16. Дефіцит, який існує в довгостроковому періоді та спричиняє зростання державного боргу, – це:**

- 1) пасивний дефіцит;
- 2) стійкий дефіцит;
- 3) активний дефіцит;
- 4) тимчасовий дефіцит.

**17. Дефіцит, який характеризується спрямуванням залучених для його покриття коштів на фінансування поточних потреб, – це:**

- 1) пасивний дефіцит;
- 2) вимушений дефіцит;
- 3) активний дефіцит;
- 4) тимчасовий дефіцит.

**18. Дефіцит, який виникає внаслідок касового розриву в процесі виконання бюджету, – це:**

- 1) пасивний дефіцит;
- 2) стійкий дефіцит;
- 3) активний дефіцит;
- 4) тимчасовий дефіцит.

**19. Не можуть бути джерелами покриття дефіциту:**

- 1) державні позики;
- 2) кошти спеціального фонду;
- 3) грошова емісія;
- 4) правильна відповідь відсутня.

**20. Збалансування бюджету в Україні відповідно до діючого законодавства можливо здійснити шляхом:**

- 1) збільшення доходів;
- 2) скорочення видатків;
- 3) емісії грошей;
- 4) державних позик.

**21. Вчені рекомендують збільшувати грошову масу для покриття дефіциту бюджету не більше ніж на:**

- 1) 2–3%;
- 2) 12–13%;
- 3) 3–5%;
- 4) 5–8%.

**22. У випадку використання грошової емісії для покриття дефіциту бюджету рекомендується спрямовувати ці кошти на:**

- 1) капітальні інвестиції;
- 2) соціальні виплати;
- 3) поточні затрати;
- 4) всі відповіді правильні.

**23. Найнебезпечнішим видом бюджетного дефіциту є:**

- 1) відкритий;
- 2) свідомий;
- 3) тимчасовий;
- 4) прихований.

**24. Для покриття дефіциту бюджету використовується:**

- 1) комерційний кредит;
- 2) державний кредит;
- 3) банківський кредит;
- 4) споживчий кредит.

## **БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

- Структура бюджетної системи та принципи бюджетного устрою
- Розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи
- Бюджетний процес
- Управління бюджетною системою

### **1. Структура бюджетної системи та принципи бюджетного устрою**

Структура бюджетної системи розглядається в горизонтальному і вертикальному розрізах. У горизонтальному вона характеризується складом доходів і видатків, а також їх питомою вагою.

У вертикальному розрізі структура бюджету розглядається за рівнями державної влади та управління і характеризується взаємопов'язаними поняттями «бюджетний устрій» і «бюджетна система».

Бюджетний устрій визначає яким чином здійснюється побудова бюджетної системи, тобто – це організація і принципи побудови бюджетної системи. Бюджетний устрій визначається державним устроєм та адміністративно-територіальним поділом.

Основні засади бюджетного устрою:

- 1) встановлення принципів побудови бюджетної системи;
- 2) виділення видів бюджетів;
- 3) розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи;
- 4) організація взаємовідносин між бюджетами.

Принципи побудови бюджетної системи України визначені Бюджетним Кодексом (рис. 4.1).

Можливі три підходи до структурної побудови бюджету:

1) створення єдиного для всієї країни бюджету на основі принципу централізації державних коштів у єдиному фонді. Це дозволяє сконцентрувати всі ресурси в одному бюджеті, що спрощує управління ним. Однак, при цьому підривається автономність місцевих органів влади, що робить їх взагалі або непотрібними, або недієздатними. Тому цей варіант можливий лише в невеликих карликових країнах, де немає територіального поділу;

2) формування регіональних бюджетів – є протилежним до попереднього варіанту і ґрунтується на засадах децентралізації. При цьому загальнодержавні видатки можуть фінансуватися за рахунок відрахувань на централізовані потреби. Але цей варіант також настільки складний і неефективний, що теж ніде не використовується;



Рис. 4.1. Принципи бюджетного устрою



3) поєднання централізованих і децентралізованих ланок – враховує як загальнодержавні, так і місцеві потреби і є загальноприйнятим у світі.

В Україні застосовується третій підхід, що дозволяє визначити бюджетну систему як об'єднання всіх ланок бюджету на єдиних принципах.

Вертикальна структура бюджетної системи визначається бюджетним устроєм і складається з державного та місцевих бюджетів, до яких відносять бюджет Автономної Республіки Крим, обласні та районні бюджети й бюджети місцевого самоврядування (бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст, у тому числі районів у містах).

Кожна ланка бюджетної системи є самостійною, але поряд з тим з метою проведення аналізу та визначення основ регулювання економічного і соціального розвитку України бюджети вищих ланок об'єднуються з нижчими. Такі бюджети отримали назву зведених (консолідованих) бюджетів. У цілому зведені бюджети існують на рівні держави, Автономної Республіки Крим, області, району, міста з районним поділом. Відповідний зведений бюджет визначається як сукупність показників бюджетів, що формуються на певній території дії зведеного бюджету. Так, зведений бюджет України включає показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва й Севастополя (рис. 4.2).

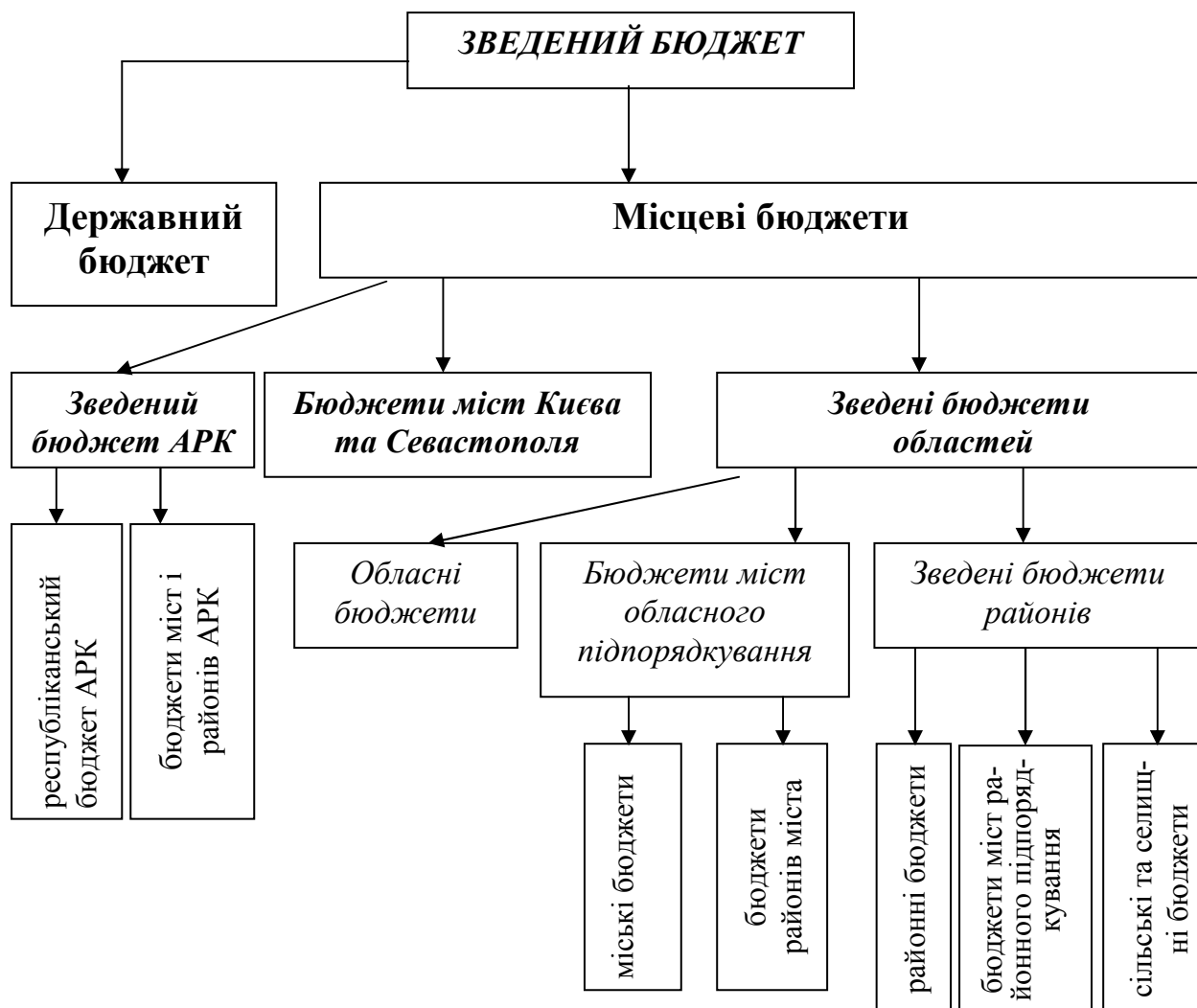


Рис. 4.2. Структура бюджетної системи України

## 2. Розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи

Важливим елементом бюджетного устрою є розмежування доходів і видатків між окремими автономними бюджетами. Це розмежування ґрунтується на певних засадах, які обумовлені багатьма факторами, насамперед фінансовою моделлю суспільства, основами побудови податкової системи і системи доходів бюджету, врівноваженістю територіального розвитку тощо.

Розмежування видатків між бюджетами ґрунтується на більш сталих засадах, оскільки визначається самим призначенням того чи іншого бюджету. Так, з центрального бюджету фінансуються видатки загальнодержавного характеру, а з відповідних місцевих бюджетів – видатки регіонального значення. Тобто все залежить від того, як оцінюється значення тих чи інших видатків.

При розподілі видатків можуть застосовуватися два підходи:

1) розподіл за територіальною ознакою, тобто за місцем перебування об'єкта фінансування;

2) розподіл, виходячи з відомчого підпорядкування – фінансування ведеться з бюджету того рівня, до котрого належить орган управління, якому підпорядкований об'єкт фінансування.

Розподіл доходів між бюджетами є похідним від розмежування видатків і має забезпечити надійність та стабільність дохідної бази бюджетів усіх рівнів.

Розмежування доходів може проводитися двома основними методами:

1) закріплення за кожним бюджетом певних доходів, що можливо в умовах автономності кожного бюджету. Закріплення може відбуватися шляхом повного передання того чи іншого доходу в конкретний бюджет або через визначення стабільних нормативів розподілу окремих доходів між двома чи кількома бюджетами;

2) другий метод є припустимим лише за умови єдності бюджетної системи і полягає у встановленні системи бюджетного регулювання, тобто проведення відрахувань до бюджетів нижчих рівнів, виходячи з їх потреб. При цьому всі доходи поділяються на закріплені та регульовані. Закріплення окремих доходів загалом відбувається так само, як і при попередньому методі, а від регульованих доходів встановлюються для кожного бюджету індивідуальні нормативи з метою вирівнювання їх дохідної бази.

Загальні принципи розмежування доходів визначені Бюджетним кодексом, а фактичний їх склад затверджується при прийнятті Закону «Про державний бюджет на поточний рік» (рис. 4.3).

Важливою складовою бюджетного устрою є організація міжбюджетних взаємовідносин. За напрямом ці взаємовідносини бувають вертикальні й горизонтальні. Вертикальні взаємовідносини виникають між бюджетами різних рівнів, але які розташовані поруч у вертикальній структурі. Взаємовідносини через один чи кілька рівнів не допускаються. Горизонтальні взаємовідносини складаються між бюджетами одного рівня.

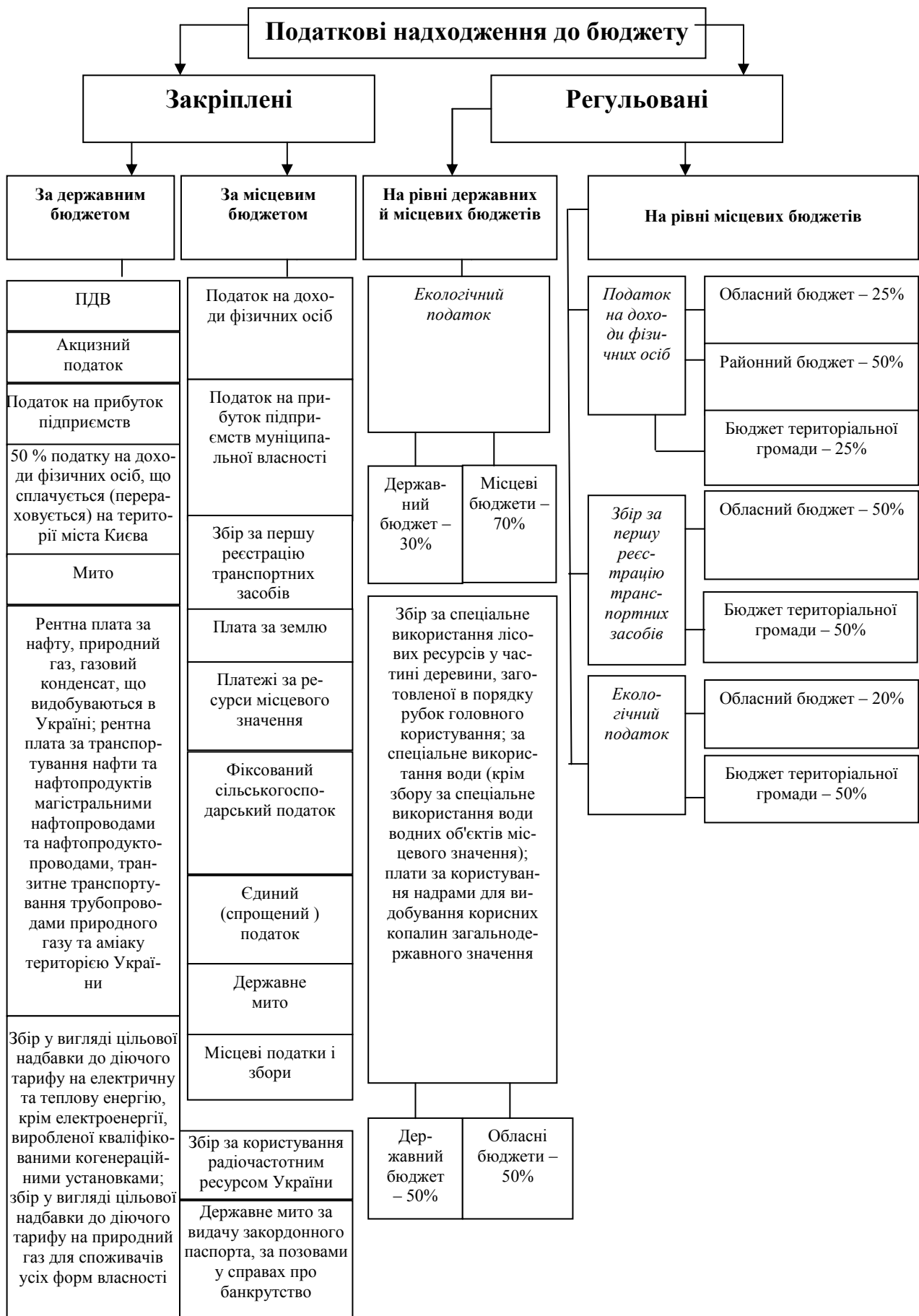


Рис. 4.3. Розподіл податкових надходжень між ланками бюджетної системи

### 3. Бюджетний процес

Бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

Розуміння бюджетного процесу полягає в тому, що вся діяльність, яка базується на владних повноваженнях тих чи інших органів, має бути підпорядкована чітким процедурним формам, котрі забезпечують законність, доцільність і обґрунтованість їх діяльності.

Завдання бюджетного процесу:

- максимальне виявлення всіх матеріальних і фінансових резервів із метою створення збалансованого ринку;
- визначення доходів бюджету за окремими податками та іншими обов'язковими платежами, а також загального обсягу відповідно до прогнозів і цільових програм соціально-економічного розвитку;
- узгодження бюджету із загальною програмою фінансової стабілізації, спрямованої на подолання інфляційних тенденцій у економіці та забезпечення стабільності національної грошової одиниці;
- здійснення бюджетного регулювання з метою збалансування бюджетів різного рівня шляхом перерозподілу джерел доходів держави між ними та сферою господарства, економічними регіонами;
- скорочення й ліквідація бюджетного дефіциту за рахунок економічно виправданих джерел;
- посилення контролю фінансової діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

Бюджетний процес складається з двох частин: бюджетного планування та виконання бюджету.

Бюджетне планування включає складання, розгляд, затвердження проекту бюджету. Завдання бюджетного планування:

- 1) достовірне визначення обсягу та джерел формування доходів бюджету;
- 2) оптимальний розподіл видатків за окремими групами і галузями;
- 3) збалансування бюджету.

Процедура бюджетного планування регламентується Бюджетним кодексом і включає низку стадій і етапів (табл. 4.1).

Виконання бюджету полягає у забезпеченні своєчасного і повного надходження запланованих доходів загалом і за кожним джерелом, а також забезпечення своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами видатків. Виконання бюджету має на меті забезпечити надходження доходів і фінансування видатків у межах затверджених бюджетів. Бюджет виконується за бюджетним розписом, який затверджується Мінфіном протягом місяця з дня прийняття бюджету. Розпис бюджету – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

## Послідовність бюджетного процесу в Україні

Найменування бюджетних процедур	Органи, що виконують відповідну бюджетну роботу	Граничні терміни виконання
1. Бюджетне планування:		
1.1. Складання проекту бюджету:		
– розробка проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період	Міністерство фінансів України	20.03
– розгляд та схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період і подання у триденний строк до Верховної Ради	Кабінет Міністрів України	01.04
– затвердження бюджетної резолюції	Верховна Рада	01.06
– складання проектів Державного та зведеного бюджетів і подання на розгляд Кабінету Міністрів	Міністерство фінансів України	15.08
– розгляд проекту Державного бюджету, прийняття відповідної постанови, подання до Верховної Ради	Кабінет Міністрів України	15.09
1.2. Розгляд затвердження бюджету:		
– представлення Державного бюджету, його прийняття за основу або відхилення	Міністр фінансів	Протягом п'яти днів з дня подання бюджету
– розгляд проекту бюджету в комісіях, фракціях Верховної Ради	Верховна Рада	01.10 (06.10*)
– розгляд пропозицій щодо проекту бюджету, прийняття відповідних висновків	Комітет ВР з питань бюджету	15.10(20.10*)
– прийняття бюджету в першому читанні	Верховна Рада	20.10 (25.10*)
– доопрацювання проекту бюджету і його подання на повторне читання	Кабінет Міністрів України	3.11 (8.11*)
– розгляд бюджету в другому читанні	Верховна Рада	20.11
– доопрацювання проекту бюджету і його подання на третє читання	Комітет ВР з питань бюджету	25.11
– розгляд бюджету в третьому читанні	Верховна Рада	1.12
– затвердження Закону «Про Державний бюджет» і прийняття відповідної постанови	Верховна Рада	30.12
– публікація Закону «Про Державний бюджет» в урядовій пресі	Газета «Урядовий кур'єр»	Протягом семи днів з дня затвердження бюджету
2. Виконання бюджету:		
– прийняття бюджетного розпису	Міністерство фінансів України	Протягом місяця з дня прийняття бюджету
– формування доходів бюджету і здійснення видатків	Податкова служба, Мінфін та його структури	Протягом року
3. Складання звіту про виконання бюджету та його затвердження:		
– складання звіту про виконання Державного бюджету та його подання до Верховної Ради	Міністерство фінансів України	01.05

– розгляд поданого звіту Рахунковою палатою, розробка відповідних висновків	Рахункова палата Верховної Ради	Протягом двох тижнів з дня подання звіту
– прийняття постанови щодо звіту про виконання бюджету	Верховна Рада	Протягом двох тижнів з дня отримання висновків Рахункової палати

\*Терміни бюджетних процедур при повторному поданні проекту бюджету на розгляд Верховної Ради

Касове виконання бюджету, яке полягає у зарахуванні коштів на рахунки бюджету та перерахування з них здійснює Державна казначейська служба України.

#### 4. Управління бюджетною системою

За матеріальним змістом бюджет становить централізований грошовий фонд держави, який перебуває у постійному русі: щоденно до нього зараховують надходження і здійснюють операції з витрат. У зв'язку з цим необхідна чітка, налагоджена система управління бюджетним процесом, щоб забезпечити своєчасне й повне надходження коштів за доходами і раціональне та ефективне їх використання.

Управління бюджетною системою – це комплекс розподільчих і перерозподільчих заходів з метою досягнення поставленого результату. Об'єктом управління виступають централізовані фінансові фонди держави. Суб'єкти управління:

1. Міністерство фінансів України.
2. Фінансовий апарат міністерств, відомств, державних комітетів, установ, підприємств, організацій.
3. Фінансові органи місцевих державних адміністрацій.
4. Державна податкова служба України.
5. Державна фінансова інспекція України.
6. Державна казначейська служба України.

У процесі управління бюджетом застосовуються наступні методи:

1. **Фінансове планування** – це сукупність показників та методів оцінки фінансового стану держави з метою виявлення можливостей збільшення фінансових ресурсів та їх ефективного використання. Включає такі види:

- прогнозування фінансової діяльності;
- поточне планування фінансової діяльності;
- оперативне планування фінансової діяльності.

2. **Фінансове регулювання** – законодавчо визначена система впливу держави на фінансові процеси в суспільстві.

3. **Стимулювання** здійснюється для забезпечення розвитку явищ і процесів, що є пріоритетними для країни.

4. **Фінансовий облік** – система нагляду, групування, відображення, контролю за кількісними та якісними показниками виконання фінансових планів держави.

5. **Фінансовий контроль** – перевірка правильності та законності формування та використання фінансових фондів держави.

**Види управління бюджетною системою:**

1. **Загальне** – визначення обсягів фінансових ресурсів на перспективу для реалізації соціально-економічних програм. Здійснюється Верховною Радою, Президентом, Кабінетом Міністрів, частково Міністерством фінансів.

2. **Оперативне** – зміна фінансових відносин і маневрування фінансовими ресурсами в конкретній ситуації. Здійснюється Міністерством фінансів, дирекціями цільових державних фондів, страхових компаній, фінансовими службами міністерств, відомств, підприємств, установ.

**Повноваження державних фінансових органів у процесі управління бюджетними відносинами:**

1. Рахункова палата Верховної Ради України:

1.1. Контроль за використанням коштів державного бюджету.

1.2. Контроль за формуванням, обслуговуванням і погашенням державного боргу.

1.3. Контроль за ефективністю використання та управління коштами державного бюджету.

1.4. Контроль за використанням коштів бюджету в частині фінансування повноважень місцевих державних адміністрацій та делегованих місцевому самоврядуванню повноважень з питань доходів і видатків.

1.5. Розробка висновків щодо звіту про виконання державного бюджету.

2. Державна податкова служба:

2.1. Виконання бюджетів у частині податкових надходжень.

2.2. Облік платників податків та інших обов'язкових платежів до бюджету.

2.3. Контроль за правильністю обчислення, повнотою та своєчасністю сплати податків.

2.4. Контроль за достовірністю податкового обліку і звітності.

3. Державна фінансова інспекція України:

3.1. Контроль за цільовим та ефективним використанням коштів бюджетів і цільових державних фондів.

3.2. Контроль за збереженням грошових та матеріальних цінностей в бюджетних організаціях.

3.3. Контроль за достовірністю бухгалтерського обліку і звітності в бюджетних організаціях.

3.4. Контроль за цільовим використанням і своєчасним поверненням кредитів, отриманих під гарантію Кабінету Міністрів України.

3.5. Контроль за порядком ведення бухгалтерського обліку і достовірністю звітності про виконання державного та місцевих бюджетів, кошторисів бюджетних установ.

4. Державна казначейська служба України:

4.1. Бухгалтерський облік всіх надходжень і видатків бюджетів.

4.2. Встановлення єдиних правил ведення та складання звітності про виконання бюджетів, кошторисів.

4.3. Розробка нормативно-інструктивних документів з питань ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

4.4. Контроль за цільовим використанням бюджетних призначень.

4.5. Розмежування податкових надходжень між рівнями бюджетної системи.

5. Управління цільових державних фондів:

5.1. Збір та акумуляція коштів фонду.

5.2. Забезпечення фінансування витрат фонду.

5.3. Контроль за своєчасним і повним надходженням страхових внесків.

6. Міністерство фінансів України:

6.1. Організація бюджетного процесу.

6.2. Складання проекту державного бюджету.

6.3. Організація виконання бюджету після затвердження в парламенті.

6.4. Бюджетний контроль в особі уповноважених органів.

6.5. Фінансування бюджету та випуск державних запозичень.

6.6. Управління державним боргом.

6.7. Складання бюджетного розпису.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 4 (п). Бюджетна система і бюджетний устрій України**

1. Відмінності категорій «бюджетний устрій» та «бюджетна система».
2. Бюджетний устрій і принципи його побудови.
3. Структура бюджетної системи України.
4. Розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.
5. Організація бюджетного процесу в Україні.
6. Повноваження державних органів влади й управління в сфері управління бюджетом.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Організаційні засади бюджетного устрою.
2. Принципи побудови бюджетної системи.
3. Структура бюджетної системи України.
4. Суть та складові зведеного бюджету.
5. Підходи щодо виділення видів бюджетів.
6. Характеристика закріплених та регульованих доходів бюджету.
7. Суть та етапи бюджетного процесу.
8. Повноваження фінансових органів у сфері управління бюджетом.

## **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**

### **1. Бюджетна система – це:**

- 1) сукупність усіх централізованих фондів;
- 2) сукупність фінансових відносин на макрорівні;



- 3) сукупність відносно самостійних ланок бюджетних відносин та відповідних їм грошових фондів;
- 4) всі відповіді правильні.

## **2. В яких розрізах розглядається структура бюджету держави?**

- 1) бюджетний устрій та бюджетна система;
- 2) бюджетний процес та бюджетний устрій;
- 3) горизонтальний і вертикальний;
- 4) склад і питома вага доходів і видатків бюджету.

## **3. Бюджетний устрій визначається:**

- 1) державною формою правління та адміністративно-територіальною формою;
- 2) державним устроєм та міждержавним територіальним поділом;
- 3) державним устроєм та національною політикою;
- 4) адміністративно-територіальним поділом.

## **4. Бюджетний устрій – це:**

- 1) поділ бюджетної системи на місцеві бюджети;
- 2) принципи побудови бюджетної системи та організація бюджетних відносин;
- 3) організація і принципи побудови міжбюджетних відносин;
- 4) організація і принципи побудови бюджетного процесу.

## **5. В Україні застосований такий варіант бюджетної побудови:**

- 1) створення єдиного бюджету для всієї країни;
- 2) створення окремих регіональних бюджетів;
- 3) поєднання централізованих та децентралізованих ланок;
- 4) всі відповіді правильні.

## **6. Бюджетна система характеризується як:**

- 1) сукупність податків, зборів і платежів;
- 2) сукупність бюджетних відносин між державою і юридичними та фізичними особами;
- 3) організаційне об'єднання бюджетів на єдиних принципах;
- 4) баланс доходів і видатків держави.

## **7. Зведений бюджет характеризує:**

- 1) спеціальний фонд бюджету;
- 2) витратну частину бюджету;
- 3) позабюджетні фонди;
- 4) сукупність усіх складових бюджетної системи.

## **8. Зведений бюджет України включає наступні ланки:**

- 1) державний, консолідований, місцеві бюджети;
- 2) державний, місцеві бюджети, бюджети територіальних громад;
- 3) державний бюджет, бюджети міст Києва і Севастополя, зведені бюджети АРК та областей;
- 4) консолідований та місцеві бюджети.

### **9. Які є види бюджетів?**

- 1) державний бюджет і місцеві бюджети;
- 2) центральні та місцеві бюджети;
- 3) централізовані та децентралізовані бюджети;
- 4) державний бюджет, регіональні та місцеві бюджети.

### **10. До місцевих бюджетів відносять:**

- 1) обласні, міські, районні, селищ і сіл;
- 2) обласні, районні, міські, районів у містах, селищ і сіл;
- 3) централізовані та децентралізовані;
- 4) республіканський бюджет АР Крим, обласні, районні, міські, районів у містах, селищ і сіл.

### **11. Обласний бюджет – це:**

- 1) бюджет адміністративної одиниці обласного рівня управління;
- 2) сума бюджетів: області, міст обласного підпорядкування, районів;
- 3) сума бюджетів: області та територіальних громад;
- 4) регіональний бюджет територіальних колективів обласного підпорядкування.

### **12. Бюджет району – це:**

- 1) бюджет адміністративної одиниці районного рівня управління;
- 2) сума бюджетів: районного і територіальних громад;
- 3) сума бюджетів міст, сіл, селищ, розташованих на території району;
- 4) бюджет районного адміністративного центру.

### **13. До бюджетів територіальних громад слід віднести:**

- 1) сільські, селищні, міські обласного значення, районні бюджети;
- 2) бюджет районного центру, бюджети об'єднаних у територіальну громаду обласних і районних локальних утворень;
- 3) міські, районні у містах з районним поділом, селищні та сільські бюджети;
- 4) міські, районні у містах, об'єднані в територіальну громаду сільські та селищні бюджети.

### **14. Бюджет АРК – це:**

- 1) республіканський бюджет АРК;
- 2) сума бюджетів територіальних громад АРК;
- 3) сума республіканського бюджету АРК та бюджетів територіальних громад;
- 4) сума республіканського бюджету АРК, районних бюджетів АРК, бюджетів територіальних громад.

### **15. Зведений бюджет області включає:**

- 1) показники бюджету АР Крим, зведений бюджет району, зведений бюджет міст Києва та Севастополя;
- 2) зведений бюджет України, місцеві бюджети, показники міського бюджету;

3) показники обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області;

4) показники районних бюджетів, бюджетів міст районного значення, селищних та сільських бюджетів цього району.

**16. Згідно з Бюджетним кодексом розмежування видів видатків між місцевими бюджетами може здійснюватися на основі принципу:**

- 1) прозорості;
- 2) рівноправності;
- 3) економічної доцільності;
- 4) субсидіарності.

**17. Принцип єдності бюджетної системи визначається:**

- 1) єдиною фіскальною документацією;
- 2) єдиним порядком регулювання бюджетних відносин;
- 3) розгалуженістю зв'язків бюджету із зовнішнім середовищем;
- 4) всі відповіді правильні.

**18. Формування бюджету на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку держави відбувається відповідно до принципу побудови бюджетної системи:**

- 1) збалансованості;
- 2) обґрунтованості;
- 3) повноти;
- 4) ефективності.

**19. Принцип самостійності місцевих бюджетів полягає в наступному:**

- 1) отриманні фінансових допомог вирівнювання;
- 2) правовому регламентуванню міжбюджетних відносин;
- 3) закріпленні за кожною ланкою бюджету відповідних доходів та здійсненні фінансування згідно з наданою компетенцією;
- 4) закріпленні за кожною ланкою бюджету відповідних доходів та здійсненні фінансування згідно з наданою компетенцією, самостійному розгляду та затвердженні зведеного бюджету.

**20. Принцип збалансованості бюджетного устрою передбачає:**

- 1) ув'язку показників різних рівнів бюджетної системи;
- 2) відповідність дохідної та видаткової частин бюджетів;
- 3) відповідність доходів бюджету джерелам його фінансування;
- 4) відповідність видатків бюджету джерелам фінансування дефіциту бюджету.

**21. Зміст принципу субсидіарності бюджетного устрою розкривається в наступному:**

- 1) розподілі видатків між рівнями бюджетної системи на основі відомчої підпорядкованості або територіального розташування бюджетних установ;
- 2) розподілі доходів між рівнями бюджетної системи на основі відомчої підпорядкованості або територіального розташування бюджетних установ;

3) розподілі міжбюджетних трансфертів між рівнями бюджетної системи на основі відомчої підпорядкованості або територіального розташування бюджетних установ;

4) розподілі джерел фінансування бюджету між рівнями бюджетної системи на основі відомчої підпорядкованості або територіального розташування бюджетних установ.

**22. Суть принципу цільового використання бюджетних коштів полягає в наступному:**

- 1) цільовому формуванні спеціального фонду бюджету;
- 2) цільовому використанні коштів цільових державних фондів;
- 3) відповідності видатків бюджету бюджетним призначенням;
- 4) цільовому використанні коштів загального фонду бюджету.

**23. Принцип публічності бюджетного процесу характеризується:**

- 1) висвітленням у ЗМІ показників бюджетів і звітів про їх виконання;
- 2) прийняттям Закону про державний бюджет місцевим самоврядуванням;
- 3) прийняттям рішень про місцеві бюджети місцевими адміністраціями;
- 4) всі відповіді правильні.

**24. Принцип неупередженості бюджетного процесу характеризується:**

- 1) справедливим розподілом фінансових ресурсів підприємств між регіонами країни;
- 2) справедливим розподілом фінансових ресурсів господарств між окремими категоріями громадян;
- 3) справедливим розподілом ВВП між територіальними колективами і домогосподарствами;
- 4) всі відповіді правильні.

**25. Розподіл видатків між рівнями бюджетної системи здійснюється на основі критеріїв:**

- 1) відомчої підпорядкованості та територіального розташування установ;
- 2) територіального розташування бюджетних організацій і відомчої підпорядкованості платників податків;
- 3) відомчої підпорядкованості, рівномірності формування доходів бюджетів, територіального розташування бюджетних установ;
- 4) відомчої підпорядкованості, територіального розташування державних фондів і комітетів.

**26. Розподіл доходів між рівнями зведеного бюджету проводиться методами:**

- 1) рівномірного надходження податків і збалансування кожного бюджету;
- 2) відомчого підпорядкування платників податків, збалансування усіх рівнів бюджетів, рівномірного розподілу фіскального тягаря між територіями;
- 3) відсоткових відрахувань від загальнодержавних видатків і закріпленням видатків за бюджетами залежно від їх відомчої підпорядкованості;
- 4) всі відповіді неправильні.

**27. Характерною особливістю закріплених бюджетних надходжень є:**

- 1) відрахування від податків за встановленими нормативами з державного бюджету до місцевих;
- 2) зарахування платежів у повній сумі або встановленим співвідношенням до бюджетів відповідних рівнів;
- 3) закріплення податкових і неподаткових надходжень за різними рівнями державного управління;
- 4) сплата податків до бюджетів залежно від відомчої підпорядкованості платників податків.

**28. Суть регульованих доходів полягає у наступному:**

- 1) перерозподілі податків між різними бюджетами за визначеними законодавством нормативами;
- 2) субсидюванні місцевих бюджетів;
- 3) вилученні коштів з бюджетів-донорів до державного бюджету;
- 4) відрахуванні від загальнодержавних податків і зборів за встановленими нормативами до спеціального фонду бюджету.

**29. До закріплених доходів Державного бюджету не відносять:**

- 1) ПДВ;
- 2) податок на прибуток;
- 3) ввізне мито;
- 4) міжбюджетні трансферти.

**30. До складу доходів обласних бюджетів зараховується:**

- 1) 25% податку на доходи фізичних осіб;
- 2) 50% податку на доходи фізичних осіб;
- 3) 25% податку на доходи фізичних осіб;
- 4) 25% податку на доходи фізичних осіб.

**31. До складу доходів районних бюджетів зараховується:**

- 1) 50% податку на доходи фізичних осіб;
- 2) 50% податку на доходи фізичних осіб;
- 3) 25% податку на доходи фізичних осіб;
- 4) 25% податку на доходи фізичних осіб.

**32. До складу доходів бюджетів територіальних громад зараховується:**

- 1) 25% податку на доходи фізичних осіб та 15% плати за землю;
- 2) 50% податку на доходи фізичних осіб та 15% плати за землю;
- 3) 25% податку на доходи фізичних осіб та 100% плати за землю;
- 4) 50% податку на доходи фізичних осіб та 100% плати за землю.

**33. У складі державного бюджету формуються резерви:**

- 1) оборотна готівкова каса і резервний фонд Кабінету Міністрів;
- 2) резервний фонд Кабінету Міністрів і касова бюджетна готівка;
- 3) резервний фонд Кабінету Міністрів;
- 4) резервний фонд Кабінету Міністрів і оборотна касова готівка бюджетів місцевого самоврядування.

**34. У складі місцевих бюджетів формуються резерви:**

- 1) резервний фонд і оборот залишків готівки;
- 2) оборотна касова готівка, нерозподілений резерв місцевого самоврядування;
- 3) резервний фонд і оборотна касова готівка зведеного бюджету;
- 4) резервний фонд і оборотний залишок бюджетних коштів.

**35. Кошти резервного фонду бюджету використовуються на фінансування:**

- 1) тимчасових касових розривів;
- 2) бюджетного дефіциту;
- 3) цільових державних програм;
- 4) наслідків екологічних лих і природних катаклізмів.

**36. Оборотний залишок бюджетних коштів є джерелом фінансового забезпечення:**

- 1) тимчасових касових розривів;
- 2) бюджетного дефіциту;
- 3) цільових державних програм;
- 4) наслідків екологічних лих і природних катаклізмів.

**37. Період дії бюджету (бюджетний період) в Україні встановлено на строк:**

- 1) з 1 квітня по 31 березня;
- 2) з 1 липня по 30 червня;
- 3) з 1 січня по 31 грудня;
- 4) з 1 вересня по 31 серпня.

**38. Бюджетна резолюція приймається:**

- 1) Рахунковою палатою Верховної ради до 15 серпня;
- 2) Кабінетом Міністрів до 15 червня;
- 3) Парламентом до 15 червня;
- 4) Верховною Радою до 1 червня.

**39. Розгляд попередніх проектів зведеного і державного бюджетів проводиться:**

- 1) Кабінетом Міністрів до 15 серпня;
- 2) Кабінетом Міністрів до 15 вересня;
- 3) Міністерством фінансів до 15 серпня;
- 4) Верховною Радою до 15 вересня.

**40. Закон «Про державний бюджет» у першому читанні розглядається:**

- 1) Кабінетом Міністрів до 15 жовтня (20 жовтня при повторному поданні);
- 2) Верховною Радою до 20 жовтня (25 жовтня при повторному поданні);
- 3) Комітетом Верховної Ради з питань бюджету до 3 листопада (8 листопада при повторному поданні);
- 4) Парламентом до 1 жовтня (6 жовтня при повторному поданні).

**41. Термін прийняття Закону «Про державний бюджет» у другому читанні:**

- 1) до 1 грудня (6 грудня при повторному поданні);
- 2) до 3 листопада (8 листопада при повторному поданні);

- 3) до 25 листопада;
- 4) до 20 листопада.

**42. Доопрацювання проекту Державного бюджету на третє читання здійснює:**

- 1) Міністерство фінансів;
- 2) Рахункова палата;
- 3) Кабінет Міністрів;
- 4) парламентський комітет з питань бюджету.

**43. Граничні показники доходів, видатків, дефіциту бюджету затверджуються:**

- 1) при розгляді бюджету у першому читанні;
- 2) при затвердженні Закону «Про Державний бюджет»;
- 3) при прийнятті бюджету в другому читанні;
- 4) при прийнятті бюджету в третьому читанні.

**44. Термін розгляду і затвердження Верховною Радою проекту бюджету завершується:**

- 1) 1 грудня;
- 2) 25 грудня;
- 3) 31 грудня;
- 4) в останній день роботи сесії Верховної Ради.

**45. Якщо проект Державного бюджету не затверджений до 31 грудня, то в наступному році видатки здійснюють:**

- 1) на цілі, які визначені Законом «Про Державний бюджет України» на попередній рік і одночасно передбачені у проекті відповідного закону на наступний рік;
- 2) на цілі, які визначені у проекті Закону «Про Державний бюджет України» на наступний бюджетний період;
- 3) щомісячні видатки не можуть перевищувати 1/12 обсягу видатків, визначених Законом «Про Державний бюджет України» на попередній бюджетний період;
- 4) правильні відповіді 1 і 3.

**46. Проект бюджету повинен бути поданий Кабінетом Міністрів на розгляд Верховної Ради:**

- 1) до 15 червня;
- 2) до 15 грудня;
- 3) до 15 вересня;
- 4) до 15 серпня.

**47. Суть касового виконання бюджету полягає у:**

- 1) перевірці касових операцій суб'єктів господарювання;
- 2) веденні обліку доходів і видатків бюджетів;
- 3) проведенні безготівкових розрахунків між суб'єктами економіки;
- 4) списанні бюджетної заборгованості.

**48. Звіт про виконання бюджету складається:**

- 1) Рахунковою палатою;
- 2) парламентським комітетом з питань бюджету;
- 3) Міністерством статистики;
- 4) всі відповіді неправильні.

**49. Звіт про виконання Державного бюджету подається до Верховної Ради:**

- 1) Міністерством фінансів до 15 червня;
- 2) Кабінетом Міністрів до 1 травня;
- 3) Кабінетом Міністрів до 1 квітня;
- 4) Рахунковою палатою до 1 травня.

**50. Управління бюджетною системою охоплює методи:**

- 1) фінансове забезпечення, фінансове регулювання, податкове стимулювання, бухгалтерський облік, фінансовий контроль;
- 2) планування, забезпечення, регулювання, стимулювання, облік, контроль;
- 3) планування, регулювання, стимулювання, облік, контроль;
- 4) прогнозування, регулювання, стимулювання, облік, контроль.

**51. Види управління бюджетними відносинами:**

- 1) стратегічне та оперативне;
- 2) загальне та операційне;
- 3) бюджетне та стратегічне;
- 4) загальне і тактичне.

**52. Умовою внесення змін до Закону про бюджет є:**

- 1) перевиконання видатків за три квартали понад 15%;
- 2) недовиконання видатків за три квартали понад 15%;
- 3) перевиконання доходів за три квартали понад 15%;
- 4) недовиконання доходів за три квартали понад 15%.

**53. В унітарних державах бюджет має такий характер:**

- 1) однорівневий;
- 2) дворівневий;
- 3) трирівневий;
- 4) всі відповіді правильні.

**54. Касове виконання бюджету в Україні забезпечує:**

- 1) Державна фінансова інспекція;
- 2) НБУ;
- 3) Державна казначейська служба;
- 4) Державна податкова служба.



## НАВЧАЛЬНІ ЗАДАЧІ

**Завдання 4.1.** Провести розподіл податкових надходжень між державним та обласним бюджетами на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування податкових надходжень	Значення показника, млн грн
1.	Податок на додану вартість	20000
2.	Акцизний податок	4100
3.	Податок на прибуток – усього	12000
	у тому числі підприємств комунальної форми власності (обласного підпорядкування)	1500
4.	Податок на доходи фізичних осіб – усього	5100
	у тому числі утриманий на території м. Києва	1200
5.	Платежі за використання лісових і водних ресурсів:	
	державного значення	150
	регіонального значення	80
	із них обласного	50
6.	Плата за землю	1900
7.	Збір за першу реєстрацію транспортних засобів	620
8.	Екологічний податок	210
9.	Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	4800

**Завдання 4.2.** Провести розподіл податкових надходжень між обласним і районним бюджетами на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування податкових надходжень	Значення показника, (млн грн)
1.	Податок на прибуток підприємств комунальної форми власності:	
	обласного підпорядкування	680
	районного підпорядкування	200
	міського в районах підпорядкування	120
2.	Плата за землю	1400
3.	Збір за першу реєстрацію транспортних засобів:	
	з юридичних осіб, що знаходяться на території районного центру	220
	з громадян, що проживають у районному центрі	400
	з громадян, що проживають у містах і селах районного підпорядкування	160
4.	Акцизний податок	3600
5.	Екологічний податок	180
6.	Податок на доходи фізичних осіб	1500
7.	Місцеві податки і збори	920

**Завдання 4.3.** Провести розподіл податкових надходжень між районним, міськими в районах, сільськими і селищними бюджетами на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування податкових надходжень	Значення показника, (тис грн)
1.	Податок на прибуток підприємств комунальної власності:	
	обласного підпорядкування	950
	районного підпорядкування	120
	міського в районах підпорядкування	220
2.	Плата за землю:	
	за землі, що знаходяться на території районного центру	650
	за землі, що знаходяться на території міст районного підпорядкування	640
	за землі, що знаходяться на території сіл і селищ	340
3.	Збір за першу реєстрацію транспортних засобів:	
	з юридичних осіб, що знаходяться на території районного центру і міст районного підпорядкування	700
	з юридичних осіб, що знаходяться у сільській місцевості	
	з громадян, що проживають у районному центрі та містах районного підпорядкування	90
	з громадян, що проживають у сільській місцевості	620
4.	Місцеві податки і збори:	240
	місцеві податки і збори з підприємств, що знаходяться на території районного центру і міст районного підпорядкування	
	місцеві податки і збори, що знаходяться у сільській місцевості	460
5.	Екологічний податок:	120
	з підприємств, що знаходяться на території районного центру і міст районного підпорядкування	200
	з підприємств, що розташовані у сільській місцевості	65
6.	Податок на доходи фізичних осіб	940

**Завдання 4.4.** Провести розподіл неподаткових надходжень між державним та обласним бюджетами на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування податкових надходжень	Значення показника, (млн грн)
1.	Доходи від власності та підприємницької діяльності:	
	перевищення валових доходів НБУ над видатками	840
	дивіденди на акції господарських товариств, що перебувають у власності:	
	– держави	70
	– обласного відділення фонду державного майна	65
	доходи від приватизації:	
	– об'єктів державної власності	130
	– об'єктів комунальної власності обласного підпорядкування	280
	– рентна плата	120
2.	Адміністративні збори і платежі:	
	– державне мито	7
	– із них за позовами у справах про банкрутство	2,5

3.	– платежі за послуги органам дозвільної системи внутрішніх справ	4
	Інші неподаткові надходження: продаж військової техніки	12
	реалізації конфіскованого майна районними правоохоронними органами	2

**Завдання 4.5.** Провести розподіл неподаткових надходжень між державним та місцевими бюджетами на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування податкових надходжень	Значення показника, (млн грн)
1.	Доходи від власності та підприємницької діяльності: доходи від проведення державних грошово-речових лотерей	620
	дивіденди на акції господарських товариств, що перебувають у власності:	
	– держави	160
	– регіональних органів управління	310
	– сільських і селищних рад	20
	– рентна плата	150
	– доходи від приватизації об'єктів комунальної власності	65
	– доходи від приватизації державного майна	90
2.	Адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу: Орендна плата за оренду цілісних майнових комплексів державних підприємств	15
	– митні збори	1,7
	– платежі за послуги органам дозвільної системи внутрішніх справ	3
3.	Надходження від штрафів та фінансових санкцій: штрафи за порушення податкового законодавства:	
	– з ПДВ	10
	– з податку на прибуток підприємств із них комунальної форми власності	8
	– з місцевих податків і зборів	1,5
		2
4.	Інші неподаткові надходження: прострочена кредиторська і депонентська заборгованість підприємств комунальної власності	0,5
	– плата за транзит нафти, газу, аміаку через територію України	1,6
	– перевищення розрахункового фонду оплати праці над фактичним	4
	– додаткові збори на виплату пенсій військово-службовцям, працівникам системи МВС, інвалідам з дитинства	5

## МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ І СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ

- Бюджетне регулювання
- Суть і зміст міжбюджетних відносин
- Форми міжбюджетних відносин в Україні

### 1. Бюджетне регулювання

Кожна ланка бюджетної системи є відносно відокремленим фондом грошових коштів, який формується і використовується на підставі окремо затвердженого плану. Україна згідно з Конституцією є унітарною державою, але так історично склалося, що рівень економічного розвитку областей є різним. Для сталого соціального забезпечення необхідно застосовувати механізм перерозподілу між доходами і видатками областей через державний бюджет. Така ж ситуація існує і всередині самих областей між її окремими містами та районами. Для ліквідації цих диспропорцій між ланками бюджетної системи виникають взаємовідносини, які супроводжуються рухом грошових коштів, що отримали назву бюджетного регулювання.

#### **Передумови бюджетного регулювання:**

1. Визначений законодавством поділ повноважень між державною виконавчою владою та місцевим самоврядуванням. Бюджетним кодексом передбачений поділ видаткових повноважень на основі принципу субсидіарності:

– видатки, що здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст та їх об'єднань на фінансування бюджетних установ та заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання соціальних послуг, гарантоване державою, і розташованих найближче до споживачів. Видаткові завдання суто місцевого значення закріплені за бюджетами міст республіканського (в АРК), обласного, районного значення, сіл та селищ. Всі ці бюджети відповідають за дошкільну та загальну середню освіту (школи, дитячі садки), первинну медичну допомогу, що надається місцевими клініками, фельдшерсько-акушерські пункти та культурно-видовищні програми. У містах районного значення з середніми школами та районними лікарнями саме районні бюджети відповідатимуть за утримання цих установ;

– видатки, що здійснюються з бюджетів міст обласного значення та районних бюджетів на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують надання основних соціальних послуг, гарантованих державою для всіх громадян України. Видатки, від яких опиняться у вигравшному становищі мешканці компактно розташованого адміністративно-територіального утворення, закріплені за міськими та районними бюджетами. Зокрема, це загальна середня освіта, загальна медична допомога, включаючи програми санітарної освіти та соціального захисту для соціально незахищених в місцевому регіоні, як-от у випадку соціальної допомоги людям похилого віку;

– видатки, що здійснюються з обласних бюджетів, бюджету АРК на фінансування бюджетних установ та заходів, що забезпечують гарантовані державою соціальні послуги для окремих категорій громадян, або фінансування регіональних програм. Так, видатки, що можуть потенційно вплинути на соціальне забезпечення мешканців області, закріплюються за обласними бюджетами. Йдеться, зокрема, про спеціалізовані середні заклади освіти для учнів з вадами розвитку, середні школи-інтернати, професійно-технічні училища та вищі учбові заклади, багатопрофільні лікарні обласного значення, спеціалізовану медичну допомогу, спеціалізовані установи соціального захисту для сиріт, інвалідів, літніх громадян та спеціалізовані спортивні програми.

2. Державні гарантії щодо фінансування делегованих повноважень.

3. Чинний механізм розмежування доходів і видатків між рівнями бюджетної системи.

4. Фінансова підтримка місцевих бюджетів відповідно до різної диференціації територіального фінансового потенціалу. При цьому слід враховувати, що територіальна фінансова незбалансованість обумовлена як різним рівнем доходів, так і різним рівнем видатків. Основними причинами територіальних відмінностей формування доходів місцевих бюджетів є:

1) різний рівень економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, їх спеціалізація;

2) різноманітність природно-кліматичних умов;

3) різний екологічний стан територій;

4) особливості розташування населених пунктів, насамперед адміністративних центрів;

5) насиченість шляхами сполучення;

6) кількість населення та його віковий стан;

7) сформована протягом минулих періодів мережа об'єктів соціальної та побутової інфраструктури, її стан.

До причин територіальних відмінностей видатків місцевих бюджетів відносять:

1) відсутність єдиної методологічної бази планування та здійснення видатків бюджетів;

2) невизначеність цілей та пріоритетів фінансового вирівнювання;

3) домінування споживацьких тенденцій у використанні коштів місцевих бюджетів, відсутність зацікавлення місцевого самоврядування у додатковій мобілізації доходів;

4) нераціональне розташування мережі бюджетних установ;

5) щорічні зміни складу доходів і видатків;

6) непослідовна політика щодо передачі соціально-культурних об'єктів з державної власності у комунальну.

Існуючі диспропорції між різними бюджетами та їх розбалансування усунюються внаслідок унітарності бюджетної системи України засобами механізму бюджетного вирівнювання ступеня фінансової забезпеченості шляхом бюджетного регулювання.

Бюджетне регулювання здійснює перерозподільні процеси бюджетних коштів усередині бюджетної системи шляхом вилучення частини коштів у економічно більш розвинених і фінансово забезпечених територіях (як надлишку понад їх потребу щодо визначених їм повноважень) та передачу їх територіям з

недостатнім рівнем розвитку економіки та бюджетної забезпеченості фінансування повноважень за рахунок власних доходів.

Балансування не повністю забезпечених власними доходами бюджетів досягається шляхом надання їм додаткових коштів, одержаних від державних зборів у більш розвинених територіях, що передаються іншим бюджетам у вигляді трансфертів. Цим досягається вирівнювання ступеня фінансової забезпеченості всіх бюджетів. Загалом бюджетне регулювання становить систему взаємозв'язаних методів, способів, правових норм формування, розподілу, перерозподілу бюджетних ресурсів країни для збалансування інтересів суспільства і громадян у процесі економічного та соціального розвитку і полягає у виділенні коштів з державного бюджету місцевим бюджетам для їх збалансування.

### **Види бюджетного регулювання:**

1. Вертикальні взаємовідносини виникають між бюджетами різних рівнів, а їх метою є забезпечення необхідними доходами бюджетів усіх рівнів відповідно до чинного законодавчого розмежування повноважень між органами державної влади та місцевим самоврядуванням. Вони реалізуються у формі закріплення конкретних доходів за відповідними рівнями бюджетної системи.

2. Горизонтальні взаємовідносини складаються між бюджетами одного рівня і полягають у збалансуванні рівня витрат із нормативно визначеним показником, тобто фінансове вирівнювання. Досягається шляхом вирівнювання доходів і видатків однотипних місцевих бюджетів. Фінансове вирівнювання – приведення у відповідність витрат бюджетів за функціональною та економічною класифікаціями до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на душу населення; ліквідація диспропорцій у здійсненні видатків в розрізі окремих територій. В Україні відсутні кількісні параметри державних соціальних гарантій. Тому метою фінансового вирівнювання є наближення видатків місцевих бюджетів у розрахунку на душу населення до середнього рівня, який склався по країні. Здійснюється в основному у формі надання дотацій і субвенцій.

### **Принципи фінансового вирівнювання:**

– урахування об'єктивно існуючих розбіжностей в економічному та соціальному розвитку територій, особливостей їх місцезнаходження, природно-кліматичних, екологічних, демографічних та інших умов;

– визначення критеріїв і переліку депресивних територій, які потребують додаткових фінансових ресурсів;

– вирівнювання доходів місцевих бюджетів для забезпечення рівних умов функціонування всіх територіальних громад;

– визначення ступеня вирівнювання доходів з метою встановлення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходних джерел;

– вирівнювання видатків бюджетів місцевого самоврядування для забезпечення надання суспільних послуг на єдиному рівні, гарантованому законами України.

Бюджетне регулювання забезпечує узгодженість складових бюджетної системи, яка досягається організаційно-правовими та фінансовими відносинами між органами державної влади і місцевого самоврядування щодо встановлення та розмежування бюджетних повноважень, фінансових ресурсів, прав, обов'язків та від-

повідальності в ході бюджетного процесу. Залежно від причини, відповідно до якої виникає бюджетне регулювання, воно поділяється на такі види:

1) розмежування видаткових бюджетних повноважень щодо фінансування окремих галузей, програм, об'єктів;

2) розподіл дохідних повноважень щодо окремих видів бюджетних надходжень, зміни ставок, збирання та управління доходами. Використовується метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків і зборів до територіальних бюджетів. При цьому можуть застосовуватися наступні види нормативів:

– єдині для всіх місцевих бюджетів;

– групові – єдині в межах певних груп місцевих бюджетів;

– індивідуальні;

3) фінансове вирівнювання бюджетної забезпеченості різних адміністративно-територіальних утворень. Реалізується шляхом надання фінансової допомоги у вигляді бюджетних трансфертів;

4) визначення та дотримання прав, обов'язків і відповідальності усіх суб'єктів міжбюджетних відносин.

## 2. Суть і зміст міжбюджетних відносин

Міжбюджетні відносини – це відносини між різними рівнями бюджетної системи щодо фінансового забезпечення бюджетних повноважень.

Згідно із Бюджетним кодексом України: «Міжбюджетні відносини – відносини між державою, АРК та територіальними громадами щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України».

Мета регулювання міжбюджетних відносин – забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків та наявними фінансовими ресурсами, що мають забезпечувати виконання цих повноважень.

За формами руху коштів можливі наступні форми міжбюджетних відносин:

1) **бюджетне субсидіювання** – виділення коштів із бюджету вищого рівня бюджетам нижчого рівня;

2) **вилучення коштів** – передача коштів з бюджету-донора нижчого рівня до державного бюджету;

3) **взаємні розрахунки між бюджетами** – передача коштів з одного бюджету до іншого у зв'язку з перерозподілом між ними доходів чи видатків після затвердження бюджету;

4) **бюджетні позички** – запозичення для фінансування тимчасових касових розривів при виконанні бюджету (незбіг у часі фінансування видатків і джерел надходження коштів).

Необхідність **бюджетного субсидіювання** обумовлена пропорціями розподілу доходів між центральним і місцевими бюджетами. Нині переважає централізація бюджетних коштів. Спочатку вони концентруються у центральному бюджеті, а згодом розподіляються між регіонами. Тому, визначаючи недостатню дохідну базу місцевих бюджетів, слід пам'ятати, що це дуже відносно. Змінивши розподіл доходів між бюджетами різних рівнів, можна змінити і рівень забезпеченості кожного бюджету доходами. До того ж, необхідність субсидіювання може визнача-

тись тимчасовими факторами, наприклад, реалізацією окремих державних програм, на які виділяються кошти з центрального бюджету, а фінансування здійснюється з місцевих бюджетів.

Видами бюджетного субсидіювання є: бюджетні субсидії, бюджетні субвенції і бюджетні дотації. Субсидія – не пов'язується з фінансовим станом бюджету, який її отримує. Вона буває цільовою і знеособленою. Бюджетні субвенції – це такий вид бюджетного субсидіювання, який передбачає пайову участь кількох бюджетів у фінансуванні певних видатків чи проектів. Як правило, вони виділяються за умови, коли бюджет, який отримує бюджетну субвенцію, забезпечує покриття встановленої для нього частки видатків. Такий вид бюджетного субсидіювання має активніший вплив, оскільки передбачає пошук місцевих ресурсів. Бюджетні субвенції мають цільовий характер, що зумовлено безпосередньо їхньою суттю. Як правило, вони виділяються з бюджету розвитку, а не на фінансування поточних витрат.

Бюджетні дотації – це виділення коштів з бюджету вищого рівня для збалансування бюджетів нижчого рівня. Якщо розміри бюджетних субсидій і субвенцій не пов'язуються безпосередньо зі станом того чи іншого бюджету, то бюджетна дотація видається саме для покриття тих видатків, на які не вистачає доходів і, як правило, в розмірі, який визначається як різниця між видатками і доходами. Як інструмент впливу бюджетні дотації значно слабші, ніж бюджетні субсидії, а особливо бюджетні субвенції.

**Вилучення коштів** є формою взаємовідносин, протилежною за змістом і за напрямом руху коштів бюджетному субсидіюванню, а саме такому його виду, як дотації. На відміну від бюджетного субсидіювання, яке поширене в усьому світі, вилучення коштів є характерною ознакою бюджетних систем, побудованих за принципом єдності. Кошти вилучаються на суму перевищення доходів над видатками з тих бюджетів, де воно виникає. Звісно, це досить відносне перевищення, адже завжди можна знайти напрями використання коштів. Таке перевищення може встановити тільки орган влади чи управління вищого рівня на основі нормування видатків.

**Взаємні розрахунки** між бюджетами виникають під час перерозподілу доходів і видатків між бюджетами після їх затвердження. Перерозподіл доходів може відбуватись унаслідок змін податкового законодавства або зміни нормативів розподілу доходів. При цьому один бюджет втрачає доходи, хоча вони були для нього заплановані, другий – отримує додаткові, непередбачені планом надходження. Оскільки така зміна дохідної бази не відображає ані прорахунків однієї сторони, ані зусиль іншої (а бюджети обох мають профінансувати заплановані видатки), то здійснюються взаємні розрахунки, за якими передбачаються додаткові, непередбачені планом доходи від одного бюджету до іншого. Перерозподіл видатків відбувається у разі зміни відомчого підпорядкування суб'єктів фінансування (за відомчого принципу розподілу видатків), або коли передається фінансування певних заходів з одного бюджету до іншого. При цьому в одному бюджеті відбувається вивільнення доходів, утворюється їх відносний (до плану) надлишок, а в другому – навпаки, нестача доходів для фінансування непередбачених видатків. Для усунення дисбалансу необхідно передати на суму перерозподілених видатків доходи з одного бюджету до іншого.



Необхідність взаємних розрахунків:

1. Зміна після затвердження бюджету законодавства, яке регламентує розподіл доходів і видатків між бюджетами.
2. Зміна адміністративно-територіального поділу.
3. Передача з одного бюджету до іншого фінансування певних заходів, наприклад, капітальних вкладень.
4. Зміна відомчої підпорядкованості підприємств, організацій, установ.

**Правила проведення взаємних розрахунків:**

1. Розрахунки проводяться лише між бюджетами вищого та нижчого рівнів, що безпосередньо пов'язані в ієрархічній структурі. Наприклад, обласний бюджет – районний, районний – сільський тощо. Не можуть проводитись розрахунки між бюджетами, які безпосередньо між собою не пов'язані.

2. На взаємні розрахунки відносять всю річну суму запланованих доходів або видатків, незалежно від того, який обсяг коштів надійшов чи скільки їх було витрачено до моменту проведення розрахунків. При цьому отримані доходи або здійснені видатки передають іншому бюджету. Такий порядок дає змогу протягом бюджетного року віднести відповідні доходи чи видатки тільки на один бюджет, що забезпечує порівняльність бюджетних показників.

3. Розрахунки за взаємними вимогами мають бути завершені до 31 грудня поточного року.

Взаємні розрахунки враховуються одночасно у фінансових органах та управлінні державного казначейства, що виконують бюджети, пов'язані із взаємним перерозподілом доходів і видатків.

**Бюджетні позички** – позички, що надає один бюджет іншому. Мета надання – фінансування касових розривів при виконанні місцевих бюджетів. Види касових розривів:

- планові – виникають, коли об'єктивно не збігаються терміни фінансування з бюджету і терміни одержання доходів, а також при запланованому дефіциті бюджету;
- позапланові – виникають при невиконанні плану доходів і перефінансуванні окремих видів видатків.

**Умови надання:**

- безпроцентний характер;
- цільове призначення – фінансування тимчасових касових розривів;
- надання бюджетом вищого рівня нижчому, що безпосередньо пов'язаний з ним за прямою ієрархічною підпорядкованістю;
- короткостроковий характер – не більше одного року. Бюджетні позички мають бути погашені до кінця бюджетного року (31 грудня);
- розмір – фактична сума утвореного касового розриву.

**За стадією бюджетного процесу**, на якій виявляється потреба у взаємовідносинах між бюджетами, вони поділяються на дві групи. До **першої** належать ті, необхідність в яких визначається в процесі бюджетного планування. Це бюджетне субсидіювання та вилучення коштів. Складаючи і розглядаючи проект бюджету, одні органи влади й управління повинні визначити потребу в отриманні бюджетних субсидій, субвенцій чи дотацій, інші – можливості їх на-

дання. Аналогічно визначаються й обсяги вилучення коштів. До **другої** групи належать ті взаємовідносини між бюджетами, потреба в яких визначається вже під час виконання бюджету. Це взаємні розрахунки бюджетів та бюджетні позики, які не плануються і не входять до затвердженого бюджету. Навпаки, вони виникають саме внаслідок відхилень виконання бюджету від його затверджених показників.

**За напрямом руху коштів** розрізняють вертикальні і горизонтальні взаємовідносини бюджетів. Вертикальні характеризують рух коштів між бюджетами різних рівнів, а горизонтальні – між бюджетами, що належать до одного рівня. Більш поширеними і розвиненими є вертикальні взаємовідносини, оскільки вони контролюються органами влади й управління вищого рівня.

**За правовим регламентуванням** взаємовідносини між бюджетами поділяються на дві групи: регламентовані законодавчими актами та інструктивними документами, й договірні. Це дещо умовна класифікація, оскільки в деяких формах взаємовідносин наявні як елементи правового регламентування, так і договірні стосунки.

Основна форма взаємовідносин між бюджетами – бюджетне субсидювання, яке в цілому має регламентований характер. Угоди на виділення бюджетних субсидій можуть не складатися, хоча певні домовленості між органами влади та управління, безперечно, існують: одні звертаються з проханням про одержання субсидій, інші ж розглядають ці звернення.

Регламентований характер мають також вилучення коштів і взаємні розрахунки бюджетів. Вони виникають за певних обставин і здійснюються за чітко встановленим порядком. Бюджетні позички регулюються на підставі рішень відповідних органів місцевої влади та управління. Вони мають договірні елементи, хоча теж досить жорстко регламентуються.

### 3. Форми міжбюджетних відносин в Україні

В Україні згідно з Бюджетним кодексом установлені взаємовідносини між бюджетами у формі міжбюджетних трансфертів, види яких наведено на рис. 5.1.



Рис. 5.1. Види міжбюджетних трансфертів

Міжбюджетні трансферти в Україні є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Функціональна спрямованість кожного виду міжбюджетних трансфертів визначається цільовим та адресним спрямуванням коштів з одного бюджету до іншого (табл. 5.1). Такий поділ передбачає:

– дотацію вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує;

Таблиця 5.1

### Властивості міжбюджетних трансфертів

Види	Цільове спрямування	Джерело отримання
Дотація вирівнювання	бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення	з державного бюджету України
	іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти	з державного бюджету України
	бюджетам міст районного значення, сільським, селищним бюджетам	з державного бюджету України через районні бюджети
Субвенції	на здійснення державних програм соціального захисту	з державного бюджету України
	субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів)	з державного бюджету України
	на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування	з місцевих бюджетів
	на проведення видатків бюджетів місцевого самоврядування, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів	з місцевих бюджетів
	на виконання інвестиційних програм (проектів)	з місцевих бюджетів
	інші субвенції	з державного бюджету України з місцевих бюджетів
Кошти, що передаються	до державного бюджету	з місцевих бюджетів
	до місцевих бюджетів	з інших місцевих бюджетів
Додаткові дотації	на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів	з державного бюджету України
	на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання пільг, встановлених державою	з державного бюджету України
	інші додаткові дотації	з місцевих бюджетів

- субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції;
- кошти, що передаються до державного бюджету та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;

- додаткові дотації – міжбюджетні трансферти на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів; на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, унаслідок надання пільг, встановлених державою; інші додаткові дотації.

Взаємні розрахунки в кодексі не виділяються, що пов'язано з досить чітким розподілом доходів і видатків між бюджетами. Однак у розробленій згідно з його змістом бюджетній класифікації взаємні розрахунки зафіксовані. Бюджетні позички зі складу бюджетних відносин фактично виключені, оскільки визначено, що для покриття тимчасових касових розривів, які виникають під час виконання бюджетів, відповідні органи управління можуть отримувати кредити у фінансово-кредитних установах (на термін до трьох місяців) у межах поточного бюджетного періоду. Надання ж позичок з одного бюджету іншому забороняється.

Основною формою міжбюджетних трансфертів є дотація вирівнювання та зворотне їй вилучення коштів. Дотація вирівнювання надається бюджетам нижчого рівня і визначається як перевищення обсягу видатків, обчислених із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів, над відповідними (визначеними кодексом) доходами бюджетів. Вилучення коштів визначається у протилежному порядку. Отже, дотація вирівнювання і вилучення коштів є формою бюджетного регулювання – забезпечення збалансованості бюджетів усіх рівнів.

Чинним бюджетним законодавством передбачено застосування таких видів між бюджетних трансфертів:

1. Дотація вирівнювання – фінансова допомога вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів. Може надаватися:

- з державного бюджету Автономної Республіки Крим, обласним бюджетам, бюджетам міст Києва та Севастополя, районним бюджетам та бюджетам міст республіканського Автономної Республіки Крим та міст обласного значення, іншим бюджетам місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти;

- з бюджетів міст Києва і Севастополя, міст обласного значення бюджетам районів у містах, сіл, селищ, міст районного підпорядкування.

2. Субвенція – цільова фінансова допомога на основі пайової участі у фінансуванні. Може надаватися:

- з державного бюджету на здійснення програм соціального захисту;
- з державного і місцевих бюджетів на виконання інвестиційних проектів;
- з місцевих бюджетів на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування;

- з місцевих бюджетів на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст;

- з державного і місцевих бюджетів – інші субвенції.

3. Кошти, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів (вилучення коштів). Обсяг коштів, що передаються до державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів (вилучення коштів) визначається як різниця між розрахунковим обсягом доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів, інших бюджетів місцевого самоврядування, для яких у державному бюджеті визначаються міжбюджетні трансферти та розрахунковим обсягом видатків відповідного бюджету, обрахованим із застосуванням фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригуючих коефіцієнтів.

4. Додаткові дотації надаються на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок наданих державою податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів. Може надаватися:

– додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості з державного бюджету місцевим бюджетам;

– додаткова дотація з державного бюджету на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, внаслідок надання пільг, встановлених державою;

– у вигляді іншої додаткової дотації з державного бюджету може здійснюватися перерахування до загального фонду місцевих бюджетів 50% надходжень податку на прибуток підприємств та акцизного податку понад річні розрахункові обсяги, визначені у законі про Державний бюджет України за загальним фондом, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 5 (с). Міжбюджетні відносини в Україні**

1. Передумови та суть бюджетного регулювання.
2. Види бюджетного регулювання.
3. Суть та класифікація міжбюджетних відносин.
4. Організація міжбюджетних потоків в Україні.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Причини існування міжбюджетних відносин.
2. Розподіл видатків між бюджетами на основі принципу субсидіарності.
3. Причини відмінностей місцевих бюджетів у доходах і видатках.
4. Види бюджетного регулювання.
5. Суть закріплених та регульованих податків.
6. Види міжбюджетних відносин за формами руху коштів.
7. Види міжбюджетних трансфертів в Україні.
8. Класифікація міжбюджетних відносин.

## ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

### **1. Передумовами функціонування міжбюджетних відносин є:**

- 1) чіткий поділ повноважень між державною законодавчою та виконавчою владою;
- 2) державні гарантії нормативів соціальної забезпеченості;
- 3) визначений бюджетним законодавством механізм розподілу доходів і видатків між рівнями бюджетної системи;
- 4) всі відповіді правильні.

### **2. Мета регулювання міжбюджетних відносин:**

- 1) збалансування доходів і видатків бюджетів та цільових державних фондів;
- 2) збалансування видаткових повноважень із джерелами фінансування бюджетного дефіциту;
- 3) збалансування видаткових повноважень із наявними фінансовими ресурсами;
- 4) збалансування видаткових повноважень із джерелами державних доходів.

### **3. Зміст фінансового вирівнювання визначається:**

- 1) врівноваженням дефіциту бюджетів місцевого самоврядування із джерелами його фінансування;
- 2) врівноваженням дефіциту бюджетів місцевого самоврядування на душу населення із середнім показником у масштабах країни;
- 3) врівноваженням видатків місцевих бюджетів у розрахунку на одного жителя із аналогічним середнім показником у масштабах країни;
- 4) наближення видаткових повноважень місцевих бюджетів на душу населення до середньогалузевого рівня, який склався у країні.

### **4. До депресивних у фінансовому розумінні територій відносять:**

- 1) територіальні колективи, де місцеві бюджети виконуються з профіцитом;
- 2) територіальні колективи, де місцеві бюджети виконуються з дефіцитом;
- 3) територіальні колективи, де локальна податкова спроможність не перевищує 1;
- 4) територіальні колективи, де локальна податкова спроможність перевищує 1.

### **5. До територій-донорів у фінансовому розумінні належать:**

- 1) територіальні колективи, де місцеві бюджети виконуються з профіцитом;
- 2) територіальні колективи, де місцеві бюджети виконуються з дефіцитом;
- 3) територіальні колективи, де локальна податкова спроможність не перевищує 1;
- 4) територіальні колективи, де локальна податкова спроможність перевищує 1.

### **6. Критерієм фінансового вирівнювання є:**

- 1) врахування міжтериторіальних розбіжностей економічного й соціального розвитку;
- 2) визначення механізму надання бюджетних субвенцій;

- 3) самостійне запровадження місцевим самоврядуванням місцевих податків і зборів для збалансування місцевих бюджетів;
- 4) всі відповіді правильні.

**7. Бюджетне регулювання – це:**

- 1) виділення коштів з державного бюджету на фінансування спільних із місцевим самоврядуванням програм;
- 2) виділення коштів з державного бюджету місцевим, з метою врівноваження доходів і видатків останніх;
- 3) виділення коштів з державного бюджету місцевим, з метою погашення заборгованості за соціальними програмами;
- 4) виділення коштів з державного бюджету місцевим, з метою збалансування капітальних видатків і джерел їх фінансування.

**8. Причинами територіальних відмінностей формування доходів бюджетів місцевого самоврядування є:**

- 1) економічні, демографічні, природно-кліматичні, наявність транспортних сполучень та соціально-побутова інфраструктура;
- 2) економічні, політичні, екологічні, наявність транспортної мережі, стан об'єктів спільного користування;
- 3) економічні, соціальні, військові, фінансово-кредитні, природно-кліматичні, демографічні;
- 4) економічні, природно-кліматичні, екологічні, транспортні, демографічні, страхові, фіскальні.

**9. Причиною територіальних відмінностей видатків місцевих бюджетів є:**

- 1) фіскальна політика держави;
- 2) стабільність нормативно-правового забезпечення;
- 3) нераціональне розташування мережі бюджетних установ;
- 4) різка насиченість шляхами сполучення.

**10. Бюджетне регулювання класифікується:**

- 1) вертикальне і паралельне;
- 2) фінансове вирівнювання і вертикальне регулювання;
- 3) вертикальне і субвенціювання;
- 4) горизонтальне і послідовне.

**11. Вертикальне бюджетне регулювання реалізується:**

- 1) наданням дотацій вирівнювання;
- 2) наданням субвенцій місцевим бюджетам;
- 3) шляхом здійснення місцевих запозичень;
- 4) законодавчим закріпленням бюджетних доходів за відповідними ланками зведеного бюджету.

**12. Горизонтальне бюджетне регулювання реалізується:**

- 1) наданням дотацій вирівнювання;
- 2) наданням субвенцій місцевим бюджетам;
- 3) шляхом здійснення місцевих запозичень;

4) законодавчим закріпленням бюджетних доходів за відповідними ланками зведеного бюджету.

**13. Бюджетне регулювання здійснюється наступними методами:**

- 1) відсоткових відрахувань і бюджетних позичок;
- 2) відсоткових відрахувань до місцевих бюджетів і шляхом взаємних горизонтальних розрахунків;
- 3) відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів і наданням фінансової допомоги вирівнювання;
- 4) відсоткових відрахувань із загального фонду бюджету до спеціального і наданням фінансової допомоги.

**14. Відсоткове розмежування доходів між рівнями бюджетної системи проводиться шляхом застосування таких нормативів:**

- 1) єдиних, зведених, групових;
- 2) єдиних, групових, комбінованих;
- 3) індивідуальних, комбінованих, укрупнених;
- 4) групових, індивідуальних, єдиних.

**15. Міжбюджетні відносини здійснюються у формах:**

- 1) прямі бюджетні трансферти, бюджетні кредити, взаємозаліки;
- 2) субсидіювання, бюджетні позички, взаємні розрахунки;
- 3) прямі бюджетні трансферти, місцеві позики, взаємні розрахунки;
- 4) субсидіювання, муніципальні та комунальні запозичення, взаємні розрахунки.

**16. До міжбюджетних трансфертів не належить:**

- 1) кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів;
- 2) кредитування;
- 3) дотація вирівнювання;
- 4) субвенція.

**17. Бюджетна позичка – це:**

- 1) безпроцентне, безстрокове надання коштів з бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня на проведення цільових заходів;
- 2) надання коштів з бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня на покриття дефіциту відповідного бюджету;
- 3) передача коштів з одного бюджету до іншого на поворотній основі з метою збалансування бюджету;
- 4) надання коштів з бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня на покриття тимчасового касового розриву.

**18. Дотація вирівнювання – це:**

- 1) матеріальна допомога вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів;
- 2) цільова фінансова допомога, що передбачає пайову участь у фінансуванні;



3) безповоротне виділення коштів місцевим бюджетам з метою їх збалансування;

4) безповоротна допомога з галузевих фондів бюджетам місцевого самоврядування на фінансування потреб соціального захисту населення або інвестиційних програм.

**19. Субвенція – це:**

1) матеріальна допомога вирівнювання дохідної спроможності місцевих бюджетів;

2) цільова фінансова допомога, що передбачає пайову участь у фінансуванні;

3) безповоротне виділення коштів місцевим бюджетам з метою їх збалансування;

4) безповоротна допомога з галузевих фондів бюджетам місцевого самоврядування на фінансування потреб соціального захисту населення або інвестиційних програм.

**20. З державного бюджету субвенції надаються на такі цілі:**

1) фінансування соціально-економічних та інвестиційних програм;

2) фінансування соціально-економічних, інвестиційних програм, виконання власних повноважень місцевим самоврядуванням;

3) фінансування соціально-економічних, інвестиційних програм, утримання об'єктів спільного користування;

4) фінансування соціально-економічних, інвестиційних програм, ліквідація негативних наслідків об'єктів спільного користування.

**21. До складу субвенцій з державного бюджету України не входять:**

1) субвенції на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень унаслідок надання пільг, встановлених державою;

2) субвенції на виконання повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань;

3) субвенції на здійснення програм соціального захисту;

4) субвенції на виконання інвестиційних проектів.

**22. З місцевих бюджетів субвенції надаються на такі цілі:**

1) фінансування програм інвестиційного розвитку;

2) утримання органів управління сільських і селищних рад;

3) утримання об'єктів спільного користування;

4) всі відповіді правильні.

**23. Офіційні внутрішні трансферти передаються:**

1) з державного бюджету місцевим для їх збалансування;

2) з місцевих бюджетів-донорів до державного бюджету;

3) з місцевих бюджетів депресивних територій до державного бюджету;

4) з місцевих бюджетів-донорів до інших місцевих бюджетів.

**24. Бюджетні позички місцевим бюджетам надаються з метою:**

- 1) фінансування бюджетного дефіциту;
- 2) збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів;
- 3) фінансування цільових програм;
- 4) фінансування тимчасових касових розривів.

**25. Бюджетні позички надаються на умовах:**

- 1) цільовий, короткостроковий характер, нарахування відсотків на основі облікової ставки НБУ;
- 2) безпроцентний, короткостроковий, цільовий характер;
- 3) короткостроковий та нецільовий характер;
- 4) всі відповіді неправильні.

**26. Взаємні розрахунки можуть здійснюватися:**

- 1) між державним та районним бюджетами;
- 2) між обласним та міським районного значення бюджетами;
- 3) між районним та селищним бюджетами;
- 4) між окремими місцевими бюджетами одного рівня горизонтального підпорядкування.

**27. Передумовами проведення взаємних розрахунків є:**

- 1) зміна відомчої підпорядкованості платників податків;
- 2) створення нових галузевих і територіальних органів управління;
- 3) зміна відомчого статусу бюджетних організацій;
- 4) зміна галузевої структури економіки.

**28. Видами взаємовідносин між бюджетами, потреба в яких виявляється в процесі бюджетного планування, є:**

- 1) бюджетне субсидіювання і вилучення коштів;
- 2) взаємні розрахунки і бюджетні позички;
- 3) взаємні розрахунки і вилучення коштів;
- 4) бюджетне субсидіювання і бюджетні позички.

**29. Взаємні розрахунки і бюджетні позички виникають на стадії бюджетного процесу:**

- 1) виконання бюджету;
- 2) бюджетного планування;
- 3) складання звіту про виконання бюджету;
- 4) всі відповіді правильні.

**30. Необхідність реформування системи міжбюджетних відносин в Україні визначається:**

- 1) збільшенням темпів інфляції;
- 2) збільшенням темпів економічного зростання;
- 3) необхідністю подолання бюджетного дефіциту;
- 4) значними відмінностями в рівні соціально-економічного розвитку регіонів.

## Тема 6

# СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

- Суть та класифікація доходів бюджету
- Загальна характеристика доходів бюджету

## 1. Суть та класифікація доходів бюджету

Залежно від конституційного устрою держави може бути кілька рівнів доходів бюджету – від загальнодержавного до нижчих адміністративно-територіальних угруповань. Україна згідно з Конституцією є унітарною державою, і тому доходи бюджету мають два рівні – державний та місцеві.

Формування бюджету може здійснюватись на різних засадах, залежно від чого розрізняють доходи бюджету та надходження бюджету.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

Надходження бюджету є ширшою категорією, оскільки крім доходів бюджету включають ще й повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів. Фактично в поняття «надходження бюджету» включаються всі складові дохідної частини бюджету, які перелічені вище.

Принципова відмінність між доходами і надходженнями бюджету пов'язана зі станом бюджету як фінансового плану і визначенням джерел фінансування бюджету. Надходження бюджету є більшими за обсягом від доходів саме на величину бюджетного дефіциту (профіциту).

Доходи бюджету – це основна фінансово-економічна категорія бюджетного процесу, яка характеризує вилучену й розподілену частини валового внутрішнього продукту.

Бюджетним кодексом України введено новації у бюджетному законодавстві щодо доходів бюджету. По-перше, в доходи бюджету не входять окремі податкові платежі (наприклад, надміру сплачені податки і збори, бюджетне відшкодування податку на додану вартість). По-друге, до доходів бюджету включені власні надходження бюджетних установ та плата за адміністративні послуги.

Отже, доходи державного бюджету – це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організа-

ціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів.

Визначальною базою формування складу й обсягів доходів, форм їх мобілізації до державного й місцевих бюджетів є відносини власності, рівень соціально-економічного розвитку національної економіки, обсяг бюджетних видатків.

Основним джерелом формування державних доходів виступає створений в Україні ВВП та його новостворена вартість – національний дохід, зовнішні джерела, а в окремих випадках – національне багатство (табл. 6.1).

Джерела доходів Державного бюджету України визначені Бюджетним кодексом та іншими нормативними актами. Конкретизація доходів та ставок відрахувань уточнюється в Законі України «Про Державний бюджет України» на поточний рік. Класифікація доходів подана в табл. 6.2.

Таблиця 6.1

### Методи і джерела формування державних доходів

Методи формування	Види державних доходів	Джерела формування
1. Продуктивна діяльність:		
підприємницька діяльність	частина прибутку державних підприємств	ВВП
державні послуги	державне мито	ВВП
	компенсаційні доходи (відрахування на геологорозвідувальні, дорожні роботи тощо)	
2. Державне майно та ресурси:		
від майна та майнових прав	разові (приватизація)	національне багатство
	постійні (орендна плата, доходи від корпоративних прав)	ВВП
2.2. від ресурсів та угідь	платежі за ресурси	національне багатство
	концесії	ВВП
3. Податковий	податки	ВВП, зовнішні джерела
4. Позичковий*	зовнішні позики	зовнішні джерела
	внутрішні позики	ВВП, зовнішні джерела
5. Емісійний*	емісійний дохід	–

\* Вказані надходження слід відносити до джерел фінансування дефіциту бюджету.

### Класифікація державних доходів

Категорії класифікації	Види доходів
Залежно від повноти зарахування доходів до бюджету	закріплені – згідно з чинним законодавством повністю зараховуються до бюджету; регульовальні – зараховуються у певному відсотковому відношенні
За частотою появи	звичайні – регулярно включаються в доходи; надзвичайні – з'являються в доходах за виняткових, але обґрунтованих обставин
Залежно від методів акумулювання бюджетних ресурсів	від продуктивної діяльності; від майна, майнових прав і державних угідь; податковий; позичковий; емісійний
За способом зарахування	загальний фонд; загальні – формують загальний фонд бюджету і не мають цільового використання спеціальний фонд; спеціальні – зараховуються до спеціального фонду бюджету і використовуються на передбачені законодавством заходи
За розділами відповідно до Бюджетного кодексу	податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти

## 2. Загальна характеристика доходів бюджету

За формою мобілізації доходи бюджету поділяються на п'ять груп:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) офіційні трансферти;
- 5) цільові державні фонди (включаються до спеціального фонду бюджету).

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі) та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі).

Згідно з бюджетною класифікацією загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) та місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів) як джерел наповнення доходів бюджетів передбачено їх систематизацію за предметно-цільовою ознакою на шість груп податкових надходжень:

1. Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:

- податок на доходи фізичних осіб;

– податок на прибуток підприємств.

2. Податки на власність. До даної групи податкових надходжень належать періодичні податки на чисту вартість майна: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а також збір за першу реєстрацію транспортного засобу. Вони мають місце в доходах місцевих бюджетів обласного рівня та бюджетів територіальних громад.

3. Збори та плата за спеціальне використання природних ресурсів:

- збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- збір за спеціальне використання води;
- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- плата за використання інших природних ресурсів.

4. Внутрішні податки на товари і послуги:

- податок на додану вартість;
- акцизний податок;
- плата за ліцензії;
- збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

5. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції:

- ввізне мито;
- вивізне мито;
- кошти, отримані за вчинення консульських дій.

6. Інші податки:

- податки, не віднесені до інших категорій (фіксований сільськогосподарський податок, єдиний податок, екологічний податок тощо);
- збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Неподаткові надходження є важливим джерелом доходів бюджетів різних рівнів. Проте їх обсяг значно менший від податкових надходжень.

Неподаткові надходження включають усі безповоротні надходження, крім доходів від продажу капіталу, всі надходження від штрафів і санкцій, крім штрафів за порушення податкового законодавства, а також добровільні, невідплатні поточні надходження з недержавних джерел. Досить висока їх питома вага (20-30%) в доходах бюджету пояснюється спробою держави вирішити фіскальні проблеми в умовах фінансової кризи не за рахунок збільшення податків, а введенням нових неподаткових зборів і платежів. В умовах стабільної економіки неподаткові надходження не мають великого значення і становлять не більше 5% доходів бюджету.

Склад неподаткових надходжень на відміну від податкових є досить широким (рис. 6.1). При цьому існують надходження, які мають постійний характер і які час від часу з'являються та зникають.

Новою редакцією Бюджетного кодексу України, чинною з 01.01.2011 р., введені новації в бюджетному законодавстві: вперше у структурі доходів бюджету виділяються власні надходження бюджетних установ та плата за адміністративні послуги. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету та включають-

ся до спеціального фонду. Вони формуються на рівні органів як державної, так і місцевої влади.

Власні надходження бюджетних установ включають дві групи:

1. Надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством, включає наступні підгрупи:

– підгрупа 1 – плата за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю;

– підгрупа 2 – надходження бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності;

– підгрупа 3 – плата за оренду майна бюджетних установ;

– підгрупа 4 – надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна).



Рис. 6.1. Склад неподаткових надходжень

2. Інші джерела власних надходжень бюджетних установ, включає такі підгрупи:

– підгрупа 1 – благодійні внески, гранти та дарунки;

– підгрупа 2 – кошти, що отримують бюджетні установи від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів;

– підгрупа 3 – кошти, що отримують вищі та професійно-технічні навчальні заклади від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право.

Напрями використання власних надходжень бюджетних установ:

– покриття витрат, пов'язаних з організацією та наданням послуг, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю (за рахунок надходжень підгрупи 1 першої групи);

– організацію додаткової (господарської) діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 2 першої групи);

– утримання, облаштування, ремонт та придбання майна бюджетних установ (за рахунок надходжень підгрупи 3 першої групи);

– ремонт, модернізацію чи придбання нових необоротних активів та матеріальних цінностей, покриття витрат, пов'язаних з організацією збирання і транспортування відходів і брухту на приймальні пункти (за рахунок надходжень підгрупи 4 першої групи);

– господарські потреби бюджетних установ, включаючи оплату комунальних послуг і енергоносіїв (за рахунок надходжень підгруп 2 і 4 першої групи);

– організацію основної діяльності бюджетних установ (за рахунок надходжень підгруп 1 і 3 другої групи);

– виконання відповідних цільових заходів (за рахунок надходжень підгрупи 2 другої групи).

Фактично, згідно із внесеними змінами, використання власних надходжень підпадає під жорсткий контроль. Кожна підгрупа і група власних доходів бюджетних установ має чітко визначені напрями використання. Зазначена норма дещо дестимулюватиме бюджетні установи щодо збільшення власних доходів, оскільки вносить додаткові жорсткі умови їх використання та надає можливість застосовувати штрафні санкції з боку контрольних органів.

Важливою складовою доходів бюджету є доходи від операцій із капіталом, які охоплюють реалізацію основного капіталу, державних запасів, землі та нематеріальних активів. Вони мобілізуються неподатковим методом і включають наступні групи:

1. Надходження від продажу основного капіталу:

– надходження коштів від реалізації безгосподарного майна, майна, що за правом спадкоємства перейшло у власність держави, та скарбів, знахідок, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі.

– надходження коштів від державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Структура цінностей фонду:

– державний запас дорогоцінних металів;

– державний запас дорогоцінного каміння;



– оперативний резерв золота. На відміну від двох попередніх складових фонду (використовуються для поточних потреб економіки), використовується для невідкладних потреб економіки;

– історичний фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння. Використовується лише за рішенням уряду з метою експозиції чи наукових досліджень.

2. Надходження від реалізації державних запасів товарів:

– надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву;

– надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву.

3. Надходження від продажу нематеріальних активів і землі.

Трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі.

Трансферти формуються за рахунок зовнішніх і внутрішніх надходжень. Внутрішні, або бюджетні трансферти, – це перерахування коштів з місцевих бюджетів-донорів на рахунки державного бюджету; зовнішні – кошти, отримані від секретаріату ООН, ОБСЄ або іншої регіональної організації за участь українського контингенту та персоналу в миротворчих операціях, гранти та подарунки з-за кордону (це доходи разового і випадкового характеру, які не відіграють відчутної ролі).

Цільові бюджетні фонди включаються до складу спеціального фонду бюджету. В Україні формується лише Фонд України соціального захисту інвалідів. Джерелами його формування є:

– кошти бюджету;

– відрахування в розмірі 0,7 % від фонду оплати праці інвалідів на підприємствах та установах;

– штрафи за порушення нормативів працевлаштування інвалідів;

– відсотки за користування тимчасово вільними коштами фонду;

– добровільні внески та пожертвування.

Напрями використання Фонду:

– придбання засобів пересування, протезно-ортопедичних виробів для інвалідів;

– санаторно-курортне лікування;

– компенсації за невикористані відпустки;

– компенсації на купівлю бензину;

– виплата одноразової щорічної допомоги інвалідам.

На рівень доходів бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори, які можуть мати економічне, соціальне, політичне, національне спрямування. Розглянемо лише економічний напрям як найбільш вагомий. До зовнішніх факторів впливу на доходи бюджету належать:

– зовнішній державний борг;

– рівень інтеграції у зовнішньоекономічний простір;

– рівень цін на енергоносії;

– рівень зовнішньої фінансової допомоги від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій;

– сальдо торговельного балансу.

- До внутрішніх факторів впливу на доходи бюджету належать:
- рівень податкових ставок та рівень банківського процента;
  - рівень податкоспроможності населення;
  - об'єкти приватизації;
  - рівень ВВП;
  - курс національної валюти;
  - рівень інфляції;
  - внутрішній державний борг.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 6 (п). Склад і структура доходів бюджету**

1. Суть, методи і джерела формування доходів бюджету.
2. Характеристика податкових надходжень до бюджету. Класифікація податків.
3. Склад і форми мобілізації неподаткових надходжень до бюджету.
4. Доходи від операцій з капіталом у системі доходів бюджету.
5. Склад і структура доходів загального фонду бюджету.
6. Склад і структура доходів спеціального фонду бюджету.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Надходження і доходи бюджету: суть і відмінності.
2. Критерії бюджетної класифікації доходів.
3. Методи і джерела формування доходів бюджету.
4. Наукова класифікація доходів бюджету.
5. Суть та структура офіційних трансфертів.
6. Структура неподаткових надходжень бюджету.
7. Характеристика податкових надходжень бюджету.

## **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**

### ***1. Дохідна частина державного бюджету включає:***

- 1) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, офіційні трансферти, бюджетні цільові фонди;
- 2) податкові надходження, надходження від приватизації державного майна, внутрішні трансферти, зовнішні трансферти, державні цільові фонди;
- 3) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від підприємницької діяльності, позички МВФ, державні цільові фонди;
- 4) податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від зовнішньоекономічної діяльності, офіційні трансферти, державні цільові фонди.

### ***2. Методами формування доходів бюджету є:***

- 1) продуктивна діяльність, майнові права, платежі до державних фондів і комітетів, позички, емісія грошей;

- 2) продуктивна діяльність, майнові права, податкові платежі;
- 3) податковий, продуктивний, позичковий, кредитний, емісійний;
- 4) продуктивна діяльність, майнові запозичення, трудові ресурси, податкові платежі, емісія грошей.

**3. *Методами фінансування дефіциту бюджету є:***

- 1) податковий, позичковий, емісійний;
- 2) внутрішні та зовнішні запозичення, емісія цінних паперів;
- 3) емісія кредитних ресурсів, державний борг;
- 4) емісійний, внутрішні та зовнішні запозичення.

**4. *Залежно від повноти зарахування доходу бюджету поділяються на:***

- 1) звичайні та надзвичайні;
- 2) поточні й капітальні;
- 3) закріплені і регульовані;
- 4) податкові і неподаткові.

**5. *Доходи поділяють на звичайні та надзвичайні за такою класифікаційною ознакою:***

- 1) за методами залучення;
- 2) залежно від повноти зарахування доходів до бюджету;
- 3) за частотою появи у бюджеті;
- 4) за рівнем централізації.

**6. *Надзвичайні доходи:***

- 1) повністю зараховуються до державного бюджету;
- 2) постійно включаються у бюджет з року в рік;
- 3) з'являються у бюджеті та зникають з нього за певних обставин (емісія, позики);
- 4) формуються за рахунок неподаткових надходжень та доходів від операцій з капіталом.

**7. *Надходження від державних послуг до бюджету класифікуються:***

- 1) зовнішні і внутрішні;
- 2) податкові і позичкові;
- 3) адміністративні збори (державне мито, плата за реєстрацію тощо) і компенсаційні доходи;
- 4) постійні і разові.

**8. *Надходження від реалізації майна і майнових прав держави поділяються:***

- 1) разові та постійні;
- 2) платежі за ресурси та концесії;
- 3) внутрішні і зовнішні;
- 4) податкові та емісійні.

**9. Надходження від експлуатації державних угод до бюджету класифікуються:**

- 1) разові та постійні;
- 2) платежі за ресурси та концесії;
- 3) внутрішні і зовнішні;
- 4) податкові та емісійні.

**10. Джерелом формування податкових надходжень до бюджету виступає:**

- 1) ВВП;
- 2) національний дохід;
- 3) зовнішні джерела;
- 4) всі відповіді правильні.

**11. Джерелом державних доходів від приватизації є:**

- 1) ВВП;
- 2) національне багатство;
- 3) зовнішні джерела;
- 4) емісія грошей.

**12. Джерелом формування внутрішніх державних запозичень виступають:**

- 1) емісія грошей;
- 2) національне багатство;
- 3) ВВП та зовнішні джерела;
- 4) всі відповіді неправильні.

**13. Джерелом формування зовнішніх державних запозичень є:**

- 1) зовнішні джерела;
- 2) національне багатство;
- 3) ВВП та зовнішні джерела;
- 4) всі відповіді неправильні.

**14. Джерелом формування прибутку державних підприємств виступає:**

- 1) національне багатство;
- 2) емісія грошей;
- 3) ВВП і національний дохід;
- 4) бюджетні асигнування та утримання державного сектора.

**15. До складу податкових надходжень від зовнішніх операцій та міжнародної торгівлі належить:**

- 1) державне мито;
- 2) експортне мито;
- 3) єдиний збір у пунктах пропуску митного кордону;
- 4) всі відповіді правильні.

**16. Податок на доходи фізичних осіб згідно з бюджетною класифікацією податкових надходжень належить до:**

- 1) податків на власність;
- 2) внутрішніх податків;
- 3) прибуткових податків;
- 4) податків на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості.

**17. До складу внутрішніх податкових надходжень належать:**

- 1) ліцензійні збори, ПДВ;
- 2) акцизний збір на вітчизняні товари, плата за державні послуги;
- 3) акцизний збір на імпортовані товари, патенти на право користування державними ресурсами;
- 4) всі відповіді правильні.

**18. Збір за першу реєстрацію транспортного засобу згідно з бюджетною класифікацією податкових надходжень належить до:**

- 1) платежів за природні ресурси;
- 2) податків на власність;
- 3) податків на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості;
- 4) внутрішніх податків на товари і послуги.

**19. Бюджетна класифікація неподаткових бюджетних надходжень здійснюється в розрізі груп:**

- 1) доходи від власності і підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, надходження від адміністративної відповідальності, інші неподаткові видатки;
- 2) доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори, надходження від фінансових санкцій, інші податкові надходження;
- 3) надходження від власності та підприємницької діяльності, адміністративні санкції, надходження від некомерційного продажу, інші неподаткові видатки;
- 4) надходження від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, інші неподаткові надходження.

**20. Рентна плата зараховується до підрозділу неподаткових надходжень:**

- 1) доходів від операцій з капіталом;
- 2) доходів від підприємницької діяльності та власності;
- 3) доходів від комунальної, державної, колективної власності;
- 4) адміністративних зборів.

**21. Позитивна різниця між валовими доходами і валовими витратами НБУ є джерелом формування:**

- 1) неподаткових надходжень від власності та підприємницької діяльності;
- 2) неподаткових надходжень від майна і майнових прав;
- 3) неподаткових надходжень від некомерційного та побічного продажу;
- 4) неподаткових надходжень від кредитно-комерційної діяльності банківської системи.

**22. Доходи від державних грошово-речових лотерей є джерелом формування:**

- 1) неподаткових надходжень від власності та фінансово-кредитної діяльності;
- 2) доходів від операцій з основним фінансовим капіталом;
- 3) неподаткових надходжень від власності та підприємницької діяльності;
- 4) неподаткових надходжень від адміністративних платежів.

**23. Державне мито за бюджетною класифікацією доходів належить:**

- 1) до фінансових санкцій і штрафів;
- 2) до податків на міжнародну торгівлю і зовнішні операції;
- 3) до неподаткових адміністративних зборів;
- 4) до інших платежів податкового характеру.

**24. Платниками збору за перевищення фактичного фонду оплати праці над розрахунковим виступають:**

- 1) підприємства державного сектора;
- 2) підприємства, що мають прострочену депонентську заборгованість;
- 3) підприємства, що реалізують стратегічно важливі товари;
- 4) підприємства, що є монополістами у своїх галузях.

**25. Позабюджетні кошти бюджетних установ зараховуються до:**

- 1) інших неподаткових надходжень у складі спеціального фонду бюджету;
- 2) інших неподаткових надходжень у складі загального фонду бюджету;
- 3) надходжень від надання платних послуг бюджетними установами;
- 4) неподаткових надходжень від власності та підприємницької діяльності у складі спеціального фонду бюджету.

**26. Додаткові збори на виплату пенсій від операцій з нерухомістю та відчуження легкових автомобілів зараховуються до:**

- 1) інших неподаткових надходжень у складі спеціального фонду бюджету;
- 2) інших неподаткових надходжень у складі загального фонду бюджету;
- 3) накопичувальної системи Пенсійного фонду;
- 4) неподаткових надходжень від власності та підприємницької діяльності у складі спеціального фонду бюджету.

**27. Кредиторська заборгованість терміном понад три роки господарського товариства підлягає:**

- 1) відшкодуванню з бюджету;
- 2) зарахуванню до бюджету відповідно до підпорядкованості підприємства;
- 3) погашенню згідно з укладеними угодами відповідно до чинного законодавства;
- 4) зарахуванню в рахунок боргових платежів.

**28. Бюджетні надходження від операцій з капіталом класифікуються як:**

- 1) надходження від продажу безхазяйного майна та майна, що перейшло у власність держави, надходження від продажу нематеріальних активів і землі, надходження від продажу мобілізаційних матеріальних цінностей;
- 2) надходження від продажу нематеріальних активів, доходи від продажу основного капіталу, надходження від реалізації державних запасів товарів;

3) надходження від продажу основних засобів, надходження від реалізації державних запасів фінансових ресурсів, надходження від продажу землі й нематеріальних активів;

4) надходження від продажу основного капіталу, надходження від продажу державних запасів товарів (матеріальних цінностей, державного та мобілізаційного резерву), надходження від продажу землі й нематеріальних активів.

**29. Джерелами формування доходів від продажу основного капіталу є:**

1) продаж безхазяйного майна та нематеріальних активів;

2) реалізація коштів фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, безхазяйного та спадкового майна;

3) реалізація скарбів, державних ресурсів, дорогоцінних металів, державних запасів товарів;

4) реалізація майна, що правонаступництвом перейшло до держави, безхазяйних цінностей, матеріальних цінностей фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння.

**30. Фонд дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння має наступну структуру:**

1) поточний золотий запас, оперативний резерв золота, історичний фонд;

2) державний запас дорогоцінних металів і каміння, оперативний фінансовий резерв, історичний фонд;

3) державний запас дорогоцінних металів і каміння, страховий суспільний резерв, історичний фонд;

4) державний запас дорогоцінних металів і каміння, оперативний резерв золота, історичний фонд.

**31. Напрями використання державного запасу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння:**

1) фінансування невідкладних потреб економіки;

2) погашення державного капітального боргу;

3) фінансування захищених статей бюджету;

4) фінансове забезпечення поточних потреб економіки.

**32. Напрями використання оперативного резерву золота:**

1) фінансування невідкладних потреб економіки;

2) погашення державного капітального боргу;

3) фінансування захищених статей бюджету;

4) фінансове забезпечення поточних потреб економіки.

**33. Яким чином поділяються відповідно до джерел доходи бюджету, що мають вигляд офіційних трансфертів?**

1) поточні та капітальні офіційні трансферти;

2) натуральні та грошові трансферти;

3) дотації та субвенції, одержані з Державного бюджету України, з недержавних джерел, з-за кордону;

4) від органів державного управління інших рівнів; з недержавних джерел; з-за кордону.

### 34. Зовнішні офіційні трансферти – це:

- 1) фінансова допомога країнам, що розвиваються;
- 2) надходження коштів з бюджету ООН за участь у миротворчих операціях;
- 3) надходження коштів з бюджету ООН за проведення стратегічних досліджень у галузі космічної програми;
- 4) всі відповіді правильні.

### 35. Джерелами формування Фонду соціального захисту інвалідів виступають:

1) платежі в розмірі 0,7% від фонду оплати праці інвалідів на соціальне страхування, штрафи за порушення нормативів працевлаштування інвалідів, перерозподіл коштів загального фонду бюджету;

2) платежі в розмірі 4% від фонду оплати праці інвалідів на пенсійне страхування, штрафи за порушення нормативів працевлаштування інвалідів, кошти бюджету, відсотки за користування тимчасово вільними коштами фонду, благодійні внески;

3) платежі в розмірі 1% від фонду оплати праці інвалідів на соціальне страхування, бюджетні кошти, штрафи за порушення нормативів працевлаштування інвалідів, відсотки від інвестиційних вкладень Фонду, добровільні внески;

4) платежі в розмірі 0,7% від фонду оплати праці інвалідів на соціальне страхування, штрафи за непрацевлаштування інвалідів, тимчасово вільні кошти Фонду, бюджетні запити, спонсорська допомога.

## НАВЧАЛЬНІ ЗАДАЧІ

**Завдання 6.1.** На основі даних табл. 6.3 встановити:

- структуру доходів зведеного бюджету України;
- динаміку доходів зведеного бюджету України.

Таблиця 6.3

Динаміка суми доходів зведеного бюджету України за 2008 – 2010 роки\*

млн грн

Найменування доходів	Роки		
	2008	2009	2010
1	2	3	4
<b>1. Податкові надходження, в т.ч.</b>	<b>227164,8</b>	<b>208073,2</b>	<b>234447,8</b>
<b>1.1. Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:</b>	<b>93752,6</b>	<b>77533,3</b>	<b>91388,3</b>
податок з доходів фізичних осіб	45895,8	44485,3	51029,3
податок на прибуток підприємств	47856,8	33048	40359,1
<b>1.2. Податки на власність</b>	<b>1558,4</b>	<b>1538,3</b>	<b>1905,4</b>
<b>1.3. Збори за спеціальне використання природних ресурсів</b>	<b>9292,0</b>	<b>11230,6</b>	<b>12709,5</b>



1	2	3	4
<b>1.4. Внутрішні податки на товари та послуги:</b>	<b>107036,8</b>	<b>107682,6</b>	<b>115932,9</b>
податок на додану вартість	92082,6	84596,7	86315,9
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	10230,1	17934,5	23715,3
акцизний збір із ввезених на територію України товарів	2553	3690,0	4600,8
<b>1.5. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції</b>	<b>12302,6</b>	<b>6929,3</b>	<b>9071,0</b>
ввізне мито	11932,8	6328,8	8556,4
вивізне мито	197,4	284,1	294,8
<b>1.6. Інші податки</b>	<b>3222,4</b>	<b>3159</b>	<b>3439,8</b>
<b>2. Неподаткові надходження</b>	<b>60543,6</b>	<b>58435,8</b>	<b>73837</b>
2.1. Доходи від власності та підприємницької діяльності	22468,7	17062,6	30629,6
2.2. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу	3037,0	2719	2638,1
2.3. Інші неподаткові надходження	14668,7	12539,2	11860,3
2.4. Власні надходження бюджетних установ	20369,2	26115	28709
<b>3. Доходи від операцій з капіталом</b>	<b>6702,4</b>	<b>3653,1</b>	<b>3143,2</b>
3.1. Надходження від продажу основного капіталу	2078	1308	1223,7
3.2. Надходження від реалізації державних запасів товарів	1795,6	892,4	413,4
3.3. Надходження від продажу землі і нематеріальних активів	2828,8	1452,7	1506,1
<b>4. Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій</b>	<b>135,2</b>	<b>645,3</b>	<b>305,6</b>
<b>5. Цільові фонди</b>	<b>3347</b>	<b>2159,5</b>	<b>2772,7</b>
<b>Разом доходів</b>	<b>297893</b>	<b>272966,9</b>	<b>314506,3</b>

\*Складено за даними Державного казначейства України.

**Завдання 6.2.** На основі даних табл. 6.3 встановити:

- частку непрямих податків у доходах зведеного бюджету України та її динаміку;
- частку прямих податків у доходах зведеного бюджету України та її динаміку;
- групу неподаткових надходжень, частка якої є найбільшою.

## СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

- Суть, склад, класифікація видатків бюджету
- Бюджетне фінансування
- Розпорядники бюджетних коштів
- Кошторис бюджетної установи
- Бюджетне нормування

### 1. Суть, склад, класифікація видатків бюджету

Бюджетним кодексом України чітко розмежовано дві економічні категорії бюджетного процесу як «витрати бюджету» і «видатки бюджету». Витрати бюджету є ширшим поняттям, ніж видатки бюджету, оскільки крім безпосередньо видатків включають надання кредитів із бюджету, погашення боргу, розміщення бюджетних коштів на депозитах та придбання цінних паперів.

Видатки бюджету – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Видатки державного бюджету характеризуються як рух грошових коштів із бюджету на загальнодержавному рівні на фінансування програм і заходів, які необхідні для виконання державою її функцій. Ці видатки виражають економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів за напрямками, визначеними законом.

Напрями використання бюджетних видатків обумовлюються цілою низкою факторів, основними з яких є:

- необхідність утримання державних установ;
- рівень розвитку регіонів держави;
- зв'язки видатків із загального державного бюджету з видатками з місцевих бюджетів;
- форми надання бюджетних трансфертів;
- інші фактори, які можуть мати вагоме значення залежно від конкретної економічної і політичної ситуації в державі.

Видатки бюджету можна згрупувати за різними ознаками (табл. 7.1).

Бюджетним кодексом України передбачені таємні видатки. Це видатки на утримання органів державної влади, функціональне призначення яких – забезпечення національної безпеки. Вони включаються до державного бюджету України без деталізації. Звіти про проведені таємні видатки розглядаються комітетами Верховної Ради України з питань бюджету, законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби з організованою злочинністю і корупцією, з питань національної безпеки і оборони. Окремі звіти про проведені таємні видатки розглядаються Верховною Радою України на закритому пленарному засіданні.

## Класифікація видатків бюджету

Категорії класифікації	Види видатків
За суспільним призначенням	видатки на економіку; видатки на соціальні заходи; видатки на оборону; видатки на управління
За формами бюджетного фінансування	проектне фінансування; бюджетні кредити; кошторисне фінансування; бюджетні трансферти
За рівнем бюджетної системи	видатки державного бюджету; видатки місцевих бюджетів
За роллю у розширеному відтворенні	поточні – видатки, спрямовані на забезпечення простого відтворення, тобто це кошти, які забезпечують поточне функціонування органів державної влади й місцевого самоврядування, бюджетних установ, поточні міжбюджетні трансферти та видатки на фінансове забезпечення заходів соціального захисту населення й соціально-культурної сфери; капітальні – це видатки розвитку, пов'язані з фінансуванням наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема фінансове забезпечення капітальних вкладень виробничого й невиробничого призначення; фінансове забезпечення структурної перебудови економіки; інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням
За роллю і місцем видатків у виробництві ВВП	видатки, пов'язані з розвитком виробничої сфери; видатки, за допомогою яких забезпечується функціонування і розвиток сфери суспільних послуг
За розділами відповідно до Бюджетного кодексу України	видатки бюджетів за функціональним призначенням; видатки бюджетів за програмним призначенням; видатки бюджетів за відомчим призначенням; видатки бюджетів за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні

При недостатньому надходженні платежів у дохідну частину бюджету (у разі якщо за результатами квартального звіту про виконання державного бюджету України має місце недоотримання доходів загального фонду державного бюджету більше, ніж на 15% від суми, передбаченої розписом державного бюджету на відповідний період) застосовується механізм секвестру, коли пропорційно надходженням скорочуються видатки. Але існують так звані захищені статті.

Офіційне визначення захищених статей передбачено ст. 55 Бюджетного кодексу України. Захищеними видатками бюджету визнаються видатки загального фонду бюджету, обсяг яких не може змінюватися при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень.

Перелік захищених статей видатків державного бюджету визначається Бюджетним кодексом України (ст. 55, п. 2) та Законом про Державний бюджет Укра-

їни на відповідний рік. Захищеними видатками Державного бюджету України визначаються видатки загального фонду за економічною структурою видатків на:

- оплату праці працівників бюджетних установ;
- нарахування на заробітну плату;
- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;
- забезпечення продуктами харчування;
- оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- обслуговування державного боргу;
- поточні трансферти населенню;
- поточні трансферти місцевим бюджетам;
- підготовку кадрів вищими навчальними закладами I – IV рівнів акредитації;
- забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації;
- фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні

розробки.

Механізм здійснення видатків бюджету наведено на рис. 7.1.

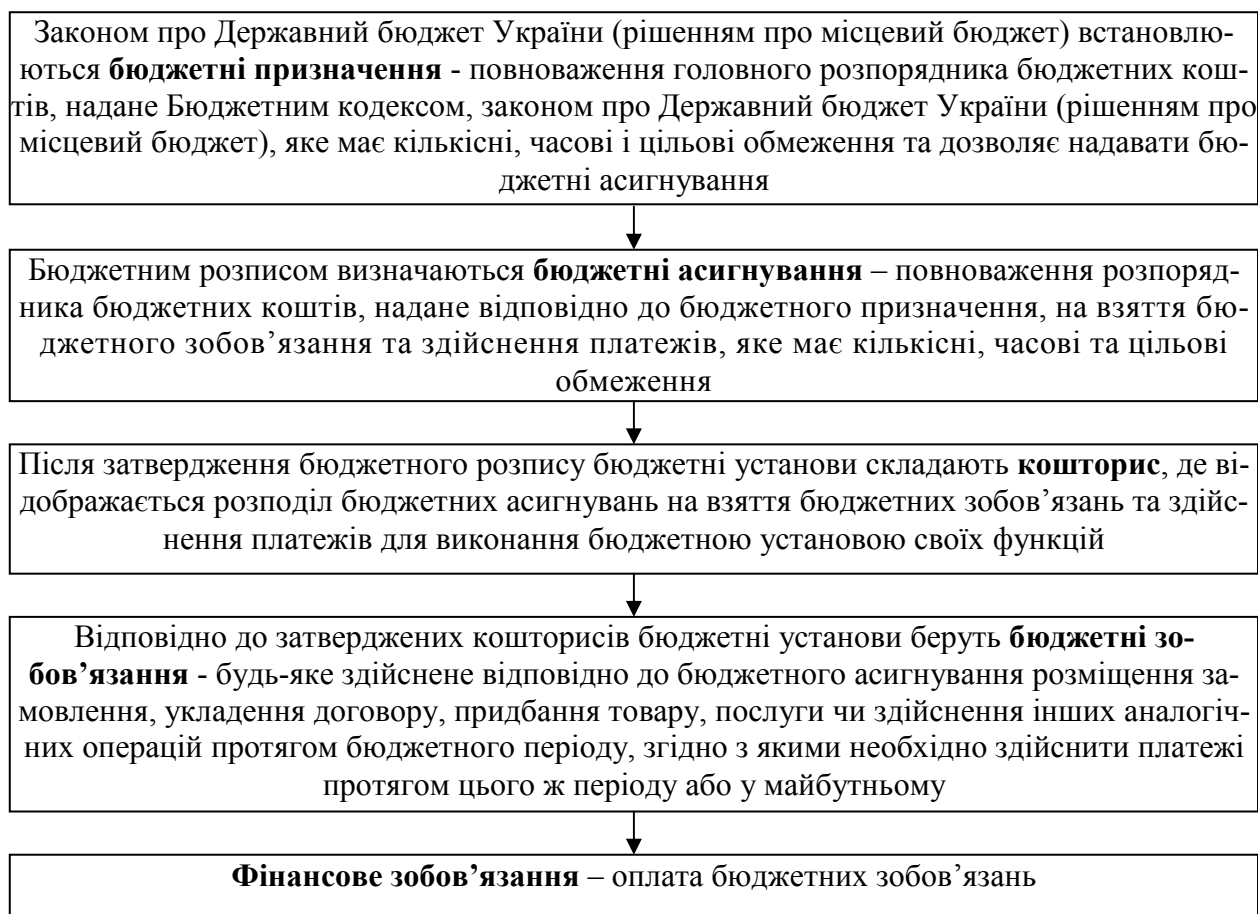


Рис. 7.1. Механізм здійснення видатків бюджету

## 2. Бюджетне фінансування

Практичне спрямування видатків відповідно до затвердженого бюджету здійснюється через бюджетне фінансування. Під бюджетним фінансуванням

розуміють певну систему надання коштів підприємствам, установам і організаціям на виконання заходів, передбачених бюджетом, тобто безвідплатне виділення коштів з бюджету. Система бюджетного фінансування включає принципи, форми й методи його здійснення (на рис. 7.2).

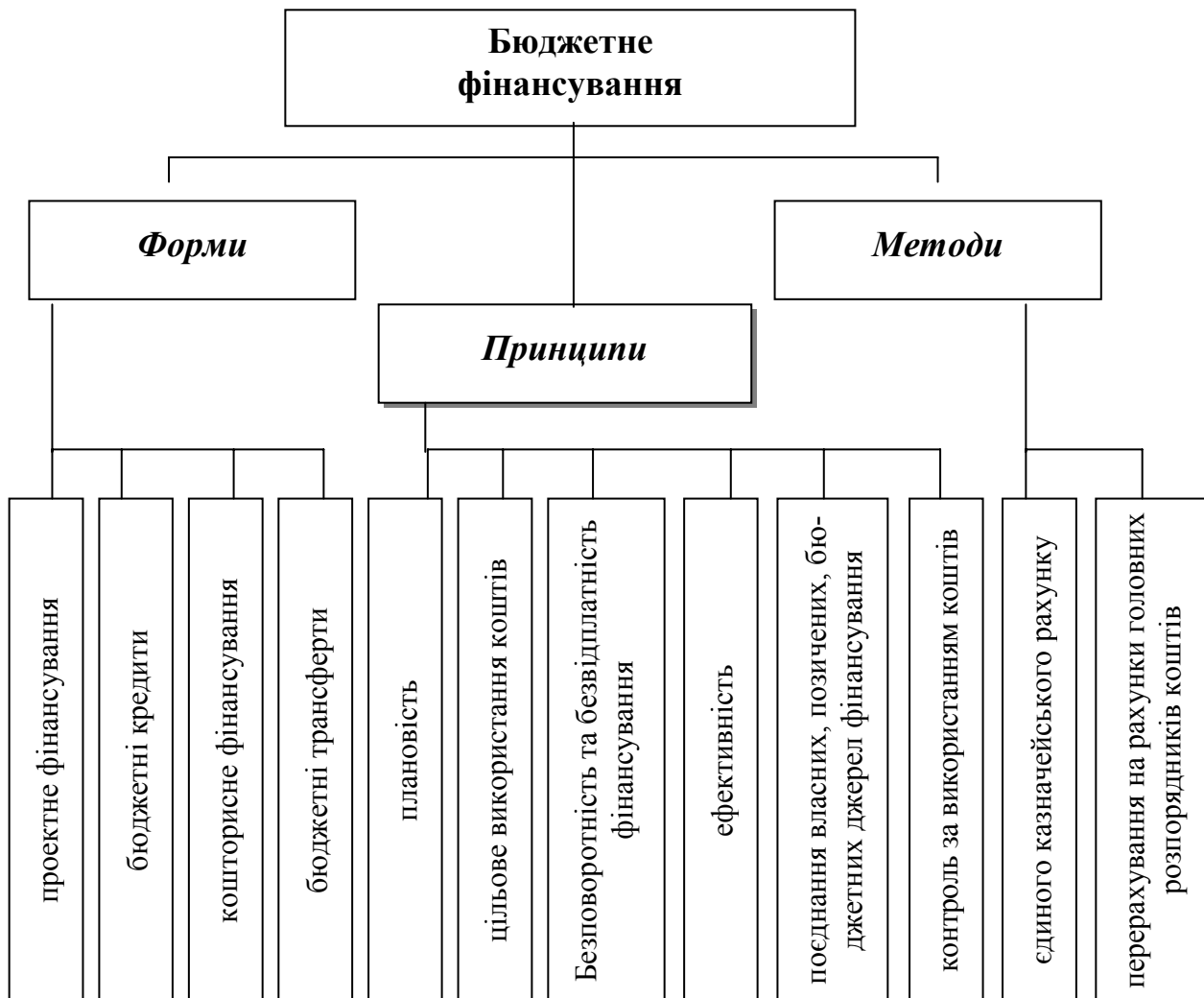


Рис. 7.2. Принципи, форми і методи бюджетного фінансування

Суть принципів бюджетного фінансування:

1. **Плановість** – видатки державного бюджету визначаються законом про державний бюджет, видатки місцевих бюджетів – рішенням місцевих органів влади, бюджетних установ – кошторисом.

2. **Цільове використання коштів** – кошти плануються та відпускаються на строго визначені заходи відповідно до затверджених фінансових планів.

3. **Безповоротність та безвідплатність фінансування** – надання коштів без їх прямого відшкодування.

4. **Ефективність** – отримання суспільно необхідного результату при мінімальних витратах фінансових ресурсів.

5. **Поєднання власних, кредитних, бюджетних джерел фінансування** – бюджетні організації в умовах ринкового середовища повинні вишукувати мож-

ливості забезпечення поточної діяльності власними надходженнями, і лише у випадку недофінансування залучати банківські кредити та бюджетне фінансування.

6. Контроль за використанням коштів здійснюється законодавчими та виконавчими органами влади, органами оперативного управління бюджетом, органами нефінансового профілю на всіх стадіях бюджетного процесу.

Бюджетне фінансування невиробничої сфери здійснюється у таких формах:

1. **Проектне фінансування** – бюджетні інвестиції в об'єкти економічного і соціального розвитку. Особливістю бюджетних інвестицій на сучасному етапі є їх нестабільність та державне втручання в інвестиційну діяльність, насамперед державних підприємств.

2. **Бюджетні кредити** – фінансова підтримка підприємств, де частка державної власності перевищує 50%. Бюджетні позики надає Міністерство фінансів України на договірних засадах під затверджені проекти використання коштів.

3. **Кошторисне фінансування** – фінансування невиробничої сфери на основі планових документів: кошторису, плану асигнувань із загального фонду бюджету, лімітної довідки вищестоящої організації.

4. **Бюджетні трансферти** (їх суть та форми висвітлено в темі 5).

В сучасних умовах бюджетне фінансування здійснюється методом єдиного казначейського рахунку, який використовується для фінансування заходів з державного і місцевих бюджетів. Його суть полягає у перерахуванні через рахунки державного казначейства бюджетних призначень безпосередньо суб'єктам діяльності. До 2002 року в Україні на рівні місцевих бюджетів застосовувався інший метод фінансування – перерахування бюджетних призначень з поточних рахунків місцевих бюджетів на рахунки головних розпорядників коштів.

### 3. Розпорядники бюджетних коштів

Для здійснення програм та заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Розпорядниками бюджетних коштів є бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважених на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

Залежно від рівня підпорядкованості розпорядників бюджетних коштів, обсягу наданих їм прав, відповідальності й покладених на них обов'язків, а також залежно від структури управління міністерств, відомств та органів виконавчої влади вони поділяються на головних розпорядників бюджетних коштів та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (рис. 7.3).

Головні розпорядники бюджетних коштів – це бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

Головні розпорядники бюджетних коштів наділені широкими повноваженнями, що надаються їм для досягнення необхідних результатів у процесі здійснення своєї діяльності:



*Рис. 7.3. Розпорядники бюджетних коштів*

1) розробляють плани діяльності на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди (включаючи заходи щодо реалізації інвестиційних програм (проектів));

2) організують та забезпечують складання проекту кошторису та бюджетного запиту (на підставі плану діяльності та індикативних прогнозних показників бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди) і подають їх Міністерству фінансів України (місцевому фінансовому органу), а також затверджують кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня (плани використання бюджетних коштів одержувачів бюджетних коштів), якщо інше не передбачено законодавством;

3) отримують бюджетні призначення шляхом їх затвердження у Законі України «Про Державний бюджет України» (рішенні про місцевий бюджет); ухвалюють рішення щодо делегування повноважень на виконання бюджетної програми розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачами бюджетних коштів, розподіляють та доводять до них у встановленому порядку обсяги бюджетних асигнувань;

4) розробляють проекти порядків використання коштів державного бюджету за бюджетними програмами; розробляють та затверджують паспорти бюджетних програм і складають звіти про їх виконання, здійснюють аналіз показників виконання бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);

5) здійснюють управління бюджетними коштами у межах встановлених їм бюджетних повноважень та оцінку ефективності бюджетних програм, забезпечуючи ефективне, результативне і цільове використання бюджетних коштів, організацію та координацію роботи розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів у бюджетному процесі;

6) контролюють своєчасне поверненням у повному обсязі до бюджету коштів, наданих за операціями з кредитування бюджету, а також кредитів (позик), отриманих державою (Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста), та коштів, наданих під державні (місцеві) гарантії;

7) здійснюють внутрішній контроль за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів і витрачанням ними бюджетних коштів;

8) забезпечують організацію та ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової і бюджетної звітності у порядку, встановленому законодавством та забезпечують доступність інформації про бюджет відповідно до законодавства та цього Кодексу.

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня поділяються на розпорядників коштів другого та третього ступенів.

Розпорядники коштів другого ступеня – це бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету, які у своїй діяльності підпорядковані відповідному головному розпоряднику, який координує їхню діяльність, та мають підвідомчі установи.

Розпорядники коштів третього ступеня – бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків із бюджету, які у своїй діяльності підпорядковані головним або нижчого рівня розпорядникам коштів другого ступеня й не мають підвідомчих установ та організацій.

Розпорядники коштів місцевих бюджетів нижчого рівня класифікуються як такі, що мають власну мережу (розпорядники коштів другого ступеня), та як розпорядники коштів без мережі (третього ступеня).

Розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня мають наступні повноваження:

– готують запити щодо обсягів видатків до проекту Державного бюджету України та подають їх відповідному головному розпоряднику;

– отримують від головного розпорядника відомості про обсяги асигнувань, відповідно до яких у встановленому порядку складають кошторис доходів і видатків бюджетної установи, організації;

– подають кошторис на затвердження головному розпоряднику і повідомляють про це відповідний орган Державного казначейства;

– здійснюють видатки шляхом оплати рахунків через органи Державного казначейства;

– подають головному розпоряднику та відповідному органу Державного казначейства звіт про використання коштів;



– координують свою діяльність через головного розпорядника та вирішують із ним усі питання, пов'язані з виділенням асигнувань.

Одержувачі бюджетних коштів відповідно до законодавства складають плани використання бюджетних коштів і працюють за ними.

Триступенева система фінансування має місце на рівні державного бюджету щодо установ місцевого значення, які фінансуються за рахунок державних асигнувань. На рівні місцевих бюджетів формула фінансування має вигляд:

– *головний розпорядник бюджетних коштів – розпорядник коштів третього ступеня.*

#### **4. Кошторис бюджетної установи**

Кошторисне фінансування охоплює соціально-культурну сферу, науку, управління, армію. Суть кошторисного фінансування полягає у виділенні бюджетних асигнувань на основі спеціального розрахункового документа – кошторису.

Кошторис – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

Кошторис є основним документом, який пов'язаний із отриманням бюджетними установами доходів та здійсненням видатків. Формується кошторис на підставі лімітної довідки, яка надсилається у двотижневий термін після затвердження бюджету, з якого здійснюється фінансування.

Кошторис бюджетних установ має наступні складові:

1) загальний фонд, де відображається обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків на виконання бюджетною установою основних функцій або розподіл надання кредитів із бюджету за класифікацією кредитування бюджету;

2) спеціальний фонд, де відображається обсяг надходжень зі спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною економічною класифікацією видатків на здійснення відповідних видатків згідно із законодавством, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій, або розподіл надання кредитів з бюджету згідно із законодавством.

Установи й організації, які утримуються за рахунок бюджетних коштів, для забезпечення своєї діяльності та виконання покладених на них функцій складають і затверджують кошторис доходів і видатків відповідно до бюджетних призначень, які встановлені Законом України «Про Державний бюджет України».

В дохідній частині проектів кошторисів зазначаються планові обсяги асигнувань, котрі передбачається спрямувати на покриття видатків установи із загального і спеціального фондів проектів відповідних бюджетів. Формування

дохідної частини загального фонду здійснюється виходячи із планових обсягів бюджетних асигнувань, що виділяються на утримання цієї організації.

Під час визначення обсягів видатків розпорядникам нижчого рівня головні розпорядники, розпорядники вищого рівня повинні враховувати об'єктивну потребу в коштах кожної установи виходячи з її основних виробничих показників і контингентів, які встановлюються для установи.

Обов'язковим є виконання вимоги щодо першочергового забезпечення бюджетними коштами видатків на оплату праці з нарахуваннями, а також на господарське утримання установи. Показники видатків, що включаються до проекту кошторису, повинні бути обґрунтовані відповідними розрахунками щодо кожного коду економічної класифікації.

Кошторис складається на рік, затверджується керівником вищестоящої організації не пізніше як за місяць після затвердження відповідного бюджету. Разом з кошторисом затверджуються: штатний розпис, тарифікаційний список, план асигнувань із загального фонду бюджету.

За обсягом інформації та рівнем управління розрізняють кошториси:

1. **Індивідуальні** – складаються бюджетними установами.
2. **Загальні** – складаються за однотипними малими установами: бібліотеками, клубами, фельдшерсько-акушерськими пунктами.
3. **Зведені** – об'єднані в один індивідуальні кошториси однотипних установ і кошториси на централізовані заходи (передбачають видатки за всіма установами відомства).

У процесі складання кошторису всі видатки можуть бути поділені на дві групи. До першої належать видатки на оплату праці, планування яких здійснюється виходячи зі специфіки окремих галузей соціальної сфери. Решта видатків плануються за стандартною методикою, яка виходить з обсягів закупівлі товарів і послуг та діючих цін і тарифів.

## 5. Бюджетне нормування

Визначення обсягів фінансування бюджетної установи ґрунтується на: показниках, що характеризують кількісні параметри діяльності бюджетної установи (оперативно-сітьові показники) та нормативах видатків у розрахунку на певний кількісний показник.

Оперативно-сітьові показники поділяються на дві групи:

а) виробничі показники, які характеризують профільну діяльність даної установи (наприклад, кількість учнів у школі), що, в свою чергу, розмежовуються на: вихідні – об'єктивно існуючі в цей період та похідні, які визначаються за певними нормами (наприклад, кількість класів у школі залежить від кількості учнів і норми граничної наповнюваності класів);

б) загальні показники, які характеризують будівлю бюджетної установи (наприклад, площа приміщень, кубатура будівлі, санітарно-технічний устрій).

Норматив видатків – обсяг видатків на розрахункову планову одиницю (оперативно-сітьовий показник), що характеризує обсяг діяльності у відповідній бюджетній установі (у школах – один учень чи один клас; у лікарнях – ліж-

ко-день). Сума видатків на утримання установи визначається як добуток розрахункової одиниці на норму видатків.

Норма видатків – величина витрат на планову розрахункову одиницю. Норми встановлюються за однорідними видатками і однотипними установами.

#### **Класифікація норм:**

1. Залежно від одиниці виміру:

1.1. Матеріальні – визначають витрати матеріальних ресурсів на розрахункову одиницю у натуральному обчисленні (наприклад, норма медикаментів на один ліжко-день у лікарні, норма палива на 1 м<sup>3</sup> приміщення тощо).

1.2. Фінансові – грошовий вираз матеріальної норми. Фінансова норма включає бюджетну норму (грошовий вираз матеріальної норми, що покриваються бюджетними асигнуваннями) та інші джерела фінансування.

2. За методом побудови:

2.1. Індивідуальні – відображають витрати за окремим видом видатків на розрахункову одиницю. Застосовуються при складанні індивідуальних кошторисів. Наприклад, водовідведення, газопостачання, оплата електроенергії тощо.

2.2. Комбіновані – відображають суму витрат за видом видатків на розрахункову одиницю, тобто загалом за кодом економічної класифікації. Наприклад, видатки на комунальні послуги та енергоносії, які об'єднують індивідуальні видатки, наведені в п.п. 2.1.

2.3. Укрупнені – характеризують вартість утримання однієї установи. Наприклад, клубу, бібліотеки, здоров'я пункту.

3. За способом застосування:

3.1. Обов'язкові – встановлюються в законодавчому порядку і є обов'язковими при складанні кошторису (ставки заробітної плати, норми забезпечення продуктами харчування, медикаментами, інвентарем, норми видатків на відрядження).

3.2. Розрахункові – середні норми видатків на розрахункову одиницю. Встановлюються відомствами за згодою фінансових органів (оплата вугілля чи дров на один клас у школі або один ліжко-день у лікарнях). Ці норми враховують тривалість опалювального сезону в різних місцевостях.

4. За методом обчислення:

4.1. Розраховані на основі фізіологічних потреб (на харчування, освітлення, опалення);

4.2. Розраховані на основі статистичних спостережень.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 7 (п). Склад і структура видатків бюджету**

1. Класифікація видатків бюджету.

2. Принципи, форми, методи бюджетного фінансування.

3. Розпорядники бюджетних коштів: види, функції, повноваження.

4. Єдиний кошторис доходів і видатків бюджетної установи.

5. Види бюджетних норм. Порядок їх застосування в бюджетному плануванні.

## ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Витрати і видатки бюджету: суть і відмінності.
2. Критерії бюджетної класифікації видатків.
3. Методи і форми бюджетного фінансування.
4. Наукова класифікація видатків бюджету.
5. Суть та повноваження розпорядників бюджетних коштів.
6. Суть та структура кошторису.
7. Характеристика бюджетного нормування.

## ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

### ***1. Витрати бюджету – це:***

- 1) видатки бюджету за мінусом коштів, що скеровуються на погашення державного боргу;
- 2) законодавчо визначені напрями та норми фінансування державного боргу;
- 3) встановлені бюджетним законодавством напрями та обсяги бюджетних призначень;
- 4) видатки бюджету та кошти на погашення основної суми державного боргу.

### ***2. Видатки бюджету – це:***

- 1) законодавчо визначені напрями та норми формування бюджетних коштів;
- 2) законодавчо визначені напрями та норми фінансування бюджетного дефіциту;
- 3) встановлені бюджетним законодавством напрями та обсяги бюджетних призначень;
- 4) напрями використання бюджетного фонду в готівковій та безготівковій формах.

### ***3. За роллю у суспільному відтворенні бюджетні видатки класифікуються:***

- 1) проектне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти;
- 2) видатки на економічну діяльність, видатки на соціальну сферу і соціальний захист, видатки на національну оборону, видатки на державне управління;
- 3) видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів;
- 4) поточні, розвитку, нерозподілені.

### ***4. За рівнем бюджетної системи бюджетні видатки класифікуються:***

- 1) проектне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти;
- 2) видатки на економічну діяльність, видатки на соціальну сферу і соціальний захист, видатки на національну оборону, видатки на державне управління;
- 3) видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів;

4) поточні, розвитку, нерозподілені.

**5. За формами бюджетного фінансування бюджетні видатки класифікуються:**

- 1) проектне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти;
- 2) видатки на економічну діяльність, видатки на соціальну сферу і соціальний захист, видатки на національну оборону, видатки на державне управління;
- 3) видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів;
- 4) поточні, розвитку, нерозподілені.

**6. За суспільним призначенням бюджетні видатки класифікуються:**

- 1) проектне фінансування, бюджетні кредити, кошторисне фінансування, бюджетні трансферти;
- 2) видатки на економічну діяльність, видатки на соціальну сферу і соціальний захист, видатки на національну оборону, видатки на державне управління;
- 3) видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів;
- 4) поточні, розвитку, нерозподілені.

**7. Бюджетне фінансування – це:**

- 1) безвідплатне зарахування коштів до бюджету;
- 2) виділення коштів з бюджету на платній основі;
- 3) безвідплатне фінансування бюджетних видатків;
- 4) безвідплатне функціонування бюджетної сфери.

**8. Пропорційне скорочення видатків до кінця бюджетного року з метою зменшення дефіциту бюджету – це:**

- 1) механізм бюджетних призначень;
- 2) фінансовий механізм;
- 3) механізм секвестру видатків;
- 4) бюджетне зобов'язання.

**9. Напрямки використання бюджетних коштів визначаються:**

- 1) природою і функціями держави, рівнем розвитку країни, формою надання бюджетних асигнувань;
- 2) фінансовим забезпеченням соціальної політики, рівнем розвитку країни, сумою податкових надходжень;
- 3) розпорядниками бюджетних коштів, розміром резервного фонду бюджету, природою і функціями держави;
- 4) відповіді 1 і 2 правильні.

**10. Статті видатків бюджету, обсяг яких не може змінюватися при проведенні скорочення затверджених бюджетних призначень – це:**

- 1) таємні статті видатків;
- 2) захищені статті видатків;

- 3) відкриті статті видатків;
- 4) правильна відповідь відсутня.

***11. Зміст бюджетного фінансування визначається принципами:***

- 1) плановість, цільовий характер формування коштів, ефективність, субсидіарність, контроль за використанням коштів;
- 2) плановість, цільовий характер бюджетних призначень, безвідплатність та ефективність фінансування, контроль за використанням коштів;
- 3) плановість, цільовий характер бюджетних програм, безповоротність та безвідплатність фінансування, субсидіарність, ефективність, поєднання власних, кредитних, бюджетних джерел фінансування, контроль за використанням коштів;
- 4) плановість, цільове призначення бюджетних асигнувань, безповоротність та безвідплатність фінансування, ефективність, поєднання власних, кредитних, бюджетних джерел фінансування, контроль за використанням коштів.

***12. Проектне бюджетне фінансування – це:***

- 1) бюджетні інвестиції в об'єкти соціального-економічного призначення;
- 2) бюджетні інвестиції на розширення матеріально-технічної бази недержавного сектора економіки;
- 3) державні капітальні вкладення у розвиток міжнародного співробітництва;
- 4) державні дотації підприємствам згідно з проектно-кошторисними розрахунками.

***13. Основною передумовою надання бюджетного кредиту підприємству є:***

- 1) перевищення частки колективної власності 50%;
- 2) перевищення частки кооперативної власності 50%;
- 3) перевищення частки державної власності 50%;
- 4) володіння державою контрольним пакетом акцій.

***14. Кошторисне фінансування бюджетних організацій проводиться на підставі:***

- 1) кошторисної вартості ремонтно-будівельних робіт;
- 2) єдиного кошторису доходів і видатків;
- 3) кошторису бюджетних запитів;
- 4) проектно-кошторисної документації.

***15. Дотації вирівнювання, субвенції та вилучення коштів, які передаються до вищого рівня, це:***

- 1) форми бюджетного фінансування;
- 2) інструменти бюджетного резервування;
- 3) види субсидій;
- 4) складові міжбюджетних трансфертів.

**16. Резервний фонд Кабінету Міністрів України формується у розмірі:**

- 1) не менше 2% видаткової частини бюджету;
- 2) не більше 2% видаткової частини бюджету;
- 3) не більше 1% видаткової частини бюджету;
- 4) не менше 1% видаткової частини бюджету.

**17. Казначейське виконання бюджету здійснюється методом:**

- 1) єдиного банківського рахунку;
- 2) списання коштів з рахунка головного розпорядника коштів;
- 3) єдиного фіскально-бюджетного рахунку;
- 4) єдиного казначейського рахунку.

**18. Розпорядники бюджетних коштів – це:**

- 1) керівники міністерств, відомств, що мають право розпорядження бюджетними призначеннями;
- 2) керівники управлінь місцевого самоврядування, що мають право розпорядження бюджетними призначеннями;
- 3) керівники бюджетних установ, що мають право розпорядження бюджетними призначеннями;
- 4) всі відповіді правильні.

**19. Головними розпорядниками коштів на рівні державного бюджету є:**

- 1) керівники органів місцевого самоврядування;
- 2) керівники міністерств і відомств;
- 3) керівники бюджетних організацій державного підпорядкування;
- 4) керівники фінансових і фіскальних органів обласного рівня управління.

**20. Розпорядниками коштів другого ступеня на рівні державного бюджету виступають:**

- 1) керівники органів місцевого самоврядування;
- 2) керівники міністерств і відомств;
- 3) керівники бюджетних організацій державного підпорядкування;
- 4) керівники фінансових і фіскальних органів обласного рівня управління.

**21. Головними розпорядниками бюджетних коштів на рівні місцевих бюджетів виступають:**

- 1) керівники органів місцевого самоврядування;
- 2) керівники міністерств і відомств;
- 3) керівники бюджетних організацій державного підпорядкування;
- 4) керівники фінансових і фіскальних органів обласного рівня управління.

**22. Розпорядниками бюджетних коштів третього ступеня на рівні державного бюджету є:**

- 1) керівники державних комітетів і фондів;
- 2) керівники міністерств і відомств;
- 3) керівники бюджетних організацій державного підпорядкування;

4) керівники фінансових і фіскальних органів обласного рівня управління.

**23. Розпорядниками бюджетних коштів третього ступеня на рівні місцевих бюджетів виступають:**

- 1) керівники відділів та управлінь місцевих держадміністрацій;
- 2) голови сільських і селищних рад;
- 3) керівники районних відділень державного казначейства;
- 4) керівники бюджетних установ і закладів комунальної форми власності.

**24. Обсяг бюджетних асигнувань на утримання бюджетної установи відображається:**

- 1) у спеціальному фонді кошторису;
- 2) у бюджетному розписі;
- 3) у загальному фонді кошторису;
- 4) у штатному розписі бюджетної установи.

**25. Обсяг позабюджетних коштів бюджетної установи відображається:**

- 1) у спеціальному фонді кошторису;
- 2) у бюджетному розписі;
- 3) у загальному фонді кошторису;
- 4) у штатному розписі бюджетної установи.

**26. Єдиний кошторис доходів і видатків обласної клінічної лікарні затверджується:**

- 1) у місячний термін після затвердження державного бюджету;
- 2) у місячний термін після затвердження обласного бюджету;
- 3) у двотижневий термін після прийняття бюджетного розпису обласного бюджету;
- 4) у місячний термін після затвердження бюджету міста – обласного центру.

**27. Єдиний кошторис доходів і видатків загальноосвітньої школи затверджується:**

- 1) сільським управлінням освіти;
- 2) районним відділом освіти;
- 3) обласним управлінням освіти;
- 4) регіональним управлінням освіти.

**28. Видатки загального фонду бюджетної установи розподіляються за кодами бюджетної класифікації:**

- 1) функціональної;
- 2) програмної;
- 3) відомчої;
- 4) економічної.

**29. Видатки спеціального фонду кошторису бюджетної установи розподіляються за кодами бюджетної класифікації:**

- 1) функціональної;



- 2) програмної;
- 3) відомчої;
- 4) економічної.

**30. Індивідуальні кошториси складаються:**

- 1) головними розпорядниками коштів;
- 2) районними відділеннями державного казначейства;
- 3) бюджетними організаціями;
- 4) за групою однотипних малих установ.

**31. Загальні кошториси складаються:**

- 1) головними розпорядниками коштів;
- 2) районними відділеннями державного казначейства;
- 3) бюджетними організаціями;
- 4) за групою однотипних малих установ.

**32. Зведені кошториси складаються:**

- 1) головними розпорядниками коштів;
- 2) районними відділеннями державного казначейства;
- 3) бюджетними організаціями;
- 4) за групою однотипних малих установ.

**33. Зведений кошторис на рівні фінансування з державного бюджету включає:**

- 1) суму загальних кошторисів однотипних малих установ даного відомства;
- 2) суму індивідуальних кошторисів розпорядників коштів третього ступеня і централізовані видатки відомства;
- 3) суму бюджетних асигнувань на утримання центрального апарату відомства;
- 4) суму індивідуальних кошторисів головних розпорядників коштів у рамках одного відомства.

**34. Зведений кошторис районного управління освіти включає:**

- 1) суму індивідуальних кошторисів шкіл-інтернатів санаторного типу;
- 2) суму індивідуальних кошторисів загальноосвітніх шкіл за мінусом асигнувань на проведення централізованих заходів;
- 3) суму індивідуальних кошторисів установ охорони здоров'я районного рівня управління;
- 4) суму індивідуальних кошторисів загальноосвітніх шкіл з урахуванням видатків на проведення учнівських олімпіад та інших централізованих заходів.

**35. Нормування бюджетних видатків – це:**

- 1) визначення розміру доходів на планову розрахункову одиницю;
- 2) визначення розміру видатків на плановий норматив бюджетного фінансування;

3) визначення розміру видатків у розрахунку на плановий показник контингенту;

4) визначення розміру видатків на планову розрахункову одиницю, що характеризує обсяг фінансування з бюджету.

**36. Залежно від одиниці виміру бюджетні норми класифікуються:**

- 1) індивідуальні, комбіновані, укрупнені;
- 2) розрахункові, обов'язкові;
- 3) бюджетні, фінансові;
- 4) матеріальні, фінансові.

**37. За методом побудови бюджетні норми класифікуються:**

- 1) індивідуальні, комбіновані, укрупнені;
- 2) розрахункові, обов'язкові;
- 3) бюджетні, фінансові;
- 4) матеріальні, фінансові.

**38. За способом застосування бюджетні норми класифікуються:**

- 1) індивідуальні, комбіновані, укрупнені;
- 2) розрахункові, обов'язкові;
- 3) бюджетні, фінансові;
- 4) матеріальні, фінансові.

**39. Індивідуальні норми включають видатки:**

- 1) придбання продуктів харчування;
- 2) оплата водопостачання та водовідведення;
- 3) оплата послуг зв'язку;
- 4) всі відповіді правильні.

**40. Індивідуальні норми включають видатки:**

- 1) оплата комунальних послуг та енергоносіїв;
- 2) субсидії та інші трансфертні виплати;
- 3) придбання медикаментів і перев'язувальних засобів;
- 4) всі відповіді правильні.

**41. Комбіновані норми відображають суму витрат:**

- 1) за укрупненими нормативами бюджетної забезпеченості;
- 2) за комбінованими нормативами бюджетної забезпеченості;
- 3) у розрізі КЕК видатків;
- 4) за однотипними малими установами у розрахунку на одну таку установу.

**42. Укрупнені бюджетні норми відображають обсяг видатків:**

- 1) за укрупненими нормативами бюджетної забезпеченості;
- 2) за комбінованими нормативами бюджетної забезпеченості;
- 3) у розрізі КЕК видатків;
- 4) за однотипними малими установами у розрахунку на одну таку установу.

**43. Бюджетна норма – це:**

- 1) витрати матеріальних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 2) витрати всіх фінансових ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 3) витрати всіх бюджетних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 4) обсяг бюджетного фінансування у розрахунку на одну установу.

**44. Матеріальна норма – це:**

- 1) витрати матеріальних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 2) витрати всіх фінансових ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 3) витрати всіх бюджетних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 4) обсяг бюджетного фінансування у розрахунку на одну установу.

**45. Фінансова норма – це:**

- 1) витрати матеріальних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 2) витрати всіх фінансових ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 3) витрати всіх бюджетних ресурсів на одиницю показника контингенту;
- 4) обсяг бюджетного фінансування у розрахунку на одну установу.

**46. Основною характеристикою обов'язкових бюджетних норм є:**

- 1) їх розрахунковий характер;
- 2) затвердження у кошторисному порядку;
- 3) законодавче регламентування;
- 4) встановлення у розрізі КЕК.

**47. Розрахункова бюджетна норма встановлюється:**

- 1) у законодавчому порядку;
- 2) розпорядником коштів при складанні кошторису;
- 3) управлінням державного казначейства;
- 4) головним розпорядником коштів за погодженням з фінансовим органом.

**48. Нормативна величина видатків на утримання бюджетної організації визначається:**

- 1) норма видатків – кількість днів функціонування установи в році;
- 2) норма видатків – плановий розрахунковий кошик доходів бюджету;
- 3) норма видатків – плановий розрахунковий кошик видатків бюджету;
- 4) норма видатків – планову одиницю виміру показника контингенту.

**49. Обсяг видатків на придбання предметів і матеріалів визначається:**

- 1) за індивідуальною бюджетною нормою;
- 2) укрупненим бюджетним методом;
- 3) із застосуванням комбінованої форми за КЕК;
- 4) комбінованим плановим методом.

## НАВЧАЛЬНІ ЗАДАЧІ

**Завдання 7.1.** Скласти кошторис бюджетної установи на основі таких даних:

№ з/п	Найменування надходжень	Значення показника, тис грн
1.	Доходи:	
1.1.	Залишок на початок року	30
1.2.	Бюджетні асигнування згідно лімітної довідки:	
	заробітна плата	550
	нарахування на заробітну плату	?
	придбання предметів і матеріалів	15
	оплата комунальних послуг та енергоносіїв	20
1.3.	Спеціальні кошти бюджетної установи	70
2.	Видатки:	
2.1.	Заробітна плата	600
2.2.	Нарахування на заробітну плату	?
2.3.	Придбання предметів і матеріалів	15,0
2.4.	Видатки на відрядження	?
2.5.	Оплата послуг бюджетної установи	?
2.6.	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	20
2.7.	Капітальний ремонт	?
3.	Залишок доходів на кінець року	?

**Примітка:** на збільшення фонду оплати праці та нарахувань на нього спрямовуються кошти спеціального фонду кошторису.

Залишок доходів спеціального фонду розподіляється в розмірах:

- видатки на відрядження – 10%;
- оплата послуг бюджетної установи – 15%;
- капітальний ремонт – 50%.

**Завдання 7.2.** Скласти кошторис бюджетної установи на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування надходжень	Значення показника, тис грн
1.	Доходи:	
1.1.	Залишок на початок року (заборгованість за оплату юридичних і аудиторських послуг)	-5
1.2.	Бюджетні асигнування згідно лімітної довідки:	
	заробітна плата	250
	нарахування на заробітну плату	?
	оплата комунальних послуг та енергоносіїв	25
	придбання основного капіталу	40
1.3.	Спеціальні кошти бюджетної установи	90
	із них суми за дорученням	10
2.	Видатки:	
2.1.	Заробітна плата	280

2.2.	Нарахування на заробітну плату	?
2.3.	Придбання предметів і матеріалів	?
2.4.	Оплата послуг бюджетних установ (без врахування заборгованості)	?
2.5.	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	30
2.6.	Придбання основного капіталу	40
3.	Залишок доходів на кінець року	?

**Примітка:** На збільшення фонду оплати праці, нарахувань на заробітну плату, оплату комунальних послуг та енергоносіїв спрямовуються спеціальні кошти.

Залишок доходів спеціального фонду розподіляється в розмірах:

- придбання предметів і матеріалів – 50%;
- оплата послуг бюджетних установ – 15%.

**Завдання 7.3.** Скласти кошторис бюджетної установи на основі наступних даних:

№ з/п	Найменування надходжень	Значення показника, тис грн
1).	Доходи	
1.1.	Залишок на початок року	45
1.2.	Бюджетні асигнування згідно лімітної довідки:	
	заробітна плата	510
	нарахування на заробітну плату	?
	оплата комунальних послуг та енергоносіїв	150
1.3.	Спеціальні кошти бюджетної установи – всього із них:	90
	суми за дорученням	
	депозитні суми	20
2).	Видатки	10
2.1.	Заробітна плата	
2.2.	Нарахування на заробітну плату	550
2.3.	Придбання предметів і матеріалів,	?
	із них видатки на харчування за рахунок плати батьків	?
2.4.	Видатки на відрядження	5
2.5.	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	?
2.6.	Капітальний ремонт	155
3).	Залишок доходів на кінець року	?
		?

**Примітка:** На збільшення фонду оплати праці, нарахувань на заробітну плату, оплату комунальних послуг спрямовуються кошти спеціального фонду кошторису.

Залишок фондів спеціального фонду розподіляється в розмірах:

- придбання предметів і матеріалів – 20%;
- видатки на відрядження – 10%;
- капітальні трансферти – 60%.

**Завдання 7.4.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання районної лікарні на основі наступних даних:

Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1. Середньорічна кількість посад:	осіб	
лікарів		30
середнього медичного персоналу		61
молодшого медичного персоналу		29
адміністративно-господарського персоналу		42
2. Середньомісячна ставка заробітної плати:	грн	
лікарів		1365
середнього медичного персоналу		1065
молодшого медичного персоналу		1015
адміністративно-господарського персоналу		1245
3. Кількість ліжок на початок року	ліжка	90
4. Планове введення ліжок	-//-	12
5. Кількість днів використання ліжка в році	-//-	335
6. Норми видатків на одне ліжко/день:	грн.	
харчування		4
медикаменти й перев'язувальні засоби		4,5
7. Середньомісячна норма споживання електро-енергії	кВт-год	7000
8. Кубатура приміщень лікарні	м <sup>3</sup>	670
9. Середньомісячна сума плати за послуги водо-постачання і водовідведення	грн	30
10. Тарифи комунальних платежів та платежів за спожиту електроенергію в розрахунку на місяць:		
електроенергія	грн/кВт-год	0,13
газопостачання	грн./м <sup>3</sup>	0,19
11. Річна сума асигнувань за іншими статтями кошторису:	тис грн	
нарахування на заробітну плату		?
оплата послуг зв'язку		10
капітальний ремонт		14
оплата вартості ліжок		7

**Примітка.** Заборгованість за комунальними платежами за попередній бюджетний рік складає 3 тис. грн.

## Тема 8

# ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА НАУКУ

- **Необхідність і склад видатків на економіку**
- **Видатки бюджетів на фінансування окремих галузей економіки:**
  - **видатки на промисловість та енергетику**
  - **видатки на АПК**
  - **операційні видатки на розвиток економіки**
  - **інші видатки на економічну діяльність**
- **Видатки бюджетів на науку та фундаментальні дослідження**

### 1. Необхідність і склад видатків на економіку

Основним інструментом, за допомогою якого держава сьогодні впливає на розвиток економіки, є бюджет, котрий може сприяти як стабілізації, так і дестабілізації економіки.

Необхідність державного втручання в економіку визначається наступними факторами:

1. Функціонування пріоритетних галузей, без діяльності яких неможливе економічне зростання – паливно-енергетична, металургійна промисловість, АПК, газоводопостачання, транспорт, зв'язок. Саме вони визначають економічний поступ України, забезпечують значні валютні надходження, зовнішньоекономічний імідж України. Оскільки на зовнішньому ринку діє жорстка конкуренція, то держава має підтримувати експортні галузі.

2. Наявність наукоємних і технологічно складних виробництв, що в умовах ринку можуть розвиватися лише за державної підтримки.

3. Необхідність подальшої реструктуризації економіки з метою регулювання темпів і пропорцій економічного розвитку.

Функціональна класифікація видатків на економіку включає наступні групи асигнувань:

1. Загальноекономічна, торговельна та трудова діяльність.
2. Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство.
3. Паливно-енергетичний комплекс.
4. Інша промисловість та будівництво (видобувна та обробна промисловість).
5. Транспорт.
6. Зв'язок, телекомунікації та інформатика.
7. Інші галузі економіки (туризм, готельне господарство).
8. Дослідження і розробки в галузі економіки.
9. Інша економічна діяльність.

Державна підтримка економічних суб'єктів може здійснюватися у двох формах:

1. Безпосередньої фінансової підтримки, яка спрямована на збільшення фінансових ресурсів суб'єктів економіки.

2. Опосередкованої фінансової підтримки, що спрямована на зменшення потреб у фінансових ресурсах.

Видатки бюджету на економічну діяльність здійснюються через наступні форми безпосередньої фінансової підтримки:

1) **безповоротна фінансова допомога**, яка надається державним підприємствам на таких умовах:

а) якщо збитки, завдані стихійним лихом, перевищують страхові відшкодування.

б) для відшкодування збитків конкретним підприємствам у випадках, коли чинним законодавством встановлено умови господарювання, при яких не забезпечується відшкодування витрат на виробництво товарів, що може призвести до їхнього банкрутства.

в) для фінансування витрат на відновлення платоспроможності окремих підприємств, діяльність яких пов'язана з надзвичайними суспільними інтересами.

2) у всіх інших випадках фінансова підтримка надається лише на **поворотній основі** (бюджетні позики) під бізнес-план або проект фінансової санації. Така допомога надається підприємствам, у яких частка державної власності перевищує 50%. До основних критеріїв відбору підприємств для надання фінансової підтримки належать: потенційна прибутковість; достатня фахова підготовка управлінського персоналу; наявність ринків збуту; конкурентоспроможність продукції; фінансовий стан підприємства; відповідність готової продукції, що випускається підприємством, державним пріоритетам.

Бюджетні позики надає Мінфін на договірній основі. Класифікація поворотної фінансової допомоги:

1.) Короткострокові (до одного року).

2.) Довгострокові (два-п'ять років). Надаються лише тим підприємствам, які забезпечують ефективне функціонування економіки.

3.) **Інші форми фінансової підтримки підприємств:**

а) надання гарантій повернення коштів комерційним банкам;

б) державні дотації – виділення коштів з бюджету на покриття збитків, зумовлених фінансовою політикою держави (як правило, ціноутворення). Можуть повністю або частково компенсувати збитки залежно від збалансованості бюджету. Підставою для отримання дотації є планові чи фактичні розрахунки;

в) поліпшення збуту шляхом прямих державних закупівель та встановлення додаткового оподаткування імпорту аналогічних товарів.

4.) **Бюджетні інвестиції**, які реалізуються у вигляді державних капітальних вкладень.

Напрями фінансування капітальних вкладень:

1. У відомчому розрізі. Загальна сума виділених з бюджету капітальних вкладень спрямовується міністерствам і відомствам. Останні розподіляють цю суму між підвідомчими установами. Недолік такого перерозподілу – розпорощення коштів.



2. У розрізі інвестиційних проектів, які відбираються на тендерній основі, бюджетні ресурси використовуються на конкретні заходи, передбачені кошторисом.

Обсяг бюджетних капіталовкладень визначається можливостями бюджету та наявністю ефективних проектів.

У сучасних умовах відсутнє нормативне забезпечення бюджетного інвестування, фінансування здійснюється від досягнутого рівня, а не від потреб. Крім того, бюджетні капіталовкладення належать до видатків розвитку, які не входять до захищених статей видатків, а тому за умови невиконання дохідної частини бюджету видатки на капіталовкладення фінансуються за залишковим методом.

Вартість інвестиційного проекту визначається кошторисом.

Механізм виділення бюджетних капіталовкладень здійснюється в такій послідовності:

1. На підставі певних критеріїв – терміну окупності, рентабельності, мінімізації ризиків, соціальної значимості, економічної ефективності – здійснюється конкурсний відбір інвестиційних проектів;

2. Проводиться тендер серед виконавців того чи іншого проекту.

Бюджетні капіталовкладення класифікуються за певними ознаками:

- нове будівництво;
- розширене відтворення;
- реконструкція;
- технічне переоснащення;
- капітальний ремонт;
- придбання устаткування та інвентаря.

Опосередкована фінансова підтримка економічних суб'єктів має дві форми прояву:

3. Пряма опосередкована фінансова підтримка:

– пільгове оподаткування, яке може передбачати або надання відстрочки зі сплати податків, або реструктуризацію і списання податкової заборгованості, або звільнення від оподаткування галузей економіки чи окремих підприємств;

– пільгове кредитування, яке передбачає або законодавче встановлення пільгових кредитів, які скеровуються на інвестування виробництва, або звільнення від оподаткування прибутку комерційних банків, отриманого від розміщення кредитів у сфері, що визнані державними програмами як пріоритетні;

- відстрочка повернення кредиту;
- списання боргу;
- зменшення ставок мита і митних зборів.

4. Непряма опосередкована фінансова підтримка передбачає зниження тарифів та зменшення монопольних цін на сировину, матеріали та інше.

## **2. Видатки бюджетів на фінансування окремих галузей економіки**

### **2.1. Видатки на промисловість та енергетику**

Видатки на розвиток промисловості та енергетики включають наступні групи видатків:

1) видатки на паливно-енергетичний комплекс:

- видатки, пов'язані з реструктуризацією вугільної промисловості;
- утримання державної воєнізованої гірничорятувальної служби;
- державна підтримка вугледобувних підприємств;
- організація і регулювання діяльності в галузі виробництва ядерного палива;
- заходи, пов'язані з виведенням з експлуатації ЧАЕС;
- заходи щодо охорони об'єктів атомної енергетики.

2) видатки на конверсію та розвиток підприємств оборонного й машинобудівного комплексів:

- видатки на фінансування заходів з конверсії підприємств оборонного – комплексу і створення нових видів цивільної продукції;
- видатки на розвиток вітчизняного машинобудування для АПК;
- видатки спеціального призначення міністерства промислової політики.

3) видатки на відтворення мінеральної сировинної бази:

- геологорозвідувальні роботи, що фінансуються за рахунок підприємств;
- роботи щодо розроблення методів дегазації вугільних пластів, розв'язання проблем пошуку і використання метану.

4) видатки на інші галузі промисловості:

- консервація потужностей з виробництва важкої води та інших спеціальних об'єктів;
- видатки на реструктуризацію залізрудних підприємств із підземного видобутку руди.

Видатки на промисловість та енергетику не є сталими, їх склад і структура щорічно змінюються залежно від державної промислової політики та відповідних урядових рішень.

## **2.2. Видатки на АПК**

Державна підтримка розвитку АПК України здійснюється за наступними напрямками:

1) невтручання органів державної влади у вибір форм господарювання і господарську діяльність СПД;

2) стимулювання розвитку приватного підприємництва;

3) забезпечення СПД захисту прав власності на землю, майно та результати своєї праці;

4) державна підтримка наукових досліджень щодо створення і впровадження нових екологічно чистих ресурсозберігаючих технологій вирощування, переробки сільськогосподарської сировини і виготовлення з неї конкурентоспроможної вітчизняної продукції;

5) закупівля сільськогосподарської продукції до державних резервів;

6) підтримка сільськогосподарських виробників, інфраструктури аграрного ринку, виробництва стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції з метою гарантування продовольчої безпеки країни;

7) формування цінового, податкового і кредитного механізмів з урахуванням сезонної специфіки сільського господарства, уповільненим оборотом капіталу і низькою нормою прибутку;

- 8) дотування сільськогосподарського виробництва;
- 9) поєднання обов'язкового і добровільного страхування;
- 10) розвиток мережі дорадчих сільськогосподарських служб і системи моніторингу аграрного ринку з метою наукового забезпечення сільськогосподарського виробництва.

За умов формування вільного ринку сільськогосподарської продукції для сталого функціонування економіки України здійснюється бюджетне фінансування АПК.

З державного бюджету фінансуються такі видатки на АПК:

- 1) видатки на поліпшення земельних ресурсів;
- 2) видатки на сільськогосподарське виробництво;
- 3) видатки на державне замовлення на поставку сільськогосподарської продукції необхідної для задоволення потреб України відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку, що їх визначає Верховна Рада України. Державне замовлення забезпечується коштами державного бюджету України і доводиться підприємствам, організаціям усіх форм власності. Відносини сторін у процесі поставок сільськогосподарської продукції за державними замовленнями регулюються державним договором (контрактом);
- 4) видатки на дослідження і практичні розробки в галузі сільського господарства;
- 5) видатки на формування державного насінневого фонду та підтримку підприємств, що здійснюють діяльність в особливо складних кліматичних умовах;
- 6) фінансування матеріально-технічної бази органів і установ ветеринарної медицини здійснюється за рахунок коштів державного бюджету і місцевих бюджетів, а також позабюджетних коштів, а саме: надходження за господарськими договорами від підприємств, установ, організацій та громадян за надання послуг і виконання робіт, частини коштів від сплати адміністративних штрафів, добровільних внесків підприємств, установ, організацій, громадських організацій і громадян та інших джерел, не заборонених державою;
- 7) фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів.

### **2.3. Операційні видатки на розвиток економіки**

Операційні видатки пов'язані з фінансуванням виробничої інфраструктури.

Склад операційних видатків:

1. Фінансування геологорозвідувальних робіт. Джерелами їх фінансового забезпечення є бюджетні призначення та кошти підприємств. З бюджету фінансуються роботи з пошуку нових родовищ корисних копалин; за рахунок коштів підприємств – роботи в межах існуючих родовищ.

До прийняття Податкового і Бюджетного кодексів України в бюджеті формувався спеціальний компенсаційний дохід – відрахування на геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок коштів державного бюджету. В сучасних умовах зазначений платіж ліквідований.

Обсяги фінансування і суми надходжень між собою врівноважені, але не збалансовані. Якщо надходжень недостатньо, видатки покриваються із загального фонду бюджету.

Вартість геологорозвідувальних робіт визначається кошторисом, який складається на підставі обсягів робіт та існуючих розцінок.

2. Утримання лісового та водного господарства. Фінансуються з бюджету, оскільки є загальнонародною власністю. До прийняття Бюджетного кодексу України на фінансування зазначених видатків використовувалися збір за спеціальне використання лісових ресурсів і плата за використання водних ресурсів, які в даний час є джерелом доходів загального фонду бюджету.

Доходи і видатки за вказаними напрямками неврівноважені й незбалансовані, тому покриваються із загального фонду бюджету.

3. Видатки на землевпорядкувальні роботи. Включають бюджетні асигнування на підвищення родючості ґрунтів та роботи, пов'язані з меліорацією земель. У сучасних умовах фінансуються за залишковим принципом.

4. Фінансування заходів з боротьби із шкідниками рослин, хворобами тварин та епідеміями. Фінансуються з бюджету, якщо охоплюють певний регіон. Поточні витрати покриваються тим чи іншим господарством, з бюджету виділяються видатки розвитку на підставі кошторису.

5. Утримання насінневих станцій і племінних господарств (фінансуються аналогічно п. 4).

## **2.4. Інші видатки на економічну діяльність**

До даної групи включають видатки на підтримку розвитку малого підприємництва, оскільки воно розглядається як символ національної заповзятливості.

Основними напрямками підтримки малого підприємництва є:

- фінансова підтримка інноваційних проектів;
- запровадження спрощеної системи оподаткування та податкові пільги;
- удосконалення підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації кадрів та суб'єктів малого підприємництва;
- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва;
- пільгове кредитування.

## **3. Видатки бюджетів на науку та фундаментальні дослідження**

Фундаментальні дослідження класифікуються за такими функціональними ознаками:

1. Видатки на фундаментальні дослідження наукових установ і видатки на фінансування державного фонду фундаментальних досліджень.

2. На розробку перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу:

2.1. Фінансування пошукових і прикладних розробок.

2.2. Фінансування наукової частини державних, міжгалузевих і галузевих програм.

- 2.3. Фінансування державних контрактів.
- 2.4. Фінансування державних і міждержавних наукових програм.
- 2.5. Фінансування наукових розробок з проблем стандартизації, сертифікації та еталонної бази.
- 2.6. Видатки на державні премії та стипендії в галузі науки і техніки.
- Бюджетне фінансування науки здійснюється двома способами:
1. Фінансування науково-дослідних установ і закладів.
  2. Фінансування науково-дослідної тематики.
- Порядок планування видатків за КЕК у науково-дослідних установах:

**1. Код 1110 «Оплата праці працівників бюджетних установ».** Розмір фонду оплати праці розраховується як добуток середньорічного числа працівників на середньомісячну ставку заробітної плати і на 12. (**ФОП = К \* ЗП \* 12**).

Штат працівників визначається штатним розписом, що затверджується керівником вищої установи. Зарплата визначається посадовим окладом, встановленим згідно з Єдиною тарифною сіткою розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери та системи доплат і надбавок (табл. 8.1 – 8.2). У разі, коли посадовий оклад (тарифна ставка) визначений у гривнях з копійками, цифри до 0,5 – відкидаються, від 0,5 і вище – заокруглюються до однієї гривні.

До посадового окладу встановлюються надбавки і доплати, розміри яких наведені в табл. 8.3 і 8.4.

Таблиця 8.1

**ЄДИНА ТАРИФНА СІТКА**  
**розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ,**  
**закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери**

Тарифні розряди	Тарифні коефіцієнти, які запроваджуються		
	I етап з 1 вересня 2005 р.	II етап з 1 червня 2007 року	III етап з 1 листопада 2008 року
1	2	3	4
1.	1	1	1
2.	1,03	1,06	1,09
3.	1,06	1,12	1,18
4.	1,09	1,18	1,27
5.	1,12	1,24	1,36
6.	1,15	1,3	1,45
7.	1,18	1,37	1,54
8.	1,22	1,47	1,64
9.	1,31	1,57	1,73
10.	1,4	1,66	1,82
11.	1,5	1,78	1,97
12.	1,61	1,92	2,12
13.	1,72	2,07	2,27
14.	1,84	2,21	2,42
15.	1,97	2,35	2,58

1	2	3	4
16.	2,11	2,5	2,79
17.	2,26	2,66	3
18.	2,37	2,83	3,21
19.	2,49	3,01	3,42
20.	2,61	3,25	3,64
21.	2,74	3,41	3,85
22.	2,88	3,5	4,06
23.	3,02	3,71	4,27
24.	3,17	3,8	4,36
25.	3,35	3,93	4,51

Таблиця 8.2

**Схемні посадові оклади наукових працівників галузевих академій наук органів державної влади, інших наукових установ**

№ з/п	Посада	Тарифний розряд
Керівні працівники		
1.	Керівники науково-дослідних установ та їх філіалів галузевих академій наук	22-23
	галузевих науково-дослідних установ	16-22
2.	Керівники науково-дослідних підрозділів галузевих академій наук	16-21
	галузевих науково-дослідних установ	14-20
3.	Наукові співробітники	
	Головний, провідний та старший науковий співробітник	12-20
	наукові та молодші наукові співробітники галузевих академій наук	11-19
	наукові та молодші наукові співробітники галузевих установ	10-17
4.	Інші працівники, що проводять наукові розробки	
	головні фахівці	15-18
	провідні професіонали та фахівці	9-14
	професіонали та фахівці	8-13
	техніки, лаборанти з вищою освітою	7-10

Таблиця 8.3

**Надбавки до заробітної плати наукових працівників**

№ з/п	Вид надбавки	Розмір
1.	За вислугу років:	
	3-10 років	10% посадового окладу
	10-20 років	20% посадового окладу
	понад 20 років	30% посадового окладу
2.	За знання та використання в роботі іноземної мови:	
	однієї європейської	10% посадового окладу
	однієї східної, угро-фінської, африканської	15% посадового окладу
	двох і більше іноземних мов	25% посадового окладу

## Доплати науковим працівникам

№ з/п	Вид доплати	Розмір
1.	За науковий ступінь доктора наук	25% посадового окладу
2.	За науковий ступінь кандидата наук	15% посадового окладу
3.	За вчене звання доцента (старшого наукового співробітника)	25% посадового окладу
4.	За вчене звання професора	33% посадового окладу

**2. 1120 «Нарахування на заробітну плату».** Включає розмір нарахувань на фактичний фонд оплати праці єдиного соціального внеску в розмірі 36,3 %.

Гранична сума, на яку нараховується єдиний соціальний внесок становить 15 прожиткових мінімумів на працездатну особу.

**3. 1130 «Придбання товарів і послуг».** До вказаної групи видатків відносять бюджетні асигнування на забезпечення продуктами харчування, придбання канцелярського приладдя, предметів для поточних потреб, медикаментів і перев'язувальних матеріалів, обладнання та інвентаря, м'якого інвентаря та обмундирування, оплату поштових, телефонних, поліграфічних, аудиторських, юридичних, інших послуг. Сума видатків розраховується на основі діючих цін, тарифів, норм видатків та оперативно-сітьових показників.

**4. 1140 «Видатки на відрядження».** Враховують законодавчо встановлений розмір добових (визначається Податковим кодексом України), вартість проїзду, проживання, інших відрядних послуг. При бюджетному плануванні дана стаття видатків приймається на основі середнього рівня, що склався за попередні роки з урахуванням змін законодавчо встановлених норм видатків.

**5. 1160 «Оплата комунальних послуг та енергоносіїв».** Розраховується на основі площі, об'єму приміщень, кількості спожитої електроенергії в кВт/год тощо, а також діючих розцінок, цін, тарифів.

**6. 1170 «Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення».** Науково-дослідні установи за даною статтею отримують кошти на фінансування договірної бюджетної тематики.

**7. 1300 «Субсидії і поточні трансферти».** В науково-дослідних установах – це видатки на виплату матеріальної допомоги співробітникам та стипендії аспірантам.

**8. Капітальні видатки** фінансуються на основі кошторисів доходів та видатків і відображаються за кодами 2100 «Придбання основного капіталу» та 2300 «Придбання землі і нематеріальних активів».

Наукові дослідження, крім спеціалізованих науково-дослідних установ, здійснюють вищі навчальні заклади в особі кафедр, лабораторій, конструкторських бюро, науково-дослідних секторів. Витрати на науково-дослідну роботу професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів включаються до посадових окладів і додатково не оплачуються.

Фінансування науково-дослідної тематики проводиться на підставі затверджених кошторисів.

## ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

### Заняття 8 (п). Бюджетне фінансування економічної діяльності держави та фундаментальних досліджень

1. Склад видатків на економіку та їх бюджетна класифікація.
2. Механізм фінансування державних капітальних вкладень.
3. Операційні видатки на розвиток економіки: склад, джерела фінансування, порядок виділення з бюджету.
4. Форми і методи фінансової підтримки державного сектора економіки.
5. Кошторисне фінансування науково-дослідних установ.

### ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Пріоритетні напрями видатків на економічну діяльність.
2. Функціональна класифікація видатків на економічну діяльність.
3. Необхідність видатків на економіку.
4. Характеристика форм безпосередньої і опосередкованої фінансової підтримки суб'єктів підприємництва.
5. Склад видатків на фінансування окремих галузей економіки.
6. Джерела фінансування науково-дослідних робіт в Україні.

### ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

#### ***1. Необхідність бюджетного фінансування економіки визначається:***

- 1) функціонуванням пріоритетних галузей економіки;
- 2) потребами розширеного відтворення;
- 3) наявністю планово-збиткових підприємств;
- 4) потребами першочергового фінансування розвитку наукових установ.

#### ***2. Бюджетне регулювання економіки здійснюється методами:***

- 1) прямим бюджетним оподаткуванням;
- 2) наданням митних тарифів;
- 3) вільним ринковим ціноутворенням;
- 4) наданням дотацій державним підприємствам.

#### ***3. Пряме бюджетне фінансування економічної діяльності передбачає:***

- 1) надання кредитів і митних преференцій;
- 2) бюджетне фінансування соціально-культурного сектора економіки;
- 3) бюджетні взаєморозрахунки;
- 4) встановлення бюджетних призначень.

#### ***4. Непряме бюджетне фінансування економічної діяльності передбачає:***

- 1) надання кредитів і митних преференцій;
- 2) бюджетне фінансування соціально-культурного сектора економіки;
- 3) бюджетні взаєморозрахунки;
- 4) встановлення бюджетних призначень.



**5. До непрямих методів фінансової підтримки розвитку економіки належать:**

- 1) податкові пільги;
- 2) пільгове кредитування;
- 3) митні преференції;
- 4) всі відповіді правильні.

**6. Формою реалізації бюджетних інвестицій виступає:**

- 1) бюджетне кредитування;
- 2) державні дотації;
- 3) державні капітальні вкладення;
- 4) цільові бюджетні дотації.

**7. Напрями фінансування державних капітальних вкладень:**

- 1) відомче фінансування;
- 2) фінансування інвестиційних проектів на основі проведеного тендера;
- 3) субвенції місцевим бюджетам на інвестиційний розвиток;
- 4) всі відповіді правильні.

**8. Бюджетні інвестиції є складовою:**

- 1) поточних видатків;
- 2) видатків розвитку;
- 3) нерозподілених видатків;
- 4) бюджету розвитку як складової державного бюджету.

**9. Операційні видатки з бюджету на розвиток економіки – це:**

- 1) асигнування із бюджету на утримання операційних галузей економіки;
- 2) видатки на утримання соціально-побутових об'єктів;
- 3) видатки на проведення структурної перебудови економіки;
- 4) фінансування галузей, що забезпечують економічну діяльність.

**10. З державного бюджету фінансуються такі види геологорозвідувальних робіт:**

- 1) пошук та розробка нових родовищ корисних копалин;
- 2) експлуатація діючих родовищ корисних копалин;
- 3) експлуатація діючих родовищ корисних копалин стратегічного значення;
- 4) всі відповіді правильні.

**11. Показники кошторису на проведення геологорозвідувальних робіт плануються з урахуванням:**

- 1) змін у податковій політиці держави;
- 2) діючих тарифів на енергоносії;
- 3) обсягів робіт і встановлених розцінок;
- 4) норм бюджетних видатків на придбання предметів і матеріалів.

**12. Передумовою фінансової підтримки підприємств з бюджету є:**

- 1) перевищення частки державної власності 50%;

- 2) частка власного капіталу в підсумку до валюти балансу перевищує 50%;
- 3) норматив бюджетного фінансування перевищує 50% власного капіталу;
- 4) всі відповіді правильні.

**13. Підставою для надання бюджетного кредиту підприємству виступає:**

- 1) бізнес-план;
- 2) проект фінансового стимулювання;
- 3) кошторис доходів і видатків;
- 4) фінансова звітність.

**14. Передумовою надання безповоротної фінансової допомоги підприємству з бюджету є:**

- 1) отримання підприємством збитків, які не були застраховані;
- 2) отримання підприємством збитків, які не підлягають страхуванню;
- 3) отримання підприємством збитків унаслідок зміни із податкової спроможності;
- 4) всі відповіді правильні.

**15. Податкові кредити можуть надаватися:**

- 1) фінансовими службами міністерств і відомств;
- 2) Державною податковою службою;
- 3) Міністерством фінансів та його територіальними управліннями;
- 4) Кабінетом Міністрів України за погодженням з Рахунковою палатою.

**16. Метою надання державних дотацій є:**

- 1) фінансування збитків державних підприємств, які не підлягають страхуванню;
- 2) фінансування збитків державних підприємств унаслідок несприятливого ринкового конкурентного середовища;
- 3) фінансування збитків державних підприємств, які виникли внаслідок проведення фінансової політики держави;
- 4) всі відповіді правильні.

**17. Головне фінансове управління облдержадміністрації може надавати податковий кредит у межах коштів, що зараховуються до:**

- 1) бюджетів місцевого самоврядування;
- 2) зведеного бюджету області;
- 3) міських бюджетів обласного підпорядкування;
- 4) обласного бюджету.

**18. Головне фінансове управління районної держадміністрації може надати податковий кредит у частині податкових надходжень до:**

- 1) районного бюджету;
- 2) зведеного бюджету району;
- 3) місцевих бюджетів, що знаходяться на території району;
- 4) міських у районах бюджетів.

**19. Підставою для надання державної дотації підприємству є:**

- 1) кошторис доходів і видатків;
- 2) планові розрахунки прогнозованих збитків;
- 3) бізнес-план;
- 4) план фінансової санації підприємства.

**20. Фінансування фундаментальних наукових досліджень здійснюється за напрямками:**

- 1) наукові заклади, освітньо-кваліфікаційна тематика;
- 2) наукові заклади, навчально-методична тематика;
- 3) науково-дослідні установи, наукова тематика;
- 4) бюджетні установи, наукова тематика.

**21. Рівень заробітної плати працівників науково-дослідних установ визначається з урахуванням:**

- 1) наукового ступеня, вченого звання;
- 2) обсягу виконаних робіт, доплат, премій;
- 3) надбавок за навчально-методичну роботу і керівництво аспірантами;
- 4) всі відповіді правильні.

**22. Штатна чисельність працівників науково-дослідних установ встановлюється документом:**

- 1) єдиним кошторисом доходів і видатків;
- 2) лімітною довідкою;
- 3) планом асигнувань;
- 4) штатним розписом.

**23. За КЕК 1300 в науково-дослідних установах фінансуються:**

- 1) стипендії в галузі науки і техніки;
- 2) стипендії студентам;
- 3) стипендії аспірантам;
- 4) надбавки науковим працівникам за керівництво аспірантами.

**24. Витрати на науково-дослідну роботу у ВНЗ плануються:**

- 1) у складі спеціального фонду кошторису;
- 2) у складі капітальних видатків;
- 3) в межах посадових окладів професорсько-викладацького складу;
- 4) за встановленими нормами в складі плану асигнувань із загального фонду.

**25. Фінансування наукової тематики проводиться на підставі:**

- 1) кошторису науково-дослідної установи;
- 2) кошторису обсягу, видів, етапів науково-дослідної роботи;
- 3) плану асигнувань на здійснення науково-методичної та дослідно-конструкторських робіт;
- 4) бізнес-плану.

## ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

- Видатки бюджетів на загальну середню освіту
- Видатки бюджетів на підготовку кадрів
- Видатки бюджетів на фінансування охорони здоров'я
- Видатки бюджетів на фінансування закладів культури і мистецтва
- Бюджетне фінансування розвитку фізичної культури і спорту
- Видатки з бюджетів та фондів соціального страхування на соціальний захист населення

### 1. Видатки бюджетів на загальну середню освіту

Основну частину видатків бюджетів на освіту складає фінансування середніх загальноосвітніх шкіл.

Оперативно-сітьовими показниками для планування видатків на загальну середню освіту є:

- вихідний – кількість учнів;
- похідний – кількість класів.

Кількість класів планується на основі граничної наповнюваності одного класу, яка складає 30 учнів, а у школах, розташованих у селах, кількість учнів не може бути меншою ніж 5 осіб (інакше заняття проводяться за індивідуальною формою навчання).

Оперативно-сітьові показники (кількість класів і учнів) розраховуються окремо на 01.01 та 01.09 планового бюджетного року, оскільки бюджетний рік не збігається з навчальним. На 1.01 приймається фактична наявність станом на 1.09 попереднього року, а показник на 1.09 враховує прийом та випуск учнів. З метою бюджетного планування визначається середньорічний показник за формулою (якщо заробітна плата виплачується двічі на місяць):

$$\bar{K} = \frac{K_1 \times 8,5 + K_2 \times 3,5}{12} \quad (9.1)$$

де  $\bar{K}$  – середньорічна кількість учнів (класів);

$K_1$  – кількість учнів (класів) станом на 01.01 планового бюджетного року. Береться за фактичним складом на 01.09 попереднього бюджетного року;

$K_2$  – кількість учнів (класів) станом на 01.09 планового бюджетного року. Враховує зміни, пов'язані з прийомом та випуском учнів.

Порядок планування видатків у загальноосвітніх школах за кодами економічної класифікації (КЕК):

#### **I. 1110 «Оплата праці працівників бюджетних установ».**

Заробітна плата вчителів залежить від наступного:

- атестаційної категорії вчителя;
- відповідного атестаційній категорії тарифного розряду і коефіцієнту оплати праці відповідно до Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з

оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери;

- граничного тижневого навантаження, яке складає 18 год на тиждень;
- системи підвищень, надбавок і доплат до посадового окладу.

Посадовий оклад визначається тарифікаційним списком і штатним розписом. У тарифікаційному списку вказуються такі реквізити:

- прізвище, ім'я, по батькові вчителя;
- дані документа про освіту;
- стаж;
- класи чи предмети, які веде;
- місячна ставка з урахуванням, підвищень, надбавок і доплат;
- місячний фонд оплати праці.

Ставка заробітної плати коригується залежно від фактично відпрацьованих годин за тиждень:

$$ЗП_r = \frac{ПО \times \Phi_r}{H_r}, \quad (9.2)$$

де  $ЗП_r$  – заробітна плата за відпрацьовані години;

$ПО$  – ставка заробітної плати вчителя (посадовий оклад);

$\Phi_r$  – фактична кількість годин педагогічного навантаження на тиждень;

$H_r$  – норматив педагогічного навантаження на тиждень.

Посадовий оклад вчителя залежить від тарифного розряду встановленого відповідно до його кваліфікаційної категорії (табл. 9.1).

*Таблиця 9.1*

#### Схемні посадові оклади вчителів

№ з/п	Кваліфікаційна категорія	Тарифний розряд
1.	Вища категорія	12
2.	Перша категорія	11
3.	Друга категорія	10
4.	Спеціаліст без категорії, що має освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста або магістра, спеціаліст без категорії, спеціаліст без освітньо-кваліфікаційного рівня, молодший спеціаліст	8-9

До посадового окладу вчителів встановлюються підвищення, надбавки і доплати (табл. 9.2 – 9.4).

*Таблиця 9.2*

#### Підвищення до заробітної плати вчителів

№ з/п	Вид підвищення	Розмір (у % до посадового окладу)
1.	За педагогічні звання:	
1.1.	вчитель-методист	15%

1.2.	старший вчитель, вихователь-методист, педагог-організатор-методист, старший вожатий-методист, практикуючий психолог-методист, керівник гуртка-методист, старший вихователь	10%
2.	За знання та використання іноземної мови керівникам та педагогічним працівникам ЗОШ з поглибленим вивченням іноземної мови	10%
3.	За керівництво групами подовженого дня. Надається директору школи або його заступнику з навчальної роботи	5%

Таблиця 9.3

### Доплати до заробітної плати вчителів

№ з/п	Вид доплати	Розмір (у % до посадового окладу)
1.	За класне керівництво:	
	1 – 4 класи	20%
	5 – 12 класи	25%
2.	За перевірку зошитів:	
	початкові класи	15%
	з української мови	20%
	з математики	15%
	з іноземної мови	10%
3.	За завідування спортзалами	10%
4.	За завідування навчальними кабінетами, кутками живої природи, науково-дослідними ділянками	10-15%
5.	За обслуговування електронно-обчислювальної техніки	5-10 %
6.	За проведення позакласної роботи з фізичного виховання	10-40%
7.	За науковий ступінь доктора наук	25%
8.	За науковий ступінь кандидата наук	15%
9.	За вчене звання доцента	25%
10.	За вчене звання професора	33%
11.	За виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників; за суміщення професій (посад)	до 50 %

**Надбавки до заробітної плати вчителів**

№ з/п	Вид надбавки	Розмір (у % до посадового окладу)
1.	За звання «Заслужений вчитель», «Заслужений працівник народної освіти»	20% посадового окладу
2.	За звання «Народний вчитель»	40%
3.	За вислугу років:	
	3-10 років	10%
	10-20 років	20%
	понад 20 років	30%
4.	За високі досягнення у праці; за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання); за складність, напруженість у роботі	до 50 %
5.	За престижність праці педагогічних працівників	20 %

Підвищення до зарплати вчителів включаються в посадовий оклад і збільшують його при нарахуванні надбавок і доплат.

Якщо у класі менше ніж 12 учнів, то доплати, наведені у пунктах 1-2, встановлюються у розмірі 50%.

Надбавки надаються до посадового окладу, визначеного з урахуванням фактично відпрацьованих годин, а доплати надаються до посадового окладу, встановленого відповідно до тарифного розряду.

Педагогічним працівникам обов'язково виплачують допомогу на оздоровлення у розмірі посадового окладу до щорічної відпустки.

Керівникам навчальних закладів, установ освіти надано право в межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисах доходів і видатків, надавати працівникам матеріальну допомогу на вирішення соціально-побутових питань у сумі не більше ніж один посадовий оклад на рік, крім матеріальної допомоги на поховання; затверджувати порядок і розміри преміювання працівників відповідно до їх особистого внеску в загальні результати роботи в межах коштів на оплату праці.

Фонд заробітної плати адміністративного і допоміжного персоналу визначається множенням кількості посад на середню ставку заробітної плати. Кількість посад встановлюється на основі чинних нормативів. Ставки заробітної плати диференціюються залежно від кількості учнів у школі (табл. 9.5).

**Ставки заробітної плати адміністративного та допоміжного персоналу**

№ з/п	Найменування посад	Тарифний розряд
1.	Директор:	
	при кількості учнів до 300 осіб	12-14
	при кількості учнів від 300 до 1000 осіб	14-15
	при кількості учнів понад 1000 осіб	15-16
2.	Заступники директора	5-15% менше ставки директора
3.	Допоміжний персонал	мінімальна заробітна плата

У початкових та вечірніх середніх загальноосвітніх школах із контингентом учнів до 20 осіб посада директора не вводиться, а за керівництво доплачують одному з учителів у розмірі 25 % посадового окладу.

Директорам шкіл підвищують місячні посадові оклади на:

– 5 % за кожні 700 учнів понад 1000 осіб;

– 10 % керівникам (а також педпрацівникам) спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземної мови, якщо вони володіють нею і застосовують у практичній діяльності.

Керівні працівники закладів освіти можуть вести викладацьку роботу не більше 9 годин на тиждень, якщо вони за основною посадою отримують повний посадовий оклад.

Для розрахунку загальної суми видатків за КЕК 1110 визначаються наступні показники:

1. Кількість педагогічних ставок на всі класи. Розраховується шляхом ділення загальної суми навчальних годин за тиждень на норму навчального навантаження вчителя за тиждень (18 год).

2. Кількість педагогічних ставок на один клас – відношення загальної кількості педагогічних ставок до середньорічної кількості класів.

3. Середньомісячна ставка вчителя. Визначається як співвідношення місячного фонду оплати праці, визначеного на основі тарифікаційного списку, до загальної кількості педагогічних ставок на всі класи.

4. Річний фонд оплати праці. Порядок розрахунку має вигляд: кількість посад з січня по серпень бюджетного року  $\times 8,5 \times$  середньомісячна ставка заробітної плати + кількість посад з вересня по грудень бюджетного року  $\times 3,5 \times$  середньомісячна ставка заробітної плати.

**II. 1130 «Придбання товарів і послуг».** У загальноосвітніх школах за даним кодом плануються наступні видатки:

**2.1. 1131 «Предмети, матеріали, обладнання та інвентар, у тому числі м'який інвентар та обмундирування».** За цим кодом здійснюється придбання канцелярських приладів, класних журналів, бланків свідоцтв, медалей, грамот. Сума видатків визначається на основі фактичних витрат на одного учня у попередньому періоді. У ЗОШ за даним КЕК також плануються:

1) придбання інвентаря та матеріалів для господарських цілей. Зберігається на середньому рівні, що склався за попередні роки;

2) придбання або передплата періодичних видань, довідників, інформаційних видань, крім бібліотечних фондів. Встановлюється за нормами на один клас або одного учня;

3) придбання предметів і матеріалів для навчального процесу вартістю до 1000 грн. Розраховується за нормами на один клас;

4) придбання м'якого інвентаря, спецодягу, постільної білизни. Розраховується за встановленими нормами.

**2.2. 1132 «Медикаменти та перев'язувальні матеріали»** за цим кодом планується придбання медикаментів, аптечок та їх поповнення за наявності медичного кабінету. Розраховується за встановленими нормами.



**2.3. 1133 «Продукти харчування».** Передбачається в обов'язковому порядку в початкових школах та по школах, які мають групи подовженого дня. Визначаються як добуток норми видатків на харчування на кількість учнів, що отримують харчування, та кількість днів харчування у році.

**2.4. 1134 «Оплата послуг (крім комунальних)».** За цим кодом плануються видатки на оплату послуг для забезпечення потреб установи, а саме: оплата послуг зв'язку, а також видатки на Інтернет, поточний ремонт, аудит, юридичні, консультаційні, інформаційні послуги, видатки на палітурні і поліграфічні роботи, заходи з охорони праці тощо. Визначається на основі чинних тарифів. Якщо таких не існує, за основу беруться фактичні середні витрати на одного учня за минулий рік. Зокрема, так розраховуються видатки на дезінфекцію та технічне обслуговування.

**2.5. 1135 «Інші видатки».** До цього коду належать видатки, які не пов'язані з придбанням товарів та послуг установами для власних потреб, а саме: сплата податків та зборів, сплата штрафів, відшкодування майнової шкоди тощо.

**III.** Планування видатків за кодами 1120 «Нарахування на заробітну плату», 1140 «Видатки на відрядження», 1160 «Оплата комунальних послуг та енергоносіїв», капітальних видатків на придбання основного капіталу (2100) здійснюється в тому ж порядку, що й в інших бюджетних організаціях.

Певну питому вагу у видатках на освіту займають видатки на фінансування шкіл-інтернатів. Особливості планування видатків за КЕК у школах-інтернатах:

1. Наповнюваність класів становить 20-25 учнів.
2. Додатково планується штат вихователів із розрахунку:
  - 1-9 класи – дві ставки;
  - 10-12 класи – одна ставка.

Ставка заробітної плати вихователя встановлюється за 5 годин педагогічної роботи на день.

3. Посадовий оклад підвищується педагогічним працівникам, помічникам вихователів шкіл-інтернатів та інтернатів загального типу, інтернатів-ліцеїв, інтернатів-гімназій, інтернатів-колегіумів, училищ фізичної культури – на 10 відсотків, а у дитячих будинках, дитячих будинках-інтернатах, школах-інтернатах для дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, у будинках дитини – на 20 відсотків.

4. Заробітна плата директора збільшується на 20 % посадового окладу, а в інтернатах з контингентом дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку чи тривалого лікування, – на 30 %.

5. Працівникам за роботу в нічний час за кожну годину роботи з 22.00 до 6.00 встановлюється доплата в розмірі до 40 % годинної тарифної ставки (посадового окладу).

6. Додатково передбачаються посади лікаря, медсестри, працівників кухні. Число цих посад залежить від кількості учнів.

7. Значну суму становлять видатки на придбання м'якого інвентаря та обмундирування, які розраховуються за встановленими нормами на одного вихо-

ванця. Норми диференціюються за роками перебування вихованців у школах-інтернатах.

8. Обов'язково плануються видатки на харчування. Сума таких видатків визначається множенням встановленої норми на кількість вихованців.

9. Додатковим джерелом фінансування є кошти батьків.

У фінансуванні дошкільних дитячих закладів існують певні особливості, які полягають у наступному:

1. Фонд оплати праці планується за спрощеною методикою: кількість посад множиться на середню ставку заробітної плати. Схемні посадові оклади працівників дошкільних дитячих закладів наведено у табл. 9.6. Місячні посадові оклади завідувачів дошкільними навчальними закладами із середньомісячною кількістю дітей понад 60 за кожні наступні 60 дітей підвищуються на 3 відсотки. До посадових окладів завідувачів дошкільними навчальними закладами з одною-двома групами (крім закладів (груп) з цілодобовим перебуванням дітей) включено оплату за ведення виховної роботи з дітьми в групі протягом трьох годин на день.

Таблиця 9.6

#### Схемні посадові оклади працівників дошкільних дитячих закладів

№ з/п	Кваліфікаційна категорія	Тарифний розряд
1.	Завідувач	12-14
2.	Вихователь:	
	вища категорія	12
	перша категорія	11
	друга категорія	10
	спеціаліст без категорії	8-9
3.	Помічник вихователя	5-6
4.	Музичні та художні керівники	7-10

2. Штат вихователів планується у розрахунку з 30 годин педагогічної роботи в тиждень. Штат помічників вихователів планується із розрахунку 1,25 посади на одну групу при 12-годинному перебуванні дітей у дитячому садку.

3. Гранична наповнюваність груп:

– діти віком до одного року – до 10 осіб;

– діти віком 1-3 роки – до 15 осіб;

– діти віком 3-7 роки – до 20 осіб;

– різновікові – до 15 осіб;

– з короткотривалим і цілодобовим перебуванням у дошкільному закладі – до 10 осіб;

– в оздоровчий період – до 15 осіб.

4. Керівники можуть визначати доплати вихователям, помічникам вихователя та музичним керівникам за перевищення планової наповнюваності груп за формулою:

$$ЗП_{\phi} = \frac{ПО \times \Phi_{\kappa}}{H}, \quad (9.3)$$

де  $ЗП_{\phi}$  – фактична заробітна плата;

$ПО$  – ставка заробітної плати вихователя (посадовий оклад);

$\Phi_{\kappa}$  – фактична кількість дітей у групі;

$H$  – норма наповнюваності групи.

5. Помічник вихователя має право на доплату в розмірі 10 % посадового окладу, якщо він використовує в роботі дезінфікувальні засоби, а також прибирає туалети.

6. У штатних розписах дошкільних навчальних закладів передбачаються посади:

– музичного керівника з розрахунку 0,25 штатної одиниці на одну групу в дитячих садках і на кожен групу дітей віком від одного року і старших у яслах-садках;

– інструктора з фізкультури, керівника гуртка з розрахунку 0,125 штатної одиниці на одну групу;

– практичного психолога з розрахунку одна посада при чисельності груп від 9 і більше (в містах) або при чисельності груп від 6 і більше (в селах і селищах);

– посада практичного психолога дошкільного навчального закладу компенсуючого типу та комбінованого типу, в яких є дві і більше груп компенсуючого типу, дошкільних навчальних закладів (дитячих будинків) інтернатного типу, дошкільних навчальних закладів (центрів розвитку дитини) вводиться з розрахунку не більше однієї штатної одиниці на навчальний заклад за рахунок коштів загального фонду відповідного бюджету (для державних і комунальних дошкільних навчальних закладів);

– соціального педагога дошкільного навчального закладу (дитячого будинку) інтернатного типу та центру розвитку дитини вводиться з розрахунку не більше однієї штатної одиниці на навчальний заклад за рахунок коштів загального фонду відповідного бюджету (для державних і комунальних дошкільних навчальних закладів);

7. Додатково плануються кошти на заміщення працівників, які перебувають у відпустці. Їх сума визначається як добуток кількості днів відпустки на середньоденну заробітну плату заміщуваного працівника.

8. Видатки за статтями кошторису плануються за встановленими нормами на одну дитину в день.

9. Додатковим джерелом фінансування є кошти батьків.

## 2. Видатки бюджетів на підготовку кадрів

Узагальнюючим показником для планування видатків вищих навчальних закладів (ВНЗ) є контингент студентів:

$$\bar{K} = K_1 - \frac{1}{2}B + \frac{1}{3}П, \quad (9.4)$$

де  $\bar{K}$  – середньорічний контингент студентів;

$K_1$  – контингент студентів на початок бюджетного року;  
 $V$  – випуск студентів (планується з 01.07 бюджетного року);  
 $\Pi$  – прийом студентів (планується з 01.09 бюджетного року).  
 $\bar{K}$  розраховується окремо в розрізі денної, вечірньої, заочної форм навчання.

Порядок планування видатків на утримання ВНЗ за КЕК:

**I. 1110 «Оплата праці працівників бюджетних установ».** Фонд оплати праці включає оплату праці наступних категорій працівників:

- 1) професорсько-викладацького складу;
- 2) адміністративно-управлінського персоналу;
- 3) навчально-допоміжного персоналу;
- 4) обслуговуючого персоналу;
- 5) викладачів на умовах погодинної оплати праці.

Фонд оплати праці професорсько-викладацького складу визначається множенням кількості посад на середню ставку заробітної плати і на 12.

Кількість посад встановлюється за нормативом числа студентів на одного викладача і диференціюється в розрізі форм навчання:

- 1) денна – 13;
- 2) вечірня – 18,2;
- 3) заочна – 40,8.

Посадовий оклад встановлюється на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери і залежить від займаної посади, наукового ступеня, вченого звання, сум доплат і надбавок.

Фонд оплати праці адміністративно-управлінського, навчально-допоміжного, обслуговуючого персоналу визначається штатним розписом ВНЗ, що затверджується ректором. Ставки погодинної оплати праці встановлюються у розрахунку на одну академічну годину і залежать від наукового ступеня викладача. Посадові оклади працівників ВНЗ наведені в табл. 9.7.

До посадового окладу встановлюються доплати за вчене звання професора або доцента, науковий ступінь кандидата або доктора наук, а також надбавки за вислугу років та за почесні звання України, СРСР, союзних республік СРСР «народний», «заслужений» у стандартних для працівників бюджетної сфери розмірах (див. табл. 9.3 – 9.4).

Таблиця 9.7

**Дані для розрахунку фонду оплати праці професорсько-викладацького, навчально-допоміжного, обслуговуючого, керівного персоналу, фонду погодинної оплати праці у ВНЗ 3-4 рівнів акредитації**

№ з/п	Найменування посад	Тарифний розряд
1.	Професорсько-викладацький склад:	
	асистент стажист	15
	асистент викладач	16
	старший викладач	17
	доцент	19
	професор	20

2.	Адміністративно-управлінський персонал	
	ректор	23-24
	проректор	22
	директор філіалу	19-20
	декан	20-22
	завідувач кафедри:	
	доктор наук або професор	21
	без наукового ступеня доктора наук	20
3.	Навчально-допоміжний персонал:	
	завідувач кабінетом	11
	старший лаборант	10
	лаборант	9
4.	Обслуговуючий персонал – тарифний розряд встановлюється штатним розписом, але не менше мінімальної заробітної плати	
5.	Погодинна оплата праці (у % до окладу працівника першого тарифного розряду в розрахунку на академічну годину):	
	доктор наук, професор	9,35
	доктор наук	7,39
	кандидат наук	5,70
	викладач без ступеня	4,55

Крім того, за рішенням ректора, можуть призначатися інші надбавки працівникам у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати, тарифної ставки):

- за високі досягнення у праці;
- за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання);
- за складність, напруженість у роботі.

Граничний розмір зазначених надбавок для одного працівника не повинен перевищувати 50 відсотків посадового окладу. Таке обмеження не поширюється на працівників національних закладів. У разі несвоєчасного виконання завдань, погіршення якості роботи і порушення трудової дисципліни зазначені надбавки скасовуються або зменшуються.

Науково-педагогічним працівникам обов'язково виплачують допомогу на оздоровлення у розмірі посадового окладу до щорічної відпустки, а також може надаватися матеріальна допомога не більше посадового окладу на рік у межах затвердженого фонду оплати праці. Всім іншим категоріям працівників ВНЗ надається лише матеріальна допомога, у т.ч. на оздоровлення, до одного посадового окладу на рік у межах затвердженого фонду оплати праці.

**II. 1300 «Субсидії і поточні трансферти».** У ВНЗ за даними КЕК фінансуються стипендії (код 1342). Мінімальний розмір стипендії встановлений відповідною Постановою Кабінету Міністрів і складає:

- 1) для ВНЗ 1-2 рівнів акредитації – 25% прожиткового мінімуму;
- 2) для ВНЗ 3-4 рівнів акредитації – 30% прожиткового мінімуму.

За умови абсолютної успішності (середній бал – «5») розмір стипендії підвищується на 25%. За особливі успіхи у навчанні можуть встановлюватися персональні стипендії. Розмір останніх не може перевищувати:

1) у ВНЗ 1-2 рівнів акредитації – 38% прожиткового мінімуму;

2) у ВНЗ 3-4 рівнів акредитації – 42% прожиткового мінімуму.

Розмір ординарної (звичайної) академічної стипендії на 2011 рік визначений Законом України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» і встановлений в розмірах, що діяли на грудень 2010 року, тобто:

1) для учня професійно-технічного навчального закладу – 200 гривень на місяць;

2) для студента ВНЗ 1-2 рівнів акредитації – 400 гривень на місяць;

3) для студента ВНЗ 3-4 рівнів акредитації – 530 гривень на місяць;

4) для учнів професійно-технічних та студентів ВНЗ 1-4 рівнів акредитації з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – відповідно 550 та 1160 гривень на місяць.

Стипендії виплачуються у межах доведених лімітів стипендіального фонду.

III. Планування видатків за іншими статтями кошторису в розрізі КЕК здійснюється аналогічно як і в інших установах системи освіти та науки.

### 3. Видатки бюджетів на фінансування охорони здоров'я

При плануванні видатків в установах охорони здоров'я використовується ряд оперативних показників, які є різними залежно від типу медичного закладу:

1. У стаціонарних медичних закладах – кількість ліжок і число ліжко-днів.

Кількість ліжок є вихідним показником і характеризує лікарняні місця стаціонарних лікарень. Планується на основі прогнозних даних соціально-економічного розвитку з урахуванням демографічних, культурно-побутових та інших умов. Окремо визначається нормативна і фактична потреба в ліжковому фонді.

При цьому нормативна потреба визначається при централізованому плануванні, виходячи з чисельності жителів і показника госпіталізації на рік за формулою:

$$P_n = \frac{P \times N}{100 \times O}, \quad (9.5)$$

де  $P_n$  – потреба в ліжках нормативна;

$P$  – відсоток госпіталізації;

$N$  – чисельність населення;

$O$  – оборот ліжка, який, у свою чергу, розраховується як відношення кількості днів експлуатації ліжка в році до середньої тривалості перебування хворого в лікарні:

$$O = \frac{D_n}{T}, \quad (9.6)$$

де  $D_n$  – кількість днів використання ліжка в році;

$T$  – середня тривалість перебування хворого в лікарні.

При індивідуальному плануванні визначається фактична наявність, яка характеризує кількість встановлених у медичному закладі ліжок:

$$\bar{K} = K_1 + \frac{B \times M}{12}, \quad (9.7)$$

де  $\bar{K}$  – середньорічна кількість ліжок;

$K_1$  – кількість ліжок на початок року;

$B$  – кількість введених в експлуатацію ліжок;

$M$  – число місяців функціонування введених ліжок до кінця року. Якщо дата введення ліжок не встановлена, то вважається, що вони використовуються протягом півріччя ( $M=6$ ).

Похідним показником є кількість ліжко-днів, яка визначається як добуток кількості ліжок ( $\bar{K}$ ) і числа днів використання ліжка у році. На практиці вказаний показник розраховується з метою планування видатків на медикаменти та перев'язувальні матеріали та на продукти харчування (код КЕК 1132-1133).

2. В амбулаторно-поліклінічних закладах – кількість лікарських посад, кількість лікарських відвідувань та чисельність прикріпленого населення.

Кількість лікарських посад встановлюється згідно з чинними нормативами на певну кількість населення, а саме:

1) лікар-терапевт – 5,9 посад на 10 тис. населення;

2) лікар-хірург – 0,5 посад на 10 тис. населення;

3) лікар-кардіолог – 0,3 посади на 10 тис. населення;

4) ортопед-травматолог – 0,4 посади на 10 тис. населення;

5) інфекціоніст – 0,2 посади на 10 тис. населення.

Кількість лікарських відвідувань визначається при вирахуванні видатків на придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів при амбулаторному обслуговуванні населення. Цей показник враховує число лікарських посад, які затверджені кошторисом, кількість годин роботи лікаря відповідної спеціальності у розрахунку на день (наприклад, 6 год 30 хв для дільничного терапевта), норми прийому хворих на годину (наприклад, норма прийому дільничного терапевта становить 22 особи за день – 15 осіб за 3 год роботи в поліклініці та сім осіб за 3,5 год під час надання допомоги вдома), кількість днів роботи на рік. Визначається як добуток чисельності жителів у районі на середню кількість відвідувань лікарні на рік.

Загальна кількість відвідувань диференціюється в розрізі окремих лікарських спеціальностей. Загальна формула для розрахунку лікарських відвідувань має вигляд:

$$B = \sum_{i=1}^n L_i \times C_i \times H_i \times D, \quad (9.8)$$

де  $B$  – кількість лікарських відвідувань;

$n$  – кількість лікарських спеціальностей;

$L_i$  – середньорічна кількість лікарських посад  $i$ -тої спеціалізації;

$C_i$  – кількість годин роботи на день лікаря  $i$ -тої спеціалізації;

$H_i$  – норма прийому хворих на день лікарем  $i$ -тої спеціальності;

$D$  – кількість робочих днів у році.

**Порядок планування видатків за КЕК:**

I. Оплата праці медичних працівників (1110).

Фонд оплати праці встановлюється окремо у розрізі наступних категорій медпрацівників:

1) лікарі;

- 2) середній медичний персонал;
- 3) молодший медичний персонал;
- 4) адміністративно-управлінський та обслуговуючий персонал.

Розмір заробітної плати лікарів залежить від посадового окладу (встановлюється на основі атестаційної категорії) та системи надбавок і доплат (табл. 9.8 – 9.10).

Кваліфікаційною категорією також визначається заробітна плата середнього і молодшого медичного персоналу. Для адміністративно-управлінського та обслуговуючого персоналу встановлені тверді ставки заробітної плати (табл. 9.8).

Таблиця 9.8

### Схемні посадові оклади лікарів та іншого медичного персоналу

№ з/п	Найменування посади	Тарифний розряд
1.	Лікарі хірургічного профілю:	
	вища категорія	14
	перша категорія	13
	друга категорія	12
	без категорії	11
	лікарі-інтерни хірургічного профілю	10
2.	Лікарі інших спеціальностей:	
	вища категорія	13
	перша категорія	12
	друга категорія	11
	без категорії	10
	лікарі-інтерни	9
3.	Медичні сестри, зубні техніки:	
	вища категорія	9
	перша категорія	8
	друга категорія	7
	без категорії	6
4.	Акушерки; медсестри операційних, перев'язочних, пологових відділень, відділень швидкої допомоги, загальної практики; фельдшери; лаборанти:	
	вища категорія	10
	перша категорія	9
	друга категорія	8
	без категорії	7
5.	Реєстратори, дезінфектори	5
6.	Молодші медсестри операційних та пологових відділень, сестри-господині	4
7.	Допоміжний та інший молодший медичний персонал	3
8.	Погодинна оплата праці (у відсотках до окладу (ставки) працівника I тарифного розряду за одну годину):	
	професор, доктор медичних наук	10,91
	доцент або кандидат медичних наук	9,10
	особи, які не мають наукового ступеня, зі стажем роботи не менше п'яти років	7,96
	ставки погодинної оплати праці академіка та члена-кореспондента підвищуються на 25 відсотків від ставок погодинної оплати праці професора та доктора медичних наук	



Таблиця 9.9

## Підвищення та доплати до заробітної плати медичних працівників

№ з/п	Вид	Розмір (у % до посадового окладу)
	<b>Підвищення посадових окладів</b>	
1.	Лікарям-керівникам структурних підрозділів:	
	при кількості лікарських посад до трьох одиниць	10%
	при кількості лікарських посад від трьох до шести одиниць	20%
	при кількості лікарських посад більше шести одиниць	25%
2.	Головам медико-соціальних експертних комісій – лікарям	25%
3.	Середньому медперсоналу за звання старшого (старшим сестрам медичним, фельдшерам, акушеркам, технікам зубним тощо)	10%
4.	За здійснення оперативних втручань лікарям хірургічного профілю:	
	в амбулаторно-поліклінічних закладах	до 15% залежно від обсягу, складності, характеру праці
	в денному стаціонарі хірургічного профілю	до 25%
	в стаціонарі	до 40%
5.	Лікарям, що отримали диплом з відзнакою	5% протягом п'яти років
	<b>Доплати до посадових окладів</b>	
6.	За роботу в нічний час	35% годинної тарифної ставки за кожну годину роботи в нічний час
7.	За суміщення професій	до 50% посадового окладу за основною посадою
8.	За виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника	до 50% посадового окладу за основною посадою
9.	Молодшим медичним сестрам, які використовують у роботі дезінфікувальні засоби	10 %
10.	За науковий ступінь:	
	доктора наук	25%
	кандидата наук	15%

Таблиця 9.10

## Надбавки до заробітної плати медичних працівників

№ з/п	Вид надбавки	Розмір (у % до посадового окладу)
1.	За почесні звання:	
	«Заслужений лікар»	20%
	«Народний лікар»	40%
2.	За вислугу років:	
	3-10 років	10%

	10-20 років	20%
	понад 20 років	30%
3.	Надбавки за високі досягнення у праці, виконання особливо важливої роботи, складність, напруженість у роботі	до 50 %
4.	Працівникам психіатричних лікарень (відділень) з посиленням (суворим) наглядом, центрів та відділень судово-психіатричної експертизи та судово-психіатричних експертних комісій, які обслуговують спецконтингент	до 50 %
5.	Надбавки за тривалість безперервної роботи (див. табл. 9.11)	

Таблиця 9.11

**Перелік закладів, посад, розмірів надбавок  
за тривалість безперервної роботи**

Заклади (підрозділи)	Посади	Максимальний розмір надбавок	Порядок виплати надбавок
1	2	3	4
1. Дільничні лікарні, амбулаторії, у т.ч. лінійні на залізничному транспорті, що розташовані в сільській місцевості, амбулаторії сімейної медицини	Лікарі – незалежно від найменування посади, дільничні медичні сестри, зубні лікарі, медичні сестри загальної практики - сімейної медицини	40 відсотків	Від 3 до 5 років безперервної роботи – 10 відсотків, від 5 до 7 років – 20 відсотків, від 7 до 9 років – 30 відсотків, понад 9 років – 40 відсотків посадового окладу
2. Міські поліклініки (підрозділи), у т.ч. поліклініки центральних районних, районних лікарень сільських районів, центральних районних поліклінік, на які в разі відсутності ЦРЛ покладені їх функції, територіальні медичні об'єднання	Завідувачі терапевтичних, педіатричних відділень та відділень сімейної медицини, лікарі загальної практики, лікарі дільничні терапевти та педіатри територіальних дільниць та дільничні медичні сестри, медичні сестри загальної практики - сімейної медицини	30 відсотків	3 першого року до 3 років (включно) – 10 відсотків, від 3 до 5 років – 20 відсотків, понад 5 років – 30 відсотків посадового окладу
3. Медико-санітарні частини, цехові лікарські дільниці міських (районних) поліклінік (підрозділів)	Завідувачі терапевтичних, педіатричних відділень, лікарі загальної практики, лікарі-терапевти та дільничні медичні сестри цехових лікарських дільниць, медичні сестри загальної практики - сімейної медицини	20 відсотків	Від 3 до 5 років безперервної роботи – 10 відсотків, понад 5 років – 20 відсотків посадового окладу
4. Пункти (відділення) невідкладної медичної допомоги вдома	Лікар-терапевт, лікар-педіатр, фахівці з базовою та неповною вищою медичною освітою, водії санітарних машин	30 відсотків	Від 3 до 5 років – 10 відсотків, від 5 до 7 років – 20 відсотків, понад 7 років – 30 відсотків посадового окладу
5. Територіальні поліклініки, поліклініки на залізничному, водному та повітряному транспорті	Лікарі загальної практики, лікарі-терапевти цехових лікарських дільниць, дільничні медичні сестри цехових лікарських дільниць та загальної практики - сімейної медицини	20 відсотків	Від 3 до 5 років – 10 відсотків, понад 5 років – 20 відсотків посадового окладу

1	2	3	4
6. Станції (відділення) швидкої медичної допомоги	Старші лікарі, лікарі та фахівці з базовою та неповною вищою медичною освітою виїзних бригад, водії та молодші медичні сестри виїзних бригад	60 відсотків	Від 3 до 5 років – 20 відсотків, від 5 до 7 років – 40 відсотків, понад 7 років – 60 відсотків посадового окладу
7. Станції, відділення екстреної медичної консультативної допомоги республіканської та обласних лікарень, центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф	Лікарі та фахівці з базовою та неповною вищою медичною освітою виїзних бригад незалежно від найменування посад, водії виїзних бригад	60 відсотків	Так само
8. Поліклінічні заклади (підрозділи) на залізничному та водному транспорті, заклади охорони здоров'я інших органів державної влади (при виконанні функцій з надання меддопомоги населенню прикріпленої території)	Завідувачі терапевтичних, педіатричних відділень, дільничні терапевти, педіатри та дільничні медичні сестри територіальних дільниць, лікарі загальної практики та медичні сестри загальної практики - сімейної медицини	30 відсотків	Від 3 до 5 років – 10 відсотків, від 5 до 7 років – 20 відсотків, понад 7 років – 30 відсотків посадового окладу
9. Протичумні заклади та структурні підрозділи з боротьби з особливо небезпечними інфекціями інших закладів	Усі працівники незалежно від найменування посади (професії)	40-80 відсотків	10 відсотків посадового окладу за кожний відпрацьований рік
10. Протилепрозні заклади (підрозділи)	Усі працівники незалежно від найменування посади (професії)	50 відсотків	Від 3 до 5 років – 15 відсотків; від 5 до 10 років – 25 відсотків; понад 10 років – 50 відсотків посадового окладу
11. Медико-соціальні експертні комісії Центри (бюро) медико-соціальної експертизи	Лікарі (включаючи голів та головних експертів)	20 відсотків	Від 3 до 5 років – 10 відсотків, понад 5 років – 20 відсотків посадового окладу

Усім категоріям працівників закладів охорони здоров'я може надаватися один раз на рік матеріальна допомога у сумі до одного посадового окладу (ставки зарплати) з урахуванням підвищень в межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисі бюджетної установи.

Річний фонд оплати праці визначається множенням кількості посад на середню ставку заробітної плати:

$$\Phi = \sum_{i=1}^n Z_i \times C_i \times 12, \quad (9.9)$$

де  $\Phi$  – річний фонд оплати праці;

$Z_i$  – середньомісячна ставка заробітної плати, визначена для  $i$ -тої групи медичного персоналу;

$n$  – 4 (чотири групи медичного персоналу);

$C_i$  – кількість посад  $i$ -того персоналу.

Кількість посад лікарів визначається в розрізі стаціонару та поліклініки за нормативами:

1. У стаціонарі – враховуючи з норматив кількості ліжок на одного лікаря, який диференціюється за відділеннями: терапевтичне – одна посада лікаря-терапевта на 20-25 ліжок, хірургічне – одна посада на 20-25 ліжок, гінекологіч-

не – одна посада акушера-гінеколога на 15 ліжок, одна посада гінеколога на 20 ліжок, урологічне – одна посада на 15-20 ліжок, дерматовенерологічне – одна посада на 30 ліжок тощо.

2. У поліклініці – на основі кількості лікарських відвідувань у розрізі спеціалістів і встановлених нормативів прийому на одного лікаря.

Кількість посад середнього медичного персоналу по стаціонару розраховується, виходячи з кількості цілодобових постів. Кількість постів, у свою чергу, встановлюється відповідно до нормативів кількості ліжок на один пост, які диференціюються в розрізі відділень і встановлюються окремо для денних і нічних годин. Розрахунок посад на один пост наведено в табл. 9.12.

Таблиця 9.12

**Розрахунок кількості посад  
середнього медичного персоналу на 1 пост**

№ з/п	Показники	Робочий день, год		
		7	6,5	6
1.	Кількість годин роботи на рік	$7 \times 282^* = 1974$	$6.5 \times 282^* = 1833$	$6 \times 282^* = 1692$
2.	Кількість годин роботи на рік з урахуванням скороченого робочого дня у передсвяткові дні	$1974 - 57 = 1917$	$1833 - 28,5 = 1804,5$	1692
3.	Кількість посад на один пост	$8760^* \div 1917 = 4.57$	$8760^* \div 1804,5 = 4.85$	$8760^* \div 1692 = 5.18$

282\* – робочі дні на рік. Розраховані: 365 – 52 (вихідні дні) – 7 (святкові дні) – 24 (тривалість відпустки) – 282  
8760\* – загальна кількість робочих годин: 365 \* 24 = 8760.

У поліклініці кількість посад медсестер встановлюється за нормативом відповідно до кількості посад лікарів. Наприклад, дві посади медсестри на одну посаду лікаря-хірурга, одна посада медсестри на одну посаду лікарів інших спеціальностей.

Аналогічно визначається число посад молодшого персоналу. Відмінність у більшому нормативі кількості ліжок на один пост.

Кількість посад керівного та обслуговуючого персоналу встановлюється за типовими штатними розписами.

II. Планування видатків за КЕК 1120 «Нарахування на заробітну плату», 1130 «Придбання товарів і послуг», 1140 «Видатки на відрядження», 1160 «Оплата комунальних послуг та енергоносіїв», капітальних видатків здійснюється аналогічно іншим бюджетним організаціям.

Особливістю є висока питома вага видатків на харчування (1133), медикаменти (1132), м'який інвентар (1131), які встановлюються за нормами до річної кількості ліжко-днів.

Оскільки бюджетне фінансування медицини є недостатнім, постає питання запровадження страхової медицини. На відміну від особистого страхування, стра-

хове відшкодування виплачується не безпосередньо застрахованому, а у вигляді плати за лікування у медичному закладі. Страховиками можуть виступати:

- 1) при обов'язковому страхуванні – держава;
- 2) про добровільному – недержавні страхові компанії.

Як страхувальники виступатимуть:

- 1) держава (бюджетно-страхова медицина);
- 2) роботодавці;
- 3) громадяни.

Концепцією розвитку охорони здоров'я передбачено солідарну відповідальність держави, роботодавців і найманих працівників у фінансуванні галузі. Також передбачено, що базовий стандарт загальнодержавної медицини буде фінансуватися за рахунок бюджетних коштів, а саме:

- 1) профілактичні заходи;
- 2) амбулаторне лікування;
- 3) стаціонарна допомога за основними спеціальностями.

Надання інших медичних послуг має фінансуватися за рахунок страхової медицини.

#### **4. Видатки бюджетів на фінансування закладів культури і мистецтва**

Відповідно до бюджетної класифікації за функціональною ознакою до закладів культури й мистецтва належать:

1. У мистецтві – театри, цирки, філармонії, музичні та танцювальні колективи, концертні організації, творчі спілки тощо.
2. У культурі – бібліотеки, музеї і виставки, заповідники, палаци і будинки культури, клуби, архіви та архівні заклади.
3. Заклади кінематографії.

Найбільшу частину видатків на фінансування закладів культури й мистецтва становлять видатки на оплату праці. Для деяких закладів галузі встановлені показники контингенту (оперативно-сітьові), які використовуються при плануванні їх видатків, а саме для бібліотек – бібліотечні фонди, а для музеїв – музейні фонди. Ці показники контингенту використовуються при плануванні видатків на оплату праці, а саме при визначенні штатної чисельності працівників, яка залежить від встановлених нормативів бібліотечних чи музейних фондів на одну посаду.

Заробітна плата працівника у сфері культури, педагогічного працівника закладу освіти сфери культури складається з посадового окладу (тарифної ставки), надбавки за почесне звання («народний» або «заслужений»), доплати за науковий ступінь (доктор або кандидат наук), доплати за вислугу років залежно від стажу роботи в державних і комунальних закладах культури, закладах освіти сфери культури, інших надбавок та доплат, премій, винагород за творчу діяльність, передбачених законодавством в стандартних як і для інших працівників бюджетної сфери розмірах.

Посадовий оклад встановлюється згідно з Єдиною тарифною сіткою розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери (табл. 9.13 – 9.16).

Таблиця 9.13

**Схемні тарифні розряди працівників театрів**

№ з/п	Посада	Тарифний розряд			
		національні театри	академічні театри	театри опери та балету, обласні драматичні театри	обласні пересувні та міські театри
1.	Керівний персонал:				
	генеральний директор	21-22	20-21	17-18	17
	директор-розпорядник, комерційний директор, гол. інженер	20-21	19-20	16-17	16
	начальники відділів, служб, цехів з основних видів діяльності, гол. адміністратор	17-19	16-18	16	15
	начальники інших відділів, лабораторій, бюро, дільниць, змін, майстерень	17-18	16-17	13-14	13-14
	начальник бюро	16-17	15-16	13	13
2.	Художній персонал:				
	художній керівник, головний: режисер, балетмейстер, диригент, художник	20-21	19-20	16-17	15-16
	режисер-постановник	19-20	16-17	15-16	14-15
	режисер, керівник: літературно-драматичної, режисерської і музичної частини, завідувач труп	18-19	17-18	14-15	13-14
	репетитор з балету, асистент режисера, звукооператор	16-17	15-16	12-13	12-13
3.	Артистичний персонал:				
	артисти-провідні майстри сцени	18-20	17-19	15-17	14-16
	артисти-солісти, артисти театру, артисти балету, артисти оркестру:				
	вищої категорії	17-19	16-18	14-16	13-15
	першої категорії	16-18	15-17	13-15	12-14
	другої категорії	15-17	14-16	12-14	11-13
	артисти-стажисти	14-17	13-16	11-14	10-13
	артисти допоміжного складу	12-13	11-12	10-11	9-10

Таблиця 9.14

## Схемні тарифні розряди працівників музеїв

№ з/п	Посада	Тарифний розряд	
		національні музеї	інші групи музеїв залежно від кількості відвідувачів на рік
1.	Керівний персонал:		
	генеральний директор	18-20	12-16
	завідувач філіалу музею; головний зберігач фондів; головні: художник, архітектор, інженер; учений секретар	17-19	12-15
	завідувач відділу реставрації або відділу з основного виду діяльності	16-18	9-14
	завідувач іншого відділу, завідувач виставки, лабораторії	15-17	9-13
	завідувач сектора	14-16	9-12
2.	Професіонали та фахівці:		
	художники-реставратори	15-16	10-12
	реставратори	12	8
	екскурсоводи, зберігачі фондів	14-16	10-12
	організатор екскурсій	13-15	9-11

Таблиця 9.15

## Схемні тарифні розряди працівників бібліотек

№ з/п	Посада	Тарифний розряд	
		національні бібліотеки	інші групи бібліотек залежно від кількості користувачів на рік
1.	Керівний персонал:		
	генеральний директор	18-20	13-16
	завідувач бібліотеки; завідувач філіалу бібліотеки	17-19	12-15
	завідувачі відділів з основних видів діяльності	16-18	11-14
	завідувачі інших відділів, завідувачі секторів з основних видів діяльності	15-17	9-13
	завідувачі інших секторів	16	9-12
	головні: бібліотекар, бібліограф, методист	14-17	9-13
2.	Професіонали та фахівці:		
2.1.	зберігачі фондів	14-16	10-12
2.2.	бібліотекарі, бібліографи, методисти, редактори:		

2.2.1.	провідні	14-16	9-12
2.2.2.	першої категорії	13-15	8-11
2.2.3.	другої категорії	12-14	8-10
2.2.4.	без категорії	12-13	8-9

Таблиця 9.16

### Схемні тарифні розряди працівників цирків

№ з/п	Посада	Тарифний розряд	
		національні цирки	інші групи цирків залежно від періоду роботи циркових програм на рік
1.	Керівний персонал:		
	генеральний директор	21-22	16-18
	комерційний директор, директор-розпорядник, гол. інженер	20-21	16-17
	головний адміністратор, начальники відділів з основних видів діяльності	17-19	15-16
	начальники інших відділів	16-18	13-14
2.	Художній персонал:		
	художній керівник	20-21	16-17
	головні: режисер, диригент, художник	19-20	14-16
	постановник: режисер, диригент, художник	18-19	13-15
	репетитор циркових номерів	16-17	12-13
3.	Артистичний персонал:		
	клоуни, артисти-канатоходці, повітряні гімнасти, акробати циркові	15-19	12-16
	артисти-дресирувальники хижих звірів та диких тварин	18-20	16-18
	артисти-дресирувальники тварин всіх видів	15-19	14-16
	артисти-цирку	13-17	10-14

Особливості планування видатків у закладах культури й мистецтва:

1. Працівникам державних і комунальних бібліотек, які провадять культурну, освітню, інформаційну, науково-дослідну, методичну діяльність та обіймають відповідні посади, встановлено надбавку за особливі умови роботи у розмірі 50 % посадового окладу незалежно від інших надбавок і доплат.

2. Працівникам державних і комунальних музеїв виплачується грошова винагорода за сумлінну працю, зразкове виконання трудових обов'язків один раз на рік за умови досягнення ними успіхів у виконанні культурно-освітньої та науково-дослідної діяльності, пов'язаної з комплектуванням музейних зібрань, експозиційною, фондовою, видавничою, реставраційною, пам'яткоохоронною роботою в розмірі до одного посадового окладу з урахуванням підвищень.



3. Працівники у сфері культури, педагогічні працівники закладів освіти сфери культури, які працюють у державних і комунальних закладах культури, мають право на обов'язкову допомогу для оздоровлення під час надання щорічної відпустки у розмірі посадового окладу, а також на матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань та доплату за вислугу років у розмірах і порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України починаючи з 1 січня 2013 року.

На сьогоднішній день доплата за вислугу років встановлена лише працівникам державних і комунальних бібліотек (публічних, спеціальних та спеціалізованих) та працівникам державних і комунальних музеїв. Допомога на оздоровлення та матеріальна допомога надається бібліотечним працівникам державних і комунальних бібліотек, працівникам державних і комунальних музеїв, працівникам державних і комунальних клубних закладів, а професійним творчим працівникам театрів державної та комунальної форми власності та іншим категоріям працівників закладів культури надається лише матеріальна допомога.

4. Поряд з державним фінансуванням створюються державні та регіональні фонди розвитку культури; широко використовуються позабюджетні джерела фінансування.

5. Фінансування бібліотек ґрунтується на показнику бібліотечних фондів. Фонд оплати праці бібліотекарів визначається множенням кількості посад (розраховуються за встановленими нормативами бібліотечного фонду на одну посаду) на середню ставку заробітної плати (враховуються освіта і стаж роботи бібліотекаря). Фонд оплати праці обслуговуючого персоналу встановлюється за типовими штатними розписами.

6. Аналогічно до бібліотек фінансуються музеї. Чисельність штатних працівників-спеціалістів визначається за нормативами музейних фондів на одного працівника; посади обслуговуючого персоналу – за типовими штатними розписами. Частина витрат на утримання музею здійснюється за рахунок встановленої вхідної плати.

7. Клуби, палаци й будинки культури фінансуються у змішаному порядку, тобто за рахунок бюджетних асигнувань і доходів від наданих платних послуг. За рахунок бюджету фінансується оплата праці, нарахування на заробітну плату, оплата комунальних послуг та частково придбання предметів і матеріалів. Штатний розпис розробляється окремо для кожного закладу залежно від того, які гуртки, секції при ньому функціонують.

8. За невеликими культосвітніми установами складаються загальні кошториси в межах району чи міста. Зведене планування проводиться за групами установ. Сума бюджетних асигнувань обчислюється множенням середньої кількості установ кожного типу на середню норму видатків. Остання встановлюється в цілому та в розрізі таких витрат: оплата праці, нарахування на заробітну плату, придбання предметів і матеріалів, оплата комунальних послуг та енергоносіїв.

9. Установи культури і мистецтва здебільшого є неприбутковими, тому користуються пільгами з оподаткування.

10. Окремі заклади культури і мистецтва, що працюють на принципах господарського розрахунку, отримують з бюджету дотації. Останні надаються на такі цілі:

- покриття збитків національних театрів, філармоній, музичних колективів та ансамблів;
- здійснення статутної діяльності всеукраїнських творчих спілок.

11. Певні видатки плануються за КЕК 2100:

- видатки на придбання канцелярських меблів, спеціальних меблів для закладів культури і мистецтва;
- видатки на поповнення музейних фондів, книг та періодичної літератури для бібліотечних фондів.

## 5. Бюджетне фінансування розвитку фізичної культури і спорту

Видатки на фізкультуру й спорт згідно бюджетної класифікації за функціональними напрямками поділяються:

1. Утримання національних збірних команд України.
2. Проведення навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань.
3. Підготовка та участь національних збірних в олімпійських та параолімпійських іграх.
4. Навчально-тренувальна робота спортивних організацій.
5. Утримання апарату управління спортивних організацій.
6. Фінансова підтримка спортивних споруд.
7. Інші видатки – перепідготовка кадрів, міжнародне співробітництво, придбання медичного обладнання, фінансова підтримка громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування.

При розрахунках витрат на оплату праці до уваги беруться посадові оклади працівників бюджетних установ та організацій фізичної культури й спорту, затверджені Кабінетом Міністрів. До заробітної плати встановлюються надбавки за майстерність (почесні, спортивні звання) та доплати (за науковий ступінь, за шкідливі умови праці) (табл. 9.17).

Таблиця 9.17

### Надбавки і доплати до заробітної плати працівників фізичної культури і спорту

№ з/п	Вид	Розмір (у % до посадового окладу)
<b>Надбавки</b>		
1.	За почесні звання СРСР і України:	
	«заслужений «	20%
	«народний»	40%
2.	За спортивні звання	
	заслужений тренер, заслужений майстер спорту	20%

	майстер спорту міжнародного класу	15%
	майстер спорту	10%
<b>Доплати</b>		
3.	За наукові ступені	
	доктора наук	25%
	кандидата наук	15%

Крім того за рішенням керівників бюджетних установ, закладів та організацій фізичної культури і спорту, в межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисах, можуть призначатися інші надбавки працівникам у розмірі до 50 відсотків посадового окладу (за високі досягнення у праці; за виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання); за складність, напруженість у роботі) та доплати працівникам у розмірі до 50 відсотків їх посадових окладів (за виконання обов'язків тимчасово відсутніх працівників; за суміщення професій (посад); за розширення зони обслуговування або збільшення обсягу виконуваних робіт).

Кількість посад встановлюється типовими штатними розписами, а ставки зарплати на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери (табл. 9.18).

*Таблиця 9.18*

### **Схемні тарифні розряди працівників фізичної культури і спорту**

№ з/п	Посада	Тарифний розряд
1.	Тренери та працівники штатних національних збірних команд України з видів спорту <sup>1</sup> :	
	державний тренер	17-20
	головний тренер	15-18
	провідний тренер	14-16
	старший тренер, начальник команди	13-16
	тренер	12-15
2.	Тренери та працівники штатних команд майстрів зі спортивних ігор <sup>2</sup> :	
	головний тренер	15-18
	старший тренер, начальник команди	13-15
	тренер	11-14
3.	Тренери-викладачі:	
	тренер-викладач зі спорту	8-12
	тренер-викладач з хореографії	9-11
	акомпаніатор	8-9

<sup>1</sup> Тарифні розряди тренерів та працівників штатних збірних команд України, наведених у пунктах 1.1-1.5 встановлюються згідно з категоріями видів спорту. Наказами центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту здійснюється віднесення видів спорту до відповідних категорій за результатами виступу спортсменів, у тому числі спортсменів-інвалідів, на чемпіонатах світу, Європи, олімпійських, параолімпійських та дефолімпійських іграх, всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту. Категорійність видів спорту може змінюватися залежно від зміни цих результатів на зазначених змаганнях.

<sup>2</sup> Залежно від ліги, в якій виступає команда.

Особливості планування видатків у бюджетних установах, закладах та організаціях фізичної культури і спорту:

1. Тренерам та працівникам штатних збірних команд у межах фонду заробітної плати, затвердженого в кошторисах на утримання національних збірних команд, установлюється надбавка за професійну майстерність у розмірі до 50 відсотків посадового окладу.

2. Тренерам-викладачам, акомпаніаторам, які працюють у спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних школах для інвалідів параолімпійського резерву, спеціалізованих дитячо-юнацьких (спортивно-технічних) школах, школах вищої спортивної майстерності, а також з групами спортивного вдосконалення та вищої спортивної майстерності у дитячо-юнацьких спортивних школах, навчальних спортивних закладах, ставки заробітної плати підвищуються за спеціалізацію на 15 відсотків без урахування інших підвищень.

3. Місячні ставки заробітної плати тренерів-викладачів, акомпаніаторів встановлюються за 24 академічні години безпосередньо навчально-тренувальної роботи на тиждень (4 академічні години на день при 6-денному режимі роботи, академічна година – це 45 хв). У спеціалізованих навчальних закладах спортивного профілю ставки заробітної плати тренерів-викладачів установлюються за 18 навчальних годин на тиждень, виходячи із затрат робочого часу в астрономічних годинах. Час, витрачений на підготовку занять, а також на участь з командами (спортсменами) в змаганнях, додатковій оплаті не підлягає.

4. Тренерам-викладачам, які обіймають посаду старшого тренера-викладача (вводиться, якщо під його керівництвом працюють не менше двох штатних тренерів-викладачів) у спортивних школах усіх типів, навчальних спортивних закладах, ставки заробітної плати підвищуються на 15 відсотків без урахування інших підвищень.

5. Тренерам-викладачам за роботу з інвалідами та дітьми, які мають вади в розумовому або фізичному розвитку, ставки заробітної плати підвищуються до 20 відсотків без урахування інших підвищень.

6. Тренерам-викладачам, які проводять заняття в критих плавальних басейнах, установлюється доплата до місячної заробітної плати за шкідливі умови праці в розмірі до 12 відсотків ставки заробітної плати з урахуванням підвищень (за старшого тренера-викладача, спеціалізацію, за роботу з інвалідами та дітьми, які мають вади в розумовому або фізичному розвитку).

7. Тренерам-викладачам (особистим) за досягнення спортсменами високих результатів на головних змаганнях установлюється доплата у розмірах від 5 до 40 відсотків ставки заробітної плати з урахуванням підвищень (за старшого тренера-викладача, спеціалізацію, за роботу з інвалідами та дітьми, які мають вади в розумовому або фізичному розвитку) за кожного спортсмена і за зайняте ним місце згідно з табл. 9.19.

**Розмір доплати тренерам-викладачам  
за підготовку висококласних спортсменів\***

Види змагань	Розмір доплат у відсотках до ставки заробітної плати з урахуванням діючих підвищень за кожного спортсмена і за зайняте ним місце:					
	40	35	30	25	20	15
Олімпійські ігри	40	35	30	25	20	15
Всесвітні ігри з неолімпійських видів спорту, Чемпіонат світу	35	30	25	20	15	10
Параолімпійські, дефолімпійські ігри, чемпіонат світу серед спортсменів-інвалідів	30	25	20	15	10	5
Чемпіонат Європи	20	15	10	–	–	–
Чемпіонат світу (юніори і юніорки)	15	10	5	–	–	–
Чемпіонат Європи (юніори і юніорки)	5	–	–	–	–	–

\* Якщо зі спортсменом працюють два чи більше тренерів-викладачів, розмір доплати у відсотках ділиться на кількість тренерів, що працюють зі спортсменом. Доплата встановлюється також тренерам-викладачам, які раніше, перед проведенням зазначених у табл. 9.19 видів змагань, безпосередньо брали участь у підготовці спортсмена упродовж не менше трьох років.

Зазначені доплати встановлюються з наступного дня після досягнення спортсменом результату та підтвердження його центральним органом виконавчої влади з фізичної культури та спорту і діють до першого дня проведення наступних змагань такого самого рівня (1, 2 або 4 роки). Конкретний розмір доплати не залежить від зменшення або збільшення фактичного обсягу навчально-тренувальної роботи.

При зайнятті спортсменом декількох призових місць тренеру-викладачу встановлюється тільки одна доплата з найвищого показника. При неучасті спортсмена в цих змаганнях доплата знімається.

8. Надбавка за вислугу років встановлюється лише окремим категоріям працівників спортивних шкіл і спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю: керівникам, їх заступникам за основним видом діяльності, тренерам-викладачам, тренерам-методистам, інструкторам-методистам, акомпаніаторам спортивних шкіл усіх типів та тренерам-викладачам спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю.

9. При проведенні спортивних змагань і навчально-тренувальних зборів застосовуються певні норми витрат – на харчування, на медикаменти, на нагородження. Вони встановлюються на одну особу на добу (медичне забезпечення і забезпечення продуктами харчування).

10. Учасникам спортивних заходів за наявності підтверджувальних документів відшкодовуються витрати на проживання, виплату добових, проїзд (код 1140).

11. Видатки на навчально-тренувальну роботу спортивних шкіл визначаються, виходячи із середньорічної кількості учнів спортивних шкіл усіх типів і середнього розміру витрат на одного учня.

12. У сучасних умовах більшість закладів та установ фізкультури, спорту, рекреації, туризму фінансують свою діяльність самостійно, за рахунок надання відповідних платних послуг, коштів спонсорів та меценатів.

## **6. Видатки з бюджетів та фондів соціального страхування на соціальний захист населення**

Згідно з чинним законодавством в Україні застосовуються наступні напрями реалізації соціальних гарантій населенню:

– встановлення мінімального рівня заробітної плати, прожиткового мінімуму за окремими віковими категоріями, податкові соціальні пільги та право на отримання податкової знижки, індексація доходів;

– надання безоплатних послуг у галузі освіти, охорони здоров'я, духовного і фізичного розвитку, що гарантовані Конституцією України;

– вирівнювання соціальних стандартів життя для окремих груп населення (інваліди, безробітні, пенсіонери, тимчасово непрацездатні) шляхом виплати пенсій, стипендій, допомог тощо. Необхідність такого вирівнювання обумовлена дією об'єктивних факторів: стан здоров'я, втрата роботи, вік, кризові явища в економіці.

Своє практичне втілення дані напрями знаходять у таких формах соціального забезпечення і соціального захисту населення:

1. Соціальне та пенсійне страхування.

2. Надання пільг учасникам Другої світової війни та бойових дій, ветеранам війни та праці, дітям війни.

3. Виплата соціальних допомог.

4. Утримання установ соціального забезпечення.

Види і порядок нарахування соціальних допомог:

1. Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами виплачується жінкам за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами в таких термінах:

– тривалістю сімдесят календарних днів до пологів і п'ятдесят шість після пологів, тобто 126 календарних днів;

– тривалістю сімдесят календарних днів до пологів і сімдесят після пологів, тобто 140 календарних днів у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей;

– тривалістю дев'яносто календарних днів до пологів і дев'яносто після пологів, тобто 180 календарних днів жінкам віднесеним до 1-4 категорії осіб, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Розмір допомоги визначається множенням середньоденного доходу на кількість днів декретної відпустки і не може бути меншим 25 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Мінімальний розмір допомоги у 2011 році становить: з січня – 235,25 грн, з квітня – 240 грн, з жовтня – 246,25 грн, з грудня – 251 грн. (не менше 25% від прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць).

При визначенні середньоденного доходу за основу береться:

1) для працюючих жінок – заробітна плата;

2) для безробітних – мінімальна допомога по безробіттю;

3) для студенток – стипендія;

4) для військовослужбовців і працівників органів внутрішніх справ – розмір грошового і матеріального забезпечення.

2. Одноразова допомога при народженні дитини – надається одному з батьків, усиновителю чи опікуну, які постійно проживають на території України разом з дитиною, з метою створення належних умов для повноцінного утримання та виховання дитини.

Дана допомога виплачується органами соціального захисту населення у наступних розмірах (табл. 9.20):

– у сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановлених на день народження дитини – на першу дитину, з яких одноразова виплата становить десятикратний розмір прожиткового мінімуму при народженні дитини, а решта виплачується протягом наступних 24 місяців рівними частинами;

– у сумі, кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановлених на день народження дитини – на другу дитину, з яких одноразова виплата становить десятикратний розмір прожиткового мінімуму при народженні дитини, а решта виплачується протягом наступних 48 місяців рівними частинами;

– у сумі, кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, встановлених на день народження дитини – на третю і кожну наступну дитину, з яких одноразова виплата становить десятикратний розмір прожиткового мінімуму при народженні дитини, а решта виплачується протягом наступних 72 місяців рівними частинами.

Таблиця 9.20

### Розмір допомоги при народженні дитини у 2011 році

Категорія дітей	Розмір допомоги, грн:		
	з квітня	з жовтня	з грудня
1	2	3	4
1. На першу дитину:	24960	25590	26100
одноразова виплата	8320	8530	8700
щомісячна виплата	693,33	710,83	725
2. На другу дитину:	49920	51180	52200
одноразова виплата	8320	8530	8700
щомісячна виплата	866,67	888,54	906,25
3. На третю і кожну наступну дитину:	99840	102360	104400
одноразова виплата	8320	8530	8700
щомісячна виплата	1271,11	1303,19	1329,17

3. Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку виплачується особі (одному з батьків дитини, усиновителю, опікуну, дідусеві, бабусі або іншому родичу), яка фактично здійснює догляд за дитиною.

Розмір допомоги визначається як різниця між 100 % прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї у розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 130 грн.

Мінімальний розмір допомоги у 2011 році не може бути меншим 130 грн., а максимальний з січня – 941 грн., з квітня – 960 грн., з жовтня – 985 грн., з грудня – 1004 грн.

**4. Допомога на дітей одиноким матерям** – надається одиноким матерям, одиноким усиновителям (які не перебувають у шлюбі), якщо у свідоцтві про народження дитини відсутній запис про батька дитини або запис про батька проведено в установленому порядку за вказівкою матері, вдовам та вдівцям з дітьми, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків, шлюб між якими було розірвано до дня смерті, які мають дітей віком до 18 років (якщо діти навчаються за денною формою навчання у вищих навчальних закладах I – IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладах, – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років).

Допомога на дітей одиноким матерям надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Максимальний розмір допомоги становить 50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку (табл. 9.21).

Таблиця 9.21

**Розмір допомоги на дітей одиноким матерям у 2011 році**

Категорія дітей	Розмір допомоги, грн:			
	з січня	з квітня	з жовтня	з грудня
<b>Мінімальний розмір (30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку)</b>				
Діти віком до 6-ти років	244,8	249,6	236,1	239,7
Діти віком від 6-ти до 18 років	293,1	299,1	306,6	312,6
Діти віком від 18 до 23 років	282,3	288	295,5	301,2
<b>Максимальний розмір (50 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку)</b>				
Діти віком до 6-ти років	408	416	426,5	435
Діти віком від 6-ти до 18 років	488,5	498,5	511	521
Діти віком від 18 до 23 років	470,5	480	492,5	502



**5. Допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням** - призначається особам, визначеним в установленому порядку опікунами чи піклувальниками дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення їх батьківських прав, хвороби чи інших причин залишилися без батьківського піклування.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування надається у розмірі, що дорівнює різниці між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та середньомісячним розміром одержуваних на дитину аліментів, пенсії, стипендії та державної допомоги за попередні шість календарних місяців.

Максимальний розмір допомоги у 2011 році на дітей віком до 6-ти років становить з січня – 1632 грн, з квітня – 1664 грн, з жовтня – 1706 грн, з грудня – 1740 грн, а на дітей віком від шести до 18 років – з січня – 1954 грн, з квітня – 1994 грн, з жовтня – 2044 грн, з грудня – 2084 грн.

**6. Тимчасова державна соціальна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме** – призначається і виплачується за місцем проживання (перебування) одного з батьків, який утримує дитину.

Тимчасова допомога призначається дитині віком до 18 років у разі, коли:

- 1) рішення суду про стягнення аліментів з одного з батьків не виконується внаслідок ухилення від їх сплати;
- 2) один з батьків перебуває під арештом, слідством, на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі;
- 3) місце проживання (перебування) одного з батьків не встановлено;
- 4) батько дитини перебуває на строковій військовій службі.

Тимчасова допомога не призначається на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням або на повному державному утриманні.

Розмір допомоги становить 30 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого законом для дитини відповідного віку, і у 2011 році на дітей віком до 6-ти років становить з січня – 244,8 грн, з квітня – 249,6 грн, з жовтня – 255,9 грн, з грудня – 261 грн, а на дітей віком від 6-ти до 18 років – з січня – 293,1 грн, з квітня – 299,1 грн, з жовтня – 306,6 грн, з грудня – 312,6 грн.

**7. Державна соціальна допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях** за принципом «гроші ходять за дитиною» надається у розмірі, що дорівнює різниці між двома прожитковими мінімумами для дитини відповідного віку та розміром призначених на дитину аліментів, пенсії, стипендії та державної допомоги.

Максимальний розмір допомоги у 2011 році на дітей віком до 6-ти років становить з січня – 1632 грн, з квітня – 1664 грн, з жовтня – 1706 грн, з грудня – 1740 грн, а на дітей віком від 6 до 18 років – з січня – 1954 грн, з квітня – 1994 грн, з жовтня – 2044 грн, з грудня – 2084 грн.

**8. Допомога особі, яка проживає разом з інвалідом I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує стороннього догляду, на догляд за ним.**

Допомога становить 10% прожиткового мінімуму для працездатних осіб і у 2011 році становить з січня – 94,1 грн., з квітня – 96 грн, з жовтня – 98,5 грн, з грудня – 100,4 грн.

#### **9. Допомога на поховання.**

Розмір допомоги диференціюється в розрізі категорій одержувачів і у 2011 році становить:

- 1) для непрацездатних осіб – дві пенсії;
- 2) для застрахованих осіб – 1400 грн;
- 3) для безробітних осіб – 960 грн.

**10. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам** призначається у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму, а саме:

– інвалідам з дитинства I групи у розмірі 100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Крім цього надається надбавка на догляд за інвалідом з дитинства I групи у розмірі 50% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

– інвалідам з дитинства II групи у розмірі 80% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

– інвалідам з дитинства III групи у розмірі 60% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

– до державної соціальної допомоги встановлюються доплата: щомісячна державна адресна допомога у сумі, що не вистачає до прожиткового мінімуму (Постанова КМУ від 26.03.2008 р. № 265 „Деякі питання пенсійного забезпечення громадян»);

– одиноким інвалідам з дитинства II і III групи, які за висновком МСЕК потребують постійного стороннього догляду передбачено надбавку на догляд за ними в розмірі 15% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

– на дітей-інвалідів до 18 років – 70% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність. Крім цього може бути призначена надбавка на догляд, яка складає 50% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку.

Розмір допомоги у 2011 році наведено у табл. 9.22.

Якщо інвалід з дитинства або дитина-інвалід має право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника і дану державну соціальну допомогу, ці виплати призначаються одночасно.

**11. Допомога при усиновленні дитини** призначається особам, які усиновили дитину після 1 січня 2009 року, незалежно від одержання на дитину інших видів допомоги.

Допомога при усиновленні дитини призначається на кожну дитину в розмірі та в порядку, що встановлені для виплати допомоги при народженні першої дитини, на дату набрання законної сили рішенням про усиновлення.

Усиновлювачу допомога при усиновленні дитини призначається і виплачується органами праці та соціального захисту населення за місцем його реєстрації.

**12. Допомога малозабезпеченим сім'ям** надається сім'ї, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий за прожитковий мінімум для сім'ї.

**Розмір державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства  
та дітям-інвалідам у 2011 році**

Вид допомоги	Розмір допомоги, грн:			
	з січня	з квітня	з жовтня	з грудня
інвалідам з дитинства I групи з надбавкою на догляд	1125	1146	1176	1200
інвалідам з дитинства II групи	600	611, 2	627, 2	640
одиноким інвалідам з дитинства II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	712,5	725,8	744,8	760
інвалідам з дитинства III групи	450	458,4	470,4	480
одиноким інвалідам з дитинства III групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують постійного стороннього догляду з надбавкою на догляд	562,5	573	588	600
на дітей-інвалідів	525	534,8	548,8	560
на дітей-інвалідів до 6-ти років з надбавкою на догляд	933	950,8	975,3	995
на дітей-інвалідів від 6-ти до 18 років з надбавкою на догляд	1013,5	1033,3	1059,8	1081
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою	787,5	802, 2	823,2	840
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, до 6-ти років з надбавкою на догляд	1195,5	1218,2	1249,7	1275
на дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, від 6-ти до 18 років з надбавкою на догляд	1276	1300,7	1334,2	1361

Сума допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом за попередні 6 місяців.

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям не може бути більше ніж 75 відсотків від рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї.

До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму, який встановлюється щорічним Законом України «Про Державний бюджет України». У 2011 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги відповідно до Закону України

«Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становить: для працездатних осіб – 21 відсоток, для дітей – 50 відсотків, для осіб, які втратили працездатність та інвалідів – 75 відсотків відповідного прожиткового мінімуму.

З метою посилення соціального захисту сімей з дітьми для кожної дитини, яка входить до складу малозабезпеченої сім'ї, рівень забезпечення прожиткового мінімуму збільшується на 10 відсотків, а для кожної дитини, яка утримується матір'ю (батьком, усиновителем), що не перебуває у шлюбі, і запис про батька (матір) цієї дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться в установленому порядку за вказівкою матері (батька), та для кожної дитини, в якій один або обоє батьків є інвалідами I або II групи, – на 20 відсотків.

Розмір державної соціальної допомоги (в тому числі і максимальний), визначений відповідно до статті 5 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», збільшується у 2011 році на кожну дитину віком від 3 до 13 років на 60 гривень, а на кожну дитину віком від 13 до 18 років – на 100 гривень.

Рівні забезпечення прожиткового мінімуму для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям у 2011 році наведені у табл. 9.23.

Таблиця 9.23

**Рівні забезпечення прожиткового мінімуму у 2011 році**

№ з/п	Категорії осіб	Розміри, грн:
1.	Для працездатних осіб	з січня – 197,61
		з квітня – 201,6
		з жовтня – 206,85
		з грудня – 210,84
2.	Для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів	з січня – 562,5
		з квітня – 573
		з жовтня – 588
		з грудня – 600
3.	Для дітей: віком до 6-ти років	з січня – 408
		з квітня – 416
		з жовтня – 426,5
		з грудня – 435
	віком від 6-ти до 18 років	з січня – 488,5
		з квітня – 498,5
		з жовтня – 511
		з грудня – 521
віком від 18 до 23 років (за умови навчання)	з січня – 470,5	
	з квітня – 480	
	з жовтня – 492,5	
	з грудня – 502	

Видатки на соціальний захист також передбачають утримання установ соціального забезпечення:

- 1) будинків-інтернатів для старих та інвалідів;
- 2) дитячих закладів-інтернатів для малолітніх інвалідів;
- 3) притулків для неповнолітніх;
- 4) центрів соціальних служб для молоді;
- 5) клубів підлітків за місцем проживання;
- 6) відділень соціальної допомоги на дому;
- 7) пунктів тимчасового розміщення біженців.

Видатки плануються на основі кількості ліжок, кількості ліжко-днів, кубатури і площі приміщень. Заробітна плата планується згідно зі штатним розписом і тарифікаційним списком. Додатковим джерелом фінансування виступають доходи від підсобних господарств. Інші статті кошторису плануються аналогічно іншим закладам охорони здоров'я.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 9 (п). Бюджетне фінансування установ освіти**

1. Видатки бюджетів на загальну середню освіту.
2. Бюджетне фінансування шкіл-інтернатів.
3. Бюджетне фінансування дошкільних закладів.
4. Видатки бюджетів на підготовку кадрів.

### **Заняття 10 (п). Бюджетне фінансування установ охорони здоров'я**

#### **та закладів культури й мистецтва**

1. Видатки бюджетів на фінансування охорони здоров'я.
2. Порядок планування фонду оплати праці лікарів, середнього, молодшого медичного персоналу.
3. Бюджетне фінансування закладів культури й мистецтва.

### **Заняття 11 (п). Бюджетне фінансування закладів фізичної культури**

#### **та спорту. Видатки бюджетів на соціальний захист населення**

1. Видатки бюджетів на розвиток фізичної культури і спорту.
2. Форми і види соціального захисту населення.
3. Види та порядок розрахунку державних допомог сім'ям з дітьми.
4. Бюджетне фінансування установ соціального забезпечення.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Оперативно-сітьові показники для розрахунку видатків на утримання бюджетних установ.
2. Особливості планування видатків на утримання шкіл-інтернатів.

3. Особливості планування видатків на утримання дитячих дошкільних закладів.
4. Порядок планування фонду оплати праці вчителів.
5. Порядок планування фонду оплати праці лікарів, середнього, молодшого медичного персоналу.
6. Бюджетне фінансування закладів культури і мистецтва.
7. Бюджетне фінансування розвитку фізичної культури і спорту.
8. Види та порядок розрахунку соціальних допомог.
9. Видатки бюджетів на фінансування вищих навчальних закладів.

## **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**

**1. Вихідним узагальнюючим показником контингенту у загальноосвітніх школах є:**

- 1) кількість педагогічних ставок;
- 2) кількість учнів;
- 3) кількість класів;
- 4) норматив педагогічного навантаження.

**2. Похідним узагальнюючим показником контингенту у загальноосвітніх школах є:**

- 1) кількість педагогічних ставок;
- 2) кількість учнів;
- 3) кількість класів;
- 4) норматив педагогічного навантаження.

**3. Посадові оклади вчителів загальноосвітніх шкіл встановлюються документом:**

- 1) тарифікаційним списком;
- 2) кошторисом доходів і видатків;
- 3) планом асигнувань;
- 4) лімітною довідкою.

**4. Норматив тижневого педагогічного навантаження у загальноосвітніх школах встановлюється за групами класів у розрахунку:**

- 1) 1-4 класи – 30 учнів, 5-11 класи – 35 учнів;
- 2) 1-4 класи – 20 годин, 5-11 класи – 18 годин;
- 3) 1-4 класи – 18 годин, 5-11 класи – 18 годин;
- 4) 1-IX класи – 16 годин, X-XI класи – 18 годин.

**5. Посадовий оклад вчителя коригується з урахуванням:**

- 1) погодинної оплати праці;
- 2) фактичного річного навантаження;
- 3) фактичного тижневого навантаження;
- 4) фактичного навантаження на один клас.

**6. До заробітної плати вчителів встановлюється надбавка:**

- 1) за класне керівництво;
- 2) за заміщення працівників, що перебувають у відпустці;
- 3) за звання «заслужений працівник народної освіти»;
- 4) всі відповіді правильні.

**7. До заробітної плати вчителів встановлюється доплата:**

- 1) за класне керівництво;
- 2) за заміщення працівників, що перебувають у відпустці;
- 3) за звання «заслужений працівник народної освіти»;
- 4) всі відповіді правильні.

**8. До заробітної плати вчителів встановлюється надбавка:**

- 1) за науковий ступінь;
- 2) за перевірку зошитів;
- 3) за звання «народний вчитель»;
- 4) всі відповіді правильні.

**9. До заробітної плати вчителів встановлюється доплата:**

- 1) за науковий ступінь;
- 2) за перевірку зошитів;
- 3) за завідування навчальними кабінетами;
- 4) всі відповіді правильні.

**10. До заробітної плати вчителів встановлюється надбавка:**

- 1) за виконання обов'язків завідувача навчальним відділом;
- 2) за звання «заслужений методист»;
- 3) за звання «старший вчитель»;
- 4) за звання «заслужений працівник народної освіти».

**11. Посадовий оклад управлінського персоналу в загальноосвітніх школах визначається:**

- 1) середньорічною кількістю педагогічних ставок;
- 2) нормативом тижневого педагогічного навантаження;
- 3) середньорічною кількістю учнів;
- 4) кількістю навчальних годин на всі класи.

**12. Особливостями планування видатків на утримання шкіл-інтернатів є:**

- 1) додаткове планування посад навчально-допоміжного персоналу;
- 2) встановлення заробітної плати адмінперсоналу з урахуванням кількості учнів;
- 3) встановлення додаткових джерел фінансування у вигляді плати батьків;
- 4) всі відповіді правильні.

**13. Особливостями планування видатків на утримання дитячих дошкільних закладів є:**

- 1) додаткове планування штату вихователів;
- 2) встановлення додаткових джерел фінансування у вигляді абонентської плати;

- 3) планування видатків на харчування у розрахунку на вихователя;
- 4) всі відповіді правильні.

**14. Особливостями планування видатків на утримання дитячих дошкільних закладів є:**

- 1) додаткове планування видатків на комунальні послуги та енергоносії;
- 2) додаткове планування видатків на підвищення посадових окладів працівників, що перебувають у відпустці;
- 3) планування позабюджетних коштів у вигляді плати батьків;
- 4) всі відповіді правильні.

**15. Узагальнюючим показником контингенту для планування видатків на утримання ВНЗ є:**

- 1) середньорічний контингент професорсько-викладацького складу;
- 2) кількість студентів з урахуванням їх прийому та випуску;
- 3) середньорічна кількість форм навчання;
- 4) середньорічний показник навчального навантаження.

**16. Кількість посад професорсько-викладацького складу у ВНЗ встановлюється:**

- 1) за нормативом студентів у розрізі форм навчання;
- 2) за нормативом студентів у цілому у ВНЗ;
- 3) за нормативом студентів у розрахунку на академічну годину;
- 4) за нормативом студентів у розрахунку на академічну групу.

**17. Посадовий оклад професорсько-викладацького складу враховує:**

- 1) вчений ступінь, наукове звання, доплати за керівництво аспірантами;
- 2) вчений ступінь, наукове звання, погодинну оплату праці;
- 3) науковий ступінь, посаду, надбавки за IV рівень акредитації;
- 4) науковий ступінь, посаду, вчене звання.

**18. Посадові оклади навчально-допоміжного персоналу ВНЗ встановлюються документом:**

- 1) кошторисом доходів і видатків;
- 2) наказом міністерства фінансів;
- 3) штатним розписом;
- 4) розрахунково-платіжним тарифікаційним списком.

**19. Розмір погодинної оплати праці викладачів ВНЗ визначається:**

- 1) науковим ступенем і посадою;
- 2) науковим ступенем, ставкою погодинної оплати праці;
- 3) науковим ступенем, вченим званням, адміністративною посадою, погодинним посадовим окладом;
- 4) науковим ступенем, граничним тижневим навантаженням, сумою заробітної плати у розрахунку на одну годину.



**20. Мінімальний розмір стипендії студентів ВНЗ встановлюється:**

- 1) у відсотках до мінімальної заробітної плати;
- 2) у відсотках до розміру забезпечення прожиткового мінімуму;
- 3) у відсотках до стипендіального фонду ВНЗ;
- 4) у відсотках до прожиткового мінімуму.

**21. Загальний розмір стипендій студентів ВНЗ може обмежуватися:**

- 1) доведеними лімітами обсягів кошторисного фінансування;
- 2) доведеними лімітами стипендіального фонду;
- 3) доведеними лімітами стипендіального фонду та нормативами бюджетної забезпеченості;
- 4) доведеними лімітами бюджетного розпису і плану асигнувань.

**22. Планування видатків на утримання поліклінічних медичних закладів проводиться на основі показників:**

- 1) кількості ліжок і ліжко-днів;
- 2) кількості амбулаторних обстежень;
- 3) нормативного показника лікарських відвідувань;
- 4) потреби в ліжковому фонді, чисельності посад лікарів та іншого медичного персоналу.

**23. Планування видатків на утримання стаціонарних медичних закладів проводиться на основі показників:**

- 1) кількості ліжок і ліжко-днів;
- 2) кількості амбулаторних обстежень;
- 3) нормативного показника лікарських відвідувань;
- 4) потреби в ліжковому фонді, числа посад лікарів та іншого медичного персоналу.

**24. Показник кількості ліжко-днів у стаціонарних медичних закладах використовується при плануванні видатків за КЕК:**

- 1) оплата праці працівників бюджетних установ;
- 2) видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- 3) придбання основного капіталу;
- 4) придбання предметів і матеріалів.

**25. Нормативна потреба в ліжковому фонді для стаціонарних медичних закладів визначається з урахуванням:**

- 1) чисельності населення, обороту ліжка, відсотка госпіталізації;
- 2) чисельності лікарських посад, обороту ліжка, відсотка госпіталізації;
- 3) чисельності населення, обороту ліжко-днів, відсотка госпіталізації;
- 4) чисельності населення, обороту ліжка, відсотка лікарських відвідувань.

**26. Посадовий оклад лікаря встановлюється:**

- 1) відповідно до стажу роботи;
- 2) на основі присвоєної атестаційної категорії;
- 3) згідно зі штатним розписом;

4) всі відповіді правильні.

**27. До заробітної плати лікаря встановлюється надбавка:**

- 1) за керівництво інтернами;
- 2) за роботу в нічний час;
- 3) за почесне звання «народний лікар»;
- 4) всі відповіді правильні.

**28. До заробітної плати лікаря встановлюється доплата:**

- 1) за керівництво інтернами;
- 2) за роботу в нічний час;
- 3) за почесне звання «народний лікар»;
- 4) всі відповіді правильні.

**29. До заробітної плати лікаря встановлюється надбавка:**

- 1) за науковий ступінь;
- 2) за завідування кабінетом;
- 3) за суміщення професій;
- 4) всі відповіді правильні.

**30. Розмір надбавки до посадового окладу лікарям-керівникам структурних підрозділів визначається:**

- 1) кількістю посадових осіб у медичному закладі;
- 2) кількістю медичного персоналу на один пост;
- 3) обсягом ліжкового фонду;
- 4) кількісним показником лікарських посад у відділенні.

**31. Кількість лікарських посад у стаціонарному медичному закладі встановлюється:**

- 1) за нормативом посад середнього медичного персоналу на одного лікаря;
- 2) за нормативом кількості ліжок на одного лікаря у розрізі відділень;
- 3) за нормативами лікарських відвідувань та нормами прийому пацієнтів;
- 4) за кількісним складом цілодобових постів.

**32. Кількість лікарських посад у поліклініці встановлюється:**

- 1) за нормативом посад середнього медичного персоналу на одного лікаря;
- 2) за нормативом кількості ліжок на одного лікаря у розрізі відділень;
- 3) за нормативами лікарських відвідувань та нормами прийому пацієнтів;
- 4) за кількісним складом цілодобових постів.

**33. Кількість посад середнього медичного персоналу у стаціонарних медичних закладів регламентується:**

- 1) кількістю ліжок на одного пацієнта у розрізі відділень;
- 2) нормативом ліжок на один пост;
- 3) числом цілодобових постів;
- 4) чисельністю лікарських посад у розрізі окремих спеціальностей.

**34. Кількість цілодобових постів середнього медичного персоналу у лікарнях встановлюється:**

- 1) за нормативом лікарських відвідувань на один пост у розрізі відділень;
- 2) за нормативом ліжок на один пост;
- 3) за нормативом лікарських посад на один пост;
- 4) за нормативом робочого часу на один пост.

**35. Кількість посад середнього медичного персоналу в поліклініках встановлюється:**

- 1) за нормативом лікарських відвідувань у розрізі спеціалістів;
- 2) за нормативом на одну лікарську посаду;
- 3) за нормативом на один цілодобовий пост;
- 4) за нормативом ліжок на один пост.

**36. Кількість посад молодшого медичного персоналу в стаціонарних медичних закладах встановлюється:**

- 1) за нормативом кількості ліжок на одну лікарську посаду;
- 2) за нормативом лікарських посад у розрізі відділень;
- 3) за нормативом кількості ліжок на один пост;
- 4) за нормативом площі приміщень на одну посаду санітарки.

**37. Додатковим джерелом фінансування охорони здоров'я в ринковому середовищі є:**

- 1) кошти позабюджетних фондів;
- 2) страхування ризиків життя;
- 3) кошти медичних накопичувальних фондів;
- 4) страхові відшкодування за договорами медичного страхування.

**38. Узагальнюючим показником для планування бюджетних видатків на утримання бібліотек є:**

- 1) площа приміщень бібліотеки;
- 2) обсяг книжкового фонду в умовах друкованих аркушах;
- 3) чисельність посад бібліотекарів та обслуговуючого персоналу;
- 4) фактичний показник бібліотечного фонду.

**39. Узагальнюючим показником для планування бюджетних видатків на утримання музеїв є:**

- 1) вартість музейних експонатів;
- 2) обсяг музейних фондів;
- 3) структура та норматив музейних фондів на одного жителя;
- 4) середньорічний показник музейних фондів.

**40. Бюджетні дотації культурноосвітнім закладам надаються:**

- 1) з метою фінансової санації національних театрів;
- 2) для покриття тимчасових касових розривів;
- 3) на фінансування діяльності всеукраїнських творчих спілок, які здійснюють її відповідно до установчих документів;

4) всі відповіді правильні.

**41. До видатків на придбання основного капіталу в культосвітніх установах належать:**

- 1) придбання канцелярських товарів, м'якого інвентаря;
- 2) поповнення бібліотечних і музейних фондів;
- 3) поточний ремонт приміщень і споруд;
- 4) всі відповіді правильні.

**42. Фонд оплати праці в установах фізичної культури і спорту планується згідно з показниками:**

- 1) посадовими окладами і надбавками за шкідливі умови праці, майстерність, наукові ступені, преміями та стипендіями учасникам національних збірних команд;
- 2) середньомісячною кількістю працівників, надбавками і доплатами до заробітної плати;
- 3) середньорічним контингентом спортсменів, їх посадовими окладами, надбавками і преміями за досягнення високих спортивних результатів;
- 4) посадовими окладами, преміями, надбавками за майстерність і шкідливі умови праці, нормами відрядних на час виїзних змагань та навчально-тренувальних зборів.

**43. Узагальнюючим показником планування бюджетних асигнувань на утримання спортивних шкіл є:**

- 1) середньорічна кількість учнів спеціалізованих спортивних шкіл;
- 2) середньорічна кількість учнів ДЮСШ;
- 3) середній розмір видатків на одного учня;
- 4) всі відповіді правильні.

**44. До заробітної плати викладачів та тренерів спортивних шкіл встановлено надбавку:**

- 1) за звання «народний тренер»;
- 2) за участь в міжнародному олімпійському русі;
- 3) за вчене звання «майстер спорту»;
- 4) всі відповіді правильні.

**45. До заробітної плати викладачів та тренерів спортивних шкіл встановлено надбавку:**

- 1) за спортивне звання доктора наук;
- 2) за науковий ступінь «заслужений майстер спорту»;
- 3) за звання «заслужений тренер»;
- 4) всі відповіді правильні.

**46. Формою надання соціальних гарантій населенню є:**

- 1) встановлення неоподаткованого мінімуму з податку на прибуток;
- 2) платні послуги в сфері освіти та охорони здоров'я;
- 3) пільгове оподаткування пріоритетних сфер економіки;
- 4) законодавче затвердження рівня мінімальної заробітної плати.

**47. Формою надання соціальних гарантій населенню є:**

- 1) соціальні гарантії у сфері економічної діяльності;
- 2) встановлення неоподаткованої бази з майнових і ресурсних податкових платежів населення;
- 3) виплата цільових допомог соціально незахищеним суб'єктам економіки;
- 4) індексація грошових доходів громадян.

**48. Соціальний захист населення здійснюється у вигляді:**

- 1) пенсійного забезпечення громадян, що тимчасово втратили працездатність;
- 2) соціального страхування працівників підприємств, що стали безробітними;
- 3) виплати державних допомог сім'ям з дітьми;
- 4) всі відповіді правильні.

**49. Соціальне забезпечення населення проводиться у вигляді:**

- 1) пенсійного страхування реабілітованих громадян;
- 2) соціального страхування непрацездатних категорій громадян;
- 3) виплат допомог на дітей малозабезпеченим сім'ям;
- 4) надання житлово-комунальних субсидій установам соціального забезпечення.

**50. Мінімальний розмір допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами встановлений на рівні:**

- 1) не більше 25 % прожиткового мінімуму;
- 2) не менше 25 % прожиткового мінімуму;
- 3) не обмежується;
- 4) не менше 25 % мінімальної заробітної плати.

**51. При розрахунку розміру допомоги у зв'язку з вагітністю і пологами безробітним жінкам за основу береться:**

- 1) середня заробітна плата в галузях економіки;
- 2) прожитковий мінімум;
- 3) мінімальний розмір заробітної плати;
- 4) мінімальна допомога з безробіття.

**52. Мінімальний розмір державної допомоги одиноким матерям визначений:**

- 1) 30 % загального прожиткового мінімуму;
- 2) 30 % заробітної плати для працюючих матерів і мінімальної заробітної плати для непрацюючих матерів;
- 3) 30 % прожиткового мінімуму для дітей віком до 6-ти років;
- 4) 30 % прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку.

**53. Граничний максимальний розмір допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку становить суму:**

- 1) 25 % прожиткового мінімуму для сім'ї;
- 2) 23 % загального прожиткового мінімуму;
- 3) 100 % прожиткового мінімуму для дітей віком до 6-ти років;
- 4) 100 % прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

**54. Граничний розмір державної допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми становить суму:**

- 1) 75 % прожиткового мінімуму для працездатних членів сім'ї;
- 2) 75 % рівня забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї;
- 3) 75 % мінімальної заробітної плати у розрахунку на всіх членів сім'ї;
- 4) 75 % загального прожиткового мінімуму в розрахунку на всіх членів сім'ї.

**55. Заняття за індивідуальною формою навчання проводяться при чисельності днів у плані, меншою за:**

- 1) 30 осіб;
- 2) 18 осіб;
- 3) 12 осіб;
- 4) 5 осіб.

**56. Гранична наповнюваність одного плану складає:**

- 1) 30 днів;
- 2) 18 днів;
- 3) 12 днів;
- 4) 5 днів.

**57. До заробітної плати вчителів встановлюється підвищення:**

- 1) за звання «заслужений методист»;
- 2) за звання «старший вчитель»;
- 3) за звання «заслужений працівник народної освіти»;
- 4) всі відповіді правильні.

**58. Доплата за класне керівництво встановлюється у розмірі 50%, якщо у класі менше ніж:**

- 1) 30 учнів;
- 2) 18 учнів;
- 3) 12 учнів;
- 4) 5 учнів.

**59. Надбавки до заробітної плати вчителів встановлюються у % до:**

- 1) посадового окладу, встановленого відповідно до тарифного розряду;
- 2) прожиткового мінімуму на працездатну особу;
- 3) посадового окладу, визначеного з урахуванням фактично відпрацьованих годин;
- 4) мінімальної заробітної плати.

**60. Доплата до заробітної плати вчителів встановлюється у % до:**

- 1) посадового окладу, встановленого відповідно до тарифного розряду;
- 2) прожиткового мінімуму на працездатну особу;
- 3) посадового окладу, визначеного з урахуванням фактично відпрацьованих годин;
- 4) мінімальної заробітної плати.

**61. Вихідним оперативно-сільовим показником у стаціонарних медичних закладах є:**

- 1) нормативний показник лікарських відвідувань;
- 2) чисельність прикріпленого населення;
- 3) кількість ліжок;
- 4) кількість ліжко-днів.

**62. Чисельність населення і показник госпіталізації є основою для визначення:**

- 1) фактичної наявності лікарняних місць;
- 2) нормативної потреби в ліжковому фонді;
- 3) кількості лікарських відвідувань;
- 4) всі відповіді правильні.

**63. Кількість лікарських відвідувань у амбулаторно-поліклінічних закладах використовується при плануванні видатків за КЕК:**

- 1) оплата праці працівників бюджетних установ;
- 2) видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- 3) придбання предметів і матеріалів;
- 4) придбання основного капіталу.

**64. Кількість лікарських посад в амбулаторно-поліклінічних закладах залежить від:**

- 1) чисельності населення;
- 2) кількості ліжок;
- 3) обороту ліжка;
- 4) всі відповіді правильні.

**65. Показник контингенту у бібліотеках використовується при плануванні видатків на:**

- 1) оплату праці працівників бюджетних установ;
- 2) оплату комунальних послуг та енергоносіїв;
- 3) придбання предметів і матеріалів;
- 4) придбання основного капіталу.

**66. Максимальний розмір допомоги на дітей одиноким матерям становить:**

- 1) 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 2) 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 3) 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 4) 75% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

**67. Максимальний розмір допомоги на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, становить:**

- 1) 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 2) 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 3) 100% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку;
- 4) 200% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

## НАВЧАЛЬНІ ЗАДАЧІ

**Завдання 9.1.** Обчислити місячний фонд оплати праці вчителів 1-4 класів загальноосвітньої школи на основі наступних даних:

I. Відомості про педагогічний персонал:

№ з/п	Прізвище та ініціали	Звання, категорія	Фактичне педагогічне навантаження на тиждень, год	Додаткові види робіт	Стаж роботи, роки
1.	Іванова М.В.	класне керівництво, перша категорія	21	–	12
2.	Соловйова І.М.	вища категорія	8	директор школи	20
3.	Паламарчук Г.К.	класне керівництво, вища категорія	9	завідувач навчального відділу	22
4.	Юрченко Л.Н.	народний вчитель, перша категорія	22	–	25
5.	Юрченко С.Н.	кандидат наук, перша категорія	21	–	10
6.	Ванько К.П.	спеціаліст із середньою спеціальною освітою	23	–	4

II. Кількість учнів у школі – 450 осіб.

III. Ставка заробітної плати завідувача навчального відділу на 10% нижча за оклад директора.

**Завдання 9.2.** Обчислити місячний фонд оплати праці вчителів 10-11 класів загальноосвітньої школи на основі таких даних:

I. Відомості про педагогічний персонал:

№ з/п	Прізвище та ініціали	Посада, категорія, предмет викладання	Фактичне педагогічне навантаження на тиждень, год	Звання	Додаткові види робіт	Стаж роботи, роки
1.	Симоненко І.Н.	вчитель історії, вища категорія	20	Вчитель-методист, кандидат наук	–	21
2.	Щербак І.П.	вчитель української мови, вища категорія	19	Кандидат наук	Класне керівництво	18
3.	Коваль С.Н.	вчитель математики, перша категорія	8	–	Завідувач навчального відділу	14



4.	Данько Р.І.	вчитель іноземної мови, друга категорія	19	–	Класне керівництво	2
5.	Петренко О.С.	вчитель хімії, вища категорія	22	Заслужений вчитель	–	15
6.	Гостєва І.Н.	вчитель фізики, друга категорія	21	–	Класне керівництво	6

II. Посадовий оклад зав. навчальним відділом складає 1200 грн.

**Завдання 9.3.** Обчислити кількість педагогічних ставок на один клас, середньорічну кількість класів, річний фонд оплати праці вчителів 5–9 класів середньої школи на основі наступних даних:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1.	Навчальне навантаження на тиждень	год.	
	на 01.01 бюджетного року		740
	на 01.09 бюджетного року		710
2.	Місячний фонд оплати праці вчителів згідно з тарифікаційним списком	тис грн	
	на 01.01 бюджетного року		72,3
	на 01.09 бюджетного року		74
3.	Кількість навчальних годин на один клас на тиждень	год.	30
4.	Кількість класів:	класи	
	на 01.01 бюджетного року		28
	на 01.09 бюджетного року		26

**Завдання 9.4.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання загальноосвітньої школи на основі наступних даних:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1.	Середня ставка вчителя в місяць за тарифікацією:	грн	
	1-4 класи		1370
	5-9 класи		1380
	10-11 класи		1400
2.	Кількість педагогічних ставок станом на 1 січня:	ставки	
	1-4 класи		11
	5-9 класи		31
	10-11 класи		11
3.	Кількість педагогічних ставок станом на 1 вересня:	ставки	
	1-4 класи		11
	5-9 класи		33

	10-11 класи		12
4.	Нарахування на заробітну плату	тис грн	?
5.	Річна планова сума бюджетних асигнувань за іншими статтями кошторису:	тис грн	
	видатки на харчування		150
	видатки на господарські цілі		17
	оплата електроенергії		90
	оплата водопостачання		10
	придбання книг для навчального процесу		4,5
	оплата газопостачання		140
	придбання нематеріальних активів		2,5

**Завдання 9.5.** Обчислити оперативно-сітьові показники на утримання загальноосвітньої школи – середньорічну кількість класів та учнів на основі таких даних:

1. Кількість класів та кількість учнів на 1 січня:

Показники	Класи:										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Кількість класів	7	6	6	5	5	5	6	4	5	4	3
2. Кількість учнів	209	182	176	148	147	150	178	118	147	100	75

2. Дані про прийом і випуск учнів

План випуску		План прийому	
класи	кількість учнів	класи	кількість учнів
IV	148	I	240
IX	147	V	148
XI	75	X	80% від випуску з 9 класів

3. Групування і наповнюваність класів прийнята на рівні 30 осіб у класі.

4. Середньомісячна ставка заробітної плати вчителів:

– на 1 січня – 1520 грн;

– на 1 вересня – 1560 грн.

5. Загальне тижневе навантаження:

– 1-4 класи – 460 год.;

– 5-9 класи – 540 год.;

– 10-11 класи – 248 год.

**Завдання 9.6.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання загальноосвітньої школи на основі наступних даних:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1.	Середня ставка вчителя в місяць за тарифікацією	грн	1320,0
2.	Кількість педагогічних ставок станом на 1 січня:	ставки	

	1-4 класи		7
	5-9 класи		18
	10-11 класи		7
3.	Кількість педагогічних ставок станом на 1 вересня:	ставки	
	1-4 класи		8
	5-9 класи		17
	10-11 класи		9
4.	Річний фонд оплати праці керівного та допоміжного персоналу	тис грн	43,0
5.	Фактичні середні витрати на придбання канцелярських та інших приладів на одного учня за попередні роки		2,5
6.	Середньорічний контингент учнів,	грн	975
	із них навчаються в групі продовженого дня	осіб	450
7.	Норма видатків на харчування на одного учня	грн	52
8.	Кількість днів харчування в році	дні	245
9.	Річна планова сума асигнувань за іншими статтями кошторису:	тис грн	
	нарахування на заробітну плату		?
	оплата комунальних послуг та енергоносіїв		23
	капітальний ремонт приміщення спортивного залу школи		4

**Завдання 9.7.** Обчислити місячний фонд оплати праці кафедри фінансів Державного фінансово-економічного інституту на основі наступних даних:

Прізвище та ініціали	Науковий ступінь	Вчене звання	Примітка	Стаж роботи, роки
1. Коваленко В.І.	доктор наук	професор	завідувач кафедри	20
2. Степанюк В.П.	доктор наук	професор	директор інституту, 0,25 ставки на кафедрі	24
3. Кравченко П.С.	кандидат наук	доцент	0,75 ставки на кафедрі	15
4. Кириленко О.П.	кандидат наук	доцент	заст. завідувача кафедри	18
5. Міщенко В.М.	кандидат наук	доцент	проректор, 0,5 ставки на кафедрі	12
6. Прокопчук М.С.	кандидат наук	ст.викладач	-	7
7. Марченко В.М.	кандидат наук	асистент		6
8. Воронюк Н.В.	-	асистент	-	2
9. Віктюк В.Н.	-	ст.лаборант	-	18
10. Сафронова О.В.	-	лаборант	-	4
11. Медведенко В.С.	кандидат наук	доцент	Працює погодинно (місячне навантаження – 12 акад. год)	2

**Примітка:** Штатним розписом передбачені надбавки в розмірі 10% до посадового окладу.

**Завдання 9.8.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання ВНЗ на основі наступних даних:

Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1	2	3
1. Кількість посад професорсько-викладацького складу:	осіб	
на 1 січня		300
на 1 вересня		302
2. Кількість студентів:	-//-	
на 1 січня		2800
випуск		600
плановий прийом з 1 вересня		40
3. Середньорічна кількість аспірантів	-//-	50
4. Середньомісячна ставка:	грн	
заробітної плати професорсько-викладацького складу		3510
стипендії аспірантів		1240
стипендії студентів		560
5. Річний фонд оплати праці керівного, навчально-допоміжного, обслуговуючого персоналу; погодинна оплата праці	тис грн	1075
6. Планові асигнування за іншими статтями кошторису:	тис грн	
нарахування на заробітну плату		?
придбання м'якого інвентаря		15
господарські видатки		20
комунальні послуги та енергоносії		40
придбання комп'ютерної техніки		95

**Примітка:** Частка студентів денної форми навчання – 65%.

**Завдання 9.9.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання ВНЗ 4 рівня акредитації на основі таких даних:

Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1. Середньорічна численність посад:		
професорсько-викладацького складу		240
навчально-допоміжного персоналу		110
адмінперсоналу		32
обслуговуючого персоналу		80
викладачів, оплата праці яких здійснюється погодинно – всього		40
у тому числі:		
докторів наук		5
кандидатів наук		15

2. Кількість студентів денної форми навчання:	-//-	
на 1 січня		2000
випуск		520
плановий прийом		400
3. Відсоток студентів, що отримують стипендію	%	70
4. Середньомісячна ставка заробітної плати:	грн	
професорсько-викладацького складу		4510
навчально-допоміжного персоналу		1290
адмінперсоналу		2560
обслуговуючого персоналу		1040
5. Місячне навантаження викладачів - погодинників – всього	год	720
у тому числі:		
докторів наук		70
кандидатів наук		240
6. Річна сума бюджетних асигнувань за іншими статтями кошторису:	тис грн	
нарахування на заробітну плату		?
відрядження		145
оплата комунальних послуг та енергоносіїв		1148
7. Середньомісячна стипендія	грн	670

**Завдання 9.10.** Обчислити фонд оплати праці лікарів хірургічного відділення клінічної лікарні на основі наступних даних:

№ з/п	ІМ'Я	Посада	Категорія	Звання	Додатковий вид оплати
1.	Фенчак Л.Є.	лікар-хірург	вища	кандидат наук, заслужений лікар	зав. відділенням
2.	Герасименко І.П.	лікар-хірург	вища	доктор наук, народний лікар	чергування у нічний час (4 рази на місяць)
3.	Терещенко О.П.	лікар-хірург	перша	–	отримав диплом з відзнакою (стаж – 2 роки)
4.	Максименко О.Р.	лікар-травматолог	вища	заслужений лікар	чергування в нічний час (4 рази на місяць)
5.	Піскун В.Н.	лікар-травматолог	без категорії	–	отримав диплом з відзнакою (стаж – 10 місяців)
6.	Глуценко С.В.	лікар-хірург	друга	–	отримав диплом з відзнакою (стаж 6 років), чергування в нічний час (тричі на місяць)

**Примітка:** годинна тарифна ставка лікаря становить 20 грн.

**Завдання 9.11.** Обчислити фонд оплати праці лікарів та середнього медичного персоналу терапевтичного відділення клінічної лікарні на основі наступних даних:

№ з/п	ПІБ	Посада	Категорія	Звання	Додатковий вид оплати
1.	Клименко Р.М.	лікар-терапевт	вища	кандидат наук, народний лікар	зав. відділенням
2.	Симоненко В.П.	лікар-терапевт	вища	заслужений лікар	чергування у нічний час (тричі на місяць)
3.	Клименко Р.І.	лікар-терапевт	перша	–	отримав диплом з відзнакою (стаж – 6 років), чергування в нічний час (4 рази на місяць)
4.	Роговенко Ю.М.	лікар-терапевт	друга	–	чергування в нічний час (тричі на місяць)
5.	Іванчук І.М.	інтерн	–	–	–
6.	Григор'єва І.В.	медсестра	вища	–	старша медсестра
7.	Мазепа А.І.	медсестра	перша	–	отримала диплом з відзнакою
8.	Іваницька П.В.	медсестра	друга	–	–

**Примітка:** годинна тарифна ставка лікаря становить 10 грн.

**Завдання 9.12.** Обчислити фонд оплати праці лікарів, іншого медичного персоналу районної лікарні на основі наступних даних:

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1.	Середньорічна чисельність лікарських посад хірургічного профілю:	осіб	
	вищої категорії		5
	першої категорії		3
	другої категорії		2
	без категорії		3
	інтернів		1
2.	Середньорічна чисельність лікарських посад інших спеціальностей:	осіб	
	вищої категорії		3
	першої категорії		12
	другої категорії		10
	без категорії		6
	інтернів		7
3.	Середньорічна чисельність посад середнього медичного персоналу:	осіб	

	вищої категорії		14
	першої категорії		12
	другої категорії		26
	без категорії		35
4.	Середньорічна чисельність посад санітарок (молодших медсестер)	осіб	95
5.	Середньорічна кількість ліжок	ліжка	350
6.	Нарахування на заробітну плату	тис грн	?

**Завдання 9.13.** Обчислити суму бюджетних асигнувань на утримання комунальної лікарні хірургічного профілю на основі наступних даних:

Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1. Середньорічна кількість ліжок	ліжка	260
2. Кількість днів функціонування ліжка в році	дні	340
3. Середньорічна чисельність посад:	осіб	
лікарів,		58
із них:		
вищої категорії		7
першої категорії		12
другої категорії		34
інтернів		5
середнього медичного персоналу		122
із них:		
вищої категорії		14
першої категорії		21
другої категорії		36
без категорії		51
санітарок		59
обслуговуючого персоналу		74
4. Кубатура приміщень	м <sup>3</sup>	1820
5. Середній рівень споживання електроенергії за попередні роки у розрахунку на місяць	кВт-год	6200
6. Середньорічна сума видатків на теплопостачання, водовідведення	тис грн	114,5
7. Тариф плати за газ у розрахунку на місяць	грн/м <sup>3</sup>	5,6
8. Тариф плати за спожиту енергію у розрахунку на місяць	грн/кВт-год	0,27
9. Норма видатків на харчування	грн	4,00
10. Норма видатків на медикаменти й перев'язувальні засоби	грн	4,50
11. Середньорічні видатки на оплату послуг зв'язку, юридичних консультацій за попередні роки	тис грн	1,9
12. Планове зростання поштово-телеграфних видатків у зв'язку із зростанням діючих тарифів	тис грн	1,2

**Завдання 9.14.** Скласти кошторис стоматологічної поліклініки на основі наступних даних:

1. Оперативно-сітьові показники для розрахунку бюджетних асигнувань:

Показники	Одиниця виміру	Значення показника
1. Середньорічна чисельність посад стоматологів:	осіб	
вищої категорії		9
другої категорії		6
спеціалістів		10
інтернів		2
2. Середньорічна чисельність посад зубних техніків	осіб	12
3. Середньорічна чисельність посад реєстраторів, санітарок	осіб	5
4. Середньорічна чисельність посад допоміжного персоналу	осіб	7
5. Середньорічний рівень видатків за попередні роки:	грн.	
видатки на відрядження		150
оплата телефонних і телеграфних послуг		480
оплата комунальних послуг та енергоносіїв		2100
6. Заборгованість за газопостачання за минулий рік	-//-	420
7. Площа приміщень	м <sup>2</sup>	280
8. Середні видатки на капітальний ремонт у розрахунку на 1 м <sup>2</sup>	грн	0,45

2. Сума доходів від надання платних послуг за рік – 30100 грн.

3. Доходи від здачі в оренду приміщень у розрахунку на місяць – 420 грн.

4. Суми за дорученнями – 450 грн.

5. Напрями розподілу коштів спеціального фонду:

– Заробітна плата – ?

– Нарахування на заробітну плату – 7500 грн.

– Відрядження – 800 грн.

– Придбання основного капіталу – залишок доходів спеціального фонду.

**Завдання 9.15.** На підставі наведених нижче даних необхідно обчислити розмір державної соціальної допомоги у зв'язку з вагітністю і пологами.

Дані для розрахунку:

П.І.Б.	Посада, місце праці	Середньомісячний дохід, грн
1. Петрова О.С.	інспектор ДПА	3645
2. Кравців Р.М.	студентка	565
3. Козлова М.П.	військовослужбовець	2450
4. Олексійко В.Н.	працівник заводу	1240
5. Гаворська Л.В.	безробітна	–

**Примітка:** У Гаворської Л.В. були ускладнені пологи.



**Завдання 9.16.** Обчислити розмір допомоги малозабезпеченій сім'ї на основі наступних даних про склад сім'ї та розмір доходів:

<b>П.І.Б.</b>	<b>Дохід за 6 місяців, грн</b>	<b>Примітка</b>
1. Іваненко А.В. – батько	2980	–
2. Іваненко М.П. – мати	–	непрацездатна
3. Іваненко І.А. – син	–	вік 5 років
4. Іваненко В.А. – син	1350	студент, 20 років
5. Іваненко Р.А. – дочка	–	школярка, 18 років

**Завдання 9.17.** Обчислити розмір допомоги малозабезпеченій сім'ї на основі наступних даних про склад сім'ї та розмір доходів:

<b>П.І.Б.</b>	<b>Дохід за 6 місяців, грн</b>	<b>Примітка</b>
1. Петренко А.В. – батько	2500	–
2. Петренко М.П. – мати	4200	пенсіонерка
3. Петренко І.А. – син	–	вік 6 років
4. Петренко В.А. – син	1440	студент, 20 років
5. Петренко Р.А. – дочка	–	школярка, 10 років

## **ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБОРОНУ ТА УПРАВЛІННЯ**

- Видатки на національну оборону
- Видатки на управління

### **1. Видатки на національну оборону**

Порядок фінансування видатків на національну оборону Конституція України закріплює як одну з найважливіших функцій держави, що є справою всього українського народу, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст. 17). Наша держава, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава має Збройні Сили України з необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності. Саме на них покладено забезпечення оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

Враховуючи значення оборони для функціонування суверенної і недоторканної держави, цілком виправданим є здійснення фінансування її потреб виключно за рахунок державного бюджету України, що визначається як Бюджетним кодексом України, так і спеціальним законодавством. Чинне законодавство також визначає мінімальну суму коштів, які мають бути спрямовані на фінансування потреб національної оборони – не менше 3 % запланованого обсягу ВВП (ст. 2 Закону України «Про оборону України»).

Функціональна структура видатків на національну оборону (код 0200) включає видатки на:

- військову оборону;
- цивільну оборону;
- військову допомогу зарубіжним країнам;
- військову освіту;
- дослідження і розробки у сфері оборони;
- іншу діяльність у сфері оборони.

Витрати Міністерства оборони України на виконання завдань, до яких можуть залучатися з'єднання, частини і підрозділи Збройних Сил України, фінансуються Кабінетом Міністрів України за рахунок коштів, що виділяються у встановленому законодавством порядку на виконання цих завдань, або додаткових коштів (надходжень). Так, за рахунок коштів державного бюджету утримуються органи військового управління – Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи

тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), об'єднаннями, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління зазначених центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань загального військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України. У межах встановлених повноважень Міністерство оборони України здійснює військово-політичне та адміністративне управління Збройними Силами України, а також всебічно забезпечує життєдіяльність Збройних Сил України, їх функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність, підготовку до виконання покладених на них завдань та застосування, комплектування особовим складом та його підготовку, постачання озброєння та військової техніки, матеріальних, фінансових, інших ресурсів та майна згідно з потребами, визначеними Генеральним штабом Збройних Сил України у межах коштів, передбачених державним бюджетом, і здійснює контроль за їх ефективним використанням, організує виконання робіт в інтересах Збройних Сил України і надання послуг.

Збройні Сили України, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, мають таку загальну структуру:

– Генеральний штаб Збройних Сил України як основний орган військового управління;

– види Збройних Сил України – Сухопутні війська, Військово-Повітряні Сили, Війська Протиповітряної оборони, Військово-Морські Сили;

– об'єднання, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил України.

Керівництво Збройними Силами України в межах, передбачених Конституцією України, здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України.

Найбільшу частку у видатках на оборону займають кошти, що направляються на утримання військових частин, фінансова діяльність яких здійснюється на основі кошторису. Основна стаття видатків – грошове забезпечення військовослужбовців та заробітна плата вільнонайманих. Планування цих видатків здійснюється за загальноприйнятою методикою: кількість посад множиться на середній розмір грошового утримання чи ставку. Кількість посад визначається кількістю військових підрозділів. Кожному військовослужбовцю присвоюють звання та призначають на певну посаду. Такі посади та військові звання передбачають у штатах та штатних розписах, затверджених вищими військовими органами.

Грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу складається з посадового окладу, окладу за військовим (спеціальним) званням, щомісячних (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати,

винагороди, які мають постійний характер, премії) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення.

Схема посадових окладів військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу наведена у табл. 10.1, а схема окладів за військовим (спеціальним) званням військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу в табл. 10.2.

Таблиця 10.1

**Схема посадових окладів осіб офіцерського складу  
Збройних Сил України, внутрішніх військ МВС  
за основними типовими посадами**

Найменування посади	Розмір посадового окладу, грн.	
	центральний апарат	військова ланка, територіальні органи (підрозділи)
Перший заступник та заступники командувачів видів Збройних Сил, Об'єднаного оперативного командування та Сил підтримки, внутрішніми військами		2000-2250
Директор департаменту, начальник головного управління	2000-2140	
Командувач військами оперативного командування, командир корпусу, командир повітряного командування		2000-2140
Начальник регіонального управління		1900
Начальник самостійного управління	1800-1900	
Начальник територіального управління		1800-1900
Начальник самостійного відділу	1700-1800	
Начальник відділу в складі департаменту, самостійного управління	1500-1600	
Завідувач самостійного сектора	1350-1400	
Завідувач сектора у складі департаменту, самостійного управління, самостійного відділу	1250-1350	
Старший офіцер	1150-1200	
Командир бригади, командир об'єднаного загону		1150-1200
Офіцер	1050-1150	
Командир полку, командир загону, завідувач сектора регіонального управління		1050-1150
Командир батальйону (дивізіону), командир окремого загону		1000-1100
Командир роти, батареї		950-1050
Командир взводу		750-850

**Оклади військовослужбовців (крім військовослужбовців  
строкової військової служби), осіб рядового і начальницького  
складу за військовими (спеціальними) званнями**

Військові звання	Розмір окладу, грн
Генерал армії України, генерал внутрішньої служби України, генерал служби цивільного захисту	160
Генерал-полковник, адмірал, генерал-полковник міліції, генерал-полковник внутрішньої служби, генерал-полковник служби цивільного захисту	150
Генерал-лейтенант, віце-адмірал, генерал-лейтенант міліції, генерал-лейтенант внутрішньої служби, генерал-лейтенант служби цивільного захисту	145
Генерал-майор, контр-адмірал, генерал-майор міліції, генерал-майор внутрішньої служби, генерал-майор служби цивільного захисту	140
Полковник, капітан I рангу, полковник міліції, полковник внутрішньої служби, полковник служби цивільного захисту	135
Підполковник, капітан II рангу, підполковник міліції, підполковник внутрішньої служби, підполковник служби цивільного захисту	130
Майор, капітан III рангу, майор міліції, майор внутрішньої служби, майор служби цивільного захисту	125
Капітан, капітан-лейтенант, капітан міліції, капітан внутрішньої служби, капітан служби цивільного захисту	120
Старший лейтенант, старший лейтенант міліції, старший лейтенант внутрішньої служби, старший лейтенант служби цивільного захисту	115
Лейтенант, лейтенант міліції, лейтенант внутрішньої служби, лейтенант служби цивільного захисту	110
Молодший лейтенант, молодший лейтенант міліції, молодший лейтенант внутрішньої служби, молодший лейтенант служби цивільного захисту	105
Старший: прапорщик, мічман, прапорщик міліції, прапорщик внутрішньої служби, прапорщик служби цивільного захисту	65
Прапорщик, мічман, прапорщик міліції, прапорщик внутрішньої служби, прапорщик служби цивільного захисту	60
Старшина, головний корабельний старшина, старшина міліції, старшина внутрішньої служби, старшина служби цивільного захисту	55
Старший сержант, головний старшина, старший сержант міліції, старший сержант внутрішньої служби, старший сержант служби цивільного захисту	50
Сержант, старшина I статті, сержант міліції, сержант внутрішньої служби, сержант служби цивільного захисту	45
Молодший сержант, старшина II статті, молодший сержант міліції, молодший сержант внутрішньої служби, молодший сержант служби цивільного захисту	40
Старший: солдат, матрос	35
Солдат, матрос, рядовий міліції, солдат внутрішньої служби, рядовий служби цивільного захисту	30

До посадових окладів встановлюються ряд щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (табл. 10.3) та одноразових додаткових видів грошового забезпечення (табл. 10.4).

Таблиця 10.3

**Щомісячні додаткові види грошового забезпечення військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу**

<b>Вид щомісячного грошового забезпечення</b>	<b>Розмір</b>
1	2
1. Надбавка за виконання особливо важливих завдань під час проходження служби військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби), особам рядового і начальницького складу	до 50 % посадового окладу з урахуванням окладу за військовим званням та надбавки за вислугу років
2. Надбавка за роботу з особовим складом особам рядового, сержантського і старшинського складу, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом і займають штатні посади головного старшини бригади, полку, батальйону, дивізіону та старшини батальйону (дивізіону), ескадрильї, роти, батареї, команди, взводу, а також відповідного їм військового підрозділу із штатною чисельністю військовослужбовців строкової служби 20 та більше осіб	15 % посадового окладу
3. Надбавка за кваліфікацію особам офіцерського складу, особам рядового, сержантського і старшинського складу, військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, що мають клас:	
другий	5 % посадового окладу
перший	8 % посадового окладу
майстра	11 % посадового окладу
4. Винагорода за бойове чергування (бойову службу) військовослужбовцям у частинах і підрозділах ракетних військ, у частинах і підрозділах Повітряних Сил Збройних Сил, які несуть бойове чергування з протиповітряної оборони України, розвідувальних (спецпризначення) з'єднаннях, частинах і підрозділах, на прикордонних заставах, у складі екіпажів літаків, вертольотів, кораблів і катерів Держприкордонслужби за час бойового чергування (бойової служби)	від 10 до 30 % посадового окладу
5. Надбавка за особливі умови служби, пов'язані з підвищеним ризиком для життя	від 5 до 100 % посадового окладу залежно від складності завдань
6. Надбавка за службу у високогірних місцевостях (понад 1200 метрів над рівнем моря)	25 % посадового окладу
7. Надбавка за знання та використання іноземної мови військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, які займають посади, що потребують знання та використання іноземної мови:	
однієї європейської	10 % посадового окладу
однієї східної, угро-фінської або африканської	15 % посадового окладу
двох і більше мов	25 % посадового окладу

1	2
8. Доплата за науковий ступінь кандидата або доктора наук з відповідної спеціальності, якщо діяльність за профілем відповідає науковому ступеню:	
військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу центральних апаратів державних органів, їх регіональних управлінь та інших органів управління військових формувань, військових комісаріатів	відповідно 5 і 10 % посадового окладу
іншим військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу	відповідно 15 і 25 % посадового окладу
9. Доплата за вчене звання особам офіцерського та начальницького складу, які займають посади, пов'язані з педагогічною або науковою діяльністю	
доцента	25 % посадового окладу
професора	33 % посадового окладу
10. Надбавка за спортивні звання військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, які мають спортивні звання, а їх діяльність відповідає за профілем спортивним званням:	
«заслужений тренер», «заслужений майстер спорту»	20 % посадового окладу
«майстер спорту міжнародного класу»	15 % посадового окладу
«майстер спорту»	10 % посадового окладу
11. Надбавка за почесні звання:	
військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу центральних апаратів державних органів, їх регіональних (територіальних) управлінь та інших органів управління військових формувань, військових комісаріатів за почесне звання «заслужений»	5 % посадового окладу
іншим військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу:	
за почесне звання «заслужений»	20 % посадового окладу
за почесне звання «народний»	40 % посадового окладу
12. Премія військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби), особам рядового і начальницького складу у межах фонду преміювання, утвореного у розмірі не менш як 10 % посадових окладів	розмір встановлюється рішенням керівника відповідно до їх особистого вкладу в загальний результат служби
13. Надбавка за вислугу років особам офіцерського складу, особам рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, за вислугу років на військовій службі, яка виплачується у відсотках посадового окладу (за основною чи тимчасово займаною посадою) з урахуванням окладу за військовим званням у таких розмірах на місяць:	
від 1 до 2 років	5 %
від 2 до 5 років	10 %
від 5 до 10 років	20 %
від 10 до 15 років	25 %
від 15 до 20 років	30 %
від 20 до 25 років	35 %
від 25 і більше років	40%

**Одноразові додаткові види грошового забезпечення  
військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу**

<b>Вид одноразового грошового забезпечення</b>	<b>Розмір</b>
1. Одноразова допомога на початкове обзаведення військово-службовцям, які прослужили не менше шести місяців на строковій військовій службі і прийняті на військову службу за контрактом; особам рядового, сержантського і старшинського складу; військовослужбовцям, прийнятим безпосередньо після закінчення строкової військової служби на військову службу за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського складу на строк:	
– до трьох років включно	один посадовий оклад і оклад за військовим званням
– строк понад три роки	два посадових оклади і оклади за військовим званням
2. Винагорода за тривалість безперервної військової служби - військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби) залежно від тривалості безперервної календарної військової служби:	
– за 15 років	один посадовий оклад і оклад за військовим званням
– за 20 років	1,5 посадового окладу і оклади за військовим званням
– за 25 років	два посадових оклади і оклади за військовим званням
– за 30 років	2,5 посадового окладу і оклади за військовим званням
– за 35 і кожні наступні п'ять років	три посадових оклади і оклади за військовим званням
3. Винагорода за розшук, піднімання, розмінування та знешкодження вибухових предметів – військовослужбовцям залежно від характеру робіт і виду вибухових предметів	від 3 до 40 % мінімального посадового окладу командира взводу
4. Матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань та допомога для оздоровлення при щорічній основній відпустці військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової військової служби), особам рядового і начальницького складу	у розмірі, що не перевищує їх місячного грошового забезпечення

Важливе місце в кошторисі займають видатки на утримання військовослужбовців – харчування, обмундирування, витрати на проведення бойової підготовки (1130, 1150).

Фінансування придбання озброєння та військової техніки визначається потребами, пов'язаними з постійною зміною техніки та озброєння у зв'язку з закінченням терміну експлуатації та моральним старінням.



## 2. Видатки на управління

До видатків бюджету на управління належать наступні напрями фінансування:

1. Державне управління.
2. Міжнародна діяльність.
3. Правоохоронна діяльність.
4. Гарантування безпеки держави.

Державне управління включає фінансування таких загальнодержавних функцій:

1. Вищі органи державного управління, органи місцевої влади та місцевого самоврядування.
2. Фінансова та фіскальна діяльність.
3. Зовнішньополітична діяльність.
4. Економічна допомога закордонним країнам.
5. Інші загальнодержавні функції – управління системою державної служби, загальнодержавне планування та статистика.
6. Фундаментальні дослідження.
7. Дослідження і розробки у сфері державного управління.
8. Проведення виборів та референдумів.
9. Обслуговування державного боргу.
10. Міжбюджетні трансферти.

Міжнародна діяльність включає:

1. Міжнародне співробітництво.
2. Реалізацію міжнародних угод.
3. Міжнародні культурні, наукові та інформаційні зв'язки.

Видатки на правоохоронну діяльність та дотримання безпеки держави передбачають фінансування громадського порядку, безпеки, судової влади:

1. Діяльність із забезпечення громадського порядку, боротьби із злочинністю та охорона державного кордону.
2. Протипожежний захист та рятування.
3. Судова влада.
4. Кримінально-виконавча система та виправні заходи.
5. Діяльність у сфері безпеки держави.
6. Нагляд за додержанням законів та представницькі функції в суді.
7. Інша діяльність у сфері громадського порядку, безпеки та судової влади – апарат міністерств, медичні витверезники, поточне утримання внутрішніх військ МВС тощо.

Фінансування управлінських видатків здійснюється з бюджетів відповідно до рівня підпорядкованості. Планування проводиться на основі індивідуальних кошторисів, що складаються на рівні окремих органів управління та установ. Зведені – на рівні міністерств, які включають доходи і видатки окремих підпорядкованих установ.

Формування єдиного кошторису доходів і видатків проводиться на підставі лімітної довідки. Потреба в коштах нижчестоячих організацій визначається на основі:

1. Об'єктивної потреби в коштах органів державної влади.
2. Обсягів і характеру виконаної роботи.
3. Штатної чисельності працівників.
4. Намічених заходів щодо скорочення витрат.

Особливості планування видатків за окремими КЕК:

1. 1110 «Оплата праці працівників бюджетних установ». Значну питому вагу становлять надбавки і доплати:

1.1. Надбавка за ранг. Залежить від займаної посади, рівня кваліфікації, результатів роботи. Усі посади в органах державної служби поділяються на 7 категорій, в межах яких є 15 рангів. Критеріями такого поділу є організаційно-правовий статус органу, обсяг і характер компетенції, роль і місце посади в структурі державного органу.

1.2. Надбавка за вислугу років. Диференціюється за роками трудового стажу:

- понад 3 роки – 10% посадового окладу;
- понад 5 років – 15% посадового окладу;
- понад 10 років – 20% посадового окладу;
- понад 15 років – 25% посадового окладу;
- понад 20 років – 30% посадового окладу;
- понад 25 років – 40% посадового окладу.

1.3. Доплата за науковий ступінь:

- кандидата наук – 5% посадового окладу;
- доктора наук – 10% посадового окладу.

1.4. Надбавка за почесне звання «заслужений» – у розмірі 5 відсотків посадового окладу.

1.5. Премії працівникам відповідно до їх особистого вкладу в загальні результати роботи, а також до державних і професійних свят та ювілейних дат у межах фонду преміювання, утвореного у розмірі не менш як 10 відсотків посадових окладів та економії фонду оплати праці.

1.6. Надбавка за високі досягнення у праці або за виконання особливо важливої роботи:

– керівникам структурних підрозділів, їх заступникам, спеціалістам – у розмірі до 50 відсотків посадового окладу з урахуванням надбавки за ранг державного службовця (дипломатичний ранг, класний чин, кваліфікаційний клас, спеціальне звання) та надбавки (винагороди) за вислугу років;

– керівним працівникам і спеціалістам департаментів, управлінь, відділів, інших структурних підрозділів, які безпосередньо займаються розробленням проектів нормативно-правових актів, проводять експертизу проектів таких актів (якщо положеннями про підрозділи передбачено виконання такої роботи), а також прокурорам та слідчим органів прокуратури, керівним працівникам і слідчим органів внутрішніх справ, посади яких віднесені до відповідних категорій посад державних службовців і які займаються розслідуванням кримінальних справ, – у розмірі до 100 відсотків посадового окладу з урахуванням надбавки за ранг державного службовця (дипломатичний ранг, класний чин, кваліфікаційний клас, спеціальне звання) та надбавки (винагороди) за вислугу років;

– службовцям – у розмірі до 50 відсотків посадового окладу з урахуванням надбавки за вислугу років.

2. Видатки на відрядження плануються, виходячи з кількості відряджень, їх тривалості, віддаленості населених пунктів.

3. Капітальні видатки плануються, виходячи з наявних коштів у відповідних бюджетах.

## **ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ**

### **Заняття 12 (п). Бюджетне фінансування національної оборони та державного управління**

1. Склад і характеристика видатків на національну оборону.
2. Кошторисне фінансування військових частин.
3. Видатки бюджетів на державне управління.
4. Видатки бюджетів на правоохоронну та міжнародну діяльність.

## **ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ**

1. Склад і характеристика видатків на національну оборону.
2. Видатки бюджетів на державне управління, правоохоронну та міжнародну діяльність.
3. Особливості кошторисного фінансування військових частин.
4. Планування фонду оплати праці державних службовців.
5. Джерела фінансування видатків на оборону.

## **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**

### ***1. Фінансування органів державного управління здійснюється:***

- 1) з державного бюджету;
- 2) державного бюджету та позабюджетних фондів;
- 3) з державних і недержавних джерел фінансування;
- 4) з державного та місцевих бюджетів залежно від адміністративного статусу органу управління.

### ***2. Узагальнюючими показниками при плануванні видатків на державне управління є:***

- 1) характер повноважень, штатна чисельність управлінських структур, економія коштів;
- 2) обсяг виконаних робіт, штатна чисельність посадовців, економія коштів;
- 3) обсяг і характер управлінських рішень, штатна чисельність працівників;
- 4) обсяг закріплених повноважень, чисельність працівників апарату державної влади й управління.

### ***3. До заробітної плати державних службовців встановлюються надбавки:***

- 1) за стаж роботи понад три роки;
- 2) за рівень посади у державній службі;

- 3) за науковий ступінь «заслужений економіст»;
- 4) за вислугу років.

**4. До заробітної плати державних службовців встановлюються надбавки:**

- 1) за вислугу років;
- 2) за ранг;
- 3) за науковий ступінь кандидата наук;
- 4) всі відповіді правильні.

**5. Функціональна класифікація видатків на державне управління включає підрозділи:**

- 1) державне управління, правоохоронні правопорушення та забезпечення безпеки держави, міжнародна діяльність;
- 2) міждержавне економічне співробітництво, державне управління, правоохоронна діяльність і забезпечення безпеки держави;
- 3) правоохоронна діяльність і забезпечення безпеки держави, міжнародна діяльність, державне управління;
- 4) всі відповіді неправильні.

**6. Кількість державних посадовців у державних службах регламентується:**

- 1) кошторисом доходів і видатків;
- 2) штатним розписом;
- 3) тарифікаційно-кваліфікаційним списком;
- 4) лімітною довідкою вищестоящого розпорядника коштів.

**7. Критерієм обсягу фінансування національної оборони виступає:**

- 1) військовий потенціал країни;
- 2) рівень мілітаризації економіки;
- 3) обороноздатність країни;
- 4) військова доктрина країни.

**8. Розмір заробітної плати військовослужбовців визначається факторами:**

- 1) військовим званням та займаною посадою;
- 2) військовим званням та рівнем освіти;
- 3) військовим званням та стажем військової служби;
- 4) військовим званням, стратегічним значенням військової частини.

**9. Кількість посад військовослужбовців встановлюється на підставі:**

- 1) кількості осіб на один пост;
- 2) чисельності військових підрозділів;
- 3) граничної наповнюваності закладів національної оборони;
- 4) всі відповіді правильні.

**10. У складі фонду оплати праці військовослужбовців додатково планується:**

- 1) видатки на оновлення військової техніки;
- 2) вартість матеріального утримання військовослужбовців;

- 3) премії за ранг військовослужбовця;
- 4) доплати за понаднормативні години служби.

**11. Мінімальна сума коштів, яка повинна бути спрямована на фінансування потреб національної оборони повинна становити:**

- 1) не менше 60% запланованого обсягу ВВП;
- 2) не менше 3% запланованого обсягу ВВП;
- 3) не більше 3% запланованого обсягу ВВП;
- 4) не більше 2% запланованого обсягу ВВП.

**12. Фінансування Збройних Сил України здійснюється:**

- 1) з державного бюджету;
- 2) з місцевих бюджетів;
- 3) з державного та місцевих бюджетів залежно від адміністративного статусу військової частини;
- 4) з державного бюджету та позабюджетних фондів.

**13. До щомісячних додаткових видів грошового забезпечення відносять:**

- 1) надбавку за роботу з особовим складом;
- 2) допомогу на початкове обзаведення;
- 3) винагороду за тривалість безперервної військової служби;
- 4) всі відповіді правильні.

**14. Щомісячні додаткові види грошового забезпечення не включають:**

- 1) надбавку за роботу з особовим складом;
- 2) надбавку за вислугу років;
- 3) винагороду за бойове чергування;
- 4) винагороду за тривалість безперервної військової служби.

**15. Одноразові види додаткового грошового забезпечення включають:**

- 1) надбавку за роботу з особовим складом;
- 2) надбавку за вислугу років;
- 3) винагороду за бойове чергування;
- 4) винагороду за розшук, піднімання, розмінування та знешкодження вибухових предметів.

**16. Одноразові види додаткового грошового забезпечення не включають:**

- 1) допомогу на початкове обзаведення;
- 2) винагороду за тривалість безперервної військової служби;
- 3) надбавку за вислугу років;
- 4) всі відповіді правильні.

**17. При вислuzі від 5 до 10 років на військовій службі надбавка за вислугу років встановлена в розмірі:**

- 1) 5 % посадового окладу з урахуванням окладу за військовим званням;
- 2) 10 % посадового окладу з урахуванням окладу за військовим званням;
- 3) 20 % посадового окладу з урахуванням окладу за військовим званням;
- 4) 25 % посадового окладу з урахуванням окладу за військовим званням.

## ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

- Суть, поняття та форми державного кредиту
- Суть і класифікація державних позик
- Державний борг і способи коригування позикової політики

### 1. Суть, поняття та форми державного кредиту

*Державний кредит* – сукупність відносин, в яких держава виступає в ролі позичальника коштів, кредитора та гаранта.

З допомогою державного кредиту залучаються вільні фінансові ресурси суб'єктів підприємницької діяльності та громадян, які використовуються для задоволення державних потреб. За своєю економічною суттю державний кредит – форма вторинного перерозподілу ВВП.

Причини існування державного кредиту:

- 1) потреби у виконанні державою своїх функцій;
- 2) постійно зростаючі потреби держави;
- 3) бюджетний дефіцит.

Як фінансова категорія державний кредит виконує наступні функції:

1) формування централізованих грошових фондів держави – виступаючи в ролі позичальника, держава забезпечує додаткові кошти для фінансування власних витрат;

2) використання залучених коштів на фінансування бюджетного дефіциту та інших загальнодержавних програм;

3) контрольна – контроль з боку держави за формами залучення державних позик та за погашенням державного боргу.

Крім того, державний кредит виступає регулятором пропорцій суспільного відтворення в країні. Свідомо використовуючи державний кредит як інструмент регулювання економіки, держава може впроваджувати ту чи іншу фінансову політику (наприклад, мобілізуючи кошти фізичних осіб, держава зменшує їх платоспроможний попит).

Державний кредит має певні спільні риси з банківським кредитом:

- 1) поверненість;
- 2) строковість;
- 3) платність.

Відмінність банківського та державного кредиту – перший призначений для задоволення виробничих потреб суб'єктів господарювання; другий – для задоволення потреб державних органів влади та управління.

Форми державного кредиту:

- 1) державні позики;

2) використання частини вкладів населення в ощадних установах. Ощадна справа належить до державного кредиту, якщо залучені кошти спрямовуються до бюджету. Однак, комерційні банки, як правило, діють на комерційних засадах і мобілізовані кошти формують їхні кредитні ресурси. Частина цих коштів може спрямовуватися на придбання державних цінних паперів і таким чином належати до державного кредиту;

3) грошово-речові лотереї;

4) використання коштів державного позикового фонду. Це означає заміщення грошових ресурсів кредитними. Наслідок – загострення фінансової кризи та посилення інфляції.

## 2. Суть і класифікація державних позик

Державні позики виступають основною формою державного кредиту.

Передумовами їх випуску є:

1) наявність кредиторів, що мають тимчасово вільні кошти;

2) довіра кредиторів до держави;

3) зацікавленість кредиторів у наданні позик державі;

4) можливість держави своєчасно і повністю повернути борг і виплатити дохід.

Державні позики класифікують за наступними ознаками:

1. За правовим оформленням:

– *на підставі угод*. Угодами оформляються кредити від інших держав, міжнародних організацій і фінансових інститутів;

– *цінними паперами*. З їх допомогою мобілізуються кошти на фінансовому ринку. Види цінних паперів, якими оформляються позики:

– *облігації*. Можуть бути знеособленими – на покриття дефіциту бюджету; цільовими – під конкретні програми. Облігація має такі види оцінки:

– *номінальна* – зазначена сума боргу;

– *курсова* – ціна, за якою вона продається залежно від доходності, надійності, ліквідності.

– *казначейські зобов'язання*. Казначейськими зобов'язаннями оформляються, як правило, короткострокові позики.

Відмінності між облігаціями та казначейськими зобов'язаннями:

– облігації випускаються з метою поповнення бюджету, цільових державних фондів, на спеціальні цілі; казначейські зобов'язання – лише на поповнення бюджету;

– за облігаціями фінансовий дохід виплачується у фіксованих відсотках, у вигляді вигравів; за казначейськими зобов'язаннями – у фіксованих відсотках;

– облігації обертаються вільно або обмежено серед населення і юридичних осіб; казначейські зобов'язання – реалізуються лише серед населення.

2. За місцем розміщення:

– *внутрішні* – на внутрішньому фінансовому ринку, тобто надаються юридичним особам, фізичними особами, нерезидентами;

– *зовнішні* – надходять ззовні від урядів, юридичних осіб, фізичних осіб інших країн, міжнародних організацій і фінансових інститутів.

3. За суб'єктом емісії:

- *державні*. Випускаються центральними органами управління і надходження від них спрямовуються до державного бюджету;
- *місцеві*. Випускаються місцевими органами управління і надходження від них спрямовуються до місцевих бюджетів.

4. За характером використання цінних паперів:

- *ринкові*. Вільно купуються, продаються і перепродуються на ринку цінних паперів;
- *не ринкові*. Власники не можуть продати такі цінні папери, крім того вони не допускаються на ринок цінних паперів.

5. За забезпеченістю:

- *заставні*. Забезпечуються державним майном чи конкретними доходами;
- *беззаставні*. Не мають конкретного матеріального забезпечення і їх надійність визначається авторитетом держави.

6. За терміном погашення:

- *короткострокові* (до одного року);
- *середньострокові* (один-п'ять років);
- *довгострокові* (більше п'яти років).

7. За виплатою доходу:

- *процентні*. Дохід встановлюється у вигляді позичкового відсотка. Може встановлюватися як тверда фіксована ставка, так і плаваюча (змінюється під впливом попиту і пропозиції на кредитному ринку);
- *виграшні*. Виплата доходу здійснюється на підставі проведених тиражів виграшів. Дохід отримують ті кредитори, чиї облігації виграли;
- *дисконтні*. Державні цінні папери купуються з певною знижкою, а погашаються за номінальною вартістю.

8. За характером погашення:

*одноразова виплата;*  
*виплата частинами:*

- позика погашається рівними частинами протягом кількох років;
- позика погашається щоразу наростаючими сумами;
- щоразу сума зменшується.

9. За характером зобов'язань:

- *з правом дострокового погашення;*
- *без права дострокового погашення.*

*Джерела погашення державних позик:*

- 1) доходи від інвестування позичених коштів у високоефективні проекти;
- 2) додаткові надходження від податків;
- 3) економія коштів від зменшення видатків;
- 4) емісія грошей;
- 5) рефінансований борг – кошти, залучені від нових позик.

### **3. Державний борг і способи коригування позикової політики**

Державний борг – сума заборгованості держави своїм кредиторам.



Розрізняють наступні види боргу:

- 1) *поточний* – сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році, а також сума відсотків з усіх випущених позик;
- 2) *капітальний* – загальна сума заборгованості та відсотки, що мають бути сплачені за позики;
- 3) *внутрішній* – заборгованість кредиторам держави в даній країні;
- 4) *зовнішній* – заборгованість кредиторам за межами даної країни.

Бюджетним кодексом визначається граничний розмір державного боргу – не більше 60% фактичного річного обсягу ВВП.

Управління державним боргом складається з трьох стадій:

- 1) залучення державних запозичень;
- 2) використання коштів;
- 3) погашення та обслуговування боргу.

Основне завдання управління державним боргом полягає у забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення боргів.

За умови неспроможності держави через певні причини забезпечити погашення позик і виплат за ними відсотків можуть прийматися рішення щодо коригування позикової політики, яка може здійснюватися наступними способами:

1. *конверсія* – зміна дохідності позик. Проводиться внаслідок зміни на фінансовому ринку;
2. *консолідація* – передача зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову позику з метою продовження терміну позики. Проводиться у формі обміну облігацій попередньої позики на нові;
3. *уніфікація* – об'єднання кількох позик в одну;
4. *обмін за регресивним співвідношенням облігацій попередніх позик на нові*. По суті це часткова відмова держави від своїх боргів;
5. *відтермінування* – перенесення термінів виплати заборгованості;
6. *анулювання* – повна відмова держави від своєї заборгованості.

## ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

### Заняття 13 (с). Державний кредит і видатки бюджету обслуговування державного боргу

1. Форми і види державного кредиту.
2. Класифікація державних позик.
3. Державний борг та його види.
4. Способи коригування державної позикової політики.

## ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Взаємозв'язок та відмінність між державним та банківським кредитом.
2. Форми і види державного кредиту. Класифікація державних позик.
3. Державний борг та методи управління ним.
4. Правове оформлення державних позик.

5. Механізм управління державним боргом.
6. Способи коригування державної позикової політики.
7. Суть рефінансування державного боргу.

## **ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ**

### ***1. Державний кредит – це:***

- 1) позика, яка надається від імені держави фізичним особам;
- 2) сукупність відносин, у яких держава виступає в ролі позичальника коштів, кредитора та гаранта;
- 3) грошові відносини між державою та фізичними і юридичними особами з приводу сплати податків;
- 4) заборгованість державних підприємств перед постачальниками.

### ***2. Які основні причини існування державного кредиту:***

- 1) потреба держави у нарощуванні прибутків;
- 2) виплата додаткових пенсій;
- 3) бюджетний дефіцит;
- 4) бюджетний дефіцит, постійно зростаючі потреби держави.

### ***3. Розрізняють такі форми державного кредиту:***

- 1) акцій і облігацій;
- 2) товарна і грошова;
- 3) готівкова і безготівкова;
- 4) строкова і безстрокова.

### ***4. Державний кредит включає наступні елементи:***

- 1) державні позики, кошти населення в ощадних банках, грошово-речові лотереї;
- 2) валюту даної країни та вільноконвертовану валюту;
- 3) державні резерви;
- 4) резерви НБУ та комерційних банків.

### ***5. У яких випадках ощадна справа належить до державного кредиту:***

- 1) при виплаті пенсій населенню;
- 2) у випадку, якщо залучені кошти населення спрямовуються до бюджету і на придбання державних цінних паперів;
- 3) при реалізації лотерей;
- 4) при здійсненні будь-яких операцій ощадним банком.

### ***6. Що розуміють під міжнародним кредитом:***

- 1) валютні резерви НБУ;
- 2) відносини між державами з приводу передачі валютних цінностей чи товарних кредитних ресурсів на умовах їх поверненості та платності;
- 3) вільноконвертовані валюти при їх використанні при розрахункових операціях;
- 4) дотації, гранти та донорські внески міжнародних фінансових інституцій.

### ***7. Відповідно до правового оформлення державні позики поділяють на:***

- 1) позики на підставі угод і цінні папери;
- 2) готівкові і безготівкові;

- 3) товарні і грошові;
- 4) фонди і резерви.

**8. За місцем розміщення державні позики класифікують як:**

- 1) готівкові і безготівкові;
- 2) внутрішні і зовнішні;
- 3) державні і місцеві;
- 4) ринкові і неринкові.

**9. За правом емісії державні позики – це ті, що:**

- 1) випускаються місцевими органами влади;
- 2) емітуються центральними органами управління;
- 3) емітуються комерційними банками у формі ощадних сертифікатів;
- 4) емітуються державними підприємствами у формі облігацій.

**10. За терміном погашення державні позики бувають:**

- 1) строкові і безстрокові;
- 2) фіксовані і плаваючі;
- 3) коротко-, середньо- і довгострокові;
- 4) витратні і дисконтні.

**11. За характером виплати доходу виділяють такі державні позики:**

- 1) з одноразовою виплатою;
- 2) з виплатою частинами;
- 3) процентні, виграшні і дисконтні;
- 4) заставні і беззаставні.

**12. Залежно від забезпеченості державні позики можуть бути:**

- 1) рефінансовані і емісійні;
- 2) заставні і беззаставні;
- 3) виграшні і процентні;
- 4) внутрішні і зовнішні.

**13. За характером зобов'язань державні позики поділяють на:**

- 1) з правом або без права дострокового погашення;
- 2) довгострокові і короткострокові;
- 3) з фіксованим або плаваючим процентним доходом;
- 4) боргові і ринкові.

**14. Основними джерелами погашення державних позик виступають:**

- 1) доходи від інвестування, емісія грошей, економія коштів від зменшення видатків;
- 2) тільки емісія грошей;
- 3) нові позики, що надаються державним підприємствам;
- 4) зменшення надходжень податкових платежів.

**15. Якими видами цінних паперів можуть оформлятися державні позики:**

- 1) векселями і ощадними сертифікатами;
- 2) тільки акціями;
- 3) тільки облігаціями;
- 4) акціями, облігаціями, казначейськими зобов'язаннями.

**16. Внутрішні державні позики – це:**

- 1) розміщення цінних паперів серед вітчизняних юридичних і фізичних осіб;
- 2) надходження від урядів інших держав;
- 3) надходження від міжнародних фінансових організацій;
- 4) емісія цінних паперів комерційними банками.

**17. Що розуміють під зовнішніми державними позиками:**

- 1) розміщення грошово-речових лотерей серед населення;
- 2) надходження коштів від розміщення цінних паперів серед фізичних і юри–дичних осіб інших держав, а також від міжнародних фінансових організацій;
- 3) гранти міжнародних фінансових організацій;
- 4) прямі фінансові інвестиції.

**18. Що розуміють під державним боргом:**

- 1) фінансові ресурси держави;
- 2) зобов'язання держави своїм кредиторам;
- 3) резервні бюджетні фонди;
- 4) розмір державного дефіциту.

**19. Що означає обслуговування державного боргу:**

- 1) розробка кредитного механізму для державних позик;
- 2) техніко-економічні обґрунтування доцільності випуску державних цінних паперів;
- 3) комплекс заходів держави щодо погашення позик, виплати відсотків за ними, уточнення та зміни умов погашення позик;
- 4) визначення умов додаткової емісії грошей.

**20. Який державний орган регулює внутрішній борг України:**

- 1) Верховна Рада України;
- 2) Міністерство фінансів України;
- 3) Національний банк України;
- 4) Державне казначейство.

**21. Яку мету переслідує управління державним боргом:**

- 1) забезпечення зростання надходжень до бюджету;
- 2) розробку державної кредитної політики;
- 3) забезпечення платоспроможності держави щодо погашення боргів;
- 4) розробку щодо недопущення дефіциту бюджету.

**22. Розрізняють наступні види державного боргу:**

- 1) внутрішні і зовнішні;
- 2) емісійний і кредитний;
- 3) забезпечений і незабезпечений;
- 4) стандартний і нестандартний.

**23. Що розуміють під внутрішнім державним боргом:**

- 1) суму заборгованості кредиторам держави в даній країні;
- 2) заборгованість кредиторам за межами країни;

- 3) сума заборгованості, що підлягає погашенню у поточному році;
- 4) суму державних кредитів від міжнародних фінансових організацій.

**24. Зовнішній державний борг – це:**

- 1) загальна сума заборгованості всім кредиторам держави;
- 2) сума відсотків, що мають бути сплачені за позики;
- 3) сума заборгованості кредиторам за межами країни;
- 4) заборгованість кредиторам держави в даній країні.

**25. Що розуміють під конверсією державного боргу:**

- 1) передача зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову;
- 2) зміна дохідності позик внаслідок змін на фінансовому ринку;
- 3) об'єднання кількох позик в одну;
- 4) перенесення строків виплати заборгованості.

**26. Акумуляція державного боргу – це:**

- 1) об'єднання кількох позик в одну;
- 2) повна відмова держави від своїх зобов'язань;
- 3) зміна дохідності позик;
- 4) перенесення строків виплати заборгованості.

**27. Консолідація як спосіб управління державним боргом означає:**

- 1) об'єднання кількох позик в одну;
- 2) продовження терміну погашення позик;
- 3) передача зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову з метою продовження терміну позики;
- 4) обмін облігацій за регресивним співвідношенням облігацій попередніх позик на нові.

**28. У якому документі вказується розмір видатків на обслуговування державного боргу:**

- 1) у Законі України «Про Державний бюджет України на поточний рік»;
- 2) у постановах Кабінету Міністрів України;
- 3) у фінансових планах підприємств;
- 4) у державній програмі економічного і соціального розвитку країни.

**29. Як впливає розмір державного боргу на економіку країни?**

- 1) позитивно сприяє піднесенню економіки;
- 2) сприяє збільшенню прямих інвестицій в економіку;
- 3) спричинює збільшення видаткової частини державного бюджету, тим самим знижує фінансові можливості держави;
- 4) забезпечує зростання ВВП.

**30. Джерелом покриття державного боргу є:**

- 1) державний кредит;
- 2) доходи бюджету;
- 3) кошти міжнародних фінансових установ;
- 4) резервні фонди уряду.

## ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Соціально-економічна суть і функції бюджету держави.
2. Зміст і напрями реалізації бюджетної політики.
3. Суть і складові елементи бюджетного механізму.
4. Роль і місце бюджету в державному регулюванні соціально-економічного розвитку.
5. Суть та специфіка бюджету як фінансового плану в Україні.
6. Бюджетне планування: суть, принципи, методи.
7. Бюджетне прогнозування: суть, призначення, методи та етапи здійснення.
8. Суть та використання програмно-цільового методу в бюджетному плануванні.
9. Бюджетний дефіцит: суть, причини виникнення та форми прояву.
10. Методи фінансування бюджетного дефіциту та заходи щодо його подолання.
11. Структура бюджетної системи України.
12. Організація бюджетного устрою.
13. Принципи побудови бюджетного устрою. Бюджетні резерви.
14. Механізм розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи.
15. Поняття та призначення бюджетної класифікації.
16. Бюджетна класифікація видатків: суть, призначення, види.
17. Організація бюджетного процесу в Україні.
18. Суть управління бюджетом.
19. Державні фінансові органи та їх повноваження в сфері управління бюджетною системою.
20. Суть і передумови існування міжбюджетних відносин.
21. Класифікація міжбюджетних відносин.
22. Характеристика міжбюджетних відносин за формами руху коштів.
23. Форми міжбюджетних трансфертів в Україні.
24. Суть і класифікація доходів бюджету.
25. Суть, методи і джерела формування доходів бюджету.
26. Поняття, склад, механізм формування та використання загального фонду бюджету.
27. Поняття, склад, порядок формування та використання спеціального фонду держави.
28. Суть, склад, місце податкових надходжень у системі доходів бюджету.
29. Склад і форми мобілізації неподаткових надходжень до бюджету.
30. Доходи від операцій з капіталом: склад, порядок формування, значення в системі доходів бюджету.
31. Офіційні трансферти як механізм реалізації міжбюджетних відносин.
32. Цільові бюджетні фонди: види, порядок формування та використання.
33. Суть, склад, класифікація видатків бюджету.
34. Принципи, форми, методи бюджетного фінансування.
35. Єдиний кошторис доходів і видатків бюджетної установи: суть, структура, види.
36. Розпорядники бюджетних коштів: види, функції, повноваження.

37. Суть і види бюджетних норм. Порядок їх застосування в бюджетному плануванні.
38. Необхідність і склад видатків на економіку.
39. Форми й методи фінансової підтримки державного сектора економіки.
40. Операційні видатки на розвиток економіки: склад, джерела фінансування, порядок виділення з бюджету.
41. Видатки бюджетів на утримання промислового, енергетичного та агропромислового комплексу.
42. Кошторисне фінансування науково-дослідних установ і фундаментальних досліджень.
43. Оперативно-сітьові показники діяльності загальноосвітніх шкіл: види та порядок розрахунку.
44. Порядок планування фонду оплати праці вчителів у середніх загальноосвітніх школах.
45. Порядок планування видатків на придбання предметів і матеріалів, відрядження, оплату комунальних послуг та енергоносіїв у середніх загальноосвітніх школах.
46. Особливості планування видатків на утримання шкіл-інтернатів.
47. Особливості планування видатків на утримання дитячих дошкільних закладів.
48. Порядок планування видатків на утримання вищих навчальних закладів.
49. Оперативно-сітьові показники діяльності установ охорони здоров'я: види та порядок розрахунку.
50. Порядок планування фонду оплати праці лікарів та іншого медичного персоналу в установах охорони здоров'я.
51. Механізм бюджетного фінансування закладів культури й мистецтва.
52. Бюджетне фінансування розвитку фізичної культури і спорту.
53. Суть, склад, форми фінансування видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення населення.
54. Види і порядок надання державних соціальних допомог.
55. Бюджетне фінансування національної оборони.
56. Бюджетне фінансування органів державного управління.
57. Сутність і форми державного кредиту.
58. Класифікація державних позик, передумови їх випуску та джерела погашення.
59. Суть та види державного боргу.
60. Способи коригування позикової політики держави.

## ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

**Автономність бюджету** – незалежність відповідних органів влади й управління у процесі формування й виконання бюджету даного рівня від органів влади і управління вищого рівня. Засновується на чіткому розмежуванні функцій і повноважень між рівнями адміністративно-територіального поділу. Забезпечується збалансованим розподілом доходів і видатків між бюджетами.

**Бюджет автоматичний** – автоматичне перенесення бюджету минулого року на новий бюджетний рік у разі несвоєчасного прийняття нового бюджету.

**Бюджет** – план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

**Бюджет району в місті** – встановлений нормами, затвердженими рішенням районної Ради в місті, план формування і використання районного фонду коштів для забезпечення функцій, які здійснюються органами влади і самоврядування району в місті.

**Бюджет села (селища)** – встановлений нормами, затвердженими рішенням сільської (селищної) Ради, план формування і використання фонду коштів окремого села (селища) для забезпечення функцій, які здійснюються органом самоврядування села (селища) та його виконавчим комітетом.

**Бюджет сільської ради** – встановлений нормами, затвердженими рішенням сільської Ради, план формування і використання фонду коштів кількох сіл, що входять до складу однієї сільської Ради, для забезпечення функцій, які здійснюються органом самоврядування та його виконавчим комітетом.

**Бюджет центральний** – основний фонд централізованих грошових коштів держави в цілому та федеративних утворень, призначений для реалізації функцій, покладених на загальнодержавні та федеральні органи влади й управління.

**Бюджети місцевого самоврядування** – бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

**Бюджетна дотація** – бюджетні кошти, які передаються з бюджету вищого рівня до бюджетів нижчого рівня на безоплатній і безповоротній основі для покриття їх дефіциту в частині поточних видатків.

**Бюджетна інвестиція** – вкладання коштів у визначені об'єкти і проекти з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Вони є капітальними вкладеннями у розвиток виробництва чи соціальну сферу.

**Бюджетна класифікація** – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів, що забезпечує загальнодержавне і міжнародне зіставлення бюджетних даних. Включає чотири розділи: доходи бюджету; видатки і кредитування бюджету; фінансування бюджету; державний борг.

**Бюджетна модель** – порядок і методологія формування і використання бюджету, які відображаються: в рівні бюджетної централізації валового внутрішнього продукту; принципах, методах, формах і джерелах мобілізації його доходів; принципах, напрямках і формах бюджетного фінансування. Визначається місцем та роллю, які відводяться бюджету в суспільстві та фінансовій системі.



**Бюджетна позичка** – надання коштів з бюджету вищого рівня бюджету нижчого рівня на покриття тимчасових касових розривів (випередження в часі фінансування видатків по відношенню до надходження доходів) на умовах строковості і поворотності до кінця бюджетного року.

**Бюджетна політика** – діяльність держави у галузі формування і використання бюджетних коштів, спрямована на підтримання високого рівня зайнятості, стабільної економіки, зростання валового внутрішнього продукту.

**Бюджетна програма** – сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

**Бюджетна рівновага** – стан окремих бюджетів і бюджетної системи в цілому, що характеризується наявністю врівноваженості двох різноспрямованих факторів: доходів і видатків.

**Бюджетна система** – врегульована правовими нормами сукупність усіх видів бюджетів, які створюються у країні відповідно до її бюджетного устрою.

**Бюджетна система України** – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

**Бюджетна субвенція** – цільова субсидія з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня на умовах пайової участі даних бюджетів у фінансуванні визначених цільових видатків, об'єктів, програм, проектів та заходів. У разі порушення цільового використання субвенція підлягає поверненню бюджету, що її видав.

**Бюджетна субсидія** – бюджетні кошти, надані бюджету іншого рівня бюджетної системи на умовах часткового фінансування цільових видатків.

**Бюджетне асигнування** – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

**Бюджетне забезпечення** – сукупність заходів і грошових коштів та створення умов, що сприяють нормальному проходженню бюджетного процесу, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтриманню стабільного функціонування бюджетної системи та її бюджетів, попередженню порушень законів і нормативних актів.

**Бюджетне зобов'язання** – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі упродовж цього ж періоду або у майбутньому.

**Бюджетне право** – сукупність фінансово-правових норм, що регулюють бюджетні відносини.

**Бюджетне призначення** – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом, Законом України «Про Державний бюджет України» або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні, часові і цільові обмеження, яке дозволяє надавати бюджетні асигнування.

**Бюджетне регулювання** – діяльність органів законодавчої і виконавчої влади вищого рівня щодо розподілу і перерозподілу доходів та нормування видатків, яка здійснюється з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

**Бюджетне субсидіювання** – передача коштів з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня з метою надання фінансової допомоги та фінансування певних програм.

**Бюджетне фінансування** – надання в безповоротному порядку грошового забезпечення на видатки, пов'язані зі здійсненням державних замовлень, виконанням державних програм, утриманням державних і комунальних установ та організацій.

**Бюджетний дефіцит** – величина перевищення видатків бюджету над його постійними доходами. У визначенні розміру дефіциту державні позики до джерел доходів не враховуються.

**Бюджетний запит** – документ, підготовлений головним розпорядником бюджетних коштів, що містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступні бюджетні періоди.

**Бюджетний кредит** – форма фінансування, що передбачає надання суб'єктам господарювання коштів з бюджету на засадах поворотності, строковості і платності.

**Бюджетний механізм** – сукупність конкретних форм бюджетних відносин, специфічних методів формування і використання бюджетних коштів.

**Бюджетний мультиплікатор** – числовий коефіцієнт, що показує, у скільки разів зростуть або скоротяться бюджетні доходи через збільшення або скорочення бюджетних видатків на одну грошову одиницю.

**Бюджетний період** – визначений період, на який здійснюється складання і виконання затвердженого бюджету.

**Бюджетний процес** – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства.

**Бюджетний профіцит** – перевищення доходів бюджету над його видатками.

**Бюджетний устрій** – організація і принципи побудови бюджетної системи, встановлення її складу і структури та взаємозв'язку між окремими ланками бюджетної системи.

**Бюджетні кошти (кошти бюджету)** – належні відповідно до законодавства надходження та витрати бюджету.

**Бюджетні обмеження** – фінансові обмеження на витрачання грошових коштів з бюджету, які виражаються в формі гранично допустимих видатків.

**Бюджетні потоки** – рух грошових коштів до бюджету і з нього, а також між окремими бюджетами, який здійснюється через рахунки бюджету, що відкриваються в установах банківської системи.

**Бюджетні резерви** – заздалегідь відокремлена частина бюджетних коштів, призначена для фінансування невідкладних витрат, що не могли бути передбачені під час затвердження бюджету.

**Бюджетні установи** – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів. Бюджетні установи є неприбутковими.

**Взаємні розрахунки** – передача коштів з одного бюджету до іншого у зв'язку з перерозподілом між ними доходів або видатків після затвердження бюджету.

**Видатки бюджету** – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування. При цьому використання доходів держави здійснюється на поточні і капітальні потреби за галузевим, відомчим, цільовим і територіальним призначенням.

**Видатки розвитку (капітальні видатки)** – фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови національної економіки; субсидії, субвенції та інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням виробництва і соціальної сфери. До них належать придбання основного капіталу; створення державних запасів і резервів; придбання землі та нематеріальних активів; капітальні трансферти.

**Виконання бюджету** – забезпечення повного і своєчасного надходження всіх передбачених у затвердженому бюджеті доходів і спрямування цих коштів на фінансування видатків, включених до бюджету.

**Викуп державного боргу** – виплата коштів власникам державних цінних паперів при настанні терміну їх погашення.

**Вилучення бюджетного надлишку** – перевищення запланованих доходів над нормованими видатками, що передаються на законодавчій основі з бюджету нижчого рівня до бюджету вищого рівня.

**Витрати бюджету** – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

**Відомча структура видатків бюджету** – групування видатків, що відображає розподіл бюджетних асигнувань за безпосередніми отримувачами коштів з бюджету.

**Вільний залишок коштів бюджету** – кошти, що утворилися на початок поточного бюджетного року; доходи бюджету, додатково одержані у процесі виконання бюджету; суми перевищення доходів над видатками, які утворилися в результаті збільшення надходжень до бюджету чи економії у видатках поточного року. Вільний залишок бюджетних коштів визначається як різниця між залишком коштів загального фонду бюджету і оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду. Ці кошти не підлягають вилученню органами державної виконавчої влади вищого рівня.

**Власні надходження бюджетних установ** – кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності.

**Внутрішній державний борг** – заборгованість держави юридичним і фізичним особам, яка утворилась у зв'язку із залученням їх коштів на внутрішньому фінансовому ринку для фінансування видатків бюджету та виконання державних програм і замовлень.

**Гарантований Автономною Республікою Крим чи територіальною громадою міста борг** – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо отриманих та непогашених на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено місцевими гарантіями.

**Гарантований державою борг** – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо отриманих та непогашених на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями;

**Головні розпорядники бюджетних коштів** – бюджетні установи в особі їх керівників, які отримують повноваження шляхом встановлення бюджетних призначень.

**Депозитні суми** – кошти, що не належать бюджетній установі, надходять у тимчасове її розпорядження і з настанням відповідних умов перераховуються за призначенням. Вони не належать до коштів спеціального фонду.

**Державна допомога** – грошова допомога, що виплачується фізичним особам за рахунок коштів бюджету або державних цільових фондів.

**Державна дотація** – кошти, що виділяються з бюджету підприємствам на покриття їх збитків.

**Державна податкова служба** – державний орган, що підтримує єдину систему контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення і повнотою внесення до бюджету і позабюджетних фондів податків, обов'язкових платежів і зборів.

**Державна позика** – отримання державою коштів у формі запозичень від юридичних і фізичних осіб, урядів інших країн, міжнародних фінансових організацій на умовах поворотності, терміновості і платності.

**Державна субвенція** – цільове виділення коштів з бюджету суб'єктам підприємницької діяльності на фінансування певних програм і проектів на умовах пайової участі бюджету та отримувача коштів.

**Державне банкрутство** – повна або часткова відмова держави від платежів за зовнішніми та внутрішніми боргами.

**Державне замовлення** – замовлення державними органами виготовлення продукції (товарів), проведення робіт за рахунок коштів бюджету.

**Державне запозичення** – операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету.

**Державне споживання** – частина валового внутрішнього продукту, що витрачається на утримання державного апарату, здійснення державних функцій, в т. ч. витрати на оплату державних замовлень і державних закупівель.

**Державний борг** – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

**Державний бюджет** – центральний бюджет України, який призначений для фінансового забезпечення функцій і повноважень вищих органів державної влади й управління.

**Державний грант** – державне замовлення на виконання наукових досліджень і розробок.

**Державний кредит** – це сукупність відносин між державою в особі її органів влади й управління, з одного боку, та юридичними або фізичними особами, з іншого, за яких держава виступає в ролі позичальника коштів або гаранта чи в ролі позикодавця урядам інших країн.

**Державні боргові зобов'язання** – державні цінні папери, що засвідчують відносини у межах позики, в яких боржником виступають органи державного управління.

**Державні закупівлі** – частина вироблених у країні чи за кордоном товарів (послуг, робіт), які купуються державними органами за рахунок коштів бюджету.

**Державні інвестиції** – вкладення за рахунок коштів бюджету чи цільових фондів в інвестиційні проекти чи соціально-економічні програми.

**Державні казначейські зобов'язання** – державні цінні папери на пред'явника, які розміщуються на певний строк і надають право на одержання фіксованого доходу протягом періоду володіння цими паперами.

**Державні соціальні гарантії** – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум.

**Державні соціальні стандарти** – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

**Державні субсидії** – всі невідплатні поточні виплати підприємствам та громадянам, які не передбачають компенсації у вигляді спеціально обумовлених виплат або товарів і послуг в обмін на проведені платежі, а також видатки, пов'язані з відшкодуванням збитків державних підприємств.

**Державні трансферти** – це невідплатні і безповоротні платежі з бюджету юридичним і фізичним особам, які не являють собою придбання товарів чи послуг, надання кредиту або виплату непогашеного боргу.

**Державні цільові фонди** – грошові фонди, що формуються з метою гарантованого фінансування державою певних видатків.

**Державні цінні папери** – боргові зобов'язання, емітовані державою.

**Дефіцитне фінансування** – забезпечення видатків бюджету за рахунок державних позик та емісії грошей в умовах дефіциту бюджету.

**Добровільні платежі** – перерахування коштів у державні й громадські фонди цільового призначення юридичними та фізичними особами у вигляді добровільних пожертвувань, спонсорської допомоги та благодійництва.

**Дотація вирівнювання** – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує.

**Доходи бюджету** – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ).

**Доходи від операцій з капіталом** – доходи бюджету у вигляді надходжень від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі та нематеріальних активів.

**Економічна структура видатків бюджетів** – групування видатків бюджетів усіх рівнів за їх економічним змістом і цільовим призначенням.

**Емісійний дохід** – сума перевищення доходів, отриманих державою від емісійних операцій, над витратами з забезпечення цих операцій. Використовується безпосередньо для покриття бюджетного дефіциту або опосередковано через кредитування держави банківською системою під державні цінні папери.

**Єдиний казначейський рахунок** – система бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих в установах банків за відповідним балансовим рахунком, на які зараховуються податки, збори, інші обов'язкові платежі Державного бюджету та надходження з інших джерел, встановлених законодавством України, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи та/або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

**Єдність бюджетної системи** – означає, що всі бюджети, які формуються у країні та в окремих адміністративно-територіальних одиницях, утворюють єдине ціле. Забезпечується затвердженням на кожному рівні бюджетної системи єдиного (зведеного) бюджету даної території. Ґрунтується на єдиній дохідній базі всіх бюджетів та керівництві бюджетним процесом з єдиного центру.

**Загальний фонд кошторису доходів і видатків бюджетної установи та організації** – кошти, що надходять із загального фонду бюджету, за рахунок якого утримується ця установа чи організація.

**Загальнодержавні податки** – податки, встановлені вищим органом законодавчої влади і обов'язкові для справляння на всій території держави.

**Закон про Державний бюджет України** – Закон України, який затверджує повноваження органам державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

**Закріплені доходи** – доходи, які повністю або частково (відповідно до задалегідь встановлених, незмінних і єдиних нормативів) надходять до відповідних бюджетів.

**Залишок бюджетних коштів** – обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

**Запозичення** – операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами.

**Збалансований бюджет** – бюджет, в якому загальна сума доходів дорівнює загальній сумі видатків.

**Зведений бюджет** – сукупність показників бюджетів, що використовуються для аналізу і прогнозування економічного і соціального розвитку держави як у цілому, так і на відповідній території.

**Зведений бюджет Автономної Республіки Крим** – об'єднання показників бюджету Автономної Республіки Крим, зведених бюджетів її районів та бюджетів міст республіканського значення.

**Зведений бюджет міста з районним поділом** – об'єднання показників міського бюджету та бюджетів районів, що входять до його складу. У разі, коли місту або району в місті адміністративно підпорядковані інші міста, селища чи села, зведений бюджет міста або району в місті включає показники бюджетів цих міст, селищ і сіл.

**Зведений бюджет області** – об'єднання показників обласного бюджету, зведених бюджетів районів і бюджетів міст обласного значення цієї області.

**Зведений бюджет району** – об'єднання показників районних бюджетів, бюджетів міст районного значення, бюджетів селищ і сіл цього району.

**Зведений бюджет України** – об'єднання показників Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей, міст Києва і Севастополя.

**Зовнішній державний борг** – сукупна заборгованість держави іноземним державам, банкам, нерезидентам та міжнародним фінансовим організаціям.

**Зовнішня позика** – основна форма міжнародного кредиту, яка являє собою одержану державою позику від іноземних кредиторів.

**Інвестиційна програма (проект)** – комплекс заходів, визначених на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки та спрямованих на розвиток окремих галузей, секторів економіки, виробництва, регіонів, виконання яких здійснюється з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів чи шляхом надання державних та/або місцевих гарантій.

**Казначейська емісія** – випуск в обіг казначейських білетів, зобов'язань і державних цінних паперів Державним казначейством чи іншими державними фінансовими органами.

**Капітальні бюджетні трансферти** – безповоротні й невідплатні односторонні платежі органів державного управління, які не призводять до виникнення або погашення фінансових вимог. Передбачені на придбання капітальних активів, компенсації втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу або збільшенням капіталу отримувачів.

**Касове виконання бюджету** – прийом та зарахування доходів на рахунки бюджету і перерахування коштів з цих рахунків на фінансування видатків.

**Коефіцієнт вирівнювання** – показник, який використовується для розрахунку обсягу коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування.

**Кошик доходів державного бюджету для надання міжбюджетних трансфертів** – доходи загального фонду державного бюджету, за рахунок яких здійснюється перерахування дотації вирівнювання місцевим бюджетам.

**Кошик доходів місцевих бюджетів** – доходи загального фонду, закріплені цим Кодексом на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

**Кошти на виконання окремих доручень (суми за дорученнями)** – кошти, які бюджетні установи та організації отримують від підприємств, установ, організацій, фізичних осіб та благодійних фондів для виконання певних доручень та/або використання за цільовим призначенням, що визначено стороною, яка надає ці кошти.

**Кошторис** – основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених відповідно до бюджетних призначень.

**Кошторисне фінансування** – виділення коштів на утримання закладів, установ і організацій, виконання певних програм і реалізацію певних заходів на підставі спеціального фінансового документа – кошторису.

**Кредитування бюджету** – операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, внаслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), та операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Для цілей цього Кодексу до кредитів з бюджету також належать бюджетні позички та фінансова допомога з бюджету на поворотній основі.

**Міжбюджетні трансферти** – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого.

**Мінімальна бюджетна забезпеченість** – мінімально припустима вартість послуг держави у грошовому виразі, наданих органами державної влади або органами місцевого самоврядування в розрахунку на душу населення за рахунок коштів відповідних бюджетів.

**Міське запозичення** – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету.

**Міськові бюджети** – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

**Місцевий борг** – загальна сума боргових зобов'язань Автономної Республіки Крим чи територіальної громади міста з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок місцевого запозичення.

**Місцевий фінансовий орган** – установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів, контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету. Для цілей цього Кодексу Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим віднесено до місцевих фінансових органів. Сільський голова забезпечує виконання функцій місцевого фінансового органу, якщо такий орган не створено згідно із законом.



**Місцеві податки і збори** – обов’язкові платежі юридичних та фізичних осіб до місцевих бюджетів, встановлення і справляння яких регулюється місцевими органами влади.

**Міський бюджет** – установлений нормами, затвердженими рішенням міської Ради, план формування і використання загальноміського фонду коштів для забезпечення функцій, які здійснюються органами державної влади і місцевого самоврядування міста.

**Надзвичайний бюджет** – окремий, додатковий до звичайного бюджет, який утворюється у надзвичайних політичних й економічних ситуаціях та призначений для вирішення відповідних проблем.

**Надзвичайний податок** – податок на фізичних та юридичних осіб, що вводиться державою у надзвичайних ситуаціях.

**Надзвичайні видатки** – видатки, передбачені надзвичайним бюджетом.

**Надзвичайні доходи** – доходи, передбачені надзвичайним бюджетом.

**Надходження бюджету** – доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред’явлення цінних паперів.

**Натуральні трансферти** – державна допомога населенню, що надається у вигляді товарів, продуктів і послуг.

**Незбалансований бюджет** – бюджет, в якому не має рівності між загальною сумою доходів і загальною сумою мінімально необхідних видатків.

**Неподаткові надходження** – доходи бюджету у вигляді доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і платежів, некомерційного та побічного продажу, надходжень від штрафів та фінансових санкцій, інших неподаткових надходжень.

**Нерозподілені видатки** – видатки з резервних фондів Кабінету Міністрів України та фондів непередбачених видатків Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних та місцевих державних адміністрацій, виконкомів місцевих рад.

**Нормативи витрат (фінансування)** – показники поточних і капітальних видатків з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

**Обласний бюджет** – установлений нормами, затвердженими рішенням обласної Ради, план формування і використання загальнообласного фонду коштів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади й управління області.

**Облігації державної позики** – облігації, емітентом яких є держава.

**Облігації довгострокові** – облігації зі строком погашення 5–10 років.

**Облігації короткострокові** – облігації зі строком погашення до одного року.

**Обов’язкові платежі** – платежі податкового і неподаткового характеру до бюджету і державних фондів цільового призначення, внесення яких передбачено відповідними законодавчими актами.

**Оборонний бюджет** – частина бюджету держави, яка витрачається на національну оборону.

**Оборотний залишок бюджетних коштів** – частина залишку коштів загального фонду відповідного бюджету, яка утворюється для покриття тимчасо-

вих касових розривів (фінансування видатків випереджає в часі надходження доходів). Встановлюється у розмірі не більше двох відсотків планових видатків загального фонду бюджету і затверджується у Законі України «Про Державний бюджет України» (рішенні про місцевий бюджет). На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережений у встановленому розмірі.

**Одержувач бюджетних коштів** – суб'єкт господарювання, громадська чи інша організація, яка не має статусу бюджетної установи, уповноважена розпорядником бюджетних коштів на здійснення заходів, передбачених бюджетною програмою, та отримує на їх виконання кошти бюджету.

**Органи, що контролюють справляння надходжень бюджету (органи стягнення)** – органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), інших надходжень бюджету.

**Основна діяльність бюджетних установ та організацій** – діяльність відповідно до потреб суспільства, що здійснюється у державних інтересах.

**Паспорт бюджетної програми** – документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого Законом України «Про Державний бюджет України» (рішенням про місцевий бюджет).

**План асигнувань із загального фонду бюджету установи** – помісячний розподіл видатків, затверджених у кошторисі для загального фонду, за скороченою формою економічної класифікації, який регламентує взяття установою зобов'язань протягом року.

**Платіж** – виконання бюджетних, боргових чи податкових зобов'язань, що виникли в поточному або попередніх бюджетних періодах.

**Податкові надходження** – доходи бюджету у вигляді податків на власність, доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, на міжнародну торгівлю та зовнішні операції; внутрішніх податків на товари і послуги; місцевих податків і зборів; державного мита та інших податків.

**Позабюджетна діяльність бюджетних установ та організацій** – надання платних послуг, виконання робіт чи здійснення іншої діяльності, пов'язаної з основною діяльністю установ та організацій, доходи від якої спрямовані на здійснення видатків, передбачених у кошторисі, і не мають на меті отримання комерційного прибутку.

**Позабюджетні кошти** – кошти, які бюджетні установи та організації отримують понад асигнування, що виділяються їм з державного та/або місцевих бюджетів, і використовуються строго за цільовим призначенням. Позабюджетні кошти поділяються за принципом походження та використання на спеціальні кошти, суми за дорученнями, депозитні кошти та інші позабюджетні кошти.

**Позитивний леверидж** – ситуація, коли доходи від залучення додаткових позикових коштів перевищують витрати за цією операцією.

**Поточна емісія** – останній за часом випуск в обіг державних цінних паперів.

**Поточні видатки** – витрати бюджетів на утримання мережі підприємств, установ, організацій та органів, яка діє на початок бюджетного року та набуває

чинності в даному році, а також на фінансування заходів соціального захисту населення та інших заходів, які не належать до тих, що фінансуються за видатками розвитку.

**Проект бюджету** – проект плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюються органами державної влади (органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування) протягом бюджетного періоду, який є невід’ємною частиною проекту Закону України «Про Державний бюджет України» (проекту рішення про місцевий бюджет).

**Проектне фінансування** – фінансування інвестиційних проектів на підставі затвердженої проектно-кошторисної документації за рахунок власних коштів, банківських кредитів чи бюджетних асигнувань.

**Прожитковий мінімум** – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров’я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

**Районний бюджет** – встановлений нормами, затвердженими рішенням районної Ради, план формування і використання загальнорайонного фонду коштів для забезпечення функцій і завдань, які здійснюються органами державної влади й управління району.

**Регулюючі доходи** – доходи, закріплені за бюджетами вищого рівня, що передаються до бюджетів нижчого рівня за диференційованими і щорічно змінюваними нормативами відрахувань з метою збалансування бюджетів нижчого рівня.

**Республіканський бюджет Автономної Республіки Крим** – встановлений нормами закону, прийнятого Верховною Радою Автономної Республіки Крим, план формування і використання загальнореспубліканського фонду коштів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами влади й управління Автономної Республіки Крим.

**Рефінансування державного боргу** – погашення попередньої заборгованості за допомогою випуску нових позик або шляхом заміни короткострокових зобов’язань на середньо- чи довгострокові.

**Рішення про місцевий бюджет** – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи місцевої ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження відповідно Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації або виконавчому органу місцевої ради здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

**Розмежування доходів між бюджетами** – законодавчий розподіл встановлених загальнодержавних податків та обов’язкових платежів між ланками бюджетної системи з метою забезпечення надійної фінансової бази кожного бюджету.

**Розмежування видатків між бюджетами** – законодавчий розподіл видатків, що фінансуються з бюджету, між ланками бюджетної системи у відповідності з розподілом функцій держави між рівнями державної влади й управління.

**Розпис бюджету** – документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

**Розпорядник бюджетних коштів** – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету.

**Секвестр бюджету** – пропорційне скорочення видатків з усіх статей бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишається до закінчення поточного бюджетного року.

**Соціальне забезпечення** – фінансове утримання за рахунок бюджету громадян, які через об'єктивні причини не можуть мати самостійне джерело доходів або перебувати на утриманні інших громадян (інваліди від народження, діти-сироти, самотні люди похилого віку).

**Соціальне страхування** – система фінансових відносин щодо формування і використання страхових фондів, призначених для відшкодування втрат, пов'язаних з постійною чи тимчасовою непрацездатністю та втратою місця роботи.

**Соціальний захист** – сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які в результаті економічної та фінансової кризи чи через інші незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

**Соціальні норми і нормативи** – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

**Спеціальний фонд кошторису доходів і видатків бюджетної установи та організації** – кошти, що надходять на конкретні цілі відповідно до чинного законодавства та витрачаються на відповідні видатки за рахунок цих надходжень. Спеціальний фонд складається з власних надходжень (спеціальні кошти, кошти на виконання окремих доручень, інші власні надходження), субвенцій, одержаних з бюджету іншого рівня, та інших доходів спеціального фонду.

**Спеціальні кошти** – доходи бюджетних установ і організацій, які вони отримують від надання платних послуг, виконання робіт, реалізації продукції чи іншої діяльності, що здійснюється на підставі відповідних нормативно-правових актів, і використовуються за цільовим призначенням згідно зі спеціальним фондом кошторису доходів і видатків.

**Субвенції** – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції.

**Субсидія експортна** – субсидія, що надається підприємствам за рахунок державного бюджету з метою стимулювання експорту.

**Трансферти за кордон** – невідплатні, безповоротні платежі іншим країнам, міжнародним організаціям, наднаціональним органам, некомерційним зарубіжним закладам.

**Трансферти населенню** – поточні платежі фізичним особам у грошовій (але не натуральній) формі, які призначені для збільшення їх доходу.

**Управління бюджетними коштами** – сукупність дій учасника бюджетного процесу відповідно до його повноважень, пов'язаних з формуванням та

використанням бюджетних коштів, здійсненням контролю за дотриманням бюджетного законодавства, які спрямовані на досягнення цілей, завдань і конкретних результатів своєї діяльності та забезпечення ефективного, результативного і цільового використання бюджетних коштів.

**Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості** – гарантований державою в межах наявних бюджетних коштів рівень фінансового забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

**Фінансування бюджету** – надходження та витрати бюджету, пов'язані зі зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

**Функціональна структура видатків бюджетів** – групування видатків бюджетів усіх рівнів, що відображає напрями використання коштів на виконання основних функцій держави.

**Цільове фінансування** – виділення коштів на фінансування конкретних об'єктів і суб'єктів, витрат, програм і проектів.

**Цільові позики** – позики, кошти від розміщення яких призначені для фінансування конкретних цілей з метою вирішення певних соціально-економічних завдань і обумовлені при емісії позики.

## ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєв І.В. Бюджетна система: навч. посібник / І.В. Алексєєв, Н.Б. Ярошевич, А.М. Чушак-Голобородько. – К.: Хай-Тек Прес, 2007. – 376 с.
2. Благун І.Г. Бюджетний менеджмент: навч. посібник / І.Г. Благун, Р.М. Воронко, М.Л. Бучкович. – Львів: «Магнолія – 2006», 2007. – 244 с.
3. Благун І.Г. Фінанси: навч. посібник / І.Г. Благун, Р.С. Сорока, І.В. Єлейко. – Львів: «Магнолія – 2006», 2007. – 314 с.
4. Бюджетна система України та євросоюзу: монографія / [С.О. Булгакова, О.І. Барановський, Г.В. Кучер та ін.] – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 409 с.
5. Бюджетна система України: навч. посібник / [С.І. Юрій, Й.М. Бескид, В.Г. Дем'янишин та ін.] – К.: НІОС, 2000. – 400 с.
6. Бюджетна система України: навч. посібник / [С.О. Булгакова, Л.І. Василенко, С.В. Єрмошенко, Ц.Г. Огонь, Т.О. Масленнікова, О.О. Чечуліна]; За ред. С.О. Булгакової. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 288 с.
7. Бюджетна система: навч. посібник / [К.М. Владимиров, Л.О. Абсава, Л.В. Владимірова, Т.К. Мінза]. – К.: Кондор, 2009. – 220 с.
8. Бюджетна система: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / [В.М. Опарін, В.І. Малько, С.Я. Кондратюк, Г.Б. Коломієць]. – К.: КНЕУ, 2002. – 336 с.
9. Бюджетна система. Вишкіл студії: Навч. посібник / [С.І. Юрій, Й.М. Бескид, В.Г. Дем'янишин та ін.]; за ред. С.І. Юрія та Й.М. Бескида. – К.: Тансон, 2002. – 256 с.
10. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III. – К.: Атіка, 2001. – 80с.
11. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. – К.: Атіка, 2010. – 128с.
12. Бюджетний кодекс України: закон, засади, коментарі / за ред. О.В. Турчинова і Ц.Г. Огня. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 320 с.
13. Бюджетний менеджмент: підручник / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
14. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
15. Василик О.Д. Бюджетна система України: підручник / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
16. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері: монографія / [авт. кол.: Геєць В.М., Александрова В.П., Амоша О.І. та ін.]. – К.: Наукова думка, 2008. – 382 с.
17. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / [авт. кол.: І.О. Луніна, О.П. Кириленко, А.В. Лучка та ін.]. – К.: Експрес, 2010. – 320 с.
18. Загорський В.С. Бюджетна система: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.С. Загорський, І.Г. Благун, В.П. Медведєв. – Львів: видавництво Львівської комерційної академії, 2006. – 276 с.
19. Карлін М.І. Бюджетна система України: навч. посібник / М.І. Карлін. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
20. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О.П. Кириленко. – К.: НІОС, 2000. – 384 с.
21. Конституція України. – К.: Юрид. література, 1996. – 50 с.

22. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: навч. посібник / В.І. Кравченко. – К.: Т-во «Знання», 1999. – 487 с.
23. Луніна І.О. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / [авт. кол.: І.О. Луніна, О.П. Кириленко, А.В. Лучка та ін.]. – К.: Експрес, 2010. – 320 с.
24. Лютий І.О. Державний кредит та боргова політика України: монографія / І.О. Лютий, Н.В. Зражевська, О.Д. Рожко. – К.: ЦУЛ. – 352 с.
25. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. М.Я. Азарова. – К.: ЦУЛ, 2010. – 480 с.
26. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / кол. авторів [заг. редакція, передмова Ф.О. Ярошенка]. – К.: Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. – 592 с.
27. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія / Ц.Г. Огонь. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 580 с.
28. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
29. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: монографія / К.В. Павлюк. – К.: НДФІ, 2006. – 584 с.
30. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посібник / Ю.В. Пасічник. – К.: Знання – Прес, 2002. – 495 с.
31. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України: навч. посібник / Ю.В. Пасічник. – К.: Знання-Прес, 2006. – 607 с.
32. Податкова система України: підручник / за ред. В.М.Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 464 с.
33. Сафонова Л.Д. Бюджетний менеджмент: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Л.Д. Сафонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 186 с.
34. Старостенко Г.Г. Бюджетна система: навч. посібник / Г.Г. Старостенко, Ю.В. Булгаков. – К.: ЦУЛ, 2006. – 240 с.
35. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: навч. посібник / О.О. Синцова. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с.
36. Україна. Верховна Рада України. Про основні напрями бюджетної політики на поточний рік (Бюджетна резолюція): Постанова. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
37. Україна. Закон. Про Державний бюджет України на поточний рік. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
38. Україна. Закон. Про місцеве самоврядування в Україні: від 21 травня 1997 р. № 280-97-ВР // Закони України. – К., 1997. – Т. 12. – С. 180-229.
39. Україна. Закон. Про освіту: від 23.05.1991р. № 1060-ХІІ. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
40. Україна. Закон. Про державну службу: від 16.12.1992р. № 3723-ХІІ. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
41. Україна. Закон. Про службу в органах місцевого самоврядування: від 07.06.2001р. № 2493-ІІІ. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

42. Україна. Закон. Про музеї та музейну справу: від 29.06.1995р. № 249/95–ВР. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
43. Україна. Закон. Про бібліотеки і бібліотечну справу: від 27.01.1995р. № 32/95–ВР. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
44. Україна. Закон. Про дипломатичну службу: від 20.09.2001р. № 2728-III. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
45. Україна. Закон. Про статус народного депутата України: від 17.11.1992р. № 2790-XII– ВР. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
46. Україна. Закон. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: від 20.12.1991р. № 2011-XII– ВР. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
47. Україна. Закон. Про театри і театральну справу: від 31.05.2005р. № 2605-IV. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
48. Україна. Закон. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: від 08.07.2010р. № 2462-VI. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
49. Україна. Закон. Про державну допомогу сім'ям з дітьми від 04.07.2002 р. № 49-IV. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
50. Україна. Кабінет Міністрів. Порядок складання, розгляду, затвердження та основні вимоги до виконання кошторисів бюджетних установ: Постанова від 28 лютого 2002 року № 228. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
51. Україна. Кабінет Міністрів. Про оплату праці та щомісячне грошове утримання суддів: Постанова від 03 вересня 2005 року № 865. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
52. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек: Постанова від 22 січня 2005 року № 84. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
53. Україна. Кабінет Міністрів. Про реалізацію окремих положень частини другої статті 28 Закону України «Про музеї та музейну справу»: Постанова від 22 січня 2005 року № 82. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
54. Україна. Кабінет Міністрів. Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів: Постанова від 09 березня 2006 року № 268. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.



55. Україна. Кабінет Міністрів. Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери: Постанова від 30 серпня 2002 року № 1298. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

56. Україна. Кабінет Міністрів. Про виплату працівникам державних і комунальних клубних закладів допомоги для оздоровлення та матеріальної допомоги на вирішення соціально-побутових питань: Постанова від 15 вересня 2010 року № 840. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

57. Україна. Кабінет Міністрів. Про упорядкування структури та умов грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова від 07 листопада 2007 року № 1294. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

58. Україна. Кабінет Міністрів. Про оплату праці керівних працівників державних органів: Постанова від 30 червня 2005 року № 510. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

59. Україна. Кабінет Міністрів. Про встановлення надбавки педагогічним працівникам дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування: Постанова від 23 березня 2011 року № 373. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

60. Україна. Головне управління Держказначейства України. Інструкція щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету: Наказ від 25 листопада 2008 року № 495. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

61. Україна. Міністерство внутрішніх справ України. Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ: Наказ від 31 грудня 2007 року № 499. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

62. Україна. Міністерство культури і туризму України. Про впорядкування умов оплати праці працівників культури на основі Єдиної тарифної сітки: Наказ від 18 жовтня 2005 року № 745. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

63. Україна. Міністерство освіти і науки України. Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ: Наказ від 26 вересня 2005 року № 557. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

64. Україна. Міністерство праці України, Міністерство охорони здоров'я України. Умови оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення: Наказ від 05 жовтня 2005 року № 308/519. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

65. Україна. Міністерство сім'ї, молоді та спорту України. Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту: Наказ від 23 вересня 2005 року № 2097. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
66. Україна. Міністерство фінансів України. Про бюджетну класифікацію: Наказ від 14 січня 2011 року № 11. – [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
67. Управління державним бюджетом України: підручник / кол. авторів [заг. редакція М.Я. Азарова] – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 816 с.
68. Фещенко Л.В. Бюджетна система України: навч. посібник / Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н.В. Кузьминчук. – К.: Кондор, 2008. – 440 с.
69. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
70. Фінансове право / [Л.К. Воронова, Г.О. Ногай, Г.О. П'ятаченко, В.І. Кравченко та ін.]; Кер. авт. кол. і відп. ред. Л.К. Воронова. – Харків, 1998. – 496 с.
71. Фінанси України. Науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал Міністерства фінансів України.
72. Чала Н.Д. Бюджетна система: навч. посібник / Н.Д. Чала, Л.В. Лазаренко. – К.: Знання, 2010. – 223 с.
73. Шляхи реформування бюджетної системи України на інноваційних засадах: монографія / кол. авторів [заг. редакція Ф.О. Ярошенка]. – К.: Міністерство фінансів України, 2010. – 544 с.
74. <http://www.treasury.gov.ua> – сайт Державного казначейства України.
75. <http://www.kmu.gov.ua>. – сайт Кабінету Міністрів України.
76. <http://www.rada.gov.ua> – сайт Верховної Ради України.
77. <http://www.minfin.gov.ua> – сайт Міністерства фінансів України.
78. <http://www.sta.gov.ua> – сайт Державної податкової адміністрації України.
79. <http://www.rada.gov.ua> – сайт Державного комітету статистики України.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

---

Сорока Ростислав Степанович  
Благу́н Ігор Григорович

# БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

*Навчальний посібник*

Редактор  
*А.А. Черняк*

Коректор  
*Н.П. Сирцова*

Комп'ютерна верстка  
*М.В. Вульчин*

Друк  
*А.М. Ходачок*

---

Здано до набору 31.10.2011 р. Підписано до друку 30.12.2011 р.  
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Умов. друк. арк. 13,71.  
Тираж 100 прим. Зам. № 188-11.

Львівський державний університет внутрішніх справ  
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру  
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.  
Серія ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

**Бюджетна система:** навчальний посібник / укладачі: Р.С. Сорока, І.Г. Благун. – Львів: Б11 Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 236 с.

ISBN 978-611-511-084-1

Посібник підготовлений відповідно до програми з навчальної дисципліни «Бюджетна система», яка включена в навчальні плани підготовки бакалаврів спеціальності 6.030508 «Фінанси та кредит». У ньому подано конспект лекцій, питання для самоконтролю рівня знань, тестові завдання для закріплення матеріалу, термінологічний словник, список рекомендованої літератури.

Посібник розрахований на студентів спеціальності «Фінанси та кредит», аспірантів економічного профілю, усіх, хто цікавиться проблематикою функціонування державних фінансів.

**УДК 336.14 (075)**  
**ББК 65.9(2)**